PIERRE ACCOCE
Dr. PIERRE RENTCHWICK

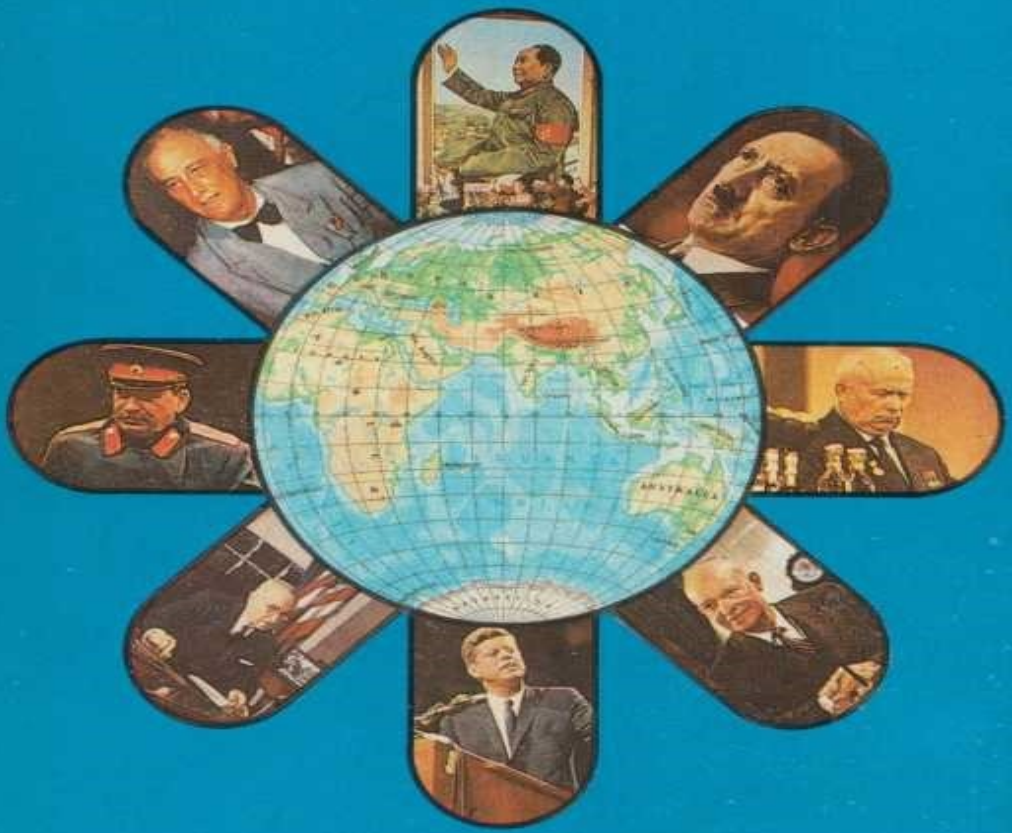

ACEȘTI BOLNAVI CARE NE GUVERNEAZĂ

Pierre Accoce
Dr. Pierre Rentchwick

Aceşti Bolnavi Care Ne Guvernează

În loc de prefață

Cartea de fată dezvăluie, pentru prima dată în România, extraordinarele tragedii ale unor personalităţi istorice ce au condus omenirea la dezastre sau echilibre precare.

Pentru că, puţini ştiu – sau pot admite – că şefi de state, ai unor mari puteri care au dispus de forţa de a înrâuri istoria şi destinele omenirii, au fost, implicit, şi Marii Bolnavi care ne-au guvernat.

Consecinţele au fost şi ele pe măsură, împingând popoare şi naţiuni întregi în conflagraţii zonale ori mondiale sau târându-le în sărăcie materială şi morală degradantă până la disperare, instaurând ori demolând sisteme sociale democratice, tehnocrate ori totalitare, viabile dar demonice, aceşti „Mari Bolnavi" ai omenirii au dispus, după bunul lor plac, de soarta şi destinele fiecăruia şi-ale tuturor, *hotărând* când, cum *şi* cât *să* iubim, *să* mâncăm, *să* plângem *ori să* zâmbim, *ba chiar, paradoxal de tragic,* când, cum şi cât să ne naştem, să trăim *şi* să murim. *Sunt* adevăruri *crude şi abominabile pe care* Istoria *le scoate la iveală tocmai pentru ca, meditând asupra tragediei existenţei condiţiei umane, să facem ca mersul* Ei să *nu se mai repete, iar dreptul omenirii la Speranţă, Bunăstare şi Fericire, să poată deveni o realitate. Pentru că, chiar dacă admitem că „epocile" îşi nasc personalităţile de care au nevoie, istoria pe care oamenii şi-o fac şi o trăiesc, nu este nici mai bună şi nici mai rea decât sunt* ei, *însăşi.*

Revelaţiile acestei publicaţii, unică în lume, aparţinând unor specialişti de notorietate indubitabilă, au darul de a ne face mai înţelepţi şi buni, mai răbdători şi încrezători în menirea, dreptul şi obligaţia fiecăruia, de a-şi face conştient datoria pentru care s-a născut, a trăit şi a murit.

Căci, Omul, *această „trestie gânditoare", trăieşte* cum *gândeşte şi moare* Cum... Iubeşte. Dar, treb*uie să triumfe!*

Valeriu Câmpeanu

Preambul

Nebunii, vizionarii, halucinaţii, nevropaţii şi alienaţii au jucat în toate timpurile roluri mari în istoria omenirii. Şi aceasta nu numai atunci când accidentul lor, înnăscut, le-a transmis această superioritate. Au făcut mari ravagii; dar nu totdeauna. Astfel de oameni au avut o influenţă incalculabilă atât asupra epocii lor cât şi a celor ce au urmat; ei au lansat importante mişcări culturale şi au făcut mari descoperiri. Lucrul acesta a fost posibil în ciuda anomaliilor lor, pe de o parte tocmai datorită acelei laturi distincte a personalităţii lor, iar pe de altă parte, datorită trăsăturilor patologice ale caracterului lor, asimetriei dezvoltării, accentuării anormale a anumitor dorinţe, urmării disperate, fără rezervă sau discernământ a unui ţel unic. Toate acestea, în mod sigur, le-au dat forţa de a-i antrena şi pe alţii şi de a învinge astfel rezistenţa lumii.

O nevroză este un fundament foarte instabil pentru a aşeza pe el Viaţa. Dacă istoria este presărată cu nume de nevropaţi, de monomani, de psihopaţi care s-au căţărat subit spre putere, aceştia s-au topit, în general, cu aceeaşi rapiditate cu care au şi urcat.

Întregul curs al lumii poate fi deturnat fie şi de temperamentul unui singur individ. Dacă Miltiade ar fi fugit de la Maraton şi Charles Martel de la Poitiers, civilizaţia occidentală ar fi fost alta. Şi toate ar fi fost altfel dacă Iisus Hristos s-ar fi lepădat de credinţa sa în faţa lui Pilat.

Sigmund Freud

Franklin Roosvelt

Trăim ora Yaltei. O eră încordată. Ea s-a născut la 11 februarie 1945, într-o duminică, într-un palat rococo al acestei staţiuni de odihnă din Crimeea, pe coasta Mării Negre, pe unde ţarilor le plăcea altădată să se plimbe. În ziua aceea, când cel de-ai doilea război mondial se apropia de sfârşit, Franklin Delano Roosevelt, Winston Churchill şi Iosif Stalin au semnat o înţelegere redutabilă. Timp de opt zile, au spart frontiere, au pregătit anexări de teritorii şi şi-au vândut viitoarele lor zone de influenţă. Pentru Satele Unite, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică miza era mare: *împărţirea lumii.* Puţine date au contat atât de mult în acest secol.

Se cunosc astăzi consecinţele conferinţei la nivel înalt. Ea trebuia să aducă o lungă pace umanităţii sătulă de cea mai dificilă probă la care a fost supusă civilizaţia noastră. Dar nu i-a urmat decât războiul rece. Apoi războaiele locale, războaiele coloniale şi războiul industrial, al răzvrătirii, fructele amare ale fărâmiţării planetei.

Responsabilitatea revenind fiecăruia dintre cei trei şefi de state care au angajat acest proces, data de 11 februarie este de acum cunoscută. Noi posedăm chiar descrierea cristelniţelor pe care ei au pus bazele erei noi. Cu coniac caucazian. La o masă de banchet, încă încărcată de farfurii şi de tacâmuri depărtate unele de altele pentru a lăsa loc suficient documentelor ce trasau soarta a trei miliarde de oameni. La ora 16, cu parafele aplicate în josul paginilor capitale, cei trei Mari s-au despărţit în sfârşit.

Toate acestea au fost analizate, descrise şi aşezate în rapoarte de către istorici, autori de mare competenţă. De-a lungul anilor ce s-au scurs de atunci, ei au făcut investigaţii în domeniul politicii, strategiei, diplomaţiei şi economiei. Dar medicina a fost neglijată şi este regretabil. Ea poate aduce totuşi mărturii care să contribuie la făurirea istoriei. Pretutindeni, cei ce guvernează sunt judecaţi în funcţie de binefacerile sau de nenorocirile care le urmează. Anume particularităţi chimice le impregnează faţa. Văzându-i, ai crede că sunt o specie privilegiată, ai crede că nici vârsta, nici scăderile temporare ale energiei corpului, normale la alţii, pe ei nu-i ating vreodată. Îi vom explica, însă, cititorului că orice cursă către putere mobilizează fiinţe de excepţie, dotate cu calităţi ieşite din comun. Şi este, probabil, foarte adevărat. Rar însă se sugerează că cei ce îndrăznesc cucerirea puterii rămân totuşi vulnerabili. Cum să negi faptul că sănătatea lor, mai devreme sau mai târziu va apăsa asupra conduitei? Că ea va influenţa anumite decizii esenţiale pe care ei au fost determinaţi să le ia? Boala sfârşeşte întotdeauna prin a elimina şi viciile şi virtuţile.

Aşadar, la Yalta. Printre cei trei şefi de state care se adunaseră acolo se afla şi un muribund. Avea să moară două luni mai târziu. Era exact cel pe care-l considerau Tiranul Occidentului: Franklin Delano Roosevelt. Avea 73 de ani şi acţiunile sale cuprindeau continentul american de la Nord la Sud. Ele se răspândeau asemeni unor raze de pe malurile

australiene până în inima Europei.

O astfel de strălucire, ca şi obligaţiile pe care acest om şi le-a asumat, justifică faptul că ne ocupăm de el. El a dorit cel mai mult această, conferinţă la nivel înalt. S-a luptat şi i-a brutalizat pe ai săi pentru a o obţine chiar când armele secerau pe câmpul de luptă. Conferinţa s-a ţinut. Dar dispunea el eu adevărat de mijloacele intelectuale şi de forţa fizică necesară pentru a-i face faţă?

La 3 februarie 1945, în ajunul deschiderii conferinţei, gerul împietrea pistele de la Saki, cel mai apropiat aerodrom de Yalta. 25 de avioane, transportând cele 700 de persoane care compuneau delegaţiile engleză şi americană se învârteau deasupra solului. Piloţii lor nu aveau nicio speranţă de a găsi prin apropiere un aeroport mai puţin acoperit cu polei. Peste tot domnea frigul. Trebuiau să aterizeze cu orice preţ.

Aparatul lui Franklin Delano Roosvelt a aterizat la ora douăsprezece şi zece minute şi s-a oprit lângă hangare. Preşedintele nu apăru imediat în uşa avionului. Voia să aştepte ca Winston Churchill să coboare primul. Douăzeci de minute mai târziu primul ministru englez punea piciorul pe pământul rusesc.

Locotenentul Norris Houghton, de la Marina americană, care comanda escuada însărcinată să organizeze primirea reprezentanţilor ţării sale, asista atunci la debarcarea preşedintelui Statelor Unite. Ceea ce văzu îl zgudui. Unul dintre însărcinaţii cu garda de corp, Mike Reilly, îl duse pe Franklin Delano Roosevelt în braţe, îl aşază apoi cu grijă într-un jeep, pe un scaun special, ca să poată trece în revistă armata sovietică ce-i prezenta onorul.

Toată lumea ştia că Preşedintele nu se putea deplasa fără ajutor. Se ştia, de asemenea, că scăpase ca prin minune de o poliomielită care-l lăsase infirm pe viaţă. Tocmai îşi sărbătorea cea de-a treizeci şi noua aniversare când virusul îi luase cu asalt măduva spinării. În curs de două zile paralizia se instalase deja, tetanizându-i tendoanele şi muşchii membrelor inferioare. Supravieţuise bolii, dar încorsetat în fiare; proteze făcute dintr-un aliaj uşor îi încadrau gambele. În 1912, când flagelul l-a doborât, era deja angajat în afaceri publice. S-a ridicat însă deasupra necazurilor, apoi a cucerit chiar şi preşedinţia Statelor Unite în 1932. Reales în 1936 şi în 1940, la 7 noiembrie, în fine, era primul american care trăise mai bine de 12 ani în Casa-Albă.

Fu singurul care avu un astfel de succes, deşi era în fotoliul rulant.

Ca şi ceilalţi, locotenentul Houghton cunoştea faptele. Cu mult mai înainte îl văzuse şi se şi apropiase de Franklin Delano Roosevelt. O altă cauză provocase emoţia sa de la Saki.

„Aspectul feţei sale m-a impresionat, scria el opt ani mai târziu.[1] Trăsăturile adâncite mult erau pline de riduri. Ele dovedeau o intensă oboseală. Pielea, cenuşie, părea diafană".

Un om de cristal, cu vocea înfundată. Părea indiferent la ceea ce-l înconjura.

Ansamblul acestor trăsături, perceptibil pentru orice medic, uneori şi pentru profani, rămâne totuşi un fapt puţin obiectiv. Nu-ţi permite, evident, să pui un diagnostic. Totuşi, când anumiţi practicieni experimentaţi descoperă astfel de indicii la pacienţii lor, pe care-i cunosc bine, ei ajung să presimtă că aceste persoane riscă un atac major în zilele sau săptămânile următoare. Ca şi cinci organismul i-ar avertiza astfel pe cei din jur că el suferă. O serie întreaga de afecţiuni mari îi alertează pe cei ce urmează a avea probleme de sănătate. E o datorie să interpretezi corect aceste mesaje.

Mai mult, locotenentul Houghton constatase că preşedintele Roosevelt părea mult mai slăbit şi mai descărnat decât s-ar fi putut prevedea. Pelerina neagră, amplă, în care şeful de stat era înfăşurat făcea să i se observe şi mai bine paloarea. Când pelerina se da într-o parte, se vedea cum omul înota în haine. Îi plăcea să poarte cămăşi care să nu-l strângă la gât. Pe acolo puteai să-ţi bagi mâna până la piept, fără să desfaci nasturele de la guler. Tremurând de frig, încovoiat, umbra a ceea ce a fost, omul acesta era într-un real pericol.

Anturajul apropiat al Preşedintelui împărtăşea alarma locotenentului Houghton. De exemplu, George Fox, un fost matelot infirmier, care îl masa în fiecare seară. La fel şi Arthur Prettysmann, valetul negru care-i împingea fotoliul rulant. Era şi opinia celor zece delegaţi politici şi militari care urmau să-l asiste direct pe Preşedintele american de-a lungul celor opt zile prevăzute pentru conferinţă. Ei ştiau că în cursul recentului voiaj pe mare, la bordul crucişătorului de luptă Quincey, care-l adusese din Statele Unite până în insula Malta, din Mediterana,

[1] Norris Houghton, *That was Yalta,* in The New Yorker, 23 mai 1953.

Roosevelt nu-şi părăsise aproape deloc cuşeta. Citise un maldăr de romane polițiste de care nu se mai sătura. De asemenea, el frunzărise cele mai bune albume ale sale cu timbre poştale, dar nu deschisese valiza ce conţinea dosarele asupra litigiilor de frontiere existente deja în lume, pregătite special pentru el de către Departamentul de Stat. Se simţise prea epuizat pentru a le acorda atenţie. Chiar şi la Malta, unde îl aşteptase pe Winston Churchill, înainte de a lua avionul pentru Yalta, degradarea stării sale de sănătate nu trecu neobservată de primul ministru britanic. „Nu mai are puterea de mai înainte”, mărturisea acesta persoanelor apropiate.

Totuşi, deşi se mişcau în acelaşi spaţiu, pe urmele firave ale manifestărilor Preşedintelui, două personaje rămâneau străine neliniştii generalizate. Primul era fiica sa, doamna Anna Boettiger, care participa la călătorie în locul doamnei Roosevelt. Al doilea – viceamiralul Ross T. MacIntire. Că doamna Boettiger n-a remarcat ceea ce totuşi le sărea celorlalţi în ochi, asta nu mira pe nimeni: vocea inimii astupă pe cea a conştiinţei. Dar că viceamiralul Macintire să se arate aşa de puţin perspicace, iată un fapt surprinzător pentru mulţi. El era medicul personal al lui Franklin Delano Roosevelt. Preşedinţii americani au într-adevăr obiceiul de a se încredinţa corpului medical al Armatei sau al Marinei Statelor Unite. „Pentru că oamenii care compun această unitate sunt ofiţeri şi practicieni, a explicat Ross Macintire într-o carte publicată după moartea lui Roosevelt[2]. Şi pentru că ei sunt, conform disciplinei serviciilor armate, puţin vorbăreţi referitor la ceea ce văd sau aud; oricine poate conta pe discreţia lor.”

Roosevelt nu s-a abătut niciodată de la tradiţie. Din ataşament faţă de trecutul său de secretar de stat adjunct al Marinei, până în 1920, el a ales varianta de a se încredinţa celor doi reprezentanţi de la Navy. Primul era maseurul său, George Fox, şi decizia aceasta nu avea să o regrete niciodată. Cel de-al doilea era Ross Macintire; opţiunea era mai puţin fericită. Căci, dacă viceamiralul s-a arătat discret în legătură cu secretele de stat pe care le afla fără să vrea, după ce a venit la Casa Albă, începând din 1933, ne putem întreba dacă el observase în mod serios boala care-l copleşea pe Preşedinte. Spre a-l scuza într-un

[2] Viceamiralul Ross MacIntire, former White House Physician, *Twelve Years with Roosvelt,* London, 1949, Ed. Putman and Cy.

fel precizăm că era medic oto-rino-laringologist. Orice alt medic generalist, chiar civil, ar fi servit Statele Unite cu un patriotism asemănător. L-ar fi tratat poate chiar mai bine pe importantul său pacient şi i-ar fi prelungit zilele.

Fără îndoială că preşedintele Roosevelt nu era uşor de îngrijit. Lui nici nu-i era uşor să trăiască. Mulţi cronicari au retuşat portretele personajului, obţinând tablouri uneori fără asemănare între ele, în multe privinţe. Toţi erau însă unanimi în aprecierea fondului. Franklin Roosevelt era un mare sălbatic, în politică, dar şi în viaţa de toate zilele.

Unii îl prezintă drept un om de acţiune, realist, energic; ei lăudau figura pe care Preşedintele o arăta lumii, începând din 1930, în ciuda handicapului său fizic, urmându-şi apoi ascensiunea sa politică. Pentru a susţine ataşamentul pe care-l avea faţă de el poporul american, ei şi-l reprezentau dominând clanul intelectualilor care aspirau la Casa Albă. Roosevelt era, în ochii lor, unicul părinte al „New Deal”, vastă mişcare de reforme sociale şi economice propusă în 1933 Statelor Unite, ieşite cu greu din marea criză financiară care făcuse ravagii în dreapta şi în stânga. În politica externă el era un intervenţionist inspirat. A făcut să se destrame neutralitatea americană în 1937, a reînarmat Anglia vlăguită în 1941, a impus apoi Carta Atlanticului, un *credo* pentru viitor.

În sfârşit, el fu cel ce consacră ultimele două preşedinţii ale sale luptei contra Germaniei naziste şi Japoniei imperiale, pregătind în acelaşi timp viitoarea Organizaţie a Naţiunilor Unite. Pe scurt, a fost un uriaş. Mânat de un elan de dimensiunea formidabilei puteri tehnologice pe care o încarna, era capabil să treacă pe deasupra mizeriilor, ajungând până acolo încât să le uite şi pe cele ce veneau din propriul său corp.

Alţii l-au prezentat pe Roosevelt mai puţin înălţător, ba chiar indolent, neavând încredere în flerul său, fiind o persoană căreia îi repugna consultarea atentă a dosarelor, improvizând cu scopul de a se obosi cât mai puţin. Printre ei, un francez, Arthur Conte[3]. El a văzut în Preşedinte o fiinţă lipsită de geniu, ca să spunem aşa. Un superficial, afirma el, elev mediocru, student fără diplome, avocat fără procese, dar care s-a lansat definitiv în politică căci aici îi era mai uşor, văzând în ea un mijloc de

[3] Arthur Conte, *Yalta le partage du monde,* Robert Laffont, 1968.

parvenire, aşa cum înclina balanţa în vremea aceea. Bogat fiind, dar neştiind ce înseamnă cu adevărat banul, presimţea că politica poate fi pentru el un minunat domeniu în care să-şi cheltuiască pofta de luptă şi vitalitatea sa furioasă. „Îndrăgostit de paradă, precizează Arthur Conte, căutând în putere şi substanţa ei, dar şi atuurile, dotat cu o puternică imaginaţie şi cu un puternic simţ al bâlciului, pentru a organiza prestigioase puneri în scenă, destul de cinic pentru a exploata până la exces demagogia şi destul de diletant pentru a avea forţa să se amuze de cinismul său, el n-a adâncit niciodată pe deplin o problemă." Un obsedat de superstiţii, cum sunt multe fiinţe supradotate şi strălucitoare, care iubea filmele western, dar făcea mofturi la mâncărurile selecte, capabil să fumeze, fără să se gândească însă la actul pe care-l făcea. În sfârşit, era prezentat ca prea puţin înclinat să se cultive.

Om curajos? Improvizator? Istoria n-a elucidat încă. O va face vreodată? Nu va confunda ea oare aceste două faţete? Un lucru e sigur. Îţi trebuie stăpânire de sine pentru a nu ceda farmecului lui Roosevelt, pentru a-i acorda o atenţie constantă; şi a-i administra medicamente lichide, şi cu greu îţi poţi imagina că doctorul Ross Macintire s-ar fi putut ridica la înălţimea unui astfel de pacient. Ceea ce, de altfel, şi explică seninătatea dezarmantă pe care medicul acesta o afişa în momentul debarcării la Yalta.

„De la intrarea mea în serviciu şi până în 1942 – a scris el – Preşedintele nu a fost niciodată bolnav". Mai adevărat era că nu a declarat public semnarea vreunui comunicat medical privind starea sănătăţii pacientului său, timp de nouă ani.

Primul buletin prezentat Casei Albe datează cam în perioada Crăciunului 1943. Aflăm astfel că o gripă l-a determinat pe preşedintele Roosevelt să nu iasă din camera sa. Agravându-se până la bronşită, gripa avusese complicaţii, datorate tulburărilor intestinale.

Doctorul Macintire afirma că a făcut, cu această ocazie, un examen meticulos al sănătăţii preşedintelui. În primăvara lui 1944, în martie, şi mai apoi în august, această gripă combativă recidivează. De fiecare dată doctorul Macintire reîmprospătează bilanţurile medicale şi-şi face cunoscute acţiunile, precizând că preşedintele este într-o excelentă stare pentru un om de vârsta lui.

Nimeni nu ia în serios, astăzi, comunicatele medicale care vorbesc despre o gripă ce a recidivat, atunci când o mare personalitate este frecvent obligată să zacă în pat, şi când devine imposibil de ascuns absenţa sa prelungită în sfera afacerilor. Diagnosticul este însă comod şi maschează aproape întotdeauna o altă afecţiune, care, dă adesea dureri de cap medicilor. La Washington, în 1944, comunicatele optimiste ale doctorului Macintire n-au convins deloc pe cei apropiaţi preşedintelui. Declinul său era evident.

Toamna, viceamiralul Macintire declara că Franklin Roosevelt prezenta o uşoară hipertensiune arterială, fără însă a furniza date precise. El o punea pe seama oboselii impuse de cea de-a patra campanie electorală a Preşedintelui, în vederea realegerii sale la Casa Albă.

Trebuie să recunoaştem, campania a fost epuizantă. În 1932, Herbert Hoover, Preşedintele căruia tocmai îi expira mandatul, un republican considerat ca bun organizator, nu fusese un opozant redutabil al lui Roosevelt. Talazul democrat îl măturase. Aceeaşi majoritate zdrobitoare condusese la plebiscitul lui Roosevelt în 1936, apoi în 1940. Dar prin 1941 entuziasmul popular începu să se topească. De pe atunci era evident că Statele Unite vor intra în războiul care deja făcea ravagii în Europa.

„Ca şi în primul război mondial, noi încercasem să rămânem deoparte, a notat în carnetele sale intime Harry Truman, senator democrat în acea vreme. Refuzam a crede că puteam fi antrenaţi la aşa ceva. Marele şef preveni însă ţara că era totuşi posibil. Fu acoperit cu noroi, murdărit, ridiculizat, dar nu-şi pierdu curajul”.

Aşa şi trebuia. În primul rând pentru a trezi această imensă ţară, şi apoi pentru a o determina să accepte mobilizarea. Şi totul cu scopul de a pune pe picioare vastul program de fabricare a armelor de război, cel mai mare pe care l-a cunoscut istoria: tunuri, tancuri, avioane, articole destinate tuturor Aliaţilor: ruşilor, englezilor, chinezilor, până la australieni. Urma să se construiască şi să fie condusă în luptă cea mai mare flotă, aviaţia cea mai potrivită şi cea mai puternică, totul pentru a echipa opt milioane şi jumătate de soldaţi, pe două fronturi cu o distantă de 20.000 km.

Un efort uriaş, dar discutabil. Mulţi americani se arătau

copleşiţi de sacrificiile impuse. Şi dacă Hoover nu mai rezista în faţa lui Roosevelt în 1932, nu la fel se întâmpla în 1944 cu Thomas Dewey, noul campion al republicanilor lansat pe urmele Preşedintelui aflat în declin. El sosea precedat mai întâi de o reputaţie de bătăuş, făurită în lupta dusă împotriva gangsterilor care terorizau coasta de est a Statelor Unite. Aceşti neînduplecaţi, reprezentându-i pe conservatori nu vor fi înfrânţi de Roosevelt decât în noiembrie 1944. O competiţie dură!...

Cei ce l-au văzut pe preşedintele Roosevelt în ziua celei de a patra întronări, la Washington, n-au uitat cum se împleticea, cât de greu îi era să pronunţe discursul său. Îşi aminteau şi că Harry Hopkins, omul, căruia Roosevelt îi datora cel de-ai patrulea succes al său, dar şi pe cele precedente, era în aceeaşi stare critică.

Harry Hopkins, fiind mai mult decât o eminenţă cenuşie, era dublura preşedintelui. Un bun metodist. Unul dintre cei mai înalţi demnitari ai francmasoneriei americane, ca şi Roosevelt pe care-l servea începând din 1928. Intrând în intimitatea sa şi fiindu-i confident, el îi dăduse multe sfaturi în legătură cu alegerile sale politice.

„Împreună, ei au cultivat un gust pronunţat pentru mesianism, pentru libertate fără limite, pentru un mondialism de bun gust" notează Arthur Conte.

Diplomat strălucitor, Hopkins figura printre cei mai siguri colaboratori ai Preşedintelui. Misiunile sale, delicate şi dificile, în special cele legate de Stalin, de Churchill, de Papa Pius XII şi de generalul de Gaulle, aproape nu mai puteau fi numărate. El îl ura pe Hitler şi ura şi nazismul. Totuşi, adversarii politici ai lui Franklin Roosevelt în Statele Unite discutau metodele acestora şi eficacitatea lor. Înclinaţia de sorginte florentină pentru fast şi cheltuielile mari pe care el le făcea alături de preşedinte, îl desemnau drept ţinta favorită a comentatorilor politici. Uneori el exista doar pentru a primi loviturile destinate Puternicului pe care-l slujea.

Ca şi Roosevelt, Harry Hopkins era foarte bolnav. Dar se ştia, în general, de ce suferea. Ca urmare a numeroaselor hemoragii gastrice suferise o operaţie la stomac, în 1936, care arăta prezenţa unui ulcer pe cale de a deveni canceros. Ablaţia parţială a pliurilor stomacale nu-i lăsa decât un scurt răgaz.

Începând din 1941, în fiecare lună, medicii nu-i pronosticau

decât că mai avea doar câteva săptămâni de trăit. Suferea de o boală rară, numită hemochromatoză datorată unei supraîncărcări cu fier a organismului, drept urmare, fără îndoială, a multiplelor transfuzii care compensau hemoragiile sale, şi boala aceasta îl epuiza. Ea contribui la dezvoltarea cancerului în ficat şi sfârşi prin a-l ucide în ianuarie 1946. Din când în când, chircit şi abătut, datorită suferinţelor sale cumplite, el arăta de fiecare dată celor din jur un chip buimăcit.

*

* *

Roosevelt fusese dus de unul dintre oamenii ce alcătuiau garda sa de corp până la maşină. Acestea se întâmplau pe aeroportul Saki, pe 3 februarie 1945. În acea zi a trebuit ca Hopkins să fie transportat pe o targă. Aproape numai pe brancardă îşi va face cea mai mare parte a intrărilor sale în sala de conferinţe de la Yalta. Doi impotenţi, cu zilele numărate într-adevăr; moartea preşedintelui american urma să preceadă cu câteva luni pe cea a asistentului său fidel. Exact asupra acestora apăsa încărcătura maximă cu care trebuia înfruntat Stalin.

Un Stalin vioi încă, în ciuda hipertensiunii care-l submina. Declinul ce-l urmărea pe Roosevelt era tot mai uşor de observat. Şeful statului sovietic îl apreciase personal în noiembrie 1943, la Teheran, în compania lui Churchill, în timpul unei prime conferinţe internaţionale care nu punea în discuţie decât mijloacele militare de reducere a rezistenţei armatelor germane. Ne putem întreba dacă el nu cunoştea deja natura răului care-l rodea pe preşedintele american. Prevenit asupra dorinţei presante a lui Roosevelt de a completa pe planul politic, chiar în zilele următoare încheierii războiului, ceea ce Teheranul aducea în planul armelor, Stalin observă şi el decăderea inexorabilă care îl deconecta pe Preşedinte.

Fapte şi iarăşi fapte. Opt luni după această întâlnire în Iran, adică în iulie 1944, Franklin Roosevelt preconiza o a doua reuniune la nivel înalt. El îi însărcinează pe Averell Harriman, ambasadorul său la Moscova, să propună un loc de întâlnire echidistant faţă de Washington şi capitala sovietică. Fu ales nordul Scoţiei. Dar stăpânul de la Kremlin se eschivă. El alese o scuză referitoare la sănătate pentru a evita călătoria: „M-au durut urechile după întâlnirea noastră de la Teheran. Medicii

sunt de părere că orice călătorie în avion, orice schimbare de climă ar avea asupra mea un efect nedorit”.

Toată vara lui 1944, Roosevelt reveni asupra ideii, propunând alte locuri propice pentru conferinţă, locuri ce corespundeau dorinţelor sale: Atena, Cipru, Constantinopol, Ierusalim, Salonic. Dar de fiecare dată Stalin tergiversează. El nici nu trebuia să-şi părăsească ţara de vreme ce el însuşi conducea operaţiile militare contra Germaniei. Roosevelt insistă încă o dată, în octombrie 1944, în plină campanie electorală prezidenţială contra rivalului său la Casa Albă, Devery. De această dată, Harry Hopkins, mesagerul său la Moscova, propune Roma sau Malta. Stalin aşteaptă luna noiembrie şi realegerea lui Roosevelt, apoi răspunde: „Odessa”.

Atunci, obişnuiţii casei prezidenţiale de la Washington explodară. Călătoria urma să fie lungă, până în Marea Neagră, supunându-l la un efort imens pe Preşedinte. Urmează o nouă sugestie a lui Stalin exact în acest moment: „Yalta”. El nu propunea astfel decât o reducere iluzorie a distanţei, cu vreo câţiva kilometri, cel mult, şi asta oferită drept cadou; Roosvelt cedă.

Întâlnirea fu definitiv fixată pentru februarie 1945.

Când înfruntă un adversar pe care-l bănuiesc puţin slăbit, jucătorii de poker sau boxerii acţionează exact cum făcea Stalin în timpul acestui duel. Primii ieşiţi pe câmpul de luptă cad, ceilalţi îşi atrag adversarii tot mai slăbiţi în interiorul ringului. Scopul urmărit în cele două cazuri este acelaşi: să-şi epuizeze cât mai mult posibil rivalul pentru a-l învinge total. Şeful statului sovietic a ştiut să mizeze pe această prelungire de timp. Întârziind cu răspunsul până la sfârşitul anului 1944, el nu se temea că Franklin Roosevelt ar putea să-şi piardă preşedinţia. Simţul civic şi patriotismul interziceau americanilor, în plin război, o adevărată criză politică interioară. Cu operaţiunea de negociere a locurilor de întâlnire, forţându-l pe Roosevelt să vină până la el, Stalin câştiga câteva luni. Nici nu se gândea că asta ar fi ceva riscant pe planul sănătăţii. Aceste şapte luni, ca revanşă, au apăsat dramatic destinul lui Franklin Delano Roosevelt ale cărui forţe fizice s-au topit literalmente între iulie 1944 şi februarie 1945. În sfârşit, interminabila traversare pe timp de iarnă a Atlanticului şi a Mediteranei era o probă dură pentru Preşedinte deşi se făcea pe Quincey, un vas de război

bine protejat, dar inconfortabil. Apoi, mai era şi acest zbor în avion, dificil, între Malta şi Yalta. În vremea aceea nimeni nu a măsurat amploarea ravagiilor organice care l-au afectat pe Roosevelt de-a lungul acestor luni. Pe atunci tehnologia medicală era puţin eficace în acest domeniu.

Abia în 1970 s-a ştiut numele bolii ce-l măcina pe Roosevelt. În acel an, doctorul Havard G. Bruenn, un medic american a publicat o analiză revelatorie într-o revistă medicală de mare notorietate din ţara sa.[4]

El îşi începe studiul arătând cum fusese chemat la Casa Albă, în martie 1944, în calitate de medic consultant, cu scopul de a-l seconda pe viceamiralul Ross Macintire. Decizia fusese impusă de doamna Roosevelt. El constată mai întâi că prea adesea, în trecut, s-a negat existenţa unor boli care să-i ucidă pe numeroşi preşedinţi ai Statelor Unite. Apoi se miră: după moartea lui Franklin Roosevelt, ca de altfel după cea a lui John Fitzgerald Kennedy, toate documentele clinice referitoare la aceşti doi şefi de state dispăruseră, deşi, în mod normal, ele trebuiau păstrate în arhivele Spitalului Naval al Marinei americane, la Bethesda, aproape de Washington. Dar s-au păstrat destule date clinice asupra îngrijirilor date pacientului pentru ca acest dosar să fie reconstituit.

Franklin Delano Roosevelt, precizează doctorul Bruenn, suferea de arterioscleroză, de mulţi ani. Aceasta este o afecţiune datorată întăririi ţesuturilor arterelor, caracterizată de acumularea grăsimilor amorfe şi peretele intern al acestor vase. Ea debutează în straturile profunde ale peretelui şi se complică prin proliferarea şi îngroşarea fibrelor la început elastice, atrofierea celulelor numite conjunctive, apoi prin calcifiere. Boala atinge mai ales arterele groase şi medii, aorta, de exemplu, arterele care irigă inima şi creierul, arterele membrelor, a căror obstrucţie o poate provoca.

Acest flagel s-a născut în acelaşi timp cu omenirea. S-a dezvoltat pas cu pas, odată cu civilizaţia umană. A continuat să se dezvolte odată cu ea. Loveşte pe oricine, la orice vârstă, chiar şi copiii.

Hipertensiunea arterială constituie una dintre primele

[4] Dr. H.G. Bruenn. *Clinical note on the illness and death of president Franklin D. Roosevelt* in Ann. Int. Med., 72: 578—591, 1970.

avertizări ale instalării acestei boli. Când ea este dublată de tulburări datorate colesterolului, substanţei grase care se află în celulele sângelui, ea şi degradării arterelor retiniene, vizibilă la un examen al fundului de ochi, toate acestea fac ca pacientul atins de hipertensiune să fie un candidat serios la complicaţii cardiace şi la complicaţii vasculare cerebrale. Era tocmai cazul lui Franklin Delano Roosevelt.

În martie 1944, doctorul Bruenn îi lua mereu tensiunea. Ea era mult prea ridicată: 185 mm Hg pentru T. A. Maximă, şi 105 mm Kg pentru T.A. Minimă. În Europa, unde medicii măsoară încă în centimetri şi nu în milimetri, s-ar spune „18,5 şi 10,5”. Media normală la vârsta şefului de stat, dacă s-ar putea vorbi de o medie în materie de tensiune, ar fi trebuit să fie de 140/70 sau 14/7.

Electrocardiograma cu undele sale „T”, în mod profund inversate, arăta că Franklin Delano Roosevelt era deja victima unei prime complicaţii: insuficienţă ventriculară stângă. Aceasta însemna că inima îşi epuizase capacitatea de compensare a creşterii presiunii sângelui în artere, creştere datorată arteriosclerozei, depozitelor de colesterol în pereţii vaselor, plăcilor îndurate şi bursuflurilor care obstruau parţial aceste vase. Ventriculul stâng, care împinge sângele în corp, îşi crescuse puterea contracţiilor sale pentru a combate această presiune. Dar, obosit, muşchiul cardiac ceda. Debitul sanguin în artere scădea. Şi ventriculul, incapabil de a se goli, se dilata.

De obicei, se încearcă stăpânirea acestui accident cu anticoagulante, care fluidifică sângele, cu diuretice. Şi, mai ales, cu tonicardiace, folosite însă cu prudenţă.

Doctorul Bruenn propuse un plas, constând mai ales din repaos la pat şi un tratament cu digitală, pe care Preşedintele nu îl acceptă decât parţial. Digitala, un tonicardiac foarte folosit în acea vreme, permitea ameliorarea insuficienţei ventriculare. Câteva zile mai târziu, Roosevelt putea să se ridice din pat, dar pe 26 mai 1944 se plânse de noi tulburări. Diagnosticând o colică hepatică, rezultată dintr-un exces de colesterol, doctorul Bruenn descoperi, într-adevăr, prin intermediul unei radiografii, că vezicula biliară era plină de calculi.

5 august 1944. O nouă alertă. În cursul unei croaziere de plăcere pe apele Pacificului, preşedintele Roosevelt făcu un mic infarct de miocard. Un cheag obstruase o arteră coronară. O

zonă de necroză, de cel puţin 2/2 cm, consecutivă acestei obstrucţii, leza inimă. Sedativele calmară durerea. Tonicardiacele făcură să dispară tulburările de ritm şi starea de şoc. În plus, preşedintele Roosevelt primi anticoagulante, poate chiar antivitamine K, pe atunci abia descoperite, care au ca acţiune reducerea extensiei cheagurilor.

În ciuda îngrijirilor pe care i le dădea doctorul Bruenn, tensiunea arterială a bolnavului urcă încă periculos de mult pe 18 noiembrie 1944. Luată în poziţie de repaos, în timp ce pacientul era culcat, ea era 260/15 mm Hg. Şi aceasta timp de mai multe zile.

Am trecut deci în revistă, păstrând rigoarea datelor clinice, tot tabloul tulburărilor ce îl slăbiseră pe Roosevelt în cursul anului 1944. Acestea sunt de fapt suferinţele grave pe care doctorul Macintire le botezase cu numele „gripă cu repetiţii”. Ele au jalonat lunile pe care preşedintele american le consacrase urmăririi efortului depus de ţara sa pentru război, conducerii afacerilor interioare ale Statelor Unite, dirijării campaniei electorale pentru realegerea sa, încercării de a obţine de la Stalin acceptarea unei conferinţe la nivel înalt. Greu se poate înţelege de ce doctorii Bruenn şi Macintire au lăsat un pacient atât de mult atins de boală să întreprindă o îndelungată călătorie cum a fost cea pe care a făcut-o Roosevelt la Yalta.

Puţin după publicarea notelor doctorului Bruenn, un medic englez, doctorul Harold Sheehan, şi-a exprimat opinia, fără ocolişuri: „Era evident că preşedintele Roosevelt se afla în ultimul stadiu al bolii sale. Noi am fost şocaţi să vedem că apare un muribund care ar fi trebuit să beneficieze de o cu totul altă ambianţă. În starea sa de sănătate, decizia de a merge la Yalta era o gravă eroare a executivului, atribuită curajului nemărginit al domnului Roosevelt, dar şi spiritului său de sacrificiu în faţa înaltelor sale responsabilităţi”.

Lordul Moran, medicul personal al lui Winston Churchill, care l-a urmat pe primul ministru britanic în cursul tuturor deplasărilor sale, nu a pierdut ocazia de a-l observa pe preşedintele Roosevelt, de fiecare dată când i s-a ivit prilejul de a se apropia de el. Într-o carte consacrată pacientului său[5], lordul Moran nu a ascuns impresia dezastruoasă pe care i-a

[5] Lord Moran, *Churchill; The Struggle for survival,* London, Ed. Constable, 1966.

făcut-o şeful statului american, când a debarcat la Yalta.

„Unui medic, scria el, imaginea Preşedintelui i se oferea drept imaginea unui bolnav. Un om grav bolnav. El avea toate simptomele arteriosclerozei cerebrale aflate într-un stadiu avansat, astfel încât eu i-am dat atunci doar câteva luni de trăit.”

Dar oamenii orbesc numai când nu vor sa vadă, şi la acest stadiu, americanii nu puteau să se obişnuiască cu ideea că Preşedintele lor era sfârşit.

Fiica sa nu credea că el este cu adevărat bolnav şi doctorul Macintire o susţinea. Dar, în ajunul plecării spre Yalta am primit o scrisoare de la doctorul Roger Lee, din Boston, fost preşedinte al Colegiului american al medicilor, care spunea: „Roosevelt a suferit o congestie cardiacă acum opt luni. Există, bine înţeles, grade în cadrul congestiilor cardiace, dar Roosevelt avea, de asemenea, o staza hepatică şi respira greu. Un examen post mortem ar fi arătat cu siguranţă o congestie a tuturor organelor”.

Pe fondul unei hipertensiuni arteriale ce a antrenat o masivă hemoragie cerebrală, preşedintele Franklin Delano Roosevelt a fost doborât. Mai multe vase au cedat deodată. Un cataclism de o astfel de amploare se manifestă rar fără semne prevestitoare. În cazul lui Roosevelt ele au existat. Sunt multe mărturii în acest sens. Decorarea şi analiza unor astfel de indicii era un lucru delicat, şi, fără îndoială, dificil la vreme. Ele constituiau ceea ce se numeşte azi „boala Alvarez”.

Walter Clement Alvarez[6] era un medic născut în 1884 la San Francisco, în California. El a studiat un ansamblu de simptome repetate, însă foarte neliniştitoare, pentru că observase apărând aceste simptome înaintea atacurilor. A demonstrat un talent rar, de savant, de analist şi de statistician în acelaşi timp, reîmprospătându-şi mereu concluziile cu noi date până când a fixat un adevărat protocol de experimentare al declanşării şi al manifestărilor acestor tulburări. Colegii medici au dat în 1966 numele său acestui cod de observaţii magistrale.

Este vorba de imperceptibile accidente vasculare, de rupturi ale microanevrismelor, la nivelul creierului, care alcătuiesc fondul acestei maladii. Sunt cunoscute de fapt sub numele de mici ictusuri, sau „Little strokes”. Ele sunt crize neaşteptate,

[6] W.C. Alvarez, Little Strokes, Lippincott, Philadelphia, 1967.

minuscule, dar reale. Creează multiple şi infime necroze cerebrale, felurite puncte negre. Orice zonă poate fi atinsă, în creier. În funcţie de localizările acestor focare, unele funcţii ale celui atacat pot fi perturbate, iar anumite senzaţii pot fi şterse. Subiectul suportă, astfel, schimbări în procesul de oxigenare, o anemie temporară, sau spasme vasculare. Se pot instala în această perioadă uşoare ameţeli sau chiar tulburări de coordonare a mişcărilor, tulburări de limbaj sau paralizii uşoare. Buna dispoziţie dispare. Scrisul devine ilizibil. Sunt observate adesea stări de oboseală inexplicabilă, absenţa, tulburări, slăbiri de vedere. Anumite fiinţe, cărora li se potrivea mai înainte un caracter deschis şi multă blândeţe, devin deodată introvertiţi, închişi.

Cardiologii nu descoperă nicio urmă suspectă în electrocardiogramele lor. La fel, neurologii, în electroencefalograme, căci pacienţii atinşi de astfel de simptome îşi recuperează repede capacitatea parţial pierdută după uşorul lor seism mental, până la microatacul următor. Mulţi medici neglijează aceste simptome sau chiar nu le înţeleg. Unii, chiar printre cei mai perspicace, dar care ignoră boala şi caracteristicile sale, botează aceste accese „manifestaţie isterică” sau „tulburări psihosomatice”. Alţii vorbesc pur şi simplu de o stare gripală, pentru că aceste microatacuri sunt însoţite de o uşoară gripă. Ele afectează, în majoritate, fiinţele îmbătrânite. Li se atribuie numele de „isterie”, numită „senilă”. Ca şi Roosevelt, preşedintele Thomas Woodrow Wilson, care conducea Statele Unite în timpul primului război mondial s-a numărat printre victimele lor. Winston Churchill va fi şi el, de asemenea, atins de boală, de altfel, ca şi Iosif Stalin după spusele cardiologului său, doctorul Miasnikov.

Agent cu rol de avertisment, boala Alvarez anunţă adesea un accident apoplectic major, pe termen mai lung sau mai scurt.

Pentru neurologii care au consultat dosarele lui Franklin D. Roosevelt, bănuielile se risipesc, căci dovezile instalării bolii s-au acumulat.

Mai întâi, o manifestare vizibilă a schimbării scrisului Preşedintelui. Grafologia nu este doar arta de a recunoaşte caracterul oamenilor după felul cum ei îşi modelează literele, aşa cum cred profanii. Mulţi neurologi o folosesc pentru a urmări evoluţia unei eventuale degradări fizice a pacienţilor lor. Ei

notează astfel indiciile depresiunii, cunoscute, între altele, în cazul marilor hipertensiuni arteriale. Precedându-l pe doctorul Alvarez, unul dintre aceşti specialişti, doctorul Wladimir Gottlieb Eliasberg, neuropsihiatru de origine germană care a exersat în Statele Unite, este unul dintre cei ce au experimentat această metodă de analiză. El a avut ideea în 1953 de a observa şi de a compara eşantioanele scrisului preşedintelui Roosevelt, pe parcursul multor ani.

„Cu mult înainte de Yalta, constatase el[7], acest scris este teribil". El se aseamănă aproape cu cel al unui om atins de boala lui Parkinson, sau chiar cu cel al unui om cu insuficienţă circulatorie a sângelui la nivelul creierului.

Ne putem întreba dacă Preşedintele n-ar fi trebuit să se retragă înainte de această întrevedere capitală, dacă Churchill şi Stalin nu au profitat de boala lui Roosevelt".

Alterarea scrisului Preşedintelui nu-i scăpase doamnei Eleonor Roosevelt. Torturat cu întrebări legate de această slăbiciune, dar neştiind cu adevărat cum să o interpreteze, doctorul Macintire nega ceea ce era evident. Dar nu o liniştea pe soţia şefului statului.

După spusele apropiaţilor săi, Roosevelt însuşi părea agasat de această dificultate materială de a-şi exprima gândurile. Uneori depunea eforturi mari ca să-şi acopere hârtiile cu idei, apoi renunţa la asta şi începea să dicteze. Dar, potrivit viceamiralului Macintire, el atribuia slăbiciunea efectelor vârstei. Ce prejudicii îi aducea vorbirea sa? Bolnavii se arată rareori capabili de a-şi evalua corect starea lor. De obicei asupra medicului apasă greutatea judecăţii. Roosevelt era deja prea atins pentru a-şi mobiliza facultăţile psihologice necesare compensării insuficienţelor proprii, aşa cum reuşise în momentul atacului său de poliomielită.

Şi alte semne, precoce, au indicat cât de repede se agravase la Roosevelt boala lui Alvarez. Ea se traducea printr-o modificare intermitentă a dispoziţiei prin somnolări, rătăciri intelectuale, pierderi de memorie, o absenţă a coordonării în gândire. Şi aceasta începând din 1943. Lordul Moran raportase deja că şeful statului american nu putuse să ia parte în mod activ la prima conferinţă la nivel înalt, la Teheran, în acel an: „El era

[7] Doctorul W. G. Eliasberg *How long was Roosevelt ill befor is death* „in Dis. Nervous Syst." 1953.

ciudat de irascibil dacă trebuia să se concentreze un oarecare timp. Dacă ceva îi cerea reflecţie, schimba subiectul. Apoi, avea tot mai dese insomnii”.

Medicul lui Winston Churchill adăuga că Harry Hopkins, (fără îndoială şi el atins de cancer, în momentul conferinţei de la Teheran), pus să judece cu obiectivitate slăbiciunea patologică a patronului său, declarase: „Preşedintele a fost inapt. I s-au pus numeroase întrebări şi el a dat răspunsuri proaste”.

Un ultim indiciu demonstra permanenţa asalturilor bolii Alvarez în ultimele luni ale vieţii lui Roosevelt: slăbirea vederii. Ideea fixă conducea la o obsesie devorantă şi altera visul pe care-l purta, în el, de ani: acela de a fi un om al păcii, de a rămâne sub acest titlu în istorie şi de a deveni astfel mai mare ca Cezar, mai înţelept ca Socrate. Iar el era, în realitate, omul care bătea câmpii.

Unicul mijloc de a ajunge la o pace îndelungată, îşi revenea el (Mgr Spellmann, arhiepiscop de New York se grăbi să repete propunerea în faţa Papei Pius XII), consta în a pune pe picioare o Organizaţie a Naţiunilor Unite. Statele Unite şi Uniunea Sovietică i-ar fi dat prin participarea activă, superioritatea care lipsea atât de derizoriei Societăţi a Naţiunilor, concepută cu un scop identic în 1919 de către Thomas Woodrow Wilson, predecesorul său îndepărtat şi nefericit la preşedinţie. Apoi Roosevelt a risipit, printr-o fobie, generozitatea acestei porniri: „Două necesităţi se impun: să zdrobim Germania şi Japonia coalizate şi să-l împiedicăm pe Stalin să cedeze tentaţiei de a accepta ofertele eventuale de pace separată care ar veni de la Hitler”.

Această proastă apreciere a realităţilor politice şi strategice i-a surprins pe mulţi istorici. Căci, dacă Hitler putea aspira la un astfel de armistiţiu, în 1944, el îl aştepta numai de la Aliaţi, cu scopul de a arunca apoi toate aceste forţe în faţa Armatei Roşii. Începând chiar din 1941 el nu ascunsese ideea că marşurile Estului i se înfăţişau ca adevăraţi duşmani.

O a doua manifestare a obnubilării: pierderile parţiale ale puterii de judecată se agravau şi interlocutorii nu erau înţeleşi. De exemplu, aşa a procedat cu Stalin. Personalitatea stăpânului de la Kremlin. Îl fascina. Îl admira, credea că Stalin îl va aprecia şi el. Spunea chiar că i s-ar putea acorda lui Stalin o încredere totală: „Sunt convins că dacă eu îi ofer tot ceea ce îmi este posibil să-i aduc, fără să-i cer nimic în schimb, nobleţea îl obligă,

nu va încerca să anexeze orice şi va accepta să conlucrăm la crearea unui univers al democraţiei şi al păcii”.

Şi, cu scopul de a-l ralia pe şeful statului sovietic părerilor sale, se simţea gata să-i dea foarte mult.

„Împărţirea lumii va fi simplă, îi mărturisea el lui Mgr. Spellmann. Extremul Orient va merge la Cian Kai-şi, care domneşte deja cu ajutorul nostru în China. Pacificul? Statelor Unite. Africa? Marii Britanii, datorită drumului spre Indii. Europa? Uniunii Sovietice. Sper ca Stalin să nu se arate prea aspru când va interveni.

Va cere, fără îndoială, Statele baltice, Finlanda, Basarabia şi o parte a Poloniei. Pot. Să mă înţeleg mai bine cu el decât cu Churchill, care este un idealist. Stalin este realist, ca şi mine, de altfel. Pornind de aici, un acord între noi pe baze realiste vine de la sine”.

„Un preţ prea greu pentru astfel de fantasme” au estimat unii istorici, care l-au judecat sever pe preşedintele american în seara cea mai însemnată a vieţii sale. După părerea lor, îi lipsea atunci total doctrina în tot ceea ce priveşte politica externă. Avea doar câteva principii de acțiune vagi, câteva iluminări şi atât.

După părerea medicilor, cel puţin în ceea ce era legat de bucătăria politicii şi privind prin prisma cauzelor cunoscute ce duceau, la confuzii mintale, ar fi trebuit să fie atribuită o bună parte a ultimelor sale gafe degradării fizice şi dificultăţilor în stăpânirea propriilor idei. Când o boală grea atinge un organism încă solid, fiinţa umană trece adesea peste suferinţe, punându-şi în funcţie capacităţile de conservare. Uneori, când criza a trecut, chiar reuşeşte să-şi folosească în beneficiul său acest atac, ca şi când aceasta ar stimula instinctul de putere, ca şi când l-ar putea fortifica pe individ. Se întâmplă însă cu totul altfel când un proces morbid roade un pacient de-a lungul vremii. Începând de la un anume punct căderea este vertiginoasă.

Stalin nu se arătase deloc zgârcit pentru a-şi primi cât mai bine, la Yalta, vizitatorul, inspirat, devenit între timp atât de vulnerabil. Îi deschisese cel mai frumos palat de pe malul mării, palatul Lividia, arătând ca o prăjitură mare cu trei etaje şi cu pietre galbene, cuibărită într-un parc stufos, reşedinţa de vară a ţarului Nicolae II, ultimul ţar al Rusiei Sfinte. Aici se ţineau în

fiecare zi, cu scopul de a reduce deplasările care l-ar fi extenuat pe preşedintele american, şedinţele plenare ale conferinţei. Acesta era găzduit la parter datorită infirmităţilor sale. Camerele rezervate doctorului Macintire şi lui Hary Hopkins, el însuşi o persoană căreia îi plăcea să zacă în pat, erau de o parte şi de alta a apartamentului şefului de stat. Mobilele, grele, masive, fuseseră împrumutate de la Moscova şi transportate apoi la Lividia. Astfel că tablouri enorme în masivele lor cadre aurite, lămpi de cupru cu abajururi de mătase galbenă, covoare de Boukhara se aflau acum, aici. Trei vagoane aduseră şaisprezece tone de caviar. Alte convoaie deversară cele mai bune feluri de mâncare şi băuturile cele mai scumpe pe care încă le mai produsese Rusia în timpul războiului.

Stalin s-a instalat la doi kilometri, în vila Koreis cu miliţienii săi, cu şeful său bucătar Sidor Chirilovici Criucicov şi pivnicerul şef. L-a instalat pe Winston Churchill mai departe, la cinci kilometri, în vila Voronţov. Poziţiile limitau întrevederile particulare ale englezului cu Roosevelt, pentru că el ar fi trebuit să treacă pe sub ferestrele vilei Koreis.

Când preşedintele american ateriză la Saki, cu o suită de 400 de persoane, cu diplomaţii săi, cu militarii, cu consilierii, cu dactilografele şi servitorii personali (nişte filipinezi), totul era gata curăţat şi frecat. Lambriurile din acaju de pe pereţii palatului Lividia, ca şi parchetul sălii de bal devenită sală de conferinţe, fuseseră chiar ceruite.

Această conferinţă din Crimeea şi tot ceea ce ea a însemnat pe plan politic, a fost obiectul descrierii analiştilor şi istoricilor. Ea a pus bazele unei Organizaţii a Naţiunilor Unite, dar nu asemeni celei ce fusese visată de Roosevelt. Ea a dezmembrat Germania nazistă înfrântă, a fixat zonele de ocupaţie acordate Aliaţilor şi cheltuielile de război pe care le datorau germanii celorlalte state, a hotărât soarta criminalilor de război. Noile frontiere ale Poloniei, Iugoslaviei şi Europei de Sud-Est au fost desenate aici.

A fost semnată şi o convenţie asupra strâmtorilor şi a altor treceri maritime.

În schimbul declaraţiei de război faţă de Japonia, Uniunea Sovietică şi-a văzut deschisă calea ferată manciuriană, insula Sakalin, insulele Kurile, ca şi sasul de la intrarea în Extremul Orient, ceea ce-i permitea, astfel, influenţei sale să se extindă

asupra unei mari părţi a Asiei. Iată cheile care bulversau geografia politică.

Acum se ştie cât de greu a atârnat boala lui Roosevelt asupra desfăşurării întâlnirilor, de-a lungul a opt zile consacrate tratativelor.

Şedinţa plenară, în prima zi, a durat doar două ore şi douăzeci de minute, dar comisioanele fiecărei delegaţii fuseseră dezbătute în prealabil, timp de cinci ore. Ceea ce se pare că s-ar fi întâmplat în fiecare dintre zilele următoare.

În cursul acestor o sută şaizeci de minute. Stalin a desenat lupi pe foile de hârtie împrăştiate în faţa lui, iar Churchill a fumat multe ţigări. Cordial, chiar jovial la începutul întrevederilor, preşedintele Roosevelt se stingea în mod treptat. Până la un moment dat când s-a cufundat în tăcerile sale. El nu s-a animat din nou decât în momentul dineului pe care-l oferea celorlalţi doi oameni importanţi. La meniu se putea servi caviar şi cu lingura. Şi pui fript după reţeta Nouvelle-Orléans, carne tocată, macaroane, fructe conservate. Au fost ţinute douăsprezece toasturi. Stalin n-a băut decât din sticla sa personală, nişte vodcă, ce era în realitate îndoită cu apă. Churchill a ridicat paharul „pentru o pace de o sută de ani”. Şi Roosevelt a făcut la fel toastând „pentru respectul drepturilor micilor naţiuni”. Anii ce urmau aveau să arate că au fost doar nişte urări şi atât. În seara aceea, la orele douăzeci şi trei, după ce a salutat pe fidelul său Hopkins chiar în camera acestuia unde îl trimisese să se odihnească de la începutul conferinţei, pentru că boala sa canceroasă îl făcea să sufere prea mult, Roosevelt s-a întins pe pat în puloverul gri, cu ţigara pe buze şi cu romanul său poliţist în mână. El avea deja insomnii. „Un bătrân bolnav!” declarase imediat după întoarcerea la vila Voronţov, Winston Churchill care era totuşi cu opt ani mai în vârstă decât Roosevelt.

În cea de-a doua zi, după trei ore şi patruzeci şi cinci de minute de reuniune, primul ministru britanic îşi confirmă afirmaţia din ajun. Trioul Marilor, consilierii lor, aproximativ douăzeci de persoane aşezate în jurul mesei, în loc să discute serios, au purtat dialoguri fără noimă. Un ton straniu pentru o conferinţă la vârf. Responsabil de asta a fost Franklin Roosevelt, care a dirijat dezbaterile cu prea multă vervă şi cu detaşare completă de subiect. „Câtă dezinvoltură!” mormăie Churchill cu

o agasare crescândă. Şi tot aşa a fost atmosfera până la 11 februarie 1945. După o oră de concentrare, în general, preşedintele Roosevelt ceda. Gândurile sale se împrăştiau. Venind valuri-valuri, distragerea sa îl făcea să se piardă. Cât despre Stalin, el era atent. Dezordinea îi deschidea adevărate ieşiri pentru tot ce însemna impas sau dificultate prevăzută. În ziua aceea s-a trasat la Yalta soarta Germaniei, ocuparea sa militară, suma totală a cheltuielilor de război, destinul şefilor săi.

Când deschise cea de a treia şedinţă plenară, a doua zi, preşedintele Roosevelt părea puţin mai odihnit. Cu spatele încălzit de scânteierea buturugilor arzânde din şemineu, cu privirea licărind la adăpostul lornionului, el îşi începu discursul. Mai înainte dejunase cu Churchill şi pusese la punct cu acesta o adevărată tactică de abordare a problemei frontierelor poloneze, mai ales pentru a explica modul cum vedea el viitoarea Organizaţie a Naţiunilor Unite. Dar ameliorarea stării Preşedintelui se topeşte repede. Stalin rezistă, tonul său urcă. Stăpânul de la Kremlin, cu vocea rece şi cu ochii coborâţi, consideră utopică gândirea lui Roosevelt, preferându-i un pact solid, în trei, cu scopul de a preveni, pe viitor, orice crize de conflict major. Şi el refuză clar să revadă poziţiile în problema poloneză. Seara, după o cină uşoară în prezenţa fiicei sale, preşedintele Roosevelt se simţi rău. Tensiunea arterială a urcat până la 300/170. O presiune alarmantă care impune griji urgente. Doctorul Macintire s-a ocupat de asta. În ciuda masajelor sale, George Fox nu putu relaxa muşchii crispaţi ai pacientului său. Noaptea, pentru cei din palatul Lividia, păru foarte lungă.

Expert în alternanţe şi mai mult strateg decât diplomat, jucând fie cu cald, fie cu frig, Stalin oferi o fericită surpriză lui Roosevelt, imediat ce se deschise cea de a IV-a şedinţă. Ei a reflectat. Accepta în linii mari propunerile lui Roosevelt în ceea ce priveşte Naţiunile Unite. Urmară cinci ore de reuniuni.

La început în formă bună, Preşedintele american se ţinea la înălţime. Apoi, consecinţă a acestei relaxări nervoase, îl copleşi apatia, o indiferenţă inexplicabilă. Churchill constată chiar că Roosevelt somnola în câteva scurte reprize. Îi dădu documentele pe care însă americanul nu le citi. Englezul fu cuprins de furie. El vorbi despre asta medicului său personal, Lordul Moran. Dar se înşela asupra naturii acestor semne. Nu

înţelegea că acestea demonstrau prin fapte declinul patetic al lui Roosevelt.

A cincea zi a fost cea mai importantă a conferinţei din Crimeea. Exact în acea joi, Uniunea Sovietică acceptă să declare război Japoniei. Gândind să economisească miile de vieţi ale militarilor americani, Roosevelt ţine, într-adevăr, să fie intensificate bombardamentele în insulele nipone. El doreşte ca avioanele americane să decoleze de la bazele care vor fi instalate în Siberia, în Kamceatka. Doreşte ca trupele sovietice să asigure curăţirea acestor insule japoneze când va sosi momentul ca ele să participe la împărţirea profitului. El este gata, în schimb, să negocieze consolidarea ambiţiilor ruseşti în Asia, un loc din lume în care Stalin dorea să pătrundă de multă vreme. Târgul fu încheiat discret în biroul lui Roosevelt, fără ca Churchill să fie chemat, cu o jumătate de oră înainte de şedinţa plenară. Patru persoane i-au asistat pe cei doi şefi de stat: Averell Harriman şi „Chip" Bohlen, pentru Roosevelt, Viaceslav Mihailovici Molotov şi Pavlov, alături de Stalin. Treizeci de minute mai târziu, reuniunea oficială fiind deschisă, Roosevelt strălucea în faţa unui Churchill plin de amărăciune, care părea a înţelege că Marea Britanic nu era decât o putere de rangul al doilea şi că stăpânirea lumii s-a mutat în alte mâini. Bucuria îl transfigura pe Preşedinte. În joia aceea, în ciuda celor patru ore consacrate lucrărilor viitoare şi a tensiunii care se ridicase încă, Preşedintele american nu mai somnola în faţa covorului verde. Structura ce urma să o ia Organizaţia Naţiunilor Unite era definită şi soarta Poloniei pusă la punct. Cea a Europei de Est se profila şi ea.

La o oră după terminarea şedinţei principale, Stalin deschise invitaţilor săi şi prinţilor din delegaţiile respective uşile vilei Koreis. Sună un clopoţel. Bucătarul şef se întrecuse pe sine. Prevăzuse douăzeci de feluri pentru cină. O masă imperială.

Caviarul era din belşug. Sosuri şi diferite feluri de carne tronau pe masă, alături de peştele oceanic afumat. Feluri şi feluri de fructe. Vodcă, de ai fi putut face baie în ea, cognac şi şampanie (sortiment dulce şi sec). Se toastă de patruzeci şi cinci de ori! La ora unu dimineaţa, livid şi la capătul forţelor, Roosevelt ceru permisiunea de a se retrage. Acesta fu, de fapt, şi sfârşitul uimitoarei seri.

Această sărbătoare „păgână" din noaptea de 8 februarie este

fără îndoială ultimul „party” pe care-l trăi cu intensitate Roosevelt. Unii vor estima că festinul a fost un gest foarte periculos pentru un om atât de profund atins de arterioscleroză. Alţii vor gândi că această degajare n-a putut în niciun fel grăbi sfârşitul, căci, conform părerilor lor, cu mult înainte se angajase procesul fatal în corpul Preşedintelui.

9 februarie a fost o zi de repaos la Yalta. N-a fost marcată decât de rularea unui mic film şi de actul fotografierilor oficiale, pentru presă. La ora 10, extenuat, cu trăsăturile schimbate, cu privirea absentă, Roosevelt vorbea de întoarcerea în America. „E gata să lase baltă totul!” se revolta Churchill, mereu orb la căderea fiziologică ce-l rodea pe Preşedinte.

Duminică, 11 februarie, înaintea ultimei şedinţe plenare consacrată punerii la punct a textelor, prevăzută pentru prânz, Fr. Roosevelt făcu o scurtă plimbare în parc, prin faţa palatului Lividia, la bordul unui jeep adaptat infirmităţilor sale. Chiar şi acolo se observă o manifestare morbidă. Totul îl supăra, nimic nu-i plăcea. Îşi simţea sfârşitul aproape.

În timp ce secretarele pregăteau comunicatele ce le vor fi înmânate pentru a fi semnate, cei trei Mari Oameni se aşezară la masă la ora 12 şi cincizeci de minute. Trei ore mai târziu se despărţiră. Stalin pregătise cadouri pentru oaspeţii săi. Din nou caviar, şi şampanie, vodcă, somon afumat, scrumbii, unt, portocale, mandarine, precizează Arthur Conte. Roosevelt oferi ţigări din foi de tutun albe, ciocolată, maşini de ras electrice, sucuri de fructe sub formă de conserve”. Şi pe deasupra, un pumn zdravăn de decoraţii americane, destinate eroilor Armatei Roşii. Conferinţa de la Yalta se încheie.

Şeful statului sovietic s-a închis apoi în vila Koreis. El va părăsi Crimeea cu trenul, a doua zi.

Winston Churchill trebuia să-l aştepte pe Roosevelt de vreme ce porneau amândoi pe drumul către portul Sevastopol. Dar prietenia pe care primul ministru englez o purta preşedintelui Statelor Unite n-a rezistat focului celor opt zile ale conferinţei.

El îl salută sec pe Roosevelt, îl abandonă imediat şi se sui în pachebotul britanic „Fanconia” care îl duse înapoi pe pământul englez.

În învălmăşeala acestor plecări, în mişcările precipitate ale însoţitorilor săi, să-şi fi dat oare seama Roosevelt de decepţia primului ministru britanic? Să fi remarcat el ce se petrecuse? Se

lăsa purtat. Mike Reilly, garda sa personală, îl transportă până la maşină, în care urcase deja doctorul Macintire şi fiica Preşedintelui, Doamna Boetinger. La Sevastopol este urcat la bordul vasului Cacoctin, crucişătorul folosit pentru comandă şi pentru legături radio, datorită căruia delegaţia americană a păstrat un contact permanent cu Casa Albă, în timpul cât a durat conferinţa. Îmbrăcat în impunătoarea sa uniformă, căpitanul C.O. Corub, care era proprietarul vasului Cacoctin, oferi, la rândul său, un dineu, dar după tipicul american. El făcea să bată un pic de vânt din ţara sa. Roosevelt înclină capul ca o pasăre slăbită, insensibil la omagiul adus şi la atenţia ce i se acordă. Muzica sovietică a flotei Mării Negre a primit ordin de la Stalin de a oferi chiar în seara aceea un concert pentru preşedintele american. Fiica sa şi doctorul Macintire erau deja cu picioarele pe pământ. Nici Roosevelt nu va primi serenada.

Sleit de oboseală, învins de răul care-l inunda, el s-a retras la cabina ce-i fusese pregătită special.

Nu va vedea niciodată această pace pe care o dorise din toată inimă, pentru care venise până în acest îndepărtat pământ rusesc. El nu va măsura pe deplin importanţa a ceea ce a dat sau a lăsat lui Stalin pe acel pământ. Nici nu va auzi cum s-au năruit fortăreţele celui de al III-lea Reich.

În şaizeci de zile, la Warm Springs, în Georgia, unul dintre cele mai frumoase state de pe coasta de răsărit a Americii, ora supremă va suna pentru el. Deodată, ceva a explozat în creierul său. Şi lumea a rămas într-o clătinare fără sfârşit.

Thomas Woordow Wilson
Warren Harding

Jean de la Fontaine: „Omul este de gheaţă în faţa adevărului, dar este de foc în faţa minciunilor”.

Cam ştia să observe acest glumeţ fabulist! Cunoştea adevărata valoare a lucrurilor. Aluzia făcută prin intermediul imaginii, aleasă de obicei din regnul animal ca şi perifraza, îi permiteau să mărturisească, fără să-şi rişte vreodată întemniţarea, duritatea puterii absolute exercitate de Ludovic al XIV-lea ca şi abuzurile locale ale nobilimii, ale parlamentului, ale celei de-a treia stări, ale clerului. Toţi orchestrau, din umbra monarhului, în secolul al XVII-lea, „plăcerea de a trăi”. Fapte pe

care poporul, deşi sleit de puteri, le credea cu uşurinţă.

Astăzi, discutarea în mod deschis a comportamentului celor puternici este un fapt tolerat mult mai bine, chiar dacă este periculos să o faci la anumite latitudini sau în interiorul anumitor graniţe. Dar a aduce revelaţii într-un anume domeniu rămâne un lucru limitat. Fiind condiţionate timp de mai multe secole, de unele idei, masele se resemnează greu să-şi vadă topite legendele pe care ele le reconsideră mereu, care le ajută în mod paradoxal să-şi şteargă propriile lor anxietăţi. Cine ar demistifica, de exemplu, pe acest bun doctor Albert Schweitzer plecat să-şi ascundă o neurastenie combativă în inima pădurii gaboneze, sub acoperământul unei execrabile doctorii pe care el o aduce negrilor?

Franklin Delano Roosevelt era grav bolnav în 1944 şi apoi la Yalta? Unii ar spune aşa: „Frumoasă afacere!” Şi şi-ar expune apoi argumentele ce i-au determinat să o facă. Oricine moare de o boală. Afecţiunile cardio-vasculare ucid un om din doi, în Occident. Ceilalţi sunt victime ale cancerului, cirozei, hepatitei sau accidentelor rutiere. Ce e uimitor ca până şi un şef de stat să moară astfel? Şi nu însăşi bătrâneţea naşte uzura celulelor, nu aduce ea un sfârşit natural vieţii, sub forma unei boli?

Trebuie să admitem demonstraţia. Dar tulburările trăite de Roosevelt cu câteva luni înaintea dispariţiei sale nu pot fi comparate de un om raţional cu efectele secundare ale aceleiaşi nenorociri care l-ar lovi pe un anonim. Când se scurge viaţa unui şef de stat, trebuie ştiut că sprijinul acestui preşedinte plecat să negocieze în Crimeea soarta unei jumătăţi a lumii şi având o sănătate compromisă până într-atât încât a murit puţin după aceea, puntea lui de sprijin e alcătuită din milioanele de oameni pe care i-a reprezentat, apoi din riscurile asumate în numele lor, fără ca ei să fie măcar consultaţi. Ce să mai adaugi despre acele ore capitale, când Roosevelt nu-şi mai stăpânea cu adevărat gândirea!... Anturajul său politic şi diplomatic era şi el dezorientat, iar naţiunea americană nici nu ştia, atunci, că ea nu mai avea, de fapt, căpitanul care să o conducă.

Iată şi o a doua reflecţie. Ea este destinată altruiştilor pe care i-ar fi necăjit responsabilitatea ce micşora prestigiul lui F. D. Roosevelt. Pentru ei, (şi sunt multe astfel de persoane) el rămâne Preşedintele generos, care a lansat Statele Unite în cel de-al doilea război mondial cu scopul de a elibera Europa de

jugul german. Clişeul este frumos, dar bun pentru naivi. Cine ar face război din generozitate? Doar necesitatea i-a impus lui Roosevelt această gravă decizie. După raidul surpriză care distrusese flota americană de la baza Pearl Harbor, Japonia avea să distrugă încetul cu încetul toate bazele pe care Statele Unite le întreţineau în Pacific. Nici faptul că Germania pregătea rachete cu încărcătură nucleară nu poate fi ignorat de americani. Statele Unite, ca de altfel toate ţările de pe pământ, beligerante sau nu, se simţeau ameninţate. Iată două motive, pentru multe altele, economice sau politice, care justificau o intrare în război. Şi dacă-i fu sortit să participe la acest conflict atunci când încă era lucid, preşedintele Statelor Unite, nu ştiu să-l mai termine, datorită bolii care-i întuneca judecata. El lăsa deschise, într-adevăr, prin înţelegerea de la Yalta, toate căile care permiteau războiului să renască aproape pretutindeni în lume.

Lui Franklin Roosevelt nu-i lipsiseră totuşi avertismentele. Un alt preşedinte american, Thomas Woodrow Wilson traversase înaintea lui chinuri aproape identice, în circumstanţe asemănătoare. Comisese aceleaşi greşeli datorită bolii sale. Istoria este scrisă pentru a fi povestită, nu pentru a fi demonstrată, căci ea nu este o ştiinţă, este un început fără sfârşit. Ce dorea preşedintele Woodrow Wilson, când debarca la Paris, pe 11 ianuarie 1919, în ajunul conferinţei care urma să înceapă a doua zi în capitala franceză, şi care va dura şaizeci şi şapte de zile? Pacea. El venea sa asigure fericirea oamenilor. Avea un plan pentru aceasta.

Parisul cunoştea bucuria adusă de formidabila uşurare după armistiţiul semnat la 11 noiembrie 1918 şi care marcase sfârşitul primului război mondial. Se dansa peste tot. Viaţa înmugurea din nou. Soldaţii aliaţi, amestecaţi frăţeşte unii cu alţii, învingătorii nemţilor, „aceşti Cruciaţi care veniseră să demonstreze puterea Dreptăţii şi a Binelui” – iată chiar cuvintele lui Wilson – erau sărbătoriţi ca nişte eroi. Pe străzi, în haină, cu pantaloni cu dungi şi cu joben, diplomaţii europeni viermuiau pretutindeni. Toţi doreau să-l vadă şi sa se apropie de Preşedintele american. Ei se simţeau uneori copleşiţi de personalitatea lui dar alteori îi şi decepţiona. Se arăta adesea confuz. În unele momente părea epuizat, la capătul puterilor fizice. În culise, Georges Clemenceau, preşedintele Consiliului

francez îl ironiza pe tema aceasta: „Se crede un al doilea Isus Hristos venit pe pământ pentru a-i converti pe oameni”.

Un atac facil şi răutăcios, căci Woodrow Wilson nu făcea un mister din misticismul său. Şi aceasta datorită faptului că era puritan, cu un caracter rigid, pentru că avea principii de care se agăţa cu dinţii, în orice ocazie, pentru că Partidul Democratic îl alesese guvernator al statului New Jersey în 1910, apoi pentru că devenise preşedinte al Statelor Unite în 1912. O ascensiune politică fulgerătoare. Programul său era simplu, dar el ţinea la acest program. În politica interioară: apărarea intereselor publice împotriva coaliţiilor financiare şi industriale şi scăderea costului vieţii prin reforme vamale.

În materie de politică externă avea un *credo* şi mai simplu: neutralitatea. Acestei atitudini îi datoră realegerea sa în noiembrie 1916. Detesta bătăliile, avea oroare de războaie. Niciodată, în viaţa sa, nu-i dăduse cuiva măcar un pumn, nici chiar când era copil. Pe deasupra, nu putea suferi submarinele „arma trădătorilor, spunea, pentru că lovesc fără să iasă la iveală”. Fabricanţii saga-uri-lor vor explica, mai târziu, cum a reuşit să-şi alăture compatrioţii şi să-i determine să susţină ideea intrării în primul război mondial, la 6 aprilie 1917. Şi aceasta pentru că Germania decretase deja războiul submarin, fără restricţii, la 31 ianuarie 1917. Încă o legendă. Adevărul este mult mai prozaic. Interesele comerciale americane fuseseră grav ameninţate.

După acest înspăimântător conflict care a sângerat enorm Europa, iar Germania şi Franţa, mai mult decât alte ţări, Wilson soseşte la Paris cu un program de pace în paisprezece puncte, unul fiind înfiinţarea Societăţii Naţiunilor la care el visa. Programul poate fi rezumat în trei fraze: prevenirea conflictelor, reprimarea războiului, favorizarea dezvoltării culturale şi a progresului social. Aceasta este, deci, opera sa. Colonelul House, adjunctul său, n-a făcut decât să finiseze detaliile.

Dar, de-a lungul tratativelor legate de Conferinţa de la Paris, blocul Aliaţilor, prietenii săi, devine repede o redută înţesată de adversari. Se aliază atunci cu Italia pe baza proiectului legat de Fiume, un fost port francez de origine veneţiana pe care Yugoslavia îl tot cerea, dar fără rezultat. El determină din par tea Franţei o răcire a relaţiilor datorită neînţelegerii problemelor sale de securitate. Indispuse şi Imperiul Britanic prin

încăpăţânarea de a subordona totul recunoaşterii de către ceea ce avea să fie Societatea Naţiunilor. În acea vreme, Europa nu prea avea ce face cu ideile sale mesianice, referitoare la civilizaţie. Şi el se enervează, apoi chiar se irită datorită problemelor interne legate de frontiere, probleme destinate mai degrabă să garanteze o revanşă a învinşilor decât agresivitatea învingătorilor.

Lumea se mira pe atunci, mai întâi discret, apoi din ce în ce mai făţiş, de straniile sale nelinişti. Nu avea nervii tari, plângea uneori în mod cu totul inexplicabil. Dădea semne de confuzii mintale. Tulburări de memorie întrerupeau adesea discursurile sale. Lipsea des, fiind înlocuit de colonelul House, revenea câteva ore mai târziu, submina lucrările adjunctului său şi dispărea din nou. Deruta generală se agrava. Chiar şi în Statele Unite lumea nu-l mai urma. Senatul american va refuza să ratifice Tratatul de la Versailles şi va semna o pace separată, majoritatea opiniilor senatorilor dezaprobând iniţiativele sale.

America nu va intra în Societatea Naţiunilor. Aceasta, devenind doar o tribună pentru oratorii vorbăreţi din fire, îşi va pierde orice prestigiu din lipsa unor mijloace materiale necesare pentru a-şi pune în practică sancţiunile. Italia, devenită fascistă, va cotropi Etiopia fără ca S.D.N. Să ridice vreun deget. Ea nu se va opune nici reocupării malului stâng al Rinului de către Germania, nici războiului Spaniei, nici atacului Chinei de către Japonia, nici *Anschluss*-ului din Austria nici dezmembrării Cehoslovaciei de către Hitler. Ea va închide ochii în momentul invaziei Germaniei în Polonia. Şi astfel, va fi un al doilea război mondial.

Un expert al sufletului omenesc, Sigmund Freud, părintele psihanalizei, a încercat să-l înţeleagă pe Woodrow Wilson. El a explorat motivele blocajelor sale, ale intransigenţelor maladive, ale slăbirilor succesive care l-au constrâns să cedeze în faţa celorlalţi aliaţi care nu s-au dat înapoi de la denaturarea operei sale destinate să asigure o pace milenară. Aceasta este singura investigaţie făcută unui şef de stat de către genialul medic austriac.[8]

Obsedat de analiza raporturilor ce-i leagă pe copii de părinţi, element capital pentru structurarea personalităţii la orice

[8] Sigmund Freud et W.C. Bullit, *La président Thomas Woodrow Wilson portrait psychologique, ed.* Franc. Albin Michel, 1967.

individ, Freud a remarcat mai întâi cât de mult l-a iubit Wilson pe tatăl său, un slujitor al Bisericii presbiteriene.

L-a iubit, l-a respectat şi l-a admirat. Timp de mai mult de patruzeci de ani, el n-a luat niciodată o decizie importantă fără a-l consulta în prealabil. O stare ambiguă căci ea nu ia forma unei identificări cu tatăl. Acesta era înalt, frumos şi puternic; reuşea totdeauna în ceea ce întreprindea.

Slăbuţ, cu o sănătate precară, leneş la învăţătură, nicidecum harnic în anii ce vor urma, Wilson n-a ştiut niciodată să treacă dincolo de această dominare a tatălui său. Deşi tăia în carne vie, tatăl devenise un fel de şef al aleşilor Domnului în ochii propriului fiu, un interpret al Domnului pe pământ. Şi, deşi a avut surori, acest băiat ajunsese să se considere de-a dreptul fiul unic şi mult iubit al unui zeu. Pe scurt, un fel de Isus Hristos. Situarea inconştientă în postura de salvator al umanităţii a apăsat greu Statele Unite, în ultimii săi ani de viaţă. Cocoloşit, Wilson copilul, apoi Wilson-adolescentul nu a părăsit niciodată fustele mamei sale, care îl răsfăţa cu un devotament egal cu cel pe care-l purta faţă de soţul său. Aşa se explică pe deplin de ce el va alege mai târziu o soţie ce-i semăna întru totul mamei. Construcţia sa explică de ce nu se înconjura niciodată decât de femei sau de oameni inferiori, refuzând orice raporturi amicale cu oameni de o inteligenţă superioară: el nu reuşise să-şi înlăture „complexul lui Oedip”, o ostilitate inevitabilă dar normală, faţă de tată, pe care orice băiat normal trebuie să o traverseze.

Freud demonstrează cât de mult vor marca aceste fapte politica lui Wilson. „Orice s-ar întâmpla, spunea el, este bine aşezat, de vreme ce însuşi Dumnezeu acţiona prin intermediul lui. Admitea că uneori s-ar putea înşela, dar niciodată nu admitea că ar putea greşi. Supraeul său nu i-ar fi permis-o. Mai degrabă, în loc să-şi mărturisească faptele, prefera să uite sau să deformeze evenimentele, să se îndepărteze complet de lumea reală şi să elaboreze fapte imaginare, adoptate unor exigenţe ale motivaţiilor sale”.

Acest comportament i-a închis cariera de avocat pe care o începuse la Atlanta, în Georgia. Predând dreptul la Universitatea Princeton, deveni preşedintele acestei instituţii în 1902. El îşi începu oficierea printr-o dăscăleală: „Ce ar fi făcut Isus în zilele noastre, în locul nostru şi cu şansele pe care noi le avem?” Dar

el îşi demonstra deja ura faţă de numeroşii administratori, mergând până acolo încât să compromită existenţa financiară a instituţiei pe baza unor neînţelegeri iscate de amorul său propriu. Lansat în politică şi ales preşedinte al Statelor Unite la 5 noiembrie 1912, mulţumea celui ce-i organizase campania electorală prin cuvintele: „Că aţi făcut mult sau puţin, pentru alegerea mea, acesta este un lucru ce nu contează aproape deloc. Amintiţi-vă că Dumnezeu a vrut ca eu să fiu preşedintele Statelor Unite şi că nici dumneavoastră şi nicio altă fiinţă omenească nu aţi fi putut să-i împiedicaţi dorinţa".

Pe atunci, el era deja foarte obosit, şi se îngrijea mereu. Purta o sondă gastrică pentru a-i aspira secreţiile acide ale stomacului. Suferea de o deprimare nervoasă devenită cronică.

„Un nevropat, condusese Freud. Şi o nevroză este un fundament foarte instabil ca să cutezi să aşezi pe el o viaţă. Calităţile defectele sale îl conduseseră pe Wilson pe culmile puterii, dar defectele calităţilor sale făcură din el, în final, nu unul dintre cei mai mari oameni ai lumii, ci un ratat".

Studiile lui Sigmund Freud n-a putut rămâne în afara discuţiilor controversate. Studiile lui Joshua Hoffs[9] o demonstrează. Totuşi, un neurolog american din New York, profesorul Edwin A. Weinstein, care a putut avea acces la sursele esenţiale, aduce precizări explicând din punct de vedere clinic tulburări de personalitate şi de comportament care l-au afectat pe Wilson,[10] fără referire la o interpretare psihanalitică, adesea nedemnă de încredere. Fii atribuie aceste tulburări unei îndelungate maladii vasculare, la nivelul creierului, care l-a doborât încetul cu încetul pe preşedinte.

La patruzeci de ani, în 1896, T. W. Wilson prezintă primele simptome ale bolii. El suferă într-adevăr, de alterări cerebrale care se exteriorizează sub forma unei slăbiri musculare pe partea dreaptă, cu senzaţie de degete moarte şi cu dificultăţi manifestate la scris. Stările sale de rău se repetă în câteva

---

[9] Joshus Hoffs *„Comments on psychanalytic biography with special reference Freud's interest in Woordrow Wilson".* in Psychanalytic Review, 56: 402—414, 1969.

[10] Edwin A. Weinstein, *„Denial of Presidential Disability A case study of Woodrow Wilson"* in Psychiatry, 30:376—391, 1967; „Woodrow Wilson's Neurogical Illness" in journal American History, 57:324—351, 1970.

reprize, în timpul preşedinţiei sale la Universitatea Princeton. În loc să consulte un medic, Wilson îşi pune singur diagnosticul: „Am o nefrită, spune el, şi crampe specifice scriitorilor”. Soţiei sale, care se nelinişteşte, nu-i vorbeşte de crizele hemoroidale periodice. Şi învaţă să scrie cu mâna stângă! Chiar începe să joace golf ca stângacii. Asta e într-adevăr remarcabil.

În 1906, devine brusc orb de ochiul stâng. Accidentul a fost provocat de un cheag care a obstrucţionat artera centrală a ochiului, sau de către o leziune a arterei carotide, ceea ce nu se putea încă diagnostica în acel timp. Doctorul George de Schweinitz, chemat pentru o consultaţie, bănuieşte o boală arterială generalizată. El găseşte o uşoară hipertensiune la pacientul său şi-i recomandă un repaos complet. Doamna Wilson se teme să nu fie cumva vorba de o senilitate precoce.

Doi ani mai târziu, Woodrow Wilson se plângea încă de slăbiciunea mâinii drepte. Începând de acum observaţiile clinice ale mai multor medici ai săi sunt, în mod deliberat, distruse. Dar doctorul Edwards S. Gifford Jr. din Philadelphia, confirmă că în acea vreme preşedintele suferea deja „de o foarte mare presiune arterială şi că fundul său de ochi prezenta tulburări hipertensive: arterioscleroză, spasme arteriale, hemoragii retiniene şi exudate”, ceea ce corespunde gradului celui mai sever de hipertensiune arterială.

Şi totuşi, el se lansează spre cucerirea puterii şi triumfă. Cei deveniţi familiari preşedintelui au observat schimbările din comportamentul său. A devenit mai iritabil, impulsiv, mai agresiv. Aceste semne scapă doctorului Grayson, de la Casa Albă când afirmă, în 1913, că noul preşedinte al Statelor Unite este într-o perfectă condiţie fizică. Treizeci de ani mai târziu, viceamiralul Macintire, medicul lui Roosevelt, acţiona asemeni lui.

1915. Wilson se plânge de dureri de cap, de tulburări de vedere. Devine şi mai nervos. Dar, în loc să se adreseze specialiştilor eminenţi de care Statele Unite nu duc lipsă, el îşi ia alături un medic tânăr de la Marină, care se va ataşa familiei Preşedintelui, pierzând obiectivitatea consultantului. În 1918, el nu va vedea accentuându-se semnele instalării bolii Alvarez.

În plină Conferinţă de Pace, la Paris, pe 3 aprilie 1919, preşedintele Wilson resimte tulburări intestinale violente însoţite de sânge în urină. Nişte mişcări incoercibile afectează piciorul

stâng şi partea stângă a feţii sale. I se recomandă de îndată şederea în pat. Comportamentul său devine iraţional. Îi acuză pe francezi de a fi încercat să-l otrăvească. Din patul său de bolnav, el interzice folosirea automobilului de către toţi membrii delegaţiei sale. Vede spioni pretutindeni. Stările sale de rău traversează manifestarea unei tromboze de tip Alvarez. Dar tânărul medic ce-l escorta nu o depistează. Reîntoarcerea la Washington a fost hotărâtă.

În marele birou oval al preşedinţilor, la Casa Albă, la 22 august 1919, o nouă rafală de dureri de cap se abate asupra preşedintelui Wilson. Ea anunţă o agravare a stării sale. Trei zile mai târziu, într-adevăr, dis-de-dimineaţă, Wilson simte ca un fel de deşirare la nivelul creierului. Şi jumătatea stângă a feţii sale rămâne fixă, paralizată. Se scurge o săptămână. O nouă explozie în cap. Încă un ictus, adică o tromboză cerebrală sau carotidiană. Braţul stâng şi piciorul stâng devin blocate. La 28 septembrie, în sfârşit, se întâmplă o dramă. Un atac cerebral masiv îl fulgeră pe Preşedinte. Mai întâi, îşi pierde vorbirea. Urmează o brutală decompresiune cardiacă, adică o perturbare profundă a bătăilor inimii, urmată de o dificultate respiratorie majoră care-l obligă pe bolnav să rămână aşezat în permanenţă în patul său pentru ca procesul respiraţiei, rărit mult, să-l facă să supravieţuiască. Nu se mai putea comunica cu Preşedintele. Totuşi, clipa era grea. Senatul dezbate intrarea sau neparticiparea Statelor Unite la Societatea Naţiunilor.

Este tulburare mare la Casa Albă. Dar o panică înăbuşită, pentru ca ea să nu răzbată în exterior.

În timp ce doctorul Grayson se îngrijeşte să limiteze efectele atacurilor succesive, s-a întâmplat ceva inimaginabil: doamna Wilson îşi asumă sarcina de a conduce treburile ţării şi ea este aceea care-i primeşte pe miniştri. Le cere, însă, secretul absolut. Ea îi convinge că o „demisie a preşedintelui Wilson ar exercita o influenţă nefastă asupra ţării şi ar avea repercusiuni asupra stării sănătăţii sale”. În aceste ore esenţiale pentru omenire, vasul America plutea în voia valurilor, fără comandant.

Câteva zile mai târziu, Wilson reuşeşte să se ridice, dar nu-şi poate părăsi camera. Mergea cu dificultate împrejurul patului, obosea repede şi nu putea să vorbească deloc. Aceasta însă nu-l împiedica să declare că nu ar fi bolnav. „N-am avut nimic la creier!” mormăia el. Şi chiar credea singur ce spunea, de vreme

ce-şi făcea proiecte serioase pentru a treia candidatură la preşedinţie. Ca şi el, soţia respinge total adevărul. Obişnuiţilor casei ea le citează adesea cazul lui Louis Pasteur, care făcuse anumite descoperiri ştiinţifice după ce suferise de o tromboză cerebrală. Scumpul său Woodrow poate foarte bine să apară a treia oară în faţa electorilor săi; el n-a avut decât o stare mai proastă, o alertă, nimic mai mult.

Inconştienţa cuplului îl scandalizează pe Robert Lansing, secretarul de stat însărcinat cu Afacerile Externe. Deja în timpul Conferinţei de Pace de la Paris, el încercase în zadar să atenueze efectele rătăcirilor Preşedintelui, care compromitea politica exterioară americană.[11] De această dată, a dat alarma. Atitudinea îl va costa propriul său post, şi nici nu-i va fi iertată vreodată.

În faţa senatorilor uimiţi, el scoate la iveală faptul că Preşedintele este foarte grav bolnav, mai mult decât se cunoştea la Casa Albă. Chiar se îndoieşte că Wilson ar mai putea într-adevăr să-şi asume sarcinile preşedinţiei Statelor Unite. Fulgerul loveşte cu putere toată lumea politică. O dezbatere violentă îi opune pe adversarii lui Wilson partenerilor săi. Primii protestează în numele raţiunii de stat. Ceilalţi le răspund că nimeni nu are dreptul să se atingă de viaţa lui particulară. Este numită o comisie de anchetă. Ea este însărcinată să constate cum se simte preşedintele şi să ceară audienţă. Ar fi de făcut, în treacăt, o remarcă: nu exista nici măcar un medic printre cei delegaţi să facă parte din comisie.

Doamna Wilson acceptă cu mare greutate ca soţul său să fie supus unui examen. Ea ajunge până acolo încât îi dispersează pe senatori. Fiecare va fi primit separat, fiecare întrevedere va fi foarte scurtă, câteva secunde, cel mult o jumătate de minut. A fost instalat repede un divan în celebrul birou oval. Wilson s-a întins şi a adoptat o atitudine nonşalantă. Îşi ascundea braţul stâng, definitiv paralizat, sub o pernă. Un asistent alături de el îi sufla la ureche numele fiecăruia dintre cei ce urmau să fie primiţi, ceea ce-i permitea să le spună prenumele încă de la intrare. Tonul Preşedintelui era arogant. Înşelăciunea mersese: era acelaşi Wilson din 1912, avea aceeaşi figură şi aceleaşi toane. Niciunul dintre senatori nu descoperi făcătura.

---

[11] Robert Lansing *„The Peace Negotiations. A personnal narrative,* New York, Houghton Mifflin Cy, 1921.

Îi trebuiră Preşedintelui trei zile pentru a se reface după efortul depus. Era un om grav bolnav, care rămânea în fruntea statului american.

Totuşi, contrar voinţei soţiei sale, el nu se va prezenta la alegerile prezidenţiale din noiembrie 1920. În primăvara acelui an, agravarea bolii n-a putut scăpa privirilor celor neavizaţi. S-a acceptat ideea că Preşedintele nu se va mai reface. Uimiţi peste măsură de starea sa fizică, organizatorii maşinii electorale democrate au prevăzut chiar şi un lider de schimb, senatorul Cox.

În opoziţie cu ei, la republicani, un adversar îşi desfăşura deja campania electorală: senatorul Warren Gamaliel Harding. Era un fost muncitor tipograf devenit ziarist, dar care reuşise să se afirme în presă. Cu siguranţă că relaţiile sale erau puţin neclare. Se spunea despre el că era legat de specialiştii „cavaleriei" bancare, din dorinţa de a se îmbogăţi repede pe spinarea colectivităţii. Dar a fost mereu un opozant înverşunat al politicii wilsoniene. Hotărât lucru, spunea el, nu este bine să lăsăm Statele Unite să se angajeze prea mult în afacerile europene. Această poziţie coincide cu cea a majorităţii opiniei americane din 1920. Şi argumentele electorale ale lui Harding au audienţă. Mai mult, el este o persoană care inspira încredere, fizic vorbind, când îl compara cineva cu Wilson. Avea o statură solidă şi o poftă de mâncare zdravănă.

Retras într-o vilă bogată din Washington, Wilson îl vede ales pe Harding, la 2 noiembrie 1920. O iarnă crudă pentru el. Începând din acea zi, într-adevăr se întunecă. Nici nu-şi dă seama că ţara sa nu intră în Societatea Naţiunilor pe care o pregătise cu atâta trudă.

Întâmplarea îi va oferi totuşi o revanşă strălucitoare, chiar dacă el nu mai era în măsură să o aprecieze, căci acest Harding, ce-i fusese preferat doar datorită bolii, se dovedeşte a fi tot atât de vulnerabil. Şi el avea arteriosclerozã!

Domnii Means şi Russell, un istoric[12] şi un biograf[13] au consacrat două studii acestui senator de Ohio. Portretele lor se pun de acord: când a fost ales, preşedintele Harding ştia că este

[12] G.B. Meana, *The Strange Death of President Harding,* Guild Publishing Corporation, 1930.

[13] F. Russell, *„The Shadow of Blooming Grove, Warren Harding in this Time",* New York, Mac Giraw Hill Bock Cy, 1968.

serios atins de boală. Nimeni nu cunoştea natura răului, cu excepţia celor din anturajul său. Acolo, nimeni nu ignora motivele stărilor sale de ameţeală, „gripelor” sale, stărilor de rău care-l obligau uneori să-şi întrerupă peroraţiile sau discursurile. Era surescitat în permanenţă. Dar părea că nu se prea sinchiseşte de riscurile care decurgeau de aici. După o expresie în vogă pe atunci „îşi ardea din răsputeri viaţa”. Se sinucidea datorită exceselor sale.

În Pantheonul preşedinţilor americani, Harding n-a lăsat o amprentă de calitate. Vremea sa poartă marca scandalurilor. Aceasta pentru că el îşi alegea foarte rău relaţiile particulare precum şi colaboratorii. Erau mulţi profitori printre ei. Secretarul de stat la Afaceri Externe, Albert B. Fall avea avantaje personale de pe urma împrumuturilor din rezervele federale ale companiilor petroliere, în care şi el avea multe şi mărunte interese. Mai târziu, a fost judecat pentru asta. Alţi administratori făceau periodic obiectul anchetelor sau urmăririlor pentru fapte similare. Incapabil de a-şi îndepărta anturajul cu purtări îndoielnice, pentru că arterioscleroza îi întuneca facultăţile mintale, Harding ieşea mult în lume, călătorea de-a lungul continentului american.

În cursul uneia dintre aceste fugi ale sale a murit, la San Francisco, în august 1923, la vârsta de 58 de ani, după doi ani de preşedinţie mediocră şi tulburătoare, scandaloasă în cea mai mare parte. A fost victimă, în acelaşi timp, a unei hemoragii cerebrale şi a unui infarct al miocardului, precum şi a unui maelstrom organic. Vicepreşedintele de la acea dată, Calvin Ceolidge, originar din Vermont, devine astfel cel de al XXX-lea preşedinte al Statelor Unite.

La Washington, cel ce fu al XXVIII-lea, Thomas Woodrow Wilson, 67 de ani, a rămas surd şi orb la acest epilog derizoriu pe care l-a marcat ieşirea sa din istorie. Un an mai târziu, în 1924, un ultim seism cerebral puternic îl doborî. În realitate, el era deja mort de aproape trei ani, de când naţiunea americană îi întorsese spatele. Visase necontenit să aducă fericirea şi pacea eternă tuturor oamenilor, dar ceva se spărsese în capul său, ceva blocase totul. Fiind respins de oameni, se simţea respins şi de Cel căruia îi închinase viaţa: Dumnezeu. Ceasul nu poate exista fără ceasornicar.

Dwight Eisenhower

Acelaşi tufiş nu adăposteşte niciodată doi arbuşti de măcăleandru. Tot aşa un vultur nu suportă niciodată ca un alt vultur să se apropie de zona lui. Antilopele kobs din Africa, cele ce poartă coarne în formă de liră, îi muşcă şi pe cei din aceeaşi specie care pătrund în cercul lor de patruzeci de metri pătraţi cucerit ca un adevărat teren de zbenguială. Aici. Femelele vin să-şi caute alesul, imediat ce şi-au. Înţărcat puiul deja crescut. Aceste obiceiuri sunt cunoscute. Antropologii precizează că mamiferul sau pasărea nu-şi apără astfel doar teritoriul de acţiune sau un anumit spaţiu, ci îşi afirmă, înainte de toate, dominaţia.

Unul domină, altul este dominat: acest raport e tot atât de vechi cât viaţa însăşi. E scutit omul? De ce ar scăpa tocmai el acestui impuls?! Studiul comportamentului, sociologia, istoria, confirmă contrariul. Pretutindeni, cel ce domină este cel ce face legile, cel ce ordonă şi gerează. Cei dominaţi încuviinţează, se pleacă sub povara vieţii aspre, ce li se pregăteşte, frământaţi, frecaţi, lustruiţi în contactul cu alţii, galeţi care impun tulburarea torenţilor.

Exact invers comportamentului animalelor la care forţa este suficientă pentru a asigura dominaţia, omul dotat cu putere nu are neapărat nevoie de muşchi umflaţi ca să se impună. Franklin Roosevelt a reuşit-o într-un fotoliu de paralitic, configuraţia palmelor şi braţelor lui Woodrow Wilson aminteau pe cele ale domnişoarelor. Inteligenţa şi încăpăţânarea, şiretenia ca şi un stomac robust pentru a înghiţi toate bobârnacele şi pentru a suporta peştii cu oase cu tot, iată într-adevăr ce are valoare.

Se naşte cineva anume pentru a-i domina pe ceilalţi? În realitate e vorba de o înclinaţie naturală, înscrisă într-un bagaj ereditar, mai mult decât de o înclinaţie a spiritului. Lucrul este evident. Aşa cum sare în ochi că grădiniţele şi creşele de copii viermuiesc de fiinţe mai mari sau mai mici, de puternici sau slabi, de frumoşi sau mai puţin frumoşi, deşi au toţi aceeaşi vârstă, cu câteva săptămâni diferenţă. În comunităţile de copii, se disting repede cei ce domină şi cei ce acceptă dominarea. Aceştia din urmă cântă, dar tonul îl dau primii. Egalitatea rămâne o amăgeală. Nu numai „egalitatea şanselor”, o formulă pentru politicienii retorici; ci chiar egalitatea fundamentală, la

nivelul patrimoniului celular.

De asemenea, trebuie ea ascendentul celui ce domină să se maturizeze şi el să-l poarte în sine, adult, până în vârful evoluţiei sale. Această cursă este nemiloasă. Pentru cei ce cad în mod accidental peste bord, nu există mână întinsă drept ajutor. Nenorocul distraţilor, căci locurile costă scump. Uneori, puterea vine într-un târziu îndepărtat, asemeni unui fruct pe care nu-l mai aştepţi sau pe care nu-l mai doreşti, cel puţin în mod conştient. Se întâmplă şi ca pofta să se risipească atunci când îţi înfigi dinţii în el. Poţi simţi chiar o durere cumplită, până ce îl vezi scos din gură. Generalul american Dwight David Eisenhower a încercat această frustrare.

America, se spune, are gustul paradoxului, simţul lipsei de măsură. Ea numără, într-adevăr, mulţi cetăţeni consideraţi printre cei mai bogaţi oameni din lume. Dar mulţi alţii rămân printre dezmoşteniţii universului occidental, locuind în cabanele sordide ce înconjoară minele dezafectate din munţii Apalaşi. Ea este singura ţară din lume care a înscris un drept sublim în Constituţia sa, dreptul la fericire. Totuşi, în ghetourile sale, viaţa rămâne extrem de dură şi mulţi copii ai Americii bat recordurile consumului de droguri, recorduri ce ating disperarea. Ea se îmbracă cu bună ştiinţă în haine neconformiste, dar îşi împopoţonează şi-şi fardează morţii ca să între în neant cu o cât mai bună înfăţişare. În sfârşit, ea îşi are un erou, acoperit de onoruri, în culmea gloriei sale militare. Şi a făcut din acesta cel de-al treizeci şi patrulea preşedinte. El aplica un sistem nou de viaţă, la vârsta la care mulţi se gândesc mai degrabă la pensie. Să recunoaştem că n-a acceptat cu prea mare veselie în suflet această sarcină. Cel puţin prima dată.

Cei ce-i erau apropiaţi, în anii în care îşi purta încă stelele pe uniforma de comandant suprem al forţelor N.A.T.O. Îl auziră declarând adesea: „Oricine ar dori să fie preşedinte nu apare calificat de la început pentru o astfel de sarcină. Niciun om de bun simţ nu aspiră la un astfel de post; postul trebuie să-i fie impus”. Lui i s-a impus. O dată. Apoi bunul său simţ s-a topit cu încetul.

Dwight David Eisenhower avea într-adevăr şaizeci şi doi de ani când America îi oferea, în 1952, Casa Albă. Predecesorul său, democratul Hary Truman îşi pregătea valizele de plecare. Iată o vârstă destul de înaintată pentru a intra în politică.

Opiniile sale par, de altfel, destul de puţin ferme.

„Nicio importanţă nu are eticheta, îi asigură el pe cei din jur. Eu sunt aici doar din datorie”. Faptele dovedesc pe deplin că i se forţase mâna. Cu opt luni mai devreme, când începuse circul electoral cu alegerile primare de la New Hampshire, el trăia încă în Franţa, la Marnes-la-Coquette, în apropierea N.A.T.O.-ului pe care-l comanda. Nici măcar nu făcuse actul oficial de depunere a candidaturii. Numele să a întrunea unanimitatea. Democraţii îl numeau lider, republicanii şi-l disputau şi ei. Se decise pentru acest din urmă partid doar pentru că tatăl său îi votase totdeauna pe republicani.

Sosirea unui om atât de dezlânat în materie de doctrine politice, în fruntea uneia dintre ţările cele mai puternice de pe pământ poate deruta. Se ştia despre ei că era pescar, jucător de golf, pictor, dar numai duminica, şi fermier diletant pentru că poseda o fermă-jucărie la Gettysburg. Sarcasmele explodară: „Apoteoza mediocrităţii” mormăia generalul american Douglas MacArthur, un aţâţător care visa el însuşi să conducă şi să declanşeze fulgerul atomic pentru a se aşeza alături de Zeus, modelul său. De obicei mai suav, de partea cealaltă a Atlanticului, generalul Charles de Gaulle nu se arăta nici el, de această dată, mai puţin aspru: „El nu este făcut pentru treburi politice cotidiene, şi, pe deasupra, ale uneia dintre cele mai mari ţări”.[14]

Însă republicanii care l-au ales îi găsesc calităţi suficiente pentru a înfrunta dificultăţile momentului: o răbdare de elefant, o mare capacitate de a primi lovituri fără să roşească şi un gust înnăscut pentru compromisuri. Simţul concilierii, respectul pe care-l purta oamenilor şi care îl determină să se arate unul dintre generalii cei mai economicoşi în vieţi umane în tot cursul celui de-al II-lea război mondial, toate erau urmarea educaţiei sale. Determinându-l să crească în spiritul Bibliei, de când era copil şi până a intrat la West Point, mama sa n-a încetat să-i repete: „Cine trăieşte prin intermediul sabiei va muri de sabie”. Ducând lipsă de dogmă politică el avea totuşi un credo: „Niciodată n-am denigrat pe nimeni. Nu încerc niciodată să demolez un om, oricare ar fi dezacordul dintre noi. Din toate acestea mi-am făcut un fel de religie a mea”.[15]

Statele Unite doresc într-adevăr să-şi recapete suflul, explică

[14] J.R. Tournoux, *La tragédie du Général,* Paris, Ed. Plom. 1967.

Sherman Adams, guvernator republican al statului New Hampshire, care a organizat campania prezidenţială a lui Eisenhower.[16]

Războiul face ravagii în Coreea, unde trupele Naţiunilor Unite înfruntă China. Indochina dă o lovitură fără milă Franţei care-şi vede destrămat imperiul colonial. Chiar şi în China, Mao Tze-Dung l-a măturat pe Chang Kai-şi care s-a reîntors în Formose, iar, America de Sud, imperiul comercial al americanilor din nord începe să se destrame. Pentru Marea Britanie, aliatul privilegiat, vechiul drum spre India este definitiv închis. În Europa bântuie războiul rece. Încordări periculoase opun Uniunea Sovietică statelor occidentale.

Nici în interiorul Statelor Unite, lucrurile nu merg mai bine. Administraţia democraţilor, cea a lui Truman, după 20 de ani de dominaţie continuă, lasă o mare încurcătură de facturi imposibil de plătit. Datoriile provocate de efortul militar impus de dezvoltarea forţei nucleare sunt de patru ori mai mari decât venitul naţional. Disponibilităţile băncii s-au epuizat. Cu Macarthur, înlăturat de conflictul coreean pe care el îl înverşunase din cauza opiniilor sale extremiste, Joseph McCarthy duce o puternică vânătoare de vrăjitoare şi spectacolul jenant al emisiunilor sale televizate anticomuniste încep să indispună ţara. Era nevoie de un pompier pentru a ţine sub control aceste adevărate focuri, precizează Sherman Adams, pentru a le împiedica să degenereze în incendii. Organizator înnăscut dotat cu o forţă de lucru puţin obişnuită, capabil să acţioneze repede şi chiar să înveţe, preşedintele Eisenhower îşi ţine pariul. Primul bilanţ al intervenţiilor sale rămâne pozitiv. El rezolvă conflictul coreean, îl calmează pe Macarthur şi-l paralizează pe mccarthy fără să-i atace vreodată frontal. Imediat după anunţarea morţii lui Iosif Stalin, în 1953, el propune un plan pentru a stopa războiul rece dintre Vest şi Est, pretinde şi chiar obţine o poziţie clară a sovieticilor în toate domeniile politice, economice şi militare. El ameliorează raporturile între Statele Unite şi U.R.S.S., precum şi relaţiile Americii cu Europa occidentală.

---

[15] C.L. Sulzberger *„Les Derniers des géants. Mémoires“,* Paris, Ed. Plon, 1972.

[16] Herman Adams, *„Les Secrets de l’administration Eisenhower“,* Ed. Stock, 1962.

Cu scopul de a dezamorsa tensiunea care opune ţara sa Chinei fără însă ca pentru asta să-l abandoneze pe Chang kai-și el propune în termenii celui mai eficace discurs din toată cariera sa politică retragerea Flotei a VII-a americană, care patrula de-a lungul coastelor chineze în faţa insulelor Formose. Un mesaj de pace difuzat şi adresat lumii întregi, ridică în slăvi dezarmarea şi controlul internaţional al energiei atomice sub egida Naţiunilor Unite. Imediat tradus în opt limbi, în India, apelul îi va face să lăcrimeze de uşurare şi pe cei din Est. W. Churchill va lăuda acest ordin în mesajul personal adresat lui Molotov, la Kremlin.

„Lumea nu ştie, dar acest discurs a fost cel mai penibil pe care Eisenhower l-a pronunţat vreodată, a declarat Sherman Adams. Preşedintele îşi întrerupsese scurta sa vacanţă de la Angusta ca să vină la Washington să-l scrie. Când sosea la Casa Albă, în dimineaţa de 16 aprilie, el suferea de dureri de stomac atât de puternice că abia putea să ridice capul. Apărea în faţa camerelor de luat vederi palid şi distrus şi trebui să se sprijine de tribună pentru a putea vorbi. Am crezut că nici nu va putea ajunge la capăt. Mi-a mărturisit mai târziu că hârtia imprimată pe care încerca să o citească dansa în faţa ochilor lui. Dar totuşi a reuşit să termine”.

În 1953, aceste dureri nu mai puteau însemna, în cazul lui Eisenhower, doar o uzură datorată puterii. Ele indicau că suferea de boala lui Crohn, o îngroşare puternică a mucoasei care acoperea peretele intern al intestinului gros. Această ileită – un al doilea nume ce se dăduse afecţiunii – putea să se întindă pe tot colonul şi pe tot rectul. Ea se localizează într-unul sau două segmente care separă sectoarele sănătoase. Adeseori, întărirea zonelor atinse este atât de puternică încât se ajunge la obturarea intestinului. Într-un fel, aceasta e o ocluzie. Evoluţia spre cancer este posibilă, dar foarte rară. Un singur tratament există: operaţia chirurgicală, însemnând o înlăturare a părţii atinse. În 1953, această boală abia diagnosticată în cazul lui Eisenhower era încă puţin răspândită ca să justifice o intervenţie chirurgicală.

Dar după treizeci de luni de exercitare a funcţiei sale la Casa Albă, preşedintele a început să resimtă şi alte tulburări serioase: efectele hipertensiunii. Ştia de mult timp că arterele sale se întăreau şi că arterioscleroza îl ameninţa. Până în 1945, nu-şi supraveghease regimul de alimentaţie, nici nu-şi menajase

plămânii, şi nici circulaţia. Într-adevăr, fuma mai mult de două pachete de ţigări pe zi. Durerile de cap violente şi ameţelile îi alarmară pe medici. Imediat ce tutunul fu suprimat şi mâncărurile deveniseră uşoare, Eisenhower crezu că poate să scape de extinderea bolii. Aceasta însemna să uite şi consecinţele oboselilor sale datorate solicitării în calitate de şef al statului, şi înghiţiturile de andrenalină care acţionau pe dedesubt în timp ce el îşi domina aparent bine reacţiile, în faţa interlocutorilor săi politici. Răul, însă progresa pe dinăuntru.

În cursul verii anului 1955 tensiunea urcă subit. Ea îl alertează pe generalul Howard Snyder, medicul şi prietenul preşedintelui.

Medicul ştia că toate crizele cardiace, consecinţă a hipertensiunii sau accidentelor vasculare cerebrale lovesc când nu te aştepţi. Destul de rar atunci când subiectul ameninţat face eforturi mari, şi când el acumulează o oboseală puternică ce-i intoxică organismul. Dar aproape întotdeauna ele izbucnesc în momentul unei destinderi nervoase, în timpul unei vacanţe, de exemplu. Şi din două cazuri cel puţin într-unul criza se petrece în timpul nopţii, în plin somn, de preferinţă în primele ore care urmează momentului când adormi. În faza de recuperare marcată de semnul numit „lent”, somnul „rapid”, sau „paradoxal”, care întrerupe acest somn lent. Acum ritmul bătăilor inimii este modificat. Presiunea sanguină în artere devine instabilă, supusă în mod succesiv scăderilor ce alternează cu creşteri bruşte. Această mişcare, ca şi modificările chimice la fel de dese ale compoziţiei sângelui antrenează formarea cheagurilor în arterele coronare şi declanşarea unui infarct al miocardului.

La 25 septembrie 1955, aproape de Denver, în Colorado, terminându-şi vacanţa, preşedintele Eisenhower făcu 27 de găuri de golf, ceea ce nu-l epuiză deloc. El a pescuit, de asemenea, mult timp într-un râu vecin cu Lowry Air Force Base unde de fapt locuia împreună cu soţia lui. În seara aceea se plânse de o uşoară indigestie pe care o atribui cepei crude mâncate la dejun. La orele 22 se duce în camera sa şi adoarme fără greutate. Patru ore mai târziu mergea în camera de alături să o trezească pe soţia sa. În piept simte o durere puternică. Crezând că este încă efectul indigestiei doamna Eisenhower îi dă lapte şi magneziu, dar totuşi îl cheamă pe doctorul Swyder. 45 de minute mai târziu diagnosticul a fost pus: infarct.

Preşedintele, lungit, cu o mască cu morfină pe faţă este transportat la spitalul Fitzsimons, care era foarte aproape. Drumul este efectuat fără escortă, într-o maşină particulară ca să nu se dea alarma. Eisenhower nu purta decât un halat de baie peste pijama. Doctorul Swyder îl însoţeşte singur pe Preşedinte până la camera amenajată în grabă special pentru el. Niciun infirmier nu a fost chemat.

Aceste masuri erau necesare, intenţia doctorului Swyder părea fără echivoc: el dorea să ascundă accidentul coronar, să-l facă să treacă drept una dintre acele „gripe" atât de obişnuite, ale şefilor de state. Dar, hotărât lucru, Dwight Eisenhower nu este făcut din acelaşi aluat eu predecesorii săi. El cere ca sursa răului său să fie dezvăluită. Lunga boală nedezvăluită a preşedintelui Woodrow Wilson îl impresionase mult, într-adevăr.

Fiind în acea vreme ofiţer instructor în Pennsylvania, el se întreba, ca şi alţi militari, pentru ce opinia publică a fost ţinută în ignoranţă şi nu a ştiut starea reală a celui ce nu mai putea să asigure misiunea de ghid al ţării. După opinia sa, naţiunea trebuia să aibă dreptul de a cunoaşte cu exactitate şi în orice moment, oricare ar fi fost acel moment, starea de sănătate a preşedintelui. El nu-şi imagina pe atunci că va încerca la rândul său stări de slăbiciune tot aşa de grave ca cele care-l lovise pe Wilson. De ar fi ştiut aceasta, şi tot nu şi-ar fi schimbat convingerile. Nu aprobase el (imediat ce-l aflase) amendamentul recent adus Constituţiei de către Congres în vederea limitării oricărui risc de a mai vedea şi alţi candidaţi, cu sănătatea şubredă, (cum fusese Roosevelt) agăţându-se la nesfârşit de preşedinţie? Nimeni nu va mai putea de atunci înainte să se menţină mai mult de două legislaturi la postul suprem.

Fidel poziţiei sale, el va cere doctorului Paul Dudley White, cardiolog la Boston, chemat în ajutor de către doctorul Swyder, să nu ascundă nimic ţării referitor la starea sa. „Spuneţi adevărul, tot adevărul, nu încercaţi să ascundeţi nimic, orice ar fi". I se va îndeplini dorinţa. Niciodată comunicatele medicale privind un şef de stat bolnav nu au fost mai realiste sau mai precise. Este remarca pe care el o face cu satisfacţie doctorului White. Acesta răspunde: „Asta poate să nu însemne mare lucru în ochii marelui public. Medicii însă vor înţelege adevărul".

În „Memoriile" sale, publicate după plecarea sa de la Casa

Albă[17], preşedintele consacră un întreg capitol crizei sale cardiace, adăugând câteva însemnări care arată cât de mult poate să-i lipsească unui bolnav simţul autocriticii. Probabil pentru că el suferă şi de o pierdere parţială a imaginilor – amintiri, observată la o atingere a lobului occipital al creierului, după un mic atac de tipul maladiei Alvarez, care se manifestă în acelaşi timp cu infarctul.

„Rememorându-mi o întreagă perioadă din prima parte a bolii mele serioase, pot să mă felicit de multe lucruri, cel mai de pe urmă nefiind cu siguranţă acela că nu-mi puteam alege un moment mai bun pentru a mă lăsa doborât de o criză cardiacă. Economia era în plin avânt, Congresul lucra de zor. Putusem să manevrez cu ajutorul secretarului meu de stat, Foster Dulles, problemele de politică externă şi la ora aceea nu exista niciunde în lume vreun pericol pentru o criză iminentă. Puteam deci să mă lipsesc de părerile zilnice ale Consiliului economic consultativ, puteam să mă dispensez de a aproba sau respinge legile votate de Congres, sau să adresez mesaje de recomandare Capitoliului. Şi, între lucrurile cele mai importante, iată unul: nu am fost solicitat să iau o decizie operaţională implicând folosirea forţelor armate ale Statelor Unite. Cu siguranţă că dacă s-ar fi ivit vreo situaţie critică (de exemplu reperarea unei incursiuni a bombardierelor duşmane), implicând o decizie rapidă pentru utilizarea forţei de represalii a Statelor Unite, aş fi putut cu siguranţă să judec şi să acţionez singur, imediat ce trecuseră primele 48 de ore ale crizei mele. Totuşi, dacă s-ar fi privit o situaţie analogă celei din 1958, când ordonasem să fie debarcaţi soldaţi americani în Liban, concentrarea spiritului, cântărirea argumentelor pentru şi „contra”, decizia finală ar fi reprezentat, în timpul primei săptămâni a bolii mele, o sarcină pe care medicii ar fi găsit-o, pe bună dreptate, cu mult prea grea pentru un cardiac de dată recentă. Astfel stând lucrurile, puteam, graţie unei perioade de linişte să-mi păstrez spiritul limpede, să conversez cu membrii guvernului despre problemele pe termen lung şi să mă restabilesc în mod satisfăcător”.

Toţi medicii care au avut ocazia să îngrijească un bolnav cu infarct de miocard se vor gândi pe bună dreptate că

[17] Dwight Eisenhower, *Mes années à la Maison-Blanche,* t. 1, Paris, Ed. Robert Laffont, 1963.

preşedintele Eisenhower părea prea sigur pe sine când afirma că el ar fi putut „să judece şi să acţioneze singur”, chiar şi la 48 de ore după infarct, fie şi pentru a decide asupra intrării în război a Statelor Unite fără să consulte pe nimeni. Afirmaţia este copleşitoare într-adevăr şi arată cât de insistentă devine gândirea lui Eisenhower. Să reluăm pasajul în discuţie: după spusele sale, două zile după criză preşedintele ar fi putut în chiar prima săptămână a bolii sale să decidă asupra unui război mondial, dar el nu s-ar fi încumetat să-şi asume o intervenţie de felul micii afaceri din 1958 cu Libanul. Este posibil. În estimarea faptelor, o astfel de dispoziţie, atât de derutantă încât cu greu te abţii să nu o califici extravagantă te lasă visător. Privită retrospectiv ea îţi dă fiori pe şira spinării.

Începând din septembrie 1955, lucrurile nu se ameliorează deloc pentru Dwight Eisenhower. Starea sa nu va înceta să se degradeze. Şi încă brusc.

În noaptea de 7 iunie 1956, doctorul Swyder este chemat de urgenţă la Casa Albă. În apartamentele sale particulare, la etajul al II-lea, preşedintele se răsuceşte de durere. Îl doare şi stomacul, datorită maladiei lui Crohn pe care o are.

În ajun, el oferise un dineu fotografilor presei la reşedinţa prezidenţială. Şi-a respectat regimul şi nu a băut decât două whisky-uri. Dar de data aceasta procesul ocluziei intestinale se angajase. Swyder ezită, nu se decide decât a doua zi după amiază să-l transporte la spitalul Walter Reed. Dilemă pentru chirurgi. Examenele cardiace rămân suspecte. Şi dacă Bătrânul cum îi spun eu afecţiune colaboratorii săi, rămâne pe masa de operaţie? Ocluzia se agravează. Şansele pacientului de a ieşi din ea se diminuează: una la zece. Intervenţia nu mai poate întârzia.[18] Va fi limitată la minimum posibil, chiar dacă ar fi nevoie să mai fie făcută încă o dată, mai târziu, ceea ce, de altfel se va întâmpla în 1967.

Tratat magnific, pentru că operaţia a fost un model în domeniu, Eisenhower poate să se scoale din pat opt zile mai târziu şi să-l primească pe cancelarul german Konrad Adenauer. El chiar hotărăşte să nu anuleze călătoria prevăzută pentru 21 iulie în Panama. Dar, pentru cei apropiaţi, care cunoşteau bine

[18] L.D. Illeston, I.S. Radvin, B. Blades, T. I. Whelan, *„Président Eisenhower operation for regional enteritis. A footmote to history”,* în Ann. Surg., 199; 661–666, 1964.

poziţia sa, îndoiala creştea. Era el acelaşi ca în trecut? Vrea, într-adevăr, să se prezinte sub aceeaşi formă. El dă asigurări fără să glumească, că, fără criza sa cardiacă, nu şi-ar fi redepus candidatura la Casa Albă. Unde-şi plasează totuşi, dorinţa de a avea puterea? Nu este oare supus cangrenei puterii?

Ea îl roade. La un an după a doua alegerea ca preşedinte, la 25 noiembrie 1957, un atac cerebral îl doboară. Mai întâi s-a plâns că-i este frig, dimineaţa, după ce-l primise pe regele Marocului Mahomed V, în vizita sa oficială. După *luncii,* frisoanele au devenit mai numeroase. După-amiaza, „Ike" se reîntoarce în apartamentul său şi încearcă să discute cu Ann Whitmann, secretara sa. Dar nu se mai poate exprima. Se pierde.

Examenul neurologilor este minuţios. De câteva zile ar fi trebuit să-i fi alarmat cu tulburările sale de vorbire. Nimeni nu poate spune cât de afectat este sistemul nervos al preşedintelui. Era el supus deja asaltului unei afecţiuni chiar şi mai grave? Trebuie să se odihnească! Programul său trebuie reorganizat. Chiar se sugerează demisia.

Iată că demonii puterii sunt treji şi întunecă posibilităţile intelectuale ale lui Eisenhower. El îl va imita pe Wilson şi-şi va nega această boală. Nu are nimic la creier. Trebuie să continue. Încă o dată monologhează timp îndelungat asupra contractului pe care-l are cu ţara: datoria este motorul său. Aşa cum pacea a fost datoria lui Roosevelt şi a lui Wilson, înaintea lui. Orbii istoriei îşi făuresc motive solide ca să se împiedice pe ei înşişi de a vedea.

De acum înainte, Eisenhower nu va mai trăi decât întors cu faţa spre trecut. Sherman Adams i-a amenajat o cameră mică, special pentru a se odihni, foarte aproape de biroul său. Preşedintele poate să se retragă aici înainte şi după dejun, începând cu ora 16, momentul când programul zilnic se termină. I s-a dat o mică maşinărie electronică pentru a putea juca golf, trecând de o gaură la alta pe urmele bilelor mici şi albe. Pescuitul i se permite, dar numai la câmpie, fiindu-i interzis cu desăvârşire în frumoasele râuleţe de munte. Ele sunt stâncoase şi pun prea mult la încercare organismul datorită altitudinii. Unul după altul, el va face încă două infarcturi, înainte de a i se sfârşi cea de-a II-a perioadă a preşedinţiei. De fiecare dată inima prezintă fibrilaţii. Ele sunt un fel de tremur dezordonat al fibrelor

musculare cardiace, dând peretelui inimii aspectul unui pachet cu viermi care se mişcă înăuntru. Astfel se produce o paralizie a cavităţilor cardiace incapabile de contracţii coordonate. Nu pot fi întrerupte aceste tremurări decât cu un defibrilator care relansează inima prin şocuri electrice. La cel de al treilea infarct Eisenhower a primit substanţa defibrilatoare de patru ori în aceeaşi zi, smulgându-l astfel de patru ori din ghearele morţii aproape sigure.

Dacă prima perioadă de preşedenţie a celui de al 34-lea şef al Statelor Unite a putut prezenta un bilanţ pozitiv, asta nu s-a mai întâmplat cu cea de a doua perioadă.

Situaţia internaţională se încordează din nou. Israelul intră în război cu Egiptul; focul se întinde în Orientul Mijlociu. Nasser naţionalizează canalul Suez. Ca revanşă, francezii şi englezii debarcă pe coastele mării. Budapesta scapă de sub control o revoltă. Uniunea Sovietică şterge de pe faţa pământului toţi rebelii, scăldându-i în sânge. Războiului rece, care avea un trecut foarte apropiat îi succede un război al nevoilor. Eisenhower a crezut drept să autorizeze survolarea frecventă a U.R.SS.-ului de către U2 „libelulele negre”. Unul dintre aceste avioane de spionaj cade sub tirurile armelor ruseşti la 1 mai 1960, şi pilotul, Francis Powers este capturat. Sovieticii folosiră incidentul ca pretext pentru a anula în ultimul moment o conferinţă la nivel înalt consacrată dezarmării, prevăzută a avea loc la Paris. Cursa înarmării nucleare ia avânt. Richard Nixon, vicepreşedintele S.U.A., crescut sub aripa lui Eisenhower s-a făcut huiduit în America de Sud, ba chiar rănit de mulţime, în Venezuela. Iată, în sfârşit, Cuba definitiv sustrasă influenţei americane, devenită bază port-avion a tunurilor instalate în Florida.

În interiorul Statelor Unite erau conflicte destule datorate segregaţiei. Tinerii negri îndreptau mereu atacuri contra albilor. În Little Rock, capitala statului Arkansas, bătălia violentă a impus trimiterea trupelor cu scopul de a restabili ordinea care rămânea precară. În Congres, aflat acum în opoziţie declarată cu preşedintele, atacurile se multiplică în special legate de bugetul tinzând a se umfla ca o broască, asemeni vremurilor acelora rele ale democraţilor. Se discută asupra cursei fabricării şi lansării sateliţilor. Este vremea certurilor care aţâţă vântul rece al confuziilor. Trist sfârşit pentru această guvernare, dar

previzibilă, de vreme ce timonierul nu mai vede stâncile.

El nu mai reuşeşte nici să-şi vadă clar propria stare fizică şi rămâne surd la semnele dezastrului care urcă din adâncurile sale. Sherman Adams, care fu constrâns să-l părăsească în 1958 în urma unui scandal financiar discutabil, dar de care preşedintele nu se putea lipsi, îi face o vizită la Casa Albă în iulie 1960. Dwight Eisenhower mărturiseşte că nu se simte deloc obosit de exercitarea funcţiei sale. El crede că se află într-o aşa de bună formă încât ideea de a se vedea înlocuit din fruntea naţiunii îl contrariază mult. Preşedintele lasă să se înţeleagă într-o discuţie cu fostul său asistent că dacă Constituţia, care a suferit de curând un amendament, i-ar îngădui, el şi-ar depune candidatura a treia oară.

O formă bună? Al treilea mandat? Era încă în toate minţile? Între 1960–1969, revenit în sânul familiei D. Eisenhower va suporta patru noi infarcturi. Între 16 şi 24 august 1968, medicii îl vor considera din punct de vedere clinic mort în paisprezece reprize. Va mai suferi o operaţie la intestine, datorată ocluziei. Ca urmare a violenţilor colici hepatici, provocate de prezenţa a şaisprezece calculi biliari, i se va extirpa şi vezica.

Era ca un spectru lipsit de ţesuturi. O ultimă probă grăbeşte sfârşitul: insuficienţă cardiacă globală. Ea îl copleşeşte încet pe 28 martie 1969. De data aceasta. „Bătrânul” nu mai rezistă. Are 69 de ani. Epuizat, se stinge. La ce bun să fie menţinut în viaţă în mod artificial? Medicii încrucişează braţele. Totuşi, doi dintre ei, chirurgi reputaţi, nu sunt de acord: doctorul Christian Barnard şi doctorul Denton Cooley. Primul a încercat transplant de inimă, la Cap, în Africa de Sud. Al doilea, (elev al nu mai puţin celebrului Michael Debakey, la Houston, Texas, dar faţă de care avea un sentiment de ură), şi-a cucerit un renume mondial în acelaşi domeniu. Cei doi titani ai chirurgiei vasculare propun, deci, cu răceală, un transplant de inimă. Familia se va opune, din fericire, acrobaţiei lor chirurgicale. Activismul terapeutic, uneori este lipsit de logică.

John Fitzgerald Kennedy

Sao Paulo a cunoscut recent o banală izolare datorată carantinei. Virusul s-a răspândit galopant, meningita a omorât vreo patru mii de persoane. Pentru a stopa flagelul, a trebuit să

se recurgă la vaccinarea grabnică a unui număr de şaizeci de milioane de brazilieni. Procesul rapid prin care aproape simultan în lume fetele adoptă moda mini, apoi blue-jeans-ul poate fi asemuit cu cel al răspândirii epidemiei. Astfel, orice boală sau lovitură fulgerătoare, orice molimă care se răspândeşte determină ca într-un anume moment, mase întregi de indivizi să fie vulnerabili sau măcar predispuşi la contaminare.

Înclinaţia spontană şi selectivă a popoarelor de a îmbrăţişa o cauză într-o oarecare perioadă scurtă de timp este oare supusă, unui mecanism similar? Judecând aşa am elucida un mister, căci un om al puterii care urcă la cârmă, în timpul unui regim ce nu-l limitează doar la festivităţi, comunică adesea propriile sale stări febrile subiecţilor pe care-i conduce.

Cu Dwight Eisenhower, americanii s-au comportat toţi ca nişte cardiaci. Şi aceasta, la modul serios. Tensiunea sa urca? Pe ei îi rodea neliniştea. Îşi menaja el forţele? Şi ei cădeau asemeni lui, în somnolenţă! Scăderile coronare se abăteau asupra lui? Poporul se întuneca. Fiind supusa salturilor, economia celei mai puternice ţări din lume a cunoscut echivalentul decompensăm fiziologice care-l măcina pe dinăuntru pe preşedinte: Bursa scădea în Wall Street.

Apoi veni vremea lui John Fitzgerald Kennedy. Cu părul vâlvoi, cu ochii de catifea şi cu surâsul reclamelor, Adonisul de la Boston a sărit în groapa unde viermuiau crocodilii ambiţiei. Era bogat şi cultivat. Atunci când reuşita îl aştepta în universul juriştilor sau în industria cinematografului, pe care demoni voia el să-i pună să joace roluri de reţiari sau gladiatori în arena politică sub culorile democraţilor? Se estimează că înainte de a pretinde în mod rezonabil candidatura la postul suprem este nevoie în medie de un postulat de vreo douăzeci de ani ca să te „coci” în politică. Ori el sosea aici asemeni unui fruct verde. Mai trebuia încă adăugat că puţinii săi ani de practică, doar opt, nu semănaseră prin nimic cu cei ai predecesorilor săi. Nu se antrenase niciodată în treburi de administraţie, fie statală, fie municipală. Nu ştia nimic mai mult decât o anume parte a Americii, cea a privilegiaţilor, a universitarilor snobi sau a cluburilor. Cum se explică totuşi că Statele Unite n-au şovăit, ba chiar l-au urmat? Cum altfel decât prin fenomenul contaminării!

Mulţi autori au bătut câmpii, ţesând în legătură eu Kennedy structuri de basm. Povestirile lor picante au împânzit totul. Joe,

tatăl, este prezentat ca un potentat ocult, capabil să ofere câte un ţinut spre guvernare fiecăruia dintre fiii săi. Mama, Rose, tremură de emoţie şi se roagă pentru toate drumurile copiilor. La Hyannis Post, la marginea Bostonului, ei se întinseseră ca dagocitoza şi făcuseră din întreg cartierul un fel de clan. Un trib turbulent reunind nouă copii, toţi minunat dotaţi, în afara unuia, Rosemary. Aceasta rămase blocată la stadiul de infantilitate în urma unui handicap cerebro-motor. Dar, tot după cum povestesc aceşti fabricanţi de poveşti, ea va reuşi să ajungă singură la Washington, în mod miraculos, ca să-l aplaude, ascunsă în mulţime, pe fratele său mai mare în timp ce devenea „Domnul Preşedinte”.

Suficient de puternică prin ea însăşi, realitatea merita o legendă aşa dulceagă? Rosemary, de exemplu, n-a asistat la triumful fratelui: încă din adolescenţă era internată la o mânăstire din Wisconsin, şi nu a părăsit acest azil niciodată. Deja îndatorat la naşterea ei, Joe, tatăl, a fost un eficace făcător de bani (şi doar atât), în industrie, în cinematograf, ba chiar şi în timpul crizei economice din 1929 pe care el o speculează. Alături de alţi furnizori din aceeaşi branşă, el finanţă campaniile succesive ale lui Franklin Roosevelt. Ca recompensă, deveni ambasador al Statelor Unite la Londra, în 1937. Totuşi fu constrâns să demisioneze din acest post în 1941, pentru că se arătase favorabil lui Hitler. Autoritarismul naziştilor îl subjuga. Întristat, el se înfundă cu totul în conservatorism. Fire prevăzătoare totuşi, se feri să-şi influenţeze copiii.

În familia Kennedy această sarcină i-a revenit totdeauna lui Rose, mama, o femeie tot atât de „puternică” precum o violetă, dar care era sufletul tribului. Ţinând încă din tinereţe un jurnal intim, ea notează tot, face chiar şi fişe. Ştie să stăpânească şi să orienteze. Şi graţie ei, nu lui Joe, John Kennedy trebui să urce pe cea mai înaltă culme politică.

În timpul vacanţelor petrecute cu ai săi la Palm Beach, în Florida, unde acestui fiu (cea de a doua păsărică din cuibul familiei) i se spunea „Don John”, Rose descoperă că el are o mare putere de seducţie asupra sexului frumos. Toate femeile care se apropie de el au, prin voinţa îngerului, nişte priviri ca ale Himenei sau Jocastei. Iată un dar din naştere foarte util, gândi ea, pentru cine ştia să-l exploateze sincer. Cum Rose ştia, se va folosi de asta. În 1952, în urma unui contracurent al marelui val

antidemocratic ce mătură Statele Unite John se va prezenta la alegerile senatoriale. Tocmai în Massachusetts, feuda uneia dintre gloriile solide ale republicanilor: Henry Cabot Ladge. În culise, Rose conducea campania într-un fel cu totul nou. Ea organiză treizeci şi trei de „ceaiuri" monumentale, care reuniră mii de femei. Şi ele îl vor pune pe Cabot Lodge la podea. Devenite mai numeroase în jurul idolului lor, ele îl realeg pe John Kennedy în Senat, în 1958. Tot prin ele, pedalând pe atracţia pe care le-o inspira, el va câştiga cursa spre preşedinţie, în 1960.

În ianuarie, chiar în acel an, începeau primele alegeri, care desemnau candidatul partidului, în vederea confruntării finale, şi pentru democraţi ca şi pentru republicani. Richard Nixon, liderul acestora din urmă, ducea o campanie clasică. Însă, sprijinit de Robert, fratele său mai mic, John Fitzgerald Kennedy care învăţase multe stând în preajma lui Rose, a inventat o poţiune magică: operaţia „Cazanul cu aburi". Toţi cei ce vor candida după aceea la putere se vor inspira de aici, subliniază Pierre Salinger[19] care asigura la acea vreme relaţiile celor doi fraţi cu presa.

Este un proces inspirat direct de tehnica serviciilor secrete, care localizează mai întâi indivizii de la care aşteaptă o colaborare, apoi îi exploatează, după ce au descoperit evident, mijlocul de a-i avea la mână. Un pluton de tinere fete foarte strălucitoare patrulează prin statele Americii. Acest pluton contactează delegaţii la Convenţia naţională a democraţilor, pe care mizează Kennedy. Viaţa personală, gusturile fiecăruia dintre ei, lumea care le era apropiată, totul este investigat şi aşezat în fişe. Când Kennedy va fi aproape de ei, va găsi repede cuvintele care să le demonstreze ce mult îi preţuieşte. În fiecare stat, timp de trei ani, tot mai mulţi coordonatori adună, potrivit aceleiaşi metode, o documentaţie masivă în legătură cu toate femeile şi bărbaţii electori cei mai influenţi. Cei din familia Kennedy au astfel un impresionant aparat, căruia i se puteau cere multe. Faptul că se sprijină pe cunoaşterea aprofundată şi secretă a celorlalţi, faptul că simţul detaliilor le aduce forţă, toate acestea se datorează lui Rose, mama.

Înarmat astfel, John Kennedy poate începe campania pentru alegerile primare. Abia acum el va descoperi cu adevărat realitatea americană. Fantastica sa bogăţie, dar şi mizeriile sale.

---

[19] Pierre Salinger, *Je suis un Américain,* Paris, Ed. Stock, 1975.

În Virginia de Vest, ia primul contact cu familiile minerilor, şi înţelege, în sfârşit, ce înseamnă să fii sărac. În faţa porţilor uzinelor, la Wisconsin, el strânge mâinile timp de şaisprezece ore pe zi. Ale sale sângerează, că sunt zgâriate de unghiile oamenilor, în New Hampshire, de-a lungul unui maraton identic. Îşi voalează vocea, vorbind din uşa sălilor de conferinţă în statul Washington; un profesor de dicţie îl învaţă cum trebuie să vorbească pentru a nu fi în pericol.

Dacă va cuceri fără dificultate simpatia poporului, mai ales atunci când femeile domină prin număr în mulţime, lui Kennedy nu-i va fi tot aşa de uşor să o facă şi cu cei din ierarhie, cu autorităţile partidului democrat. Şi cine nu ducea atunci lipsă de lideri! Intelectualii se rugau pentru Adiai Stevenson. Sudiştii nu acceptau pe nimeni în afară de texanul Lyndon Johnson. Negrii îl aplaudau mai ales pe senatorul Hubert Humphrey. În faţa lor, Kennedy părea nesemnificativ. Harry Truman îl găseşte prea tânăr şi-l detestă: „E catolic, mormăie acesta; totuşi, îndoindu-mă de el, nu mă îndoiesc de Papa, ci de *papà,* de *papà* Joe, un blestemat conservator”.

Eleanor Roosevelt, soţia preşedintelui defunct, care încă mai are putere în partid, îl iartă greu pe „puştiul” acesta, care crezuse în urmă cu mult timp, el şi toată familia sa, că senatorul mccarthy, bântuit de fantomele lui anticomuniste ar putea fi salvatorul Americii.

Şi totuşi toţi se înclină. La 2 iunie 1960, Kennedy devine candidatul unic al democraţilor în bătălia pentru Casa Albă.

Disputa oficială cu Nixon va fi ceea ce sunt, de altfel, toate campaniile electorale. O învălmăşeală plină de zvâcneli. Trecând peste acordurile orchestrelor, contează rezonanţa cuvintelor rostite mai mult ţipând şi nu sensul lor. Or, Kennedy învăţase cum să facă să sune tare cuvintele sale. Pentru a trezi Statele Unite, căzute în apatie din vremea lui Eisenhower, el lansează un slogan botezat „Noua Frontieră”, şi rezumat într-o frază „Trebuie să punem această ţară în mişcare”. O lozincă goală ca o tobă, estimau adversarii săi, dar care prinde la public. Place americanilor pentru că ei sunt eternii pionieri în căutarea de noi spaţii. „Vă promit Luna!” adaugă Kennedy. În fapt, astronauţii vor scurma praful palid al satelitului natural al Pământului înainte de sfârşitul unui deceniu, eu preţul unui efort tehnologic colosal, cel puţin la nivelul costurilor. Patru dezbateri televizate,

de o rară violenţă îi opun pe Kennedy şi Nixon, şi-i aduc un câştig de mai multe milioane de voci, după spusele celor ce au sondat opinia publică. Ele îl vor servi, căci alegerea preşedintelui se joacă la sfârşit, cu o sută de mii de voci ale majorităţii democraţilor. O mizerie, comparată cu şaizeci şi nouă de milioane de votanţi! Dar ce importanţă are diferenţa, nu contează decât consacrarea.

În timp ce ascultă cu sfinţenie discursul de învestitură al lui Kennedy, la 20 ianuarie 1961, America suspină de satisfacţie. Neliniştile care au provocat vulnerabilitatea lui Wilson, Roosevelt sau Eisenhower par uitate, aproape ireale. America are, în sfârşit, un Preşedinte tânăr: patruzeci şi trei de ani. El nu riscă nimic. Fericirea de pe faţa noului ales este molipsitoare. Dar ce ar fi devenit exuberanta satisfacţie colectivă dacă America ar fi descoperit că a fost jucată pe degete?

Citând „Memoriile" lui Rose Kennedy[20] constatăm deja că imaginea de sportiv strălucind de sănătate, furnizată de fiul ei este o amăgire. Fişele sale de sănătate întocmite pentru întreaga familie şi ţinute cu rigurozitate la zi, mărturisesc: „tuse convulsivă, rujeolă, varicelă, scarlatină, înainte de trei ani, apendicită, inflamarea ganglionilor, gălbinare complicată în urma recăderilor şi astm cronic, în adolescenţă". Nimic nu îngrijora până acum. Milioane de oameni în lume, în fiecare an, cunosc toate acestea. Mai îngrijorător pare a fi accidentul care-l doboară pe John Kennedy la nouăsprezece ani. O cădere greşită, în timpul unui meci de fotbal american, eu o echipă de juniori din Harvard unde îşi urma studiile, antrenează o fractură a unui disc al coloanei vertebrale. Sfârşitul carierei sportive, pentru el, a marcat începutul unui adevărat martiriu, care îl va măcina toată viaţa.

Rose arată că durerile dorsale au întârziat efectuarea stagiului militar, în 1941. Marina nu-l mai voia. Dar după dezastrul de la Pearl Harbor, ea îi încredinţează totuşi o navă care naviga în Pacific: PT-109, o vedetă rapidă. Torpilată, ea se pierde în 1943 în largul insulelor Solomon, în Malaezia. Rana de la spate s-a agravat în cursul atacului. După şapte luni de îngrijiri, John Kennedy revine în ţară în cârje. În sângele său deja circulă germenii malariei.

---

[20] Rose Kennedy, Le *Temps du souvenir,* Paris, Ed. Stock et Albin Michel, 1974.

Şi totuşi lucrurile nu trec neobservate. Decorat, tânărul bostonian este chiar sărbătorit drept erou. Când intră în mod serios în politică şi-şi începe campania de viitor senator, în 1952, America pare, de asemenea, să ignore suferinţele care-l domină. Kenny O'Donnell, unul dintre apropiaţii lui, povesteşte că-şi ascunde cârjele în spatele maşinii. Ele îi sunt însoţitori zilnici, dar de care nu se serveşte, însă, niciodată pentru a ajunge în sălile în care publicul îl aşteaptă. Pe estradă se ţine drept şi surâde. Odată terminat discursul, cu pumnii strânşi, el închide ochii de durere, urcă în camera sa, face o baie caldă şi rămâne aici o oră înainte de a se culca.

Doborât de suferinţele sale, trăieşte practic în permanenţă întins pe spate în cursul următorilor doi ani, după căsătoria cu Jaqueline Lee Bouvier. Aflând că ar fi posibilă o operaţie, că i s-ar putea introduce un disc artificial în coloana vertebrală lezată, acceptă intervenţia, şi intră, în octombrie 1954, într-un spital new-yorkez[21] din Manhattan. Lucrul acesta este o adevărată dramă. Şocul operator antrenează o brutală decompensare. Cei din anturajul său socotesc starea atât de disperată încât primeşte o oncţiune extremă. O infecţie gravă cu stafilococi impune o a doua intervenţie, patru luni mai târziu. Atunci, încă o dată i se dau ultimele sacramente. Îşi revine, dar greu. Jackie Kennedy, care se vede deja ameninţată cu văduvia, îl îngrijeşte, devotată, în cursul lungii sale convalescenţe, la Palm Beach.

Începând cu această epocă, deci din 1955, nimeni în cercul familiei Kennedy nu va mai vorbi de sănătatea sa. *Black-out.* Dar medicii au fost alertaţi de decompensarea şi de infecţia anormală care însoţiseră operaţia de disc. Aceste complicaţii, ştiu ei bine, provin adesea dintr-o scădere a mecanismelor de apărare a organismului. O boală ascunsă? O anchetă discretă dezvăluie originea acestei insuficienţe.

În 1948, în cursul unui tur al lumii, Kennedy fu spitalizat de urgenţă în Pacific, la spitalul militar american, în insula Okinawa. Fu transportat rapid la Boston, aproape de reşedinţa lui, la clinica Lahey, unde fu mai întâi îngrijit de doctorul Bertels[22], apoi la Peter Bent Brigham Hospital, la doctorul George Widmer Thorn, cel mai bun specialist al domeniului glandelor suprarenale, pe plan mondial.

---

[21] J. Nichols: *President Kennedy's Adrenale,* J.A.M.A., 201: 129.
[22] J. et C. Blair, *The Search for J.F.K.,* New York, Berkley, 1976.

Capsulele suprarenale, care stau pe rinichi îşi varsă în mod normal în sânge hormonii lor: mai ales adrenalina, hidrocortizonul, corticosteronul, aldosteronul. Acest flux reglează presiunea sanguină, stimulează energia cardiacă, exercită o acţiune constrictivă asupra vaselor. El ordonă echilibrul sodiului şi potasiului în sânge. El comandă metabolismul zaharurilor, grăsimilor, proteinelor, şi asigură rezistenţa la infecţii, la traumatisme, la stressuri de orice fel. Are o importanţă fiziologică extremă. Când fluxul chimic natural scade şi nu se aduc îngrijiri, urmează moartea, după slăbirea progresivă şi după caşexie. Tulburarea se numeşte „boala bronzată” sau „boala lui Addison”, pentru că Thomas Addison, medic englez a descris primul această afecţiune în 1855.

El este şi cel ce a remarcat că bolnavii prezintă totdeauna o pigmentaţie cutanată de culoare închisă. Ea este rezultatul unei activităţi crescute a hipofizei, glandă importantă la nivelul creierului, care compensează pe moment căderea suprarenalelor. Numită melanodermie, ea dă pielii o nuanţă brun-roşcată. După Addison, răul provine din distrugerea totală a capsulelor de către tuberculoză. Dar, dacă el recunoaşte uneori că declanşarea ei influenţa barilul lui Koch, cercetătorii anglo-saxoni au stabilit că insuficienţa poate să rezulte, de asemenea, la unul din doi pacienţi, şi dintr-o refracţie funcţională a organelor.

Până în 1950 nu se putea face mare lucru pentru cei atinşi de boală. Dar în anul acela chimia a descoperit fabricarea pe scară industrială a cortizonului. O reuşită fundamentală. Medicina va profita mult de ea, chiar până la exces. În cursul crizelor sale, John Kennedy beneficiază deci de o şansă importantă. Căci, după ce a mocnit mult, boala lui Addison l-a doborât, totuşi. Ea explică tenul său bronzat, chiar când nu-l vedea soarele, crampele, tensiunea scăzută, zgomotele surde şi slabe ale inimii sale, durerile difuze, oboseala constantă, şi schimbările de tot felul. Atins atât de timpuriu, el nu se va mai reface. Hormonul pe care organismul său nu-l mai fabrică, fără de care nu se poate trăi, va fi absorbit în fiecare dimineaţă sub formă de pilule. Ca şi diabeticii, constrânşi să nu-şi uite niciodată insulina, iată-l condamnat să-şi urmeze la nesfârşit tratamentul şi să nu aibă încredere în supradoze sau în insuficienţele terapeutice. Trebuie să poarte în permanenţă un document indicând

precauţiile avute în vedere în cazul unui accident rutier. Decompensarea bruscă şi infecţia au complicat operaţia de disc şi au confirmat existenţa răului: în ciuda aportului adus de cortizon, insuficienţa suprarenală a fost prea puternică şi a subminat organismul.

John Kennedy n-a ignorat gravitatea acestei tulburări. Îl neliniştea. Nu pentru că se temea de sechele; el ştia că e bine îngrijit. Dar se teme ca lumea să afle că viaţa sa depinde de chimie. Se teme de reacţiile publicului dacă natura bolii sale era divulgată. Ea prezenta un tablou morbid. Chiar şi originile bolii pot tulbura. De asemenea, interzice anturajului său să pronunţe numele bolii. „Dacă sunteţi nevoiţi, recomandă el, spuneţi numai, insuficienţă a suprarenalelor, compensată printr-o medicamentaţie simplă pe cale bucală”.

Pierre Salinger va repeta aceasta cu fidelitate până în 1975, dată la care ne va confirma, la Paris, că era într-adevăr vorba de boala lui Addison. Dar Theodore C. Sorensen, purtătorul de cuvânt al viitorului Preşedinte, va spune şi mai repede adevărul, puţin după moartea lui Kennedy[23].

Dacă nu se plângea niciodată de suferinţele sale, adaugă el, era pentru că el transporta de la un capăt la altul al ţării mai multe pilule şi poţiuni decât adăpostea un întreg dispensar. Această deficienţă endocriniană dădu naştere la multe zvonuri referitoare la starea sa de sănătate. Zvonurile îl hăituiră pur şi simplu de-a lungul anilor. În virtutea rolului meu oare mă obliga să fiu agentul de legătură între jurnalişti şi medici, eram bine plasat ca să pot şti cu adevărat până la ce limită John ţinea ca publicul să nu afle că lui îi era prea rău şi că n-ar fi putut înfrunta oboselile unei campanii şi sarcina preşedinţiei, sau că el risca, dacă ar fi fost ales, să moară înainte de termenul final al primului său mandat. Cu excepţia operaţiei sale la coloana vertebrală, niciuna dintre şederile sale la spital, pentru indiferent ce motiv s-ar fi făcut aceasta, chiar minor, nu au fost niciodată făcute publice. Eram constrâns să găsesc tot felul de scuze ca să decomand sau să întârzii reuniunile în cursul cărora el trebuia să ia cuvântul. O sarcină pe care o detestam cel mai mult”.

---

[23] Theodore C. Sorensen, *J. F. Kennedy,* Paris, Ed. Gallimard, 1966.

Pe tot parcursul campaniei pentru alegerile prezidenţiale, Kennedy reuşi, deci, să înşele aparenţele. Ascunse chiar şi durerile sale dorsale, care reveniseră. Ele îl constrângeau să se oprească, adesea în mijlocul zilei, la un motel, ca să-şi poată scoate corsetul şi să facă o baie prelungită, cu scopul de a se destinde. Contrar imaginii pe care o lăsa, când îşi pronunţa discursul său inaugural, la Washington în 1961, era exact un bolnav grav care-şi lua în spinare responsabilitatea supremă.

Ei, şi ce!... Fiind bine înconjurat din toate părţile, un şef de stat, chiar şi bolnav, nu poate să guverneze? John Kennedy nu fu un mare Preşedinte? Mulţi cred că a fost chiar strălucitor. Alţii o şi spun, urmându-l pe Pierre Salinger. Acesta din urmă a fost bine plasat astfel încât să poată măsura schimbarea importantă adusă de bostonian în societate şi în politica americană.

„Cu Kennedy, a scris el, pentru prima oară la noi după mult timp, politica şi-a recăpătat demnitatea ei. El a fost omul speranţei. Înţelegea natura opiniei publice, faptul că ea impunea anumite limite celor de la putere. Dar cunoştea şi necesitatea de a preceda opinia publică. Înţelesese că preşedinţia putea fi un instrument de educare”.

Lucrul era evident pentru oricine: Kennedy a marcat scurta sa trecere pe la Casa Albă. El a ştiut să-i ţină piept lui Nichita Hruşciov, pentru a-l constrânge să-şi retragă forţele pe care sovieticii le implantaseră pe ascuns în Cuba, vizând evident Statele Unite şi pe care le descoperiseră avioanele de spionaj ale lui Kennedy. De asemenea a ştiut să sprijine din punct de vedere economic ţările europene care doreau să rămână independente faţă de sistemul comunist, cultivând în acelaşi timp neutralitatea Statelor Unite. El nu subestima teribila sa responsabilitate în caz de conflict nuclear: „Eu cunosc cifrele, spunea el. O sută de milioane de europeni morţi într-o singură zi, şi optzeci şi patru de milioane aici. Un astfel de război poate distruge umanitatea”.

Dar totuşi a ratat ocazia de a deschide relaţiile cu China. Fără îndoială pentru că chinezii, încă învârtindu-se pe orbita Moscovei, nu erau pregătiţi să se apropie de Statele Unite. În sfârşit, a comis două greşeli majore: a lăsat să debarce o mică armată de emigranţi cubanezi, încadraţi de C.I.A., în golful Porcilor, din Cuba; apoi a participat la extinderea războiului din Vietnam, deşi ştia că el nu putea câştiga acest război în locul

vietnamezilor care luptau alături de trupele americane. Cine ar putea jura că aceste două grave greşeli nu erau o consecinţă a bolii care-l rodea? Sau a tratamentului pe care-l făcea? Ştie cineva foarte bine ce efecte antrenează boala lui Addison? Sau chiar cortizonul?

Toţi specialiştii recunosc că tulburările psihologice constituie o regulă în formele cronice ale bolii lui Addison însoţite uneori de tulburări neurologice. Conform părerii lui George Widmer Thorn, care l-a consultat de multe ori pe Kennedy în timpul când era senator[24], cei ce contactează boala lui Addison se arată apatici sau negativişti în optzeci şi patru din o sută de cazuri. Alunecă spre depresiuni nervoase sau devin iritabili în patruzeci şi opt din o sută de cazuri. Un psihiatru elveţian, profesorul Werner Stall[25] a confirmat, de asemenea, că ei prezintă adesea o extremă slăbiciune musculară, că suferă de insuficienţe funcţionale multiple, că prezintă tulburări de memorie şi tulburări de somn. În ansamblu, aceşti experţi afirmă că boala lui Addison antrenează tulburări cerebrale cu tendinţe schizofrenice şi halucinatorii. Din această cauză orice tratament comportă şi o terapie psihiatrică.

Tot aşa, un tratament pe termen lung cu cortizon antrenează în mod frecvent efecte secundare, fizice sau psihologice. El face să se slăbească muşchii, facilitează infecţiile cutanate, favorizează tendinţa spre obezitate, demineralizează oasele. Uneori, provoacă perforaţii digestive sau declanşează hemoragii. Tulburările psihice nu sunt mici. Medicii americani şi elveţieni consideră că la acest nivel, cortizonul acţionează ca un drog halucinant. Aşa încât îl numesc în spitalele lor „opiumul bogaţilor”.

Aceste comentarii explică de ce maladia Addison care atacă patru persoane dintr-un milion de indivizi, nu este considerată drept o afecţiune benignă. Ceva te face să tremuri atunci când ştii că este vorba de un individ care exercită funcţiile unui şef de stat.

Ca mulţi oameni ai puterii, John Kennedy a suportat greu ajutorul medicinei. Medicul său personal, doamna Janett Travell,

---

[24] Ed. C. Thomas, G. W. Thorn, *Diagnosis and Treatment of Adrenal Insufficiency,* Sprinfgield.

[25] W. Stoll, *Die Psychiatrie des Morbus Addison,* Stuttgard, Thieme Verlag, 1953.

a lăsat să se înţeleagă, în 1961, că el nu prea făcea ceea ce-i era recomandat.

De exemplu, a recurs fără să-şi avertizeze anturajul, la injecţii cu amfetamină, presupunând că-l vor ajuta să-şi ridice moralul, injecţii pe care i le făcea pe ascuns un medic new-yorkez, domnul Max Jacobson, căruia mai târziu i sa şi retras dreptul de a exersa.

Drogul n-a făcut decât să-i scurteze viaţa. Or, Kennedy ştia că a lui deja ardea prea repede. Sau poate presimţea pericolul care îl pândea. Se simţea îndemnat probabil, să grăbească istoria. Este exact impresia pe care i-a lăsat-o domnului Isaiah Berlin, profesor la Cambridge, Massachusetts şi cercetător la Ford, care a cinat la Casa Albă pe 26 octombrie 1963. În cursul cinei care alătura supa de broască ţestoasă cu sufleul de homar, udat cu şampanie, Kennedy nu se mai oprea din depănatul amintirilor despre tatăl său[26]. Vorbea încât lăsa impresia că rămăsese, din punct de vedere psihologic, dominat de acesta.

Fără îndoială că el dezvăluia în seara aceea cheia propriilor sale agitaţii. O dublă motivaţie îl împinsese să se lanseze în cursa pentru preşedinţie şi să scurt-circuiteze timpul ca să ajungă mai repede la Casa Albă. Mai întâi, o luptă accelerată cu el însuşi, pentru că se ştia expus efectelor bolii sale. Şi, mai ales, grija de a reacoperi cu aur, cât mai repede blazonul familiei Kennedy, şters prin alegerea proastă a lui Joe, care crezuse în şansele naziştilor, în timpul perioadei înfierbântate ce precedase cel de-al doilea război mondial.

Precipitarea şi un gust accentuat pentru activism au marcat într-adevăr epoca sa. Niciodată el nu şi-a lăsat fidelii să se odihnească. Îi hăituia în permanenţă. Alături de el, erau şi ei mereu în drum, mereu alergând, abandonându-şi propriile familii. Aceasta explică numărul mare de divorţuri printre colaboratorii săi, în cursul campaniei pentru Casa Albă. Nu regretau însă nimic. Intraseră în cursă din vocaţie. Ca şi el, descopereau că puterea este un afrodisiac.

Nimeni nu va şti niciodată până la ce capăt îndepărtat l-ar fi purtat acest cult al prosternării în numele guvernării. Nici ce ar fi devenit Statele Unite. În interiorul trenului febril pe care-l pusese în mişcare, experţii financiari începuseră să-şi pună întrebări în legătură cu oportunitatea căilor economice alese. În

[26] C.L. Sulzberger, *Les Derniers des géante,* op. cit.

exterior, în ciuda zâmbetelor promovate de politica „dinţilor albi” se trezea deja germenele războiului rece. Chiar şi în Europa, a cărei soartă el o vedea redusă la cea a unui bastion avansat pentru America, entuziasmul primului moment pe care el a ştiut să-l insufle, se topea. Lumea se îndoia.

La 22 noiembrie 1963, în cea de a treizeci şi patra lună de preşedinţie, el sosea la Dallas, în Texas, statul lui Lyndon Johnson pe care-l făcuse primul său adjunct. În maşină, aşezat alături de Jackie, soţia, se afla de faţă şi guvernatorul John B. Connally, unul dintre cei ce ştiau de mult că răul îl mânca pe dinăuntru. Acesta încerca să stopeze campania sa din 1960 spunându-i că va fi inapt din punct de vedere fizic să-şi asume sarcina puterii. La o fereastră de la etajele superioare ale unui depozit înconjurat de mulţimea înghesuită pe tot parcursul trecerii sale, un tânăr exaltat, Lee Harvey Oswald introducea calm un pumn de gloanţe în încărcătorul carabinei sale italiene. John Fitzgerald Kennedy nu mai avu cum să meargă mai departe.

Lyndon B. Johnson

Culisele puterii ţin de caravanserai şi de sala de jocuri. Împrejurul şefului statului, instalat pe locul său, mişună curtezanii îmbătrâniţi şi călăreţii saltimbanci care ard de nerăbdare să-şi demonstreze talentele. Mişună, de asemenea, şi oportuniştii, căci la balul păsărilor, se seceră totdeauna spicele. Nimeni nu ştia dacă aceştia posedă cu adevărat un *credo.* Nu-i recunoşti decât după permanenta lor disponibilitate. Când ei se şterg din arenă, lasă foarte rar o urmă. Dar iată că hazardul îi poartă dintr-o dată în faţa scenei, în timpul unei vacanţe şi iată că odată cu ei se ridică şi vântul aventurilor. Pentru ei şi pentru cei ce devin funcţionarii lor.

Tot aşa şi cu Lyndon B. Johnson. Dacă ar merita o etichetă, aceasta ar fi cea a imprevizibilului. John Kennedy îl reţinuse ca vicepreşedinte, pentru că-şi cumpăra astfel un pachet solid de voturi sudiste, în vederea alegerilor prezidenţiale din 1960. Pentru acesta, actul părea ca o promisiune de retragere la pensie încetul cu încetul şi el se arăta mulţumit. Ca şi în sport, istoria nu reţine decât numele campionului şi-l neglijează pe cel al sportivului de pe locul II. Totuşi, ca şi-n sport, imponderabilul

există şi în politică. Ce se ştia despre el în 1963, în timp ce purta doliul naţional la funeraliile lui John Kennedy? Doar că a trăit aproape treizeci de ani în serviciul democraţilor, în Senat ca şi în Texasul natal. Punct final.

De obicei, când un nou preşedinte ajunge la Casa Albă, el face curăţenie împrejur. Mobilele, hârtiile, asistenţii predecesorului său, totul este ambalat, clasat, măturat. Or, Johnson nu schimbă defel decorul. Păstrează asistenţii celui dispărut. El nu include în aparat decât trei oameni noi: Walters Jenkins, Bill Moyers, Jack Valenti. Şi un vicepreşedinte incolor, conform tradiţiei, Hubert Humprey. America văzu în aceasta un semn că el urma să continue linia deja existentă. Se înşela. Cu Johnson ea intra în vremea surprizelor, imediat urmată de eşec.

Dacă recurse la asistenţii lui Kennedy, a căror imagine o va detesta curând pentru că va fi prea mult comparat cu bostonianul, este pentru că dispreţuia prea mult oamenii şi nu-şi va lega soarta de cea a unei echipe. Ei trebuiau să plece pe nesimţite. Considera să-şi poate impune dorinţele oricui. Căci, pe ascuns, el avea ideile sale.

Când se instală la Casa Albă, se dovedi dintr-o dată un vulcan şi se comportă aici asemeni unui rege. America îi cunoştea deja înclinaţia către excese şi către un limbaj colorat. Ea surâde când el ordonă unuia dintre consilierii săi să-şi mai scurteze pletele, chiar şi când îl expediază pe altul să urmeze un curs de „farmec personal”. Se amuză şi de mania sa pentru contactul telefonic care-i permite să-şi mobilizeze oamenii zi şi noapte. Se amuză şi de mania care-l determină să se facă filmat continuu pentru ca istoria să-l aibă în amintire. Îşi bate joc şi de exhibiţionismul său.[27] Crezând în modalitatea simplă de a-şi întări corpul prin nataţie, nu-i contraria el oare pe vizitatorii săi, chiar şi pe Henry Ford ca şi pe alţi mari patroni ai industriei grele, când plonja de faţă cu ei gol puşcă, în piscina de la Casa Albă? Oricare ar fi fost invitaţii săi, el îşi scarpină nestingherit în faţa lor pântecele, pe dedesubtul cămăşii, sau chiar îşi arată cu plăcere cicatricea de pe abdomen, cicatrice demonstrând ablaţia vezicii biliare. Reîmprospătând un obicei al Sudului, el nu se dă înapoi să-şi primească musafirii chiar aşezat pe W.C. Acest straniu tratament i-a fost aplicat lui Douglas Dillon, unul dintre

[27] D. Kearns: *Lyndon Johnson and the American Dream,* Harper et Raw, New York, 1976.

patricienii ţării.

Mânat de o oarecare perversiune morală, întâlnită altă dată la Marii acestei lumi pe care-i obnubila puterea, Johnson nu se preocupă niciodată să ştie dacă întrece, sau nu, măsura. Dispreţul faţă de colaboratorii săi, gustul nesănătos de a reteza orice, sar în ochii tuturor în momentul torturii morale pe care i-o aplică lui Hubert Humphrey aruncându-l în adevărate chinuri provocate de sentimentul de insecuritate şi transformându-l parcă într-un vas de porţelan chinezesc. Erau umilinţe care compensau pe cele pe care pretindea a le fi suferit el, fiind în acelaşi post, ca urmare a loviturilor lui Kennedy.

Totuşi, când cerne ecourile referitoare la hiperactivitatea preşedintelui, America începe serios să-şi pună întrebări. Aceasta pentru că nu mai era acum vorba doar despre munca în salturi, ci de coordonarea afacerilor publice. Niciun dosar, nici cel mai neînsemnat nu scăpa vigilenţei lui de chiţibuşar. Delega pe unul sau altul numai mişcându-şi buzele. Şi urma totdeauna o cale opusă sfaturilor primite. Dar pentru că nu-şi poate domina, din nefericire, îndoielile care-l sapă pe dinăuntru, el îşi schimbă şi-şi tot reschimbă alegerile. Nu-şi face cunoscută voinţa decât în ultima secundă şi aceasta e muşcătoare, atunci când urgenţa îi impune să se pronunţe. Dar cum să-şi mai controleze valoarea angajamentelor sale?

Alarma se produce datorită comportamentului faţă de presă. Convins că trebuie să-i dezvăluie zilnic câte o idee, el o dorea docilă şi devotată. De vreme ce ea se revoltă, începe să o urască. El este cel ce dezvoltă în Statele Unite procedeul ascultării convorbirilor telefonice şi spionarea altora. Nevoia sa de a acţiona secret îl împinge să transforme Casa Albă în fortăreaţă. Medicii văd aici deja rodul impulsurilor sale necontrolate şi acceselor maniace. Poate vorbi o oră, pe acelaşi ton, ca o mitralieră. Viziunea sa despre univers devine astfel puţin cam isterică. Ce rău îl macină? Unii după alţii, suporterii lui se îndepărtează. Lady Bird, soţia, i-a cântat mult timp în strună, dar acum încrucişează braţele în semn de neputinţă. În 1968, în timp ce se apropia sfârşitul normal al mandatului lui Johnson, şi în timp ce acesta se văicărea continuu că nimeni nu-l iubeşte, ea putea deja număra pe degetele a patru mâini persoanele care mai căutau încă să stea în preajma preşedintelui.

Bilanţul scurtei sale preşedinţii atingea deja dezastrul.

Subjugat de anumiţi generali ai Pentagonului, „vulturii” cu care el a împărtăşit urcuşul carierei sale către autocraţie şi autoritarism, n-a putut să reziste, în cursul războiului din Vietnam, întunecaţilor demoni ai escaladei. 1.600.000 de soldaţi americani se perindă în Extremul Orient, înainte ca acest conflict să se încheie. Pe întreg teritoriul Statelor Unite conflictul nu va fi şters uşor din memoria oamenilor. America îi iartă puţin chiar şi opţiunile luate în politica economică interioară. Educat la şcoala New Dealului rooseveltian, în 1933, el a injectat masiv capitaluri federale în sectoarele slabe din punct de vedere economic. Dar în 1965 o astfel de faptă nu avea nicio justificare. Felul în care acceptase aspiraţiile negrilor era mult discutat. Într-adevăr, doar datorită lui, câteva zeci de oraşe americane au şi astăzi primari negri, şi tot lui i se datorează faptul că această funcţie este deschisă negrilor. Asemeni bombelor, modul lui Johnson de a amplifica tensiunile face un gol imens în jurul lui.

Curios, acest om, încăpăţânat să guverneze ca şi când lumea s-ar fi unit împotriva lui, a mai avut încă un fulger de luciditate, în 1968. El hotărăşte să abandoneze politica, pentru a se închide în *ranch*-ul său, ca să aştepte cascadele de infarcturi ce-l vor ucide, un an mai târziu. Uitat. Fără prieteni. Totuşi, asta n-a fost un cadou pentru Statele Unite. Căci cel căruia el i-a deschis drumul îi seamănă în multe privinţe. Şi e încă şi mai rău! Dar cine ar fi ghicit atunci?

Richard Milhous Nixon

Richard Milhous Nixon. Este un om cu maxilare pronunţate, o privire de vultur şi un nas ca o toartă de oală. Rar se va mai întâmpla ca un preşedinte al Statelor Unite să-i amuze aşa tare pe cronicari. De-a lungul vieţii sale politice şi-a ascuns totdeauna jocul, dar a spionat fără încetare jocul altora. În trecut, în America, intervenţionismul rămânea apanajul democraţilor şi izolaţionismul cel al republicanilor. Timp de mai bine de douăzeci de ani republicanul Nixon s-a comparat cu totul natural în pielea unui conservator; şi încă unul dintre cei mai înverşunaţi pe care-i produsese America. Totuşi, ajuns la Casa Albă, el va lua bastonul şi cochilia pelerinului şi, cu mierea păcii pe buze, va porni în lume. Un fel de Ioan cu două feţe. Cu multe tertipuri la îndemână, asemeni speculanţilor sau misiţilor,

ca să nu cumva să-i scape ceva, vreodată. Nimeni nu bănuise nimic din toate astea mai devreme. Faptul provoacă acum mirare. Să înţeleagă cine poate!...

Când îşi va relua suflul, intrând pe făgaşul ei, istoria va număra cu grijă câte succese reale a băgat cu adevărat în sacul său. Fără îndoială că-l va vedea drept fondatorul convins al destinderii cu Uniunea Sovietică. Apoi, în postură de Marco Polo, mergând să înnoade relaţiile diplomatice cu noua Chină. Pentru ea, el va rămâne de asemenea chirurgul care a ştiut să-i stopeze înspăimântătoarea sa hemoragie de război. Şi totuşi n-a acceptat el oare să se lase asupra Hanoiului teribilele bombe cu bile, în timp ce se umplea de virtuţi interpretând rolul de porumbel? N-a autorizat personal operaţiunile clandestine care-l vor înlătura pe Salvador Allende, în Chile? Şi n-a accelerat el cursa armamentului, semnând începerea construcţiei şantierului pentru rachetele „Mirv" care, fiecare în parte, puteau să arunce mai multe bombe atomice în puncte diferite? Să înţeleagă cine poate!

În ceea ce priveşte politica interioară americanii vor spune uneori că el a fost un preşedinte bun: nimeni altul nu reuşise să le plătească impozitele. Totuşi, pentru a trage o concluzie finală, ei aşteptau ca rana deschisă prin voinţa sa să sângereze mai puţin. Pentru ora aceea el a rămas eroul cinic al scandalului Watergate. Primul preşedinte care a încercat să instaureze la Casa Albă un aparat fascist, căci de fascism ţine dezvoltarea spionajului interior şi mobilizarea aparatului guvernamental pentru a-i urmări pe cei ce fac mofturi când li se cere să fie atenţi la mesa hotărâtă la nivel înalt. De fascism ţine şi neglijarea Constituţiei şi a legilor, făcute pentru toţi, oameni bogaţi sau săraci. Şi aici – să înţeleagă cine poate!

Psihanaliştii cred că au descoperit[28] un capăt de explicaţie în trecutul său. Richard Nixon fu unul dintre rarii preşedinţi americani, singurul poate, care cunoscu deznodământul cel adevărat, şi asta încă din copilărie. Frank, tatăl, conducea tramvaie la Colombus, în Ohio. Deveni apoi agricultor, în California, muncitor necalificat la puţurile petroliere, tâmplar, plantator ratat în Yuba Lindo, apoi băcan şi pompist zdrenţăros la Whittier. Nu construi decât un lucru, în tot lungul vieţii sale: baraca ce adăpostea menajul său cu Hannah Milhous, o

[28] B. Mazlish: *In search of Nixon,* Basic Books, New York, 1972.

metodistă *quaker,* originară din Indiana. Aici se născură cei cinci copii ai lor. În 1923 el îl dădu pe Richard, cel de-al doilea fiu să lucreze la fermă cu jumătate de normă: viitorul preşedinte al Statelor Unite avea atunci zece ani. La paisprezece ani, tot pentru a face să crească veniturile gospodăriei, el atrăgea clienţii la Slippery Gulch Rodeo, care adăpostea un tripou clandestin.

Hrăniţi cu pâine neagră, chiar şi celor puternici li se slăbeşte caracterul. Dar sărăcia îi copleşeşte mai mult pe cei slabi, în ciuda sufletelor bune, dornice să afirme contrariul. Ea este cea care dezvoltă simţul supunerii, frica de viaţă, uneori chiar mai mult: ruşinea faţă de mizerie. La unii, ea pune în mişcare ura. Ura pentru toate sistemele şi poate şi pentru toţi oamenii. Acest ultim lot fu cel al lui Richard Nixon. Nu fu el un gigant cu bărbia de împărat roman? Trebuie să admitem că se despărţi repede de modelul tatălui său. Îl făcea responsabil pentru toate lipsurile avute încă din leagăn. Se apropie de Hannah, de mama sa. Chiar până la punctul în care se identifică cu ea. Nu conducea ea căminul? Ca recompensă a iubirii filiale se imaginează preferatul ei. De aceea, suferă mii de stări de gelozie când ea părăseşte timp de doi ani grijile casei, angajată fiind ca femeie de serviciu într-un sanatoriu din Arizona. Aici, în schimbul lucrului său se dau toate îngrijirile necesare fiului mai mare, Harold, care va muri totuşi, de tuberculoză. Revenită la Whittier, ea îl reia pe Richard de mână şi îl conduce la biserică în fiecare duminică. Vrea să-i inoculeze şi lui rigoarea morală care structurează propriul ei caracter. Dar, naivă şi stângace, ea nu măsoară cu justeţe gradul în care pe el îl deformează pedagogia aceasta. „Umilinţele, slăbiciunea, nevoile se pot combate” spune ea. „Se ascund” înţelege el. „Ţine piept la toate” strigă ea. Ceea ce înseamnă: „Întreprinde orice pentru a ţine piept” în modul ondulat de înţelegere al copilului. Dincolo de cuvinte, aceste două universuri sunt divergente. Din lipsă de discernământ Hannah contribuie la blocarea lui Richard Nixon. Un om închis în sine, asta va deveni.

Altă nuanţă: era un introvertit avid, care-şi va folosi voinţa ca să se îmbogăţească, ceea ce pentru el este sinonim cu afirmarea. Prin munca sa intensă de şcolar obţine o bursă la Facultatea de drept de la Universitatea Duke. Dar noul său document de tânăr avocat nu este un „Sesam”. Porţile marilor

cabinete ale oamenilor de afaceri new-yorkezi rămân închise în faţa acestui aventurier care vine din Vest. În America, de altfel şi în alte părţi, selecţia socială există. Şi aleşii zeului „Dolar” îşi apără cu fermitate privilegiile lor. Încercaţi numai să vă duceţi şi să vă instalaţi în cartierele lor! Acrit de tot, cel puţin aşa părea, Richard Nixon se întoarce în California. Acolo, măcar, e soare totdeauna. Tocmai asta spusese tatăl său în momentul în care părăsise Ohio. Gânduri negre îl întunecă. Ar trebui să înfrunte societatea cu forţă, asemeni revoluţionarilor romantici? Sau să-şi canalizeze modul de apărare aşa cum ea îi îngăduie. De la acest moment, atent la deviaţiile pe lângă care trece, care îi prefaţase mai puţin atitudinea de asalt cât cea de om viclean, Nixon se lasă stăpânit de dorinţa maşinaţiilor, până prin 1946.

Cei ce-l cunosc acum îl zugrăvesc drept sforar, mincinos, insolent, tulburat, impenetrabil. Lor le datorează porecla „Tricky-Dick”, „Richard Sforarul”, devenită un adevărat drapel. Acestui tânăr lup nu-i trebuie decât un teren de vânătoare adecvat. Drumul său se încrucişează la un moment dat cu al unui bancher care recrutează tineri candidaţi pentru Camera reprezentanţilor, din partea republicanilor. În faţa lui Nixon, se deschide astfel viaţa extravertită a politicienilor. Un automedicament care te face să-ţi pierzi capul. Şi totuşi lumea ştie cât valorează remediile empirice: benefice pe moment, ele devin, pe măsură ce trece timpul, adevărate otrăvuri.

Printr-o dublă escrocherie morală Nixon îşi face intrarea în politică. Trage sforile pentru un scaun de deputat în California, în 1946. Exista încă un candidat deja angajat în cursă: Jerry Voorhis, patruzeci şi cinci de ani, liberal moderat, anticomunist notoriu. Nixon doreşte să-l înlăture, în loc să-l înfrunte cu loialitate. Şi ce armă să aleagă dacă nu calomnia, cea mai utilizată în toate vremurile? Sub tirul înverşunării sale, încă acoperit de precauţiuni, nefericitul Voorhis devine un fel de germene al comunismului. El neagă la început, însă cedează uşor. Cu cât protestează mai mult, cu atât se înfundă mai mult. Nu e ceva specific „submarinelor” să-şi ascundă apartenenţa la un partid sau altul? Voorhis nu se va mai ridica. Şi iată-l pe Nixon ales.

Senatorial Joseph mccarthy va utiliza aceeaşi strategie, pentru a-şi lansa puţin mai târziu celebra sa „vânătoare de vrăjitoare”. Dar legenda îi atribuie lui Nixon paternitatea

procedeului. Ar trebui să spunem clar că o astfel de metodă se numeşte „nixonism”, mai degrabă decât „maccarthism”. Inventatorul rămâne, deci, fiul pompistului din Whittier.

Cu scopul de a se face reales, în 1948, el îşi înfige cleştii în trupul lui Alger Hiss, un fost înalt funcţionar la Departamentul de stat, care într-adevăr avusese simpatii marxiste în trecut. Acesta va fi hăituit, făcut una cu pământul, literalmente târât în faţa justiţiei de către un Nixon dezlănţuit. Care de altfel îi ia, fără greutate, scaunul de deputat.

Când i se pare că poate să treacă într-un nou eşalon, în 1950, devenind senator, el ştia deja exact cum să măture orice eventual adversar. De altfel şi contextul politic al Statelor Unite îi servea. Sub bruma lăsată de războiul rece, creierul americanilor îngheţase. Cea de-a treia victimă fu o femeie, doamna Helen Gahagan Douglas. Şi ea făcea parte din latura moderată şi avea o oarecare înduioşare faţă de ideologia comunistă. Ea chiar votă creditele pentru ajutorul militar american în Coreea. Sub atacul lui Nixon, deveni „doamna roz”, o aristocrată ipocrită cu sământă de ideologie comunistă, bineînţeles, care nu are curajul opiniilor extremiste, cum îl are el. Şi pentru a o trage la fund, din lipsă de orice probă sau măcar de o bănuială, el aşează numele ei alături de cel al lui Alger Hiss. Ca şi Jerry Voorhis, doamna Gahagan Douglas se prăbuşi. Nixon se instală în Senat. Plăcerea perversă de a pungăşi pe toată lumea, prin intermediul oricărei murdării, pe adversari ca şi pe proprii lui electori, îl îmbată. Iată-l, deci, pe „Richard Sforarul” gata copt pentru orice compromis, pentru orice deraieri de la calea normală, cu atât mai mult cu cât aceste pot servi unei cauze: dreptului său.

Dacă, judecând la rece, îl observăm pe Nixon încă din copilărie şi-i observăm personalitatea atât de ambiguă, dezvoltată prin intrarea tumultuoasă şi suspectă în politică, un fapt totuşi ne frapează: nevoia sa de compensare. Comandamentele religioase îi încarcă părinţii cu onoruri, dar ei îşi dispreţuieşte tatăl şi se identifică intim doar mamei. Se răzbună pe fraţii săi, strângând timp de un an, pe un carnet, date referitoare la activităţile lor. Ba, mai mult, pentru a-şi justifica activismul său personal, inventează o ameninţare permanentă a unor comploturi comuniste, şi duce toate acestea până la delir. Lucrul nu-l împiedică însă, ca odată devenit

preşedinte, să întreţină cu orice preţ legături cu toţi conducătorii sovietici şi chinezi. Şi nu admiră el oare, în străfundul său, respectul pentru ordine şi pentru lege pe care aceşti şefi îl impun la ei acasă? „Extremele se atrag” spun psihanaliştii. Această stranie flexibilitate mentală era o bătălie între conştient şi inconştient, dusă permanent în sufletul lui Nixon.

De altfel, era convins că omul abil poate să anticipeze orice i s-ar putea ivi, pe tot parcursul vieţii. Un orgoliu nemăsurat, nu? El nici nu ştia contra cui să se înarmeze, dar se pregătea asiduu. Cam ăsta era motivul oficial al febrilităţii sale care i-a impresionat atât de mult pe cei apropiaţi. Tot febrilitatea l-a sedus şi pe placidul Eisenhower, pe care centralele atomice l-au umplut de mirare totdeauna. Preşedintele cel mare îl cheamă deci înapoi şi, începând cu 1952, îl instalează vice preşedinte şi-l şi păstrează astfel opt ani. Micul birou ocupat de el la Casa Albă declanşează un adevărat scurt circuit în creierul lui Nixon. Are acum o culme care îşi canalizează potenţialul de energie încă risipită: să-şi reia cursul, să îmbrăţişeze strâns opulenta Americă, iar dorinţa de a se uni cu Puterea formidabilă îi va pătrunde din nou în corp până în cea mai îndepărtată celulă. Meticulos până la manie, aşa cum nu va fi niciodată Johnson, pentru a-şi atinge scopul, el îşi cenzurează gesturile, îşi potriveşte într-un anume fel vocea şi-şi dichiseşte discursurile; chiar şi pe cel mai puţin important. Totuşi, are un handicap: îi e teamă de mulţime, chiar dacă declară ziaristului C. Sulzberg că îi este uşor să se adreseze marelui public anonim. În realitate, pentru el, orice contact uman stă sub semnul fobiei.

Când îngroaşă până dincolo de măsură gestul de apropiere de Nikita Hruşciov, în iulie 1959, în faţa unui stand cu produse culinare de la o expoziţie organizată la Moscova şi care se referea la modul de trai american, el nu vrea decât să demonstreze, de departe, poporului american că ştie să ţină piept liderilor sovietici. Bătut dintr-o singură lovitură de Kennedy, pe când candida la preşedinţie, în 1960, jură că pe viitor, oricare ar fi conjunctura electorală, să nu mai neglijeze nimic, cu scopul de a obţine maximum de voturi. O cheie care nu trebuia uitată: mai târziu ea va contribui la explicarea scandalului de la Watergate.

Ar trebui totuşi ca mulţi electori să fie orbi pentru a nu estima la adevărata ei valoare personalitatea anumitor candidaţi la

rolul de şef al statului! Cel ce a început prin a trişa la scară mică, nu poate decât să trişeze şi mai mult, pe măsură ce creşte setea sa de putere.

Californienii au fost cei ce l-au demascat pe Nixon la timp. Adică în 1962. În anul acela, încă amărât de pe urma înfrângerii suferite în faţa lui Kennedy, înfrângere pe care el o atribuia doar reprezentanţilor presei „aceşti scurmători de mizerii care asasinează un destin manipulând opinia publică", în anul acela, deci, vizează un scaun de guvernator al statului. Şi şterge eşecul zdrobitor. „Nixonism" sau „maccarthism" oricum s-ar numi timpul când se făcea vânătoarea de vrăjitoare, acesta nu a fost uitat. Lumea îşi aminteşte de soarta lui Jerry Voorhis, a doamnei Gahagam Douglas. Or, Nixon reapare în noiembrie 1968. Cu bărbia mai imperială ca oricând şi cu privirea aţintită pe linia galbenă a Extremului Orient. Candidează la preşedinţie încă o dată.

S-a schimbat el oare, de-a lungul traversării deşertului? Cu siguranţă, dar în mai rău şi evenimentele următoare o vor confirma. Totuşi este ales, chiar dacă majoritatea este mică. N-a rostit decât trei cuvinte în timpul campaniei sale: „Pace în Vietnam, pace în Vietnam". America nu mai dorea războiul acesta. O făcuse deja să-i iasă părul prin căciulă. Chiar şi numai cu jumătate de gură ea era de partea acestui păstor, cu condiţia ca el să o scoată din viespar. Dar oare ştia el unde se află Tenkin, Annam, Laosul, Cochinchine, Cambodgia? îi păsa lui de soarta bătăliei, de oamenii care mureau aşa de departe? Va încheia, într-adevăr în mod oficial, tratativele de armistiţiu cu Henry Kissinger, începând din 1969. Fără grabă, totuşi. Să stăm să judecăm: pacea se va instala abia peste şase ani. Şi cel ce o va împământeni va fi altul, Gerald Ford, succesorul lui Richard Nixon. Negociatorii dificili, vietnamezii participanţi la război vor complica sarcinile plenipotenţiarilor americani. Totuşi, Nixon nu va consacra acestui fapt nici marea parte a forţelor sale, nici prea mult din timpul său. O singură preocupare domină: propriul său destin.

Dacă a existat vreodată o „enigmă Nixon" aceasta ar fi răspunsul la întrebarea: „pentru ce narcisismul a subminat pe acest om într-aşa mare măsură?" Trei medici se ocupă de el. Primul, doctorul John C. Lungren, o face de douăzeci de ani. General-maiorul Walter Tkach şi locotenentul William Lukash îl

asistă zilnic. Când oare să fi văzut ei urcând semnele tulburării sale mentale, semnele psihonevrozei obsesive?

Nimeni nu scapă de idei fixe. Profesorul P. Scherrer a remarcat faptul[29]. Amintirea repetată a unui eşec, a unei decepţii poate tulbura mai multe nopţi de somn, poate strica timpul afectat lucrului dar şi cel afectat recreerii. Uneori, un refren, o riturnelă, enervează fără să înţelegi cu adevărat pentru ce. Când merg, unii caută sau evită întâlnirea dalelor de piatră. Alţii împing până la manie gestul de a-şi aranja uneltele lor de scris sau obiectele de pe birou. Este vorba deja de tendinţe obsesive, aceasta este părerea medicilor.

Fiind discrete, ele permit o viaţă normală. Psihonevroza obsesivă devine uneori nevindecabilă. După angoasă, fobie, isterie, este cea de a patra dintre marile nevroze descrise de Sigmund Freud.

Nu are o bază anatomică cunoscută. Fiind un rău al sufletului, ea lezează personalitatea, ajungând până acolo încât să o altereze în formele ei cele mai critice. Se crede că ar avea o bază ereditară, pentru că mamele atinse de boală favorizează instalarea ei la copii, Ea demonstrează, în, fapt, o rebeliune refulată împotriva dresajului dus de părinţi. Psihanaliza descoperă adesea sursa patologică ce a declanşat-o.

Echilibrul care determină o viaţă psihică fericită, depinde de relaţia normală a dorinţelor ce urcă din straturile profunde ale inconştientului cu cenzura pe care o impun imperativele morale şi sociale. La omul obsedat, nu există nicio armonie, ci numai conflict. Dorinţele sale se dovedesc exigente. Şi cenzura sa, susceptibilă, devine crudă. Cearta între cele două laturi este nemiloasă. Pacientul suportă agresare din partea propriilor săi factori de apărare. O luptă înverşunată care-l extenuează, căci el se închide într-un cerc vicios. Pentru a-şi exorciza ideile şi impulsurile sale, pune în mişcare mijloace care devin prin ele însele obsedante.

După ce se recunosc aceste boli? După îndoieli şi scrupule, care blochează gândirea şi micşorează acţiunea ei. Cea mai mică decizie demonstrează asaltul interior care-i destramă pe oameni. Preşedintele Johnson i-a cunoscut chinurile. Se află întotdeauna un personaj pe care te poţi bizui în anturajul marilor

[29] Pr. P. Scherrer, *„La caychonévrose obsessionnelle* in *Cahiers médicaux lyonnays,* vol. 51, no. 13, avril 1975.

obsedaţi: el devine un fel de punct de sprijin sau ţap ispăşitor la îndemâna stărilor sale tulburente. În preajma lui Johnson vicepreşedintele Humphrey are acest rol ingrat. Nevoia de a-l minimaliza pe celălalt, alt semn confirmând nevroza obsesivă se manifesta la Johnson în timpul funeraliilor lui Winston Churchill. Toate capetele încoronate sau prezidenţiale din lume merseră la Londra. Gripat, Johnson fu înlocuit de reprezentantul Curţii Supreme, Earl Warren, deşi Humphrey era totuşi disponibil. Dar, dacă mergea, vicepreşedintele s-ar fi întâlnit cu personajele cele mai puternice de pe pământ şi, poate, ar fi vorbit de Johnson, ceea ce acesta nu ar fi suportat.

Comportamentul mental rigid, denunţă, de asemenea, nevoia de perfecţionism a obsedaţilor. Ei practică ritualuri magice, vrăjitoreşti: unii recită tabla înmulţirii sau etalează cunoştinţele referitoare la marile date ale istoriei, se ridică din pat chiar şi de douăzeci de ori pe noapte ca să verifice dacă gazul este bine închis sau se spală pe mâini de o sută de ori. Când tendinţele lor numite „sadice” ies din corsetul care le ascundea, constaţi că au unghiile negre, că ei se complac în dezordine. Cuvinte grosolane invadează limbajul lor. De asemenea, se izolează, datorită fobiei pentru alţii, se întunecă de melancolie, plâng fără motiv, ceea ce jurnalistul C. Sulzberger va remarca, de exemplu, la Johnson. Uneori, impulsurile lor îi incită să zboare, să se sinucidă sau să practice exhibiţionismul. Se întâmplă să şi treacă la fapte. În anumite cazuri, se îndreaptă spre schizofrenie: ea demonstrează că apărarea lor s-a sfărâmat. Trist tablou.

Şi Richard Nixon?

În şase luni care urmează intrării sale în funcţie, noul stil al Casei Albe devine vizibil pentru toţi. Aşa cum devine clar şi pentru medici că preşedintele începe să prezinte simptome serioase ale existenţei acestei psihonevroze. Casa Albă luă atitudini energice faţă de Johnson? Fu transformată în bunker. Un formidabil aparat protector taie legăturile dintre Preşedinte şi restul Statelor Unite şi dintre Preşedinte şi lume. O super-echipă, o super-poliţie, şi un lot de super-cerşetori că în Evul Mediu în vederea grelelor lovituri ce urmau a fi date.

Nixon mobilizează trei personaje de încredere ce stau în umbra sa, capabile să-i suporte furiile venite din senin: Harry Robbinson, zise Bob Haldeman, John Ehrlichman, un evreu austriac şi Henry Kissinger. Acesta din urmă, pentru a se

complace, va adopta practica diplomaţiei şi mizantropiei patologice a patronului său. Ea va deveni o diplomaţie volantă. Cu Boeingul său 707, înţesat până la aripi de maşinării electronice, el va sări, ca un purice, din stat în stat. Datorită puternicelor emiţătoare ale avionului-birou, în orice punct al lumii s-ar fi aflat, el putea să comunice în permanenţă cu omul invizibil de la Casa Albă. Nixon, fără să ştie, imita un alt mare obsedat, şi el celebru, claustrat acum în urma unei retrageri totale, Howard Hughes, bogat de crăpa şi trist de-ţi storcea lacrimi, murdar şi bărbos, care conducea, fără să se arate, imperiul său industrial. Nixon iese totuşi, uneori, din peştera sa. Şi aceasta pentru a semna, în patru colţuri ale pământului, tratatele pregătite în secret de ai săi. Sau pentru a alerga să se închidă într-un alt *blockhaus,* pe partea cealaltă a Statelor Unite: la reşedinţa sa particulară, la San Clemente, în California.

Începând cu 1940, am văzut că fiecare preşedinte american şi-a acordat lui însuşi o putere din ce în ce mai mare, în detrimentul instituţiilor americane. Acestea erau adevăruri în cazul lui Roosevelt, Truman şi John Kennedy. Şi încă şi mai adevărat pentru Johnson. Încă de la începutul primului său mandat, Richard Nixon duce preponderenţa puterii executive până în cel mai înalt punct. Ceea ce-l împinge uşor să braveze în faţa legilor, pentru că se crede de neatins, tot aşa cum se crede o pasăre răpitoare faţă de celelalte din sectorul său. Când Haldeman sau Ehrlichman aruncă dispoziţiile lor secretarelor, mormăind „faceţi asta”, îţi poţi imagina că el şi-a dat acordul. Când Kissinger înnoadă şi deznoadă departe firele diplomaţiei sale de cangur, în aparenţă stăpân pe deciziile sale, ne gândim că Nixon îl sprijinea. Dar nimeni nu ştie totul cu adevărat şi nu încearcă să întrebe dacă preşedintele era acela care comandase actele. Astfel va decurge viaţa politică la Casa Albă, începând din 1969. Ceva vag, imprecis, care disimula un autoritarism de fier.

În anul acela, apoi în 1970, războiul se întindea în Vietnam, în loc să se încetinească, aşa cum se angajase Nixon în cursul campaniei sale prezidenţiale. Destinate mai devreme sau mai târziu să furnizeze soldaţi, ca de altfel tot restul ţării, campusurile universitare se unesc. Sute de mii de manifestanţi iau cu asalt Casa Albă. Ştie cineva că în spatele ferestrelor preşedintele a tremurat? De furie, însă! Şi asta datorită urii sale

împotriva mulţimii. În contact cu alţii, nevropatul obsedat nu-şi poate împiedica agresivitatea. El are o nevoie vitală de această impulsionare. Ea Îi permite să-şi continue apărarea împotriva lui însuşi, ea constituie oprirea cenzurii pe care şi-o aplica. Ce s-ar întâmpla cu el fără ea? Nixon tatonează deci, perplex, neştiind ce decizie să ia. Decizia survine totuşi, pentru că urgenţa o impune. Şi e cea mai proastă; dezvoltarea serviciilor secrete, cele oficiale şi cele paralele, cu scopul de a controla duşmanul din interior. Pentru a spiona ţara. Pune în funcţiune o „armada" clandestină având ca obiectiv principal controlul cetăţenilor americani.

Este exact momentul ales de un jurnalist, Daniel Ellsberg, care difuză nişte documente privind Pentagonul şi războiul din Extremul Orient. El deveni pe dată omul ce trebuia înlăturat, un nou Jerry Voorhis. Este contactat psihiatrul său, doctorul Lewis Fielding sperând să descopere în dosarul lui medical ceva cu care să-l dea gata. În zadar. În afară de cercetările asupra acestui ziarist, Nixon face un transfer imediat asupra unei mari părţi a presei. Împinşi de ura sa, oamenii încep să încalce chiar şi legile. De aproximativ şase ori în numai câteva săptămâni.

Din exterior, totul lasă să se presupună că el conduce, coordonând greoaia maşinărie lansată de îngrijorările sale. Este ignorat faptul că anturajul său se străduia, înainte de toate, să-i împiedice explozia personalităţii. Căci, chiar dacă cei trei medici tac, asistenţii săi constată că aspectele tulburătoare ale comportamentului cresc. În mai 1970, când declanşează incursiunea militară din Cambogia, dă chiar în seara aceea cincizeci de telefoane la diverşi interlocutori. Pe aceştia, subiectele convorbirilor îi lasă buimăciţi. Vorbea despre mama sa, o adevărată sfântă şi despre Pat, soţia sa, despre Războiul de Secesiune şi despre tinereţe. N-aveau cum să ştie că logoreea aceasta îi dădea sentimentul siguranţei. Discută, de asemenea, timp de ceasuri întregi cu subalternii săi despre poziţia mobilelor din birourile lor, despre culoarea perdelelor şi despre cea a uniformelor gărzii.

Johnson se lăsa filmat. Acelaşi resort care-l flagela îl determină să înregistreze tot ce spune, în celebrul birou oval.

Totul: deciziile politice, propunerile, chiar şi cele neînsemnate, pe care le poleieşte cu discursuri vulgare, cu un argou de derbedei. Iată mărturii strânse pe kilometrii de landă magnetică,

cu scopul de a hrăni posteritatea. Nu ordonă doar punerea sub ascultare a convorbirilor ziariştilor, ci deschide iarăşi ancheta asupra lui Ted Kennedy, suspectat de a-şi fi ucis o prietenă, în timpul unui accident cam straniu, la Chappaquidick. Cere să se fabrice o telegramă în vederea compromiterii până şi a fantomei preşedintelui John Kennedy, în cursul asasinării preşedintelui Ngo Dinh-Diem, la Saigon. Nixon se situează într-o deplină impunitate, mult deasupra dispenselor şi a privilegiilor sale. El domneşte cu adevărat.

Se apropie timpul realegerii la Casa Albă. În 1972, îşi ia bastonul de călător şi-şi desfăşoară din nou campania în Statele Unite. Împinge atât de departe perfecţiunea, cu scopul de a-şi asigura victoria încât explorează chiar şi Alaska, deşi regiunea nu va juca niciun rol la alegeri. Această minuţiozitate este o necesitate nevrotică, nu o urgenţă politică. Un impuls identic îl determină să ordoneze punerea sub observaţie şi sub ascultare a convorbirilor, chiar şi în sediul Partidului Democrat de la Washington. Iată lansată afacerea Watergate. O decizie născută din grija de a nu neglija nimic pentru a câştiga totul. În realitate, o acţiune de maniac. Şi, la 17 iunie 1972, „instalatorii" săi se lasă demascaţi în mod stupid.

Scandalul izbucneşte şi creşte. El nu-i împiedică însă pe milioanele de americani de a-l realege pe Nixon pentru patru ani, în noiembrie. Lee Sauvage, care cunoaşte bine Statele Unite, unde şi trăieşte, va spune că mulţi dintre ei au votat mai degrabă împotriva candidatului democrat George Megovern decât pentru Nixon.[30] Situaţia e generată de neîncrederea faţă de intelectuali. Electorii considerau că o persoană fără scrupule, şireată şi ambiţioasă valorează mai mult decât un pacifist onest şi bine intenţionat. Persoana fără scrupule părea de această dată hotărâtă să joace cartea păcii. Cu siguranţă, de data aceasta îşi va ţine cuvântul. Dar cu ce întârziere!... Şi cu minciuni cam cât un munte. Până acum, va adăuga Lee Sauvage, el căzuse de fiecare dată în picioare, în ciuda minciunilor şi escrocheriilor sale. Pentru ce Nixon-Watergate să cadă în loc să se redreseze, ca Nixon cel de totdeauna? Medicii ştiu răspunsul: din cauza extinderii nevrozei sale. Ea întunecă judecata. Chiar şi a şmecherilor obişnuiţi să câştige cu un set de

[30] Lee Sauvage *„L'Enigme Nixon"* Paris et Bruxelles Ed. Elsevier — Sequoia, 1975.

cărţi ascunse în mâneca hainei.

Într-adevăr, un Nixon lucid n-ar fi lăsat să se întindă o afacere aşa de explodantă. În 1952, când fu acuzat de delapidare (pe bună dreptate), nu-şi făcu el cu succes o autocritică plângăreaţă şi deformată care atrase opinia publică în beneficiul său? Cu multă putere de stăpânire dezarmase şi de această dată furia publică înainte că ea să devină furtună. Cetăţenii se delectau cu regretele sau căderile celor Mari. Se recunoşteau pe ei înşişi în păcatele mărturisite de ceilalţi. Totuşi, în primăvara lui 1973, împins de procurorul special însărcinat cu afacerea Watergate, profesorul Archibald Cox, de la Harvard, Nixon, obsedatul, nu mai aude vocea raţiunii. Se scurgea deja, omul ăsta! Spiritul său, devenit rigid şi aspru, ca un aisberg, nu poate decât să se topească. I se cer benzile care demonstrează delictele? Le numără, iar le numără, apoi le contemplă. Nu reuşeşte să se despartă de ele, să ia o decizie, fie ea şi aceea de a le distruge. Ele îi aparţin. Ce vor oamenii ăştia şi justiţia lor? Ar înţelege ei ceva? strigă totuşi, în gura mare, că e nevinovat. Trebuie să fie crezut! N-a făcut nimic! El planează ca sub influenţa unui drog, L.S.D.

Senatul i-a încredinţat unui reprezentant, Sam Erwin, misiunea de a lămuri ţara. Sam Erwin este o autoritate. Popularitatea sa vine mai ales din lecturi, căci citează pretutindeni pasaje din Noul Testament. Prin vârstă şi prin aspectul fizic el dă o notă în plus de siguranţă. Să poată el să-i smulgă lui Nixon ceea ce profesorul Cox nu reuşise să obţină? Speranţă deşartă! Exact pentru că senatorial Erwin îi aminteşte imaginea lui Franck Nixon, micul spiţer din Whittier, şi astfel preşedintele nu va ceda. Nu vrea să discute cu o persoană pe care o consideră o reîncarnare a tatălui său, şi, pentru a scăpa de pericolul acestei întrevederi, puse să fie spitalizat. „O gripă virală care a antrenat o pneumonie” asigură medicii. În realitate, Nixon se supune timp de câteva zile unei binefăcătoare psihoterapii. Din nefericire, psihonevroza obsesivă nu se vindecă niciodată, nici prin cuvintele medicilor sufletului, nici prin chimie.

Justiţia face progrese, totuşi, sub impulsul dat de judecătorul John Sirica. Unii după alţii, executanţii ordinelor lui Nixon, cei din apropierea sa, sunt arestaţi şi inculpaţi. Printre ei, John Dean şi John Mitchell, ministrul Justiţiei. Nixon îi lăsase în plata

Domnului, aruncaţi peste bord, ca un lest. Pentru a se salva, ei vorbesc şi se scuză.

Dacă priveşti lucrurile retrospective, simţi cum te apucă frigurile. În mersul ei, istoria nu ţine niciodată seama de sănătatea celor ce stau la cârma ei. Şi în Statele Unite şi oriunde altundeva. În octombrie 1973, Arabii atacă Israelul şi se declanşează războiul lui Yom-Kippur. Criza poate conduce la o catastrofă mondială. Totuşi, lucrurile se calmează. Dar ce ar fi devenit umanitatea dacă alţi oameni nu l-ar fi frânat pe acest obsedat, chiar când era pe panta periculoasă, când era dotat cu acea putere ce putea să aprindă focul nuclear? Mai mult, cum el lăsa să se învenineze tot mai tare conflictul vietnamez, ne putem întreba dacă Nixon a măsurat bine consecinţele responsabilităţii sale. Totul se năruie împrejurul lui. Tribunalul cere socoteală vicepreşedintelui său Spiro Agnew, constrâns să demisioneze căci i se demonstrase că făcuse deturnare de fonduri. Era un răufăcător obişnuit. Gerald Ford îl înlocuieşte din mers. În octombrie, tot profesorul Archibald Cox este cel ce insistă: vrea benzile magnetice înregistrate. Nixon ordonă la întoarcere să fie destituit. Biroul lui Cox şi Ministerul de Justiţie sunt închise de către F.B.I.

Reacţia publică e promptă faţă de preşedinte. Din nou, iată Casa Albă asediată de mii de automobilişti. Scandându-şi furia cu acompaniament de claxoane, ei cer destituirea lui Nixon. Toată magistratura se îndreaptă acum asupra lui; onoarea justiţiei americane era în joc. De data aceasta însă, puterea executivă trebuie să-şi plece capul. 450 000 de telegrame de protest năvălesc spre Washington. Senatorii însărcinaţi să se pronunţe sunt luaţi pe sus. La 26 decembrie 1973, încolţit, copleşit. Nixon strânge taraba şi se închide în cel de-al doilea bunker californian, la San Clemente.

Mulţi au lăudat înclinaţia sa de a nu renunţa uşor. Fidelii săi, ultimii, aşteptau încă riposta. Trebuia să vină, ba chiar fu anunţată pentru aprilie 1974: un discurs televizat în toată ţara. Inconştient, Nixon face să treacă asemeni unei parăzi prin faţa camerelor de luat vederi, un amestec fantastic şi ciudat de cuvinte. Arătând în spatele lui spre cele vreo 38 de volume legate în piele, el explică cum că toate convorbirile lui sunt notate acolo şi că ele vor demonstra nevinovăţia lui. Şi minte, şi minte... Pierduse şi noţiunea adevărului şi pe cea a falsului, căci

aceste adevărate povestiri, împodobite cu grosolănii şi picanterii veneau din partea unui şef de stat şi-l acopereau pe de-a-ntregul. Furtuna îşi desfăşoară pânzele. În numele onoarei Americii acest imoral, acest personaj care repugna, trebuia doborât.

Nimeni nu spuse: acest bolnav. Şi totuşi el *asta* era. Şi încă într-un grad pe care psihanaliştii îl măsurară repede, căci el atinsese deja faza impulsurilor sinucigaşe specifice persoanelor pline de obsesii strivitoare. De mai mult timp, el simţea o greutate în piciorul stâng. Era o inflamaţie mai puţin puternică, dar cronică, a unei vene. La pacientul lor se dovedea a fi o flebită. Un cheag sanguin astupase vasul; codiţa lui, plutind în curentul sanguin putea să se desprindă de rest şi să antreneze o embolie. Nixon fu tratat cu substanţe anticoagulante, care fluidificau sângele, apoi cu anti-inflamatorii destinate să reducă durerea, roşeaţa, căldura şi tumefacţia, şi, în sfârşit, cu antivitamine K, destinate să resoarbă edemul. O bandă elastică strângea piciorul. Doborât, Nixon însuşi va dezlănţui destinul. El hotărăşte să plece într-un turneu fără un scop politic adevărat, în Orientul Mijlociu şi la Moscova, în iunie 1974. Walter Tkach şi William Lukash, cei doi medici ai săi de la Casa Albă, îl însoţesc. În ciuda somaţiilor lor, el îşi aruncă medicamentele şi-şi scoate ciorapul elastic. Stă în picioare sau merge pe jos timp de ceasuri întregi, în timp ce dureri vagi îşi făceau, totuşi, apariţia. Cum şi-ar fi bătut joc de justiţia americană şi de oamenii care-l urmăreau la Washington cu meschinăriile lor, dacă ar fi dispărut aşa, pur şi simplu. Adică în străinătate. În sfârşit în acest mod el intra în istorie şi, de aceea, îşi dorea moartea. Numai că ea încă nu-l dorea pe el.

Reîntoarcerea sa nu fu deloc glorioasă. Eforturile de a scăpa de soartă fuseseră zadarnice. Comisia judiciară se reuneşte la 24 iulie, dezbaterile se televizează. Sâmbătă, 27, la începutul serii se dă şi verdictul. Douăzeci şi şapte de membrii ai comisiei contra unsprezece recomandă destituirea preşedintelui. Nu-i mai rămâne lui Nixon decât să demisioneze. Ceea ce şi face, la 9 august 1974. Plătind rătăcirile datorate tulburării sale mintale, el pierde totul: prestigiul, consideraţia personală, stima alor săi şi a naţiunii.

Redevenit simplu cetăţean, pulsaţia morţii îi dă târcoale ca şi înainte. Refugiat la San Clemente, el suportă consecinţele

imprudenţelor din timpul verii şi ale călătoriei din Egipt. Flebita s-a redeşteptat. Încă se poate trata pe cale chimică. Va cere cu insistenţă o intervenţie chirurgicală, dorind să sfârşească pe masa de operaţie, în timpul anesteziei. Un ultim pas pe lună. O ultimă sfidare adresată duşmanilor. Dar medicina veghează. Decizia pe care Nixon o impune în noiembrie 1974, din nou, este rea. La fel fuseseră şi celelalte, aproape toate, pe care el le luase în cursul ultimilor patru ani ai mandatului său. Iar pentru doctorii chirurgi cauza nu era pierdută. La insistenţele doctorului John Lungren, este spitalizat la Long Beach, în California. Şi doctorul Eldon B. Hickman pune mâna pe bisturiu. În şaizeci şi unu de minute îşi isprăveşte lucrul. O operaţie remarcabilă. Intervenţia restabileşte circulaţia de adâncime. Câteva zile mai târziu, Nixon revine la San Clemente, în universul care îi repugnă. Cel al oamenilor.

Adolf Hitler – Benito Mussolini Neville Chamberlain, Edouard Daladier, Generalul Maurice Gamelin

Statele unite au aproape 17.000.000 de tineri, în vârstă de la 18 până la 21 de ani, adică 11% din noul corp electoral. Ori, pentru 92% dintre ei, primul război mondial era necunoscut. La 82% dintre ei, criza economică nu are niciun ecou şi 62% nu puteau să spună nimic din ceea ce se petrecuse la Pearl Harbor în 1941. 56% nu ştiau nimic despre războiul Coreei, 40% erau complet neştiutori în privinţa asasinării lui John Kennedy. Trei din zece au uitat deja că în iulie 1969, un american, Neil Armstrong a călcat primul în lume pe solul Lunii. Acest sondaj datează din mai 1976. E de înţeles că în discursurile lor, politicienii americani avizaţi limitează referinţele doar la trecut. Pentru mulţi electori ei vorbeau un fel de patagoneză sau de swahili, o limbă necunoscută.

Fenomenul nu ocoleşte bătrânul continent, care a suferit atât în cel de-al doilea război mondial. Recorduri bătute cu orori, cu lacrimi amestecate cu sânge.

Peste tot erau ruine. 37.000.000 de morţi sunt înregistraţi în Europa faţă de 40.000.000 de victime, sumă înscrisă la debit. Rase, naţionalităţi, filosofii şi confesiuni confundate, 12.000.000 de deportaţi au fost împuşcaţi, spânzuraţi, gazaţi, arşi în campusurile de concentrare pe care le organizează naziştii.

Cei scăpaţi din înspăimântătoarele locuri ale naziştilor, care poartă încă în cap şi în sânge sechelele atrocităţilor comise de „ordinul negru” nu uită ce a însemnat fascismul. În schimb, tinerele generaţii subestimează sau resping informaţiile ce se raportează la aceste vremuri, totuşi recente. Se constată şi în Franţa acelaşi fenomen. Şi acolo apar inscripţii cu grafit pe betonul oraşelor. „CRS SS” bâlbâie tinerii manifestanţi, după o ciocnire cu un corp de poliţişti pe care ei îi asociază cu furioşii asasini ale căror fapte monstruoase ei nici nu le cunoşteau. Această lejeritate cu care este făcută comparaţia demonstrează că teribila realitate a hitlerismului nu mai impregnează spiritele. Ea nu mai indignează pe nimeni. Pe măsură ce îmbătrânesc, chiar şi cele mai rele păcate intră în umbră. Ca şi când oamenii ar face astfel plata evoluţiei lor.

Istoricii şi-am îndeplinit misiunea cu prisosinţă. Renunţând la legea perimată care proteja secretele de stat timp de cincizeci de ani, ei au exhumat, înainte de a le fi venit ceasul, toate probele şi documentele care-i copleşeau pe Adolf Hitler şi Benito Mussolini, căpcăunul şi perversul, vinovaţi de a fi dezlănţuit un adevărat infern. Studiile lor vizează în egală măsură pe cei timoraţi, pe cei fără vlagă, pe incapabilii care nu ştiură să împiedice dezastrul, deşi ar fi putut, la vremea aceea. La rândul său, medicina îşi aduce contribuţia la cunoaşterea adâncă a protagoniştilor acestei farse sinistre. Cei doi dictatori fascişti care semănau moarte în numele rasei nu prea păreau a fi încadraţi în modelele oamenilor sănătoşi: puroiul rodea la fel de mult venele şi sufletul. În faţa lor cedară până şi cei responsabili, care dispuneau totuşi de resurse şi de amânări suficiente pentru a opri degringolada. Printre aceşti faliţi se aflau doi notabili, bolnavi atinşi de tulburări care motivau fără îndoială imposibilitatea lor de a face faţă probelor: primul ministru britanic, Neville Chamberlain, conducătorul armatelor franceze şi generalul Maurice Gamelin. Ei îşi cunoşteau, şi unul şi celălalt, bolile care le micşorau capacităţile. Se vor angaja totuşi la unele însărcinări esenţiale pe care n-ar fi trebuit să şi le asume dacă ar fi fost corecţi. Se impune să explicăm de ce aceştia trebuiră să-şi plece capul. Lumea a plătit scump faptul că bolile lor erau nevindecabile.

Să ne întoarcem la anul 1939, anul I. Anul I al Istoriei care a văzut cum lumea se clătina. Franţa îşi încredinţează soarta lui

Edouard Daladier, cincizeci şi cinci de ani, de un an preşedinte al Consiliului. Bondoc, având gâtul scurt, umerii largi, el păstrează în vocea sa surdă accentul din Vaucluse, pământ recunoscut pentru trufandalele sale. Tatăl său, brutar din Carpentras, îi inoculă o probitate intelectuală recunoscută şi scrupuloasă. A muncit mult pentru a-şi plăti studiile. Elev la Lyon sub protecţia lui Edouard Herriot, înainte de a deveni discipolul său în politică, şi-a trecut examenul de specialitate în domeniul istoriei. Obişnuit cu afacerile publice de-a lungul anilor de radicalism, el reprezintă aspiraţiile micilor burghezi francezi. Este circumspect, nu se aruncă niciodată cu capul înainte într-un eventual curent nou. De 17 ori a fost ministru şi adesea la Ministerul Apărării Naţionale. El este omul care oferă siguranţă celor din ierarhie. Cea de-a III-a Republică l-a făcut deja de două ori preşedinte al Consiliului. Cine să fi putut să ţină mai bine cârma pe parcursul dificilelor ore care se anunţau? Hitler avu cui să vorbească. Datorită aiurii sale, încăpăţânării şi atacurilor sale bruşte el fu numit „taurul de la Vaucluse”.

Aceasta este legenda sa, căci adversarii nu se sfiesc să spună că acest taur are coarne de melc. Indolent, visător, fatalist şi impulsiv, iată adjective care revin adesea în criticile comentatorilor politici ale acelui timp. Lipseşte unul: incompetent. El este, într-adevăr, un politician periculos. Are o încredere totală, pătrunsă de timiditate, în militari.

Cel pe care-l soarbe din ochi de vreo patru ani este generalul Maurice Gamelin care avea, în 1939, şaizeci şi şapte de ani. Era un om scund, cu maniere blânde.

Are mâini care binecuvântează. Avându-l pe el, afirmau cei ce-i venerau numele, Franţa se îmbogăţise cu cel mai bun strateg. El fu cel ce alcătui planurile de bătălie de la Marna, care au fost un adevărat succes în 1914. Şi aceasta în umbra mareşalului Joffre. De la acesta din urmă, el moştenise doctrina, talentele şi experienţa. Spirit luminat, inteligenţă subtilă, republican convins, iată pentru ce, din 1933, era şef al Statului Major. Are o armă secretă: se izolează. „Un ofiţer superior trebuie să stea departe de detaliile cotidiene, spunea el. Dacă nu, cum să-şi gândească profund planurile şi să-şi îndeplinească responsabilităţile?” Subjugat, preşedintele Daladier aprobă. Şi Franţa îl urmă.

Totuşi, cei care, din motive de serviciu reuşesc să treacă

„dincolo de porţi” rămân uimiţi. Sub înveliş se aşteptau să ghicească o altă faţă. Gamelin părea, într-adevăr, că nu mai are deloc imaginaţie, nici voinţă. O mai fi ştiind el oare ce înseamnă să „acţionezi”? se întrebau aceşti militari. Aveai impresia că vezi un hipopotam, notau ei, împietriţi.

Cea de-a doua persoană importantă se afla la Londra: Arthur Neville Chamberlain, şaptezeci de ani în 1939 şi prim-ministru de doi ani. O consacrare foarte târzie şi, ca să spunem totul, inexplicabilă. El îi succedase lui Stanley Baldwin, care se dovedise a fi un om de forţă. Înalt, aspru şi trist, Neville Chamberlain se jucase de-a poliţiştii în politică timp de douăzeci şi cinci de ani, înainte de a fi propulsat, cu umbrela pe braţ în plină cronică a zilei. La Birmingham, în teritoriul electoral pe care-l avea familia sa încă din 1876, deşi Neville se născuse cu căiţă, adică având semnul norocului pe frunte, el nu prea trecea drept un combativ. Nu-l egala nici pe tatăl său, Joseph, nici pe fratele mai mare, Huston. Tot ceea ce ei atingeau se transforma în reuşită, în afaceri ca şi în politică. Cu Neville, totul rămânea gri, totul venea lent, foarte lent. El trecu la Sănătatea publică, la Afaceri sociale, chiar şi la Finanţe, ca ministru, dar fără ca figura sa să impresioneze mulţimea. Pe stradă nu era recunoscut de nimeni. Se răzbuna pe dosarele sale. Un meticulos, un om care făcea totul cu migală.

În culisele ministerelor se ştia că este maniac, dar fără să fi ajuns la delire, un om cu rigori, un moralist manihean. Calmul său provoca uşoare zâmbete. Detestând războiul, el milita pentru dezarmarea generală – adevărată utopie. Tratatele colective îl agasau. Îi convenea izolarea. Deodată, totul s-a răsturnat, în 1937, fără ca cineva să ştie de ce.

Chamberlain se dezlănţui, accentuându-şi înclinaţiile, devenind mesianic, apostol al non-beligeranţei. Să fie aceasta poate motivul care să fi condus la aşezarea lui la conducerea ţării? În politică, şi în sport de altfel, cunoaşterea adversarului este o condiţie esenţială pentru reuşită. Or, în 1939 evenimentele o vor confirma, Chamberlain, Daladier şi Gamelin nu ştiau absolut nimic despre reflexele lui Hitler sau Mussolini. Ei ştiau totuşi, bineînţeles, că Hitler se comporta ca un actor aproape de pensie având încă arta de a mânui mulţimile. Dispunea de o claviatură bogată de demonstraţii caracteriale, trecând de la furie la dispreţ, de la insultă la dezinvoltură, apoi

la exaltarea vizionară, la lacrimi, şi la transformări de la o stare la alta, totul dus chiar până la extrem. Se îngrijea prea puţin de precizia reală a discursurilor sale, neavând în vedere decât efectul instantaneu asupra interlocutorilor[31]. Maxilarele sale păreau gata să sfărâme totul. Doar privindu-i cizmele îţi dădeai seama că este în stare să calce în picioare orice. Se spunea despre el că e miop şi că-i e ruşine de asta, refuzând să poarte ochelari, cerând ca textele să-i fie bătute la o maşină cu caractere mari, speciale. Detaliile referitoare la viaţa sa, de când luase conducerea, în 1933, după paisprezece ani de învârteli circulau peste tot. Detesta biroul, avea încredere mai mare în intuiţie decât în studiu, ducea o existenţă sedentară, se scula târziu, ţinea să-i fie raportat totul la fiecare miez de zi, apoi dejuna frugal pe la orele şaisprezece. Îşi făcea siesta, consuma zahăr în cantităţi de necrezut, cina după ce se încheia lotul său cotidian de audienţe şi perora până la orele trei sau patru în fiecare dimineaţă. Un om care nu juca nimic, nu practica niciun sport, nu vâna, nu pescuia, nu înota, care instala plictisul împrejurul lui.[32] Totuşi, nimic din această harababură nu-ţi permitea să-i observi cu adevărat comportamentul.

Trebuia aşteptat până în 1943 pentru a putea fi alcătuit portretul psihiatric al Führerului, la cererea guvernului american, dornic să înţeleagă, cu scopul de a le domina, reacţiile posibile ale stăpânului Reich-ului, în cursul celui de al II-lea război mondial. Însărcinat cu aceasta, psihanalistul Walter Langer a descoperit deci că Hitler era înspăimântat de ideea cancerului, pentru că mama sa murise de cancer la sân. Se temea de cancer mai mult decât de orice altă boală. Se credea deja atins la stomac, fapt ce explica puţina mâncare pe care o consuma şi aceasta încă din 1935. Apoi îşi imagină că gâtul său era în pericol. Profesorul von Eicken celebrul specialist berlinez îl operă de un polip banal care stătea la baza pierderilor sale de voce. Deodată, Langer aduse ştirea că Hitler era isteric,[33] că se îndoia mereu de el însuşi, respingând orice model patern, o

[31] Gert Buchleit *„Hitler, chef de guerre“* Paris, Ed. Arthaud, 1961.

[32] Raymond Cartier, *Hitler et ses généraux,* Paris, Ed. Favard, 1962.

[33] Walter Langer, *The Mind of Adolf Hitler,* New York, Basic Book Pub, 1972.

fiinţă blocată pentru orice carieră care cerea un efort intelectual. Manifesta unele tendinţe anale găsindu-le expresia în picturile sale, tendinţe pasive şi masochiste, feminizate, care dovedeau o homosexualitate latentă. Isteria fu demonstrată clinic de cecitatea trecătoare care-l lovi în 1918, când refuză să recunoască apărarea germană. Disocierea existentă între psihologie şi inteligenţă fu pusă în evidenţă de puterea sa excepţională de muncă în plan politic, în serviciul unei voinţe instabile. Îndoielile sale, panica sa, toate fură proiectate asupra unor ţapi ispăşitori: evreii şi ţările vecine Reich-ului. Frica sa în faţa medicinei tradiţionale zămisli dorinţa de a se înconjura de războinici, netolerându-l decât pe doctorul Theodor Morell, mai mult un confecţioner, care-l îndopa cu bacterii intestinale şi-l puse la un regim vegetarian, cu scopul de a combate ceea ce el numea „o absenţă naturală de floră bacteriană”, o adevărată prostie. Numai antibioticele care au un spectru vast de acţiune, dar care vor fi descoperite în 1948, puteau provoca trecător acest fenomen. Această teamă de medicină şi operele sale se traducea mai ales, la Hitler, prin interzicerea fără vreun motiv ca armatele sale să fie supuse vaccinărilor împotriva tetanosului, ceea ce a avut drept urmare un număr impresionant de decese datorate acestei boli venită de undeva din întunecatul timp şi înfrântă peste tot în lume. Sub impulsul acestui isteric, cel de-al III-lea Reich deveni şi el isteric, posedat. Şi blacheurile de fier se pregăteau să bată în grabă drumurile Europei, scandând pulsul megalomaniei sale.

Iată ceea ce Chamberlain, Gamelin şi Daladier nu ştiau în 1939. Totuşi şi alte semne, chiar din cele politice, deci uşor de înţeles pentru ei ar fi trebuit să-i alarmeze. Devenit Führer, Hitler părea deja că-şi programează loviturile cele rele. În fiecare an aducea o surpriză, şi de preferinţă sâmbăta, pentru că ştia bine că la fiecare sfârşit de săptămână guvernele de la Londra şi Paris trag obloanele şi pleacă la ţară să se odihnească. A stabilit apoi serviciul militar obligatoriu în Germania, începând din 1935. Dă primul asalt al Reich-ului nou contra tratatului de la Versailles care pusese capăt primului război mondial. El reocupă Renania în 1936, formă axa Roma-Berlin în 1937, anexă Austria şi ţările din Sud în 1938, apoi îşi întinse protectoratul în Boemia şi Moravia, în Slovacia, reanexă Memelul, încheie un pact de neagresiune cu Stalin în 1939 şi

legă Dantzigul de Reich. Frenezie! De fiecare dată – doar o mână de englezi inclusiv Winston Churchill – printr-o simplă operaţie poliţienească ar fi stopat acţiunile lui Hitler, poate ar fi distrus nazismul care încă era neorganizat, dar lor le lipseau mijloacele materiale militare pentru a pune în aplicare o astfel de intervenţie. Orbi, Aliaţii respinseră ideea unei acţiuni de forţă, refuzând să recunoască aspectul patologic al bulimiei hitleriste.

În umbra lui Hitler care creştea cuprinzând totul, Benito Mussolini ajunsese totuşi mai repede decât austriacul la fascism, pe care-l inventase în 1919 şi care prospera în Italia. El mâna ţara conducând-o cu biciul, din 1922. În vârstă de şaizeci de ani în 1939, la zenitul puterii sale, el dă frâu liber unor manifestări de o veritabilă isterie exhibiţionistă. Conducător de carnaval, face paradă de la balconul marelui său teatru, Piaţa Veneţia din Roma. Pozează pentru posteritate în uniformă de caporal de miliţie, cu capul ras, cu bărbia în afară, rotind nişte ochi furioşi şi înţepenind în atitudini provocatoare. Setea sa de acţiune, gustul pentru violenţă şi ambiţia de a parveni constituie fondul acestui personaj. Pilotează maşini de cursă, avioane, seceră grâul, gol până la brâu, alături de ţărani, participă la întreceri *cross-countries* pe care le impune tuturor miniştrilor săi. Dar această mască ascunde o frică panicoasă de a nu fi singur. Se desprinde cu uşurinţă de prietenii adevăraţi.

Simte el cumva, în străfunduri că n-a reuşit să cucerească italienii, aşa cum Hitler îi avea la degetul mic pe germani? Polemist, cu limbaj colorat, orator excelent cu racursiuri izbitoare şi cu imagini pitoreşti, mai mult îi amuză pe cei din asistenţă. Totuşi, Italia rămâne fermă. Dincolo de cuvinte, de circ, ea nu-i urmează cu adevărat pe cei ce pretind că-i dau tonul. Ea a văzut atâtea de pe când domnea asupra lumii, de pe vremea imensului său imperiu!... În ciuda propagandei, succesele economice ale regimului mussolinian – campania grâului, secarea mlaştinilor Pontins – se dovedesc slabe. De asemenea Ducele o împinsese, pentru a o supune şi mai mult, în dificila cucerire a Etiopiei, sperând să restabilească împrejurul Mediteranei puţin din grandoarea trecutului. Îşi risipeşte într-adevăr forţele şi îşi uzează în cel mai înalt grad creditul pe care-l impusese. În ciuda înclinaţiei sale spre icter şi guturai care-l vor lovi în repetate rânduri toată viaţa, în ciuda schimbărilor de

anotimp şi acelui ulcer stomacal ce-l obligă să respecte un regim dietetic sever începând chiar din 1924, de ce alt rău să fi suferit pentru a se comporta ca un halucinat?

Câţiva medici, italieni, elveţieni şi olandezi ştiau: neurosifilis.[34]

Maladia venerianã contractată de Benito Mussolini data de foarte mult timp, din epoca în care el îşi făcea serviciul militar la vânătorii de munte, cu mult înainte de a fi trăit cu Rachela Guidi, cu care nu se va căsători oficial decât în 1925. Învăţător fiind la Gaultieri, în Emilia, după absolvirea Şcolii Normale de la Forlimpopoli, se pare că el era deja supus unui tratament. Puţin timp după aceea, urmărit pentru activităţile sale de agitator socialist, trebui să se refugieze în Elveţia unde avu o meserie provizorie de zidar, până în 1908. Dar se auzi, deja, vorbindu-se despre tulburarea aceasta şi despre fişa medicală a acestui Don Juan notoriu, la Policlinica universitară de dermatologie de la Geneva.

Înainte de descoperirea penicilinei, tratarea sifilisului era un proces de durată şi aleatoriu. Pentru a combate agentul ce cauzase infecţia, apirochetul numit „trepomen palid”, se recurgea la injectarea unor substanţe având la bază mercurul, arsenicul şi bismutul. Primul atac dat acestei boli se prelungea timp de patru ani. Boala avea complicaţii ca şi tratamentul, de altfel. Cele benigne erau eritrodermiile, sau bolile pielii. Dar când cineva subestima aceste dermatoze, sechelele lor sfârşeau prin a altera starea generală. Folosirea prelungită a bismutului asociat cu mercurul antrena, de asemenea, îndelungate dureri de gingii, făcea ca salivă să fie abundentă, cauza uneori inflamaţii renale, ceea ce impunea an control repetat al albuminei în urină, după fiecare serie de tratamente. Atunci, de fiecare dată, flagelul îşi împingea mai departe ravagiile sale. Faza numită „terţiară”, a bolii, se instala definitiv.

În Elveţia, chiar la Geneva, Benito Mussolini fu surprins de o stare gravă, de rău, în plină şedinţă, la Societatea Naţiunilor, cam prin 1930. Medicii puseră diagnosticul unei reacţii numită Herxheimer, drept urmare a unui tratament prelungit cu Salvarsan, substanţă antisifilitică clasică ce avea la bază mercurul. Această exacerbare brutală şi bruscă a leziunilor sifilitice, asociată cu o febră puternică, cu dese leşinuri, survine de la începutul tratamentului, oricare ar fi medicamentul folosit.

[34] G. Hilbert: *Benito Mussolini,* Ponguin Book, 1962.

Agravarea simptomelor o dă proasta sa îngrijire sau neglijarea avertismentelor medicilor. Căci ea poate fi prevenită de obicei printr-o pregătire medicamentoasă respectată cu stricteţe.

Doctorul J. Merloo din Amsterdam a asistat la această criză. Delegat din partea Olandei în Comisia pentru stupefiante a Societăţii Naţiunilor, el a raportat acest incident revelator al cărui martor a fost.

Adolf Hitler însuşi bănuia existenţa acestui handicap fizic diminuându-l pe cel ce îl însoţea în aventură. Îl însărcină pe medicul său propriu, doctorul Morell să verifice. Dar operaţia părea delicată. Trebuia extras sânge şi puncționat lichidul cefalorahidian, pentru că sifilisul, în cazul Ducelui, începea să invadeze creierul şi măduva spinării, ceea ce impunea ca liderul italian să se supună de bună voie la examenul medical. Or, Mussolini n-ar accepta în ruptul capului cu bună ştiinţă astfel de intervenţii. Neştiind cum să înlăture dificultatea, doctorul Morell preferă să renunţe.

Alte preocupări, e drept, îl mobilizează pe Führer, la sfârşitul verii lui 1939. Deşi nu era ignorant asupra riscului de a deschide poarta războiului total, el hotărî brusc să invadeze Polonia. Ştia că această ţară avea legături de prietenie cu puterile aliate, Franţa şi Anglia. Ba chiar mai mult: un tratat de asistenţă unea Franţa cu Varşovia. Atacând Polonia, Hitler constrânse deci Anglia şi Franţa să se arunce în război. Totuşi, el le măsurase puterile timp de patru ani, fără să recurgă la analize psihologice. Adică a măsurat pur şi simplu poltroneria şefilor lor, mediocritatea lor în politică. Iată-i, într-adevăr, pe Neville Chamberlain coborât pe pământ, pe Edouard Daladier cufundat în stări proaste şi pe Maurice Gamelin – prăbuşit.

Faptele care urmează confirma observaţia Führerului şi dau de gândit. În anul precedent, o criză gravă îl opusese pe Hitler Aliaţilor. Era în septembrie 1938.

După ce reuşise un *Anschluss* cu Austria, stăpânul Reich-ului pretindea să i se supună, prin intermediul Cehoslovaciei, regiunea sudică ce fusese colonizată cu germani. Un sâmbure evident de conflict. Franţa şi Anglia puteau să se mobilizeze şi să-l strivească; ele aveau deja mijloacele necesare. Dar el sconta pe ezitarea lui Daladier şi a lui Chamberlain. Atitudinea lor chiar îi depăşea speranţele. Ei îi căzură la picioare, din propria lor iniţiativă, la Münich. Se târâră pur şi simplu în faţa lui

şi a lui Mussolini; în numele păcii încercară să poarte tratative şi impuseră Cehoslovaciei cedarea teritoriului pe care îl cerea el. Dincolo de această decizie lamentabilă care întări dorinţa lui Hitler de a conduce, confuzia se produse şi datorită circumstanţelor în care se ţinu această conferinţă.

Neville Chamberlain a solicitat într-adevăr întâlnirea ruşinoasă fără să se consulte în prealabil nici cu cabinetul său, nici cu Lordul Halifax, ministrul său pentru Afaceri Externe; şi cu atât mai puţin cu Parlamentul britanic. Folosindu-se de o legătură particulară, a solicitat întrevederea şi încă într-un mod presant. A mărturisit-o într-o scrisoare adresată sorei sale, pe 19 septembrie: „Astfel, am trimis telegrama fatală şi abia a doua zi dimineaţa am spus cabinetului ce făcusem”. Neînţelegând cum un om, la asemenea vârstă ar mai putea face deplasarea, Hitler propuse să vină el însuşi la Londra. Dar Chamberlain a insistat. A explicat şi asta sorei lui: „El a renunţat la proiectul său, care nici nu mi-ar fi plăcut, căci i s-ar fi înlăturat loviturii mele toată forţa ei dramatică”.

O lovitură dramatică, într-adevăr, dată în numele păcii şi al oamenilor. Impulsivitatea senilă care-l stăpânea pe Chamberlain a dezamorsat strategia diplomatică a Angliei şi a accentuat dezechilibrul forţelor care apăsau Europa. Contrar primului-ministru britanic Foreign Office-ul şi o mare parte a deputaţilor britanici, urmând opiniei lui Winston Churchill şi Anthony Eden, doreau mult mai mult o acţiune promptă, militară, împotriva lui Hitler. Stalin avea să-i confirme imediat lui Churchill că aşteptarea sa fusese zadarnică. Dacă Europa occidentală rezistase pur şi simplu manipulărilor hitleriste, adăuga el, nicidecum Uniunea Sovietică n-ar fi tratat cu Reich-ul în 1939. Încheiase chiar un acord cu Anglia în sensul că ea nu se întorcea împotriva Reich-ului decât dacă acesta din urmă devenea prea întreprinzător faţă de frontierele sale. Dar aceşti „dacă” n-au însemnat niciodată politică. Bufeul de delir al lui Chamberlain, de zece ani deprimat cronic şi dintr-odată picat în fantasme, l-a eliberat pe Hitler şi a precipitat cataclismul.

Ba chiar mai mult, în septembrie 1939 la puţin timp după ce războiul fusese declarat Germaniei, toţi tacticienii experimentaţi ai lumii presupuneau că armatele franceze vor trece imediat Rhinul şi că se vor grăbi spre Berlin. Astfel cerea şi recentul tratat franco-polonez. Convenţia suna aşa: „în următoarele 15

zile ce vor urma mobilizării generale". Informaţiile militare confirmau că cea mai mare parte a forţelor naziste, erau împinse spre Est. Hitler nu putea atunci să opună Vestului decât o rezistenţă slabă. Lipsindu-i echipamentul de foc din dotare, el avea puţini oameni care să poată lupta cu arma în mână. Orice lună de răgaz pe care ar fi câştigat-o începând din acel moment îi mărea puterea. Or, Gamelin i-a dat tocmai acest răgaz. Chiar şi atunci faţa lucrurilor s-ar fi schimbat, dacă generalul francez n-ar fi cedat tărăgănărilor sale inexplicabile. Dar aceşti „dacă" n-au construit niciodată Istoria. În 1938 ca şi în 1939, Chamberlain, Daladier şi Gamelin deţineau comanda. Lor le datorează lumea faptul că a cunoscut adevărata faţă a lui Adolf Hitler.

Totuşi, adevărata natură a caracterului lor sare de acum în ochi. La Londra, Neville Chamberlain nu-şi mai ascunde convingerea că nu se simte făcut pentru aceste vremuri care se înfierbântă. A menţinut timp de doi ani forţele militare la nivelul lor cel mai scăzut pentru a-şi justifica şi în acest fel ura faţă de război.

Dar războiul e acum prezent. Cu Winston Churchill, Anthony Eden, ţara întreagă îi cere acum socoteală. El pierde. Se gândeşte să se adreseze Statelor Unite care sunt însă limitate de izolaţionismul lor. Miniştrii săi şi deputaţii îl contrazic pe faţă. Atunci se arată orb şi surd, insensibil la critici ca şi la avertizări, de un manicheism mai rigid ca oricând. Universul său interior se năruie.

Lucrurile vor înainta repede pentru el şi adevărul despre ele va fi ţinut secret. Când va demisiona, în mai 1940, îl vor spitaliza. În iulie o intervenţie chirurgicală arată că suferă de cancer la colon.[35] Moare la 9 noiembrie 1940, îngrozit că Anglia va fi invadată de armatele germane.

Un cancer intestinal nu se instalează într-o lună, două. Când se manifestă, cu sângerări, cel mai adesea, el are deja o evoluţie întinsă în timp, cel puţin doi sau trei ani, după cum îi este forma. La Chamberlain, cancerul fu declarat inoperabil în iulie 1940. Adesea nu tumoarea primă o descoperă medicii, ci metastazele. Unele dintre acestea ajung la creier, unde declanşează mici embolizaţii, care pot semăna cu cele

[35] M. MacLeod, *Neville Chamberlain,* London, Frederick Müller, Pub. 1962.

provocate de boala lui Alvarez, născută dintr-o arterioscleroză pronunţată. Atingând atunci funcţiile motrice sau senzoriale, ele bulversează tot comportamentul. Oricare ar fi fost formele luate de apariţia acestui cancer, Neville Chamberlain era în cunoştinţă de cauză referitor la boala sa, înainte ca războiul să izbucnească, înainte de 1939, şi fără îndoială înainte de Münich, poate ştia chiar din vremea când era numit prim-ministru, în 1937.

Ceea ce şi explică schimbările pe care colegii săi, miniştrii, le observară în acea vreme. Onoarea civică, atâta cât această expresie poate să spună ceva politicienilor, i-ar fi impus să se retragă să se retragă la timp.

La Paris, Edouard Daladier face dovada, de asemenea, chiar de la declararea conflictului că va uzurpa locul preşedintelui Consiliului în momentele cruciale. Acest taur de la ţară caută adăpost printre hăţişuri, sau un obstacol pentru a se retrage pe furiş. N-a înţeles nimic din amănuntele războiului. Îi respinge pe cei ce vor să-l sfătuiască în interesul Franţei. El se expune atunci cunoscătorilor în materie de psihologie politică, ce nu ratează ocazia.[36] Fiind, cu siguranţă, dotat cu fineţe şi intuiţie, Daladier nu reuşeşte, conform părerii lor, să ia hotărâri decât în urma celui mai lung şi mai lent proces. Cum să fi putut el să ia hotărâri rapide, lucru specific pentru şefii de state, oameni călîţi şi impermeabili la agitaţiile venite din afară, oameni ale căror sentimente nu sunt niciodată deturnate în vreun fel, aşa cum nu le sunt deturnate nici ideile? El lasă să acţioneze asupra lui ceea ce filosoful german Gottfried Leibnitz numea „micile percepţii”. Pentru că îi lipseşte agilitatea intelectuală, el se aşteaptă ca printr-o muncă oarbă şi nesfârşită, agilitatea să se urnească şi să-l determine să ia hotărâri clare. Este modul de acţiune al celor loviţi de abulie, al celor „fără voinţă”, al infirmilor mintali. Între timp, nu încetează de fel să revină asupra propriilor sale hotărâri, atunci când nu cedează presiunii celor ce-l înconjoară. Cum să-i însemni pe alţii cu zgârieturile tale când nu eşti capabil să zgârii? Politica sa a fost totdeauna deformată, datorită forţelor contradictorii. Dar, cu câteva vicleşuguri, el disimulează deformarea. Ei bine, acesta este omul care a reprezentat Franţa la Münich, care trebuia să-i ţină piept lui Hitler.

Parlamentul francez era slab, dar se putea totuşi sprijini pe

[36] Pertinax, *Les Fossoyeurs,* Paris, Ed. Sagittaire, 1946.

executivul său pentru că-i dăduse puteri depline. Dictator în ciuda voinţei sale, om fără ambiţie, iată-l deci pe Daladier aşezat într-o omnipotenţă de care nu se putea folosi fără a fi violent. Aceasta exact în momentul în care izbucneşte războiul. Lui îi lipsea şi elanul interior, dar şi vreun program oarecare. Conştient de slăbiciunea sa, încearcă să o facă să apară în ochii celorlalţi drept ceva trecător. Neliniştit şi plin de umbre, gelos pe autoritatea altora, prea grăbit în bănuieli şi închis, neposedând nici autonomia inteligenţei, nici pe cea a caracterului, se teme instinctiv de oamenii pe care nu-i cunoaşte de multă vreme şi conferă prin asta o puternică influenţă celor din anturajul său, dar care sunt în număr destul de restrâns.

Ataşamentul său faţă de Maurice Gamelin este explicabil. De vreme ce motivele a ceea ce s-a numit „un război caraghios” se conturau, aceste opt luni de aşteptare dementă îl vor servi foarte mult pe Hitler, însă se vor dovedi mortale pentru Franţa. Din septembrie 1939 până în mai 1940, armatele franceze vor sta în tabere, pe poziţiile lor.

Exemplul nu venea oare de sus? Ce făcea generalul Gamelin, patronul armatei franceze în septembrie 1939? Alerga să se închidă în fortul Vincennes, la porţile Parisului, fort devenit postul său de comandă. „O mânăstire”, aşa cum declarase generalul de Gaulle, trecând pe aici şi sperând în zadar să preia ordine. Înconjurat de foarte puţini ofiţeri, triaţi pentru a fi apoi propulsaţi în linişte, cu cizme ceruite ca oglinzile şi cu mâini fluturânde *generalissimul* meditează. El nu are instalaţie pentru radio, nici telescriptoare, nici chiar porumbei zburători pentru a purta corespondenţă cu subordonaţii săi, oameni cu frunţile imobile, încruntate, aşa cum şi-i dorea el. Detesta aceste mijloace de comunicaţie rapidă, nu credea decât în telefon, şi nu în telefonul militar, ci în liniile rezervate civililor. În timpul unui atac puternic, Hitler putea declanşa circuitele la ora la care stabilea şi îi trebuiau patruzeci şi opt de ore pentru ca cel mai neînsemnat dintre comandamentele sale să primească ordinele.

Începând din 1935, el fu cel ce perfecţionă această armată adormită; care nu trebuia să-i strice obiceiurile. Cei ce îl abordează, după infinite tracasări administrative ce le barau drumul spre el, mărturisesc despre întreruperi stranii în discursurile sale sau chiar în comportament. Condiţia sa fizică

pare bună, dar, vorbind, el nu reuşeşte niciodată să-şi ducă frazele la bun sfârşit. Adeseori acţionează astfel cei ce au o gândire care zboară mai repede decât cuvintele. La el era vorba de incoerenţă intelectuală. Sinteză, claritate, precizie nu mai semnifică nimic. Se contrazice fără încetare şi are goluri de memorie, dând impresia de a fi complet deconectat. Cei câţiva medici, care se apropie rar de el, scot la iveală repede o fantastică decompensare intelectuală.

Îl urmăreşte o fobie: Philippe Pétain, predecesorul său la conducerea armatei franceze. Niciodată nu redactează o notă referitoare la mareşal, fără să-i pună titlul între ghilimele, ca şi când i-ar nega dreptul de a-l purta. Îl dispreţuieşte, deşi îi împărtăşeşte părerile în materie de strategie. Carele de luptă îl amuză, cum îl distraseră şi pe Pétain, dar tunul de 75 le va stopa. Văile micuţe şi pădurile din zona Ardennes erau suficiente pentru a le opri, spunea el. Aşa chiar a şi consemnat pe hârtie. Judeca greşit epoca, se credea încă în 1914 pentru că-şi retrăia mereu trecutul. Incapacitatea sa de a se decide, când Daladier îi solicită părerile, devine atât de puternică încât generalul Decamps, directorul cabinetului militar al preşedintelui Consiliului, *se* plânge de asta diplomatului Georges Bonnet: „Imposibil să obţii un răspuns clar. În rapoartele pe care le adresează se află şi opinii «pentru» şi «contra», şi alb şi negru, dar niciodată o poziţie fermă”. Gamelin nu-şi mai poate controla spiritul. Suferă de dedublare, de o formă de schizofrenie. Dacă se mai află încă la putere, asta se datorează doar lui Daladier. Totuşi, zilele protectorului aflat în fruntea guvernului sunt numărate.

La 14 martie 1940, Senatul se reuneşte în şedinţă secretă. Scopul adunării: a-l critica pe şeful guvernului pentru pasivitatea sa militară în faţa Germaniei, şi pentru lipsa de acţiune diplomatică, pentru că Rusia tocmai invadase Finlanda. Daladier mărturiseşte atunci că, dacă Anglia nu s-ar fi opus, el ar fi declarat deja război U.R.S.S.-ului. Gamelin chiar întocmise un plan genial pentru a pune mâna pe petrolul din Caucaz, fapt ce urma să asfixieze colosul sovietic. Privită fie şi retrospectiv, inconştienţa acestor doi conducători, cel politic şi cel militar, dă ameţeli. La 30 martie, Parlamentul francez se decide să-l înlocuiască pe Daladier. E prea târziu. Succesorul său, Paul Reynaud, nu va putea să redreseze o situaţie incontrolabilă.

Dintr-o dată, noul preşedinte al Consiliului se loveşte de Gamelin. Primului dialog nu-i lipseşte savoarea, deşi el prefigurează deja o dramă:

— „Unde este armata?

— E gata, domnule Preşedinte.

— Ce poate ea să facă?

— Nu prea mare lucru, domnule Preşedinte”.

Mereu aceeaşi teribilă frică de a se angaja. Paul Reynaud nu suportă această atitudine. De altfel, nici pe general. „Este un prefect, rosteşte el, un episcop! Dar nu este nici în cea mai mică măsură un Şef!” Toţi sunt de acord cu asta şi încă repede.

La 10 mai 1940, Germania se dezlănţuie şi invadează Franţa, prin Ardennes, cu care de luptă pe care nici pădurile, nici văile, nici tunurile de 75 nu pot să le oprească. Nici măcar o dată Gamelin nu intervine. Niciodată nu va lua ofensiva. Cum să fi putut s-o facă? El a trimis o bună parte a armatelor sale într-o strâmtoare, la nord, în direcţia Anvers, cu scopul de a susţine forţele belgiene şi olandeze. Această mişcare înainte este una dintre cele mai grave erori, căci rupsese echilibrul întregului front nord-est.

Winston Churchill s-a plâns de asta, cu multă amărăciune: „Gamelin, scrie el, nu prevăzuse nicio masă de manevră, nicio rezervă strategică pe un front de opt sute de km!”[37] Starea catastrofală a transmisiunilor nu poate rezolva lucrurile. Din ziua când fusese declarat războiul, şeful armatelor franceze a impus tăcerea radioului. El n-a mai utilizat decât telefonul civil, ceea ce însemna o insecuritate totală. Începând din 6 mai 1940, cercetaşii armatelor germane vor începe să taie liniile telefonice aeriene. Din acest moment vor înceta pe front comunicaţiile între Gamelin şi ofiţerii săi. Pe cine să blamezi mai întâi? Pe el, pe şeful suprem, pe cel responsabil?... Nu făcuse nimic pentru a evita această carenţă. Ea completa rătăcirile intelectuale, greşelile sale de apreciere, golurile memoriei sale, care se agravau mai mult ca totdeauna şi care-l făceau să confunde primul război mondial cu cel pe care-l ducea acum, sau, mai precis, nu-l ducea. Aceasta explică faptul că întârzia utilizarea avioanelor. Nici nu credea în avioane. El se întunecă pătruns de letargie, meditează asupra prăbuşirii sale. Şi când este destituit,

[37] Winston Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale,* t. II, vol. I, Paris, Ed. Plon, 1949.

în sfârşit, la 19 mai 1940, susţinut de conştiinţa sa de Francez şi de creştin, aşa cum afirmă, nu vede nimic ce i-ar putea fi reproşat.

Unii vor spune că se vânduse Germaniei. Aparenţele îndepărtau o astfel de supoziţie. Încă şi aici, secretul comportamentului său se poate observa uşor din dosarul medical. Ca şi Benito Mussolini, generalul Gamelin a fost victima neurosifilisului.

Poate să fi suferit, de asemenea, de efectele unei arterioscleroze generalizate, cizelată, am putea spune, de microaccidente cerebrale succesive, care se pot regăsi în boala lui Alvarez. Aceasta ar explica, de asemenea, carenţa sa intelectuală, absenţa rigorii în analize, meandrele complicate şi înclinate ale expozeurilor sale care se pierdeau în detalii, lipsa de judecată, estimările eronate, nevoia de a recurge la tutela lui Pétain, pe care totuşi îl critica, şi tulburările de memorie. În afară de aceasta, un fapt rămâne sigur. El muri de pe urma unei paralizii generale, „P.G.” acum spun medicii, care este faza finală a neurosifilisului.

Boala fusese contractată cu mult înainte de 1930. Generalul Gamelin fusese îngrijit la spitalul militar din Val-de-Grâce, la Paris, la serviciul de neuropsihiatrie. Medicii recurseră mai întâi la metodele curente, care precedau descoperirea antibioticelor: mercurul, arseniul, bismutul. Dar afecţiunea era mai puternică decât ştiinţa. Ea pătrundea în fibrele nervoase, provoca o meningoencefalită sifilitică insidioasă, adică o inflamaţie a creierului şi a învelişurilor sale.

Ca şi cea mai mare parte a bolilor ce pot fi vindecate, înăbuşite de la primele semne de către redutabilul arsenal chimic de care dispune medicina în prezent, neurosifilisul şi consecinţele sale alunecă treptat în uitare. De ani, încă de la generalizarea folosirii penicilinei şi din lipsă de pacienţi, nu li se mai prezintă studenţilor, în amfiteatre, cazuri grave, ca să fie iniţiaţi. Dar, la sfârşitul secolului trecut şi în prima parte a secolului nostru, această tulburare a dominat toată patologia cerebrală a halucinaţiilor.

Bolnavii, cum ar fi chiar generalul Gamelin, prezentau atunci atingeri neurologice severe şi tardive, însoţite de un cortegiu de simptome psihiatrice, mişcări anormale, pierderi de tonus, iresponsabilitate, modificări ale personalităţii, euforie, manii,

uneori o hiperactivitate şi totdeauna un delir maniaco-megalomanic, o dispariţie a simţului critic, o incoerenţă profundă în comportament. Acestui ansamblu medicii îi dau numele de „paralizie generală”, deşi niciun blocaj motor nu survine în sifilisul nervos. Trei semne revelatorii o confirmă şi ele sunt văzute de toţi: un aspect inexpresiv al feţii pacientului, tulburări de limbaj şi tremurul extremităţilor, dificil de controlat. Aceste semne indicau existenţa unei tulburări cerebrale, cu predominanţă frontală, cu o dilataţie a ventriculilor creierului. După câţiva ani de evoluţie „P.G.”-ul aducea moartea.

Unul dintre primele semne care puteau dovedi că omul în discuţie era atins de sifilisul nervos se constata la privirea pacienţilor bolnavi. Ea conserva reflexul acomodării şi al convergenţei, dar pupilele rămâneau în permanenţă retrase spre fundul ochilor, lăsând să se vadă şi o tulburare a inervaţiei irisului. Bolnavii nu mai aveau reflexul pupilar la lumină. Extinderea răului era pusă în evidenţă şi de pierderea altor două reflexe: reflexul tendoanelor de la gleznă şi la călcâiul lui Ahile. În 1932, în cazul generalului Gamelin, paralizia ameninţa să-şi multiplice complicaţiile: hemiplegiile, de exemplu, sau surditatea, atacurile de inimă, ficat, stomac şi plămâni. De aceea, în anul menţionat, apoi în 1933, în vederea opririi flagelului, medicii hotărâră să folosească o armă nouă în acea epocă, impaludarea, numită şi malarioterapie. Am putea discuta cu medicii francezi care au lucrat la spitalul din Val-de-Grâce, unde generalul Gamelin fusese spitalizat.

Cel ce a preconizat primul, în 1930, declanşarea impusă şi controlată a paludismului pentru a trata paralizia generală este un cercetător austriac, doctorul Wagner von Jauregg, de la Viena. Ca şi alţi savanţi, el remarcase că „P.G.” era o boală care apare rar la bolnavii de malarie ce contractează sifilisul. Malarioterapia părea să acţioneze prin intermediul unui şoc termic ce rezulta după folosirea tratamentului.

„Se utiliza «Paladium vivax» însă niciodată agentul paludismului pernicios, lămurea von Jauregg. Medicii, la Val-de-Grâce, extrăgeau deci, dintr-o venă a pliului cotului unui om având malarie, de la 3 la 5 cm^3 de sânge, apoi ei injectează sângele în corpul generalului Gamelin, printr-o venă. Incubaţia paludismului se prelungeşte uneori până la douăzeci de zile. După aceea apărea febra provocată de inoculare, care dura de

la două la patru zile. Temperatura urca, atunci, până la 40°, chiar 41°. Între accese, temperatura cobora la normal. Ei opreau evoluţia paludismului prin administrarea chininei, de la 1 la 1,5 gr pe zi. Într-o săptămână, accesele febrile dispăreau. Nu mai rămânea decât recurgerea la tratamentul obişnuit antisifilitic, cu arsenic sau bismut.

Malarioterapia cerea astfel mai multe luni petru a se face simţită. Dar ea ameliora rapid forţele fizice ale pacientului, şi ştergea simptomele psihice. Ideile delirante încetau, memoria reapărea, afectivitatea se reechilibra, raţionamentul şi activitatea intelectuală reveneau. Acest „mai bine”, totuşi nu dura. Când renăşteau tulburările grave, se impunea o reluare a tratamentului acestei boli prin răul provocat intenţionat de paludism. Pe termen lung, efectele malarioterapiei îşi pierdeau eficacitatea.

Ea a permis generalului Gamelin să devină patronul armatei franceze în 1935. Ea a disimulat, timp îndelungat, stările de rău născute din neurosifilis. Totuşi, pe măsură ce generalul îmbătrânea, deteriorarea sa creştea.

Această dezagregare mintală se măsoară şi astăzi prin lectura a trei tomuri ale cărţii „Memoriile lui Gamelin”.[38] Incoerenţa sare în ochi. Megalomania şi contradicţiile sunt în dispută. Confuzia ideilor jenează. Raţionamentul bolnav al acestui *generalissim* ar putea fi citat ca exemplu studenţilor de la medicină, drept ilustrare clinică a distrugerii lente a mecanismelor gândirii pe care le provocă microbul trepomena.

Citind, îţi dai seama că a fost o victimă a bolii. Lui i se părea că fusese înscrisă în astrele sale. Urma să între în Germania ca-n brânză. Hitler avea să se năruie şi înseşi trupele sale ar fi mers la Berlin pentru a reprima tulburările născute aici de teama provocată de francezi. Dar ceva nu se potrivea. Atunci Gamelin face scamatorii, amestecă datele, reneagă propunerile sale, de altfel înregistrate, uită tratatele. Dacă Germania a câştigat, aceasta se datorează supremaţiei tehnice căreia i se atribuie toate succesele fulgerătoare.

Dacă el a pierdut este numai din vina lui Pétain, lui Waygand şi a generalului Georges care nu s-au supus. Un patos care inspiră milă. Şi, pentru a încheia, aşază o floare odioasă: slăbiciunile statului-major nu sunt responsabile de derută;

[38] Général Gamelin, *Servir,* Paris, Ed. Plon, 1946.

vinovaţi sunt politicienii, industriaşii, mai ales simplii soldaţi francezi care nu crezuseră în război.

Creier întunecat, epavă îmbătrânită, dar încă răutăcioasă imediat ce se găsea cineva să evoce tristele sale întreprinderi, generalul se stinse la Paris.

Edouard Daladier a murit şi el într-un pat, în 1970, după ce a reuşit încă o dată să se facă ales deputat în 1946. Ceea ce dovedeşte, cu o siguranţă, că oamenii nu au nici multă ranchiună, dar nici memorie. Benito Mussolini fu împuşcat la Giuliane di Mezzegere, de către partizanii italieni, la 28 aprilie 1945. Corpul său rămase mult timp expus în faţa mulţimii, spânzurat de picioare. Aceeaşi mulţime care a surâs la rodomantadele sale, pe timpul cât era la putere.

Starea sănătăţii fizice a lui Adolf Hitler a rămas bună până în 1940. Fişele medicale ale medicului personal, doctorul Morell demonstrează pe deplin acest fapt. În luna ianuarie a acelui an, tensiunea sa arterială părea normală: 140/110 mmhg. Testele de diabet şi de sifilis s-au dovedit încă o dată negative. Homosexualitatea latentă care părea să-l domine pe Führer nu ieşea totdeauna la iveală. Nevoile sale sexuale obişnuite rămâneau foarte mici. Această inapetenţă pentru dragoste, mai ales psihologică, nu decurge din absenţa unui testicul, căci o astfel de malformaţie, uşoară, nu poate complexa, eventual, decât un adolescent. Legătura cvasiplatonică pe care Hitler o întreţinea cu Eva Braun, cu care de altfel s-ar fi unit prin căsătorie, cu câteva ore înainte de moartea lor, îi convenea.

Adesea, doctorul Morell nota puseurile tensionale, care atingeau 200/140 mm Hg. În 1941, Führer-ul avu o mică insuficienţă cardiacă, şi edemele îi umflară glezna. Presiunea arterială se ridică, începând de atunci, aproape cu regularitate. Poate şi datorită abuzurilor pe care Hitler le făcea în privinţa cafelei şi ale pervitinei, dopaje pe care le foloseau aviatorii germani. Totuşi, la această epocă stăpânul Reich-ului se credea cu adevărat cardiac şi făcu o mărturisire în acest sens omului său de încredere, Albert Speer.

La el, hipertensiunea se instalase definitiv în 1942, provocând dureri de cap repetate însoţite de pierderi de memorie. De asemenea, apărură şi primele semne ale bolii lui Parkinson, afecţiune datorată unei leziuni a creierului, caracterizată printr-un tremur special, pronunţat, mai ales la nivelul degetelor, şi

printr-o rigiditate musculară, care dă bolnavului o atitudine generală deosebită: gambe uşor înmuiate, corp înclinat, braţe pe jumătate îndoite. Profesorul de Crinis, director al Clinicii Psihiatrice Universitare de la Berlin, puse diagnosticul. Când nu mai apărea în public, Führerul se ajuta la mers de un baston.

Apariţia acestor stări rele, din ce în ce mai serioase, părea să corespundă în cazul lui Hitler cu vremea unor grave stări de dezgust pe care le estompa în cursul războiului dus pe frontul de est, singurul teatru de operaţii căruia îi acorda toată atenţia. „Când părăsea Berlinul, adică începând chiar din momentul părăsirii, el se îndrepta spre cartierul său general, aflat la adăpostul liniilor orientale. Se ştie că începând din 1941, cântărea cu multă atenţie deciziile luate de *Oberkommando*-ul *Wehrmacht*-ului. A vrut mai întâi Moscova, apoi o stânga-mprejur inexplicabilă l-a făcut să se precipite spre sud, în direcţia Caucazului. Ei întinse comunicaţiile sale până când legăturile păreau a se rupe, împingând armatele foarte departe, dar nedegajând cu adevărat trupele din spate, trupe ce rămâneau expuse tot timpul raidurilor partizanilor sovietici. Tot sub comanda sa, staţionarea armatelor se făcu în faţa Leningradului, care însă nu prezenta niciun interes strategic. Voia să cucerească oraşul pentru numele său, fără îndoială. Din acelaşi motiv rezistară însă şi sovieticii şi Stalin, şi nu-l predară deloc. Ba chiar Hitler îl împinse pe Paulus până la Stalingrad. De această dată, alegerea tactică se explica: cetatea bara accesul spre est. Armata germană lăsă, în această furioasă bătălie, cea mai mare şi mai bine pregătită parte a trupelor sale. Eşecul de aici a marcat debutul unei căderi generale.

Cam prea mare, ar fi tentaţia de a atribui derutantele ordine ale Führerului doar rătăcirilor provocate de stările sale de boală. Totuşi, lor li se datorează în bună parte. Pe teren, generalii germani rămâneau stăpâni pe tactica lor. Ei au fost învinşi de sovietici, nu de tulburările lui Hitler.

Începând din toamna lui 1943, el suferea cu toată fiinţa înfrângerile pe care oamenii săi le aveau pe pământul rusesc. Albert Speer notează în „Memoriile” sale: „Avea deja scleroză şi rigiditate intelectuală. Lipsa de rezoluţii, devenită dureroasă, agresivitatea şi o iritabilitate permanentă erau aspectele caracteristice ale acestei stări stranii la care îl condamnaseră surmenarea şi închistarea în care căzuse. Acum trebuie să-şi

tortureze creierul pentru a lua deciziile care altădată, nu-l costau niciun efort”.[39]

În 1944, ochiul drept fu afectat de tulburări. O hemoragie în globul ocular. Retina fusese cruţată, ceea ce demonstra că hipertensiunea, deşi crescută, nu avea încă un caracter malign. Totuşi, în anul acela, în septembrie, o hepatită cu îngălbeniri ale pielii îl slăbi destul de mult pe Hitler, astfel medicii recurseră la o electrocardiogramă. Ea demonstra o supraîncărcare a ventriculului stâng al inimii. Volumul acestei cavităţi crescuse mult, ca şi când muşchiul cardiac s-ar fi epuizat tot împingând sângele spre vase. Cardiologii estimau că ţesutul arterelor coronare care irigau inima, se întărise. Ventriculele nu se umpleau cu totul. Ansamblul simptomelor demonstra întinderea hipertensiunii, şi lăsa să planeze ameninţarea unui infarct.

Chemat la rândul său pentru o consultaţie, în februarie 1945, doctorul Erwin Giesing observă că Führerul tremura mai rău ca altădată. Nu mai reuşea să-şi stăpânească gândirea. Memoria îl slujea rău. Toate întrebările trebuiau repetate de cel puţin două ori. Crize de ordin epileptic îl zguduiau din când în când. Avea atunci cincizeci şi şase de ani. Mergea cu paşi mărunţi, îşi trăgea picioarele, trebuia mereu să se aşeze. Saliva mult şi spuma apărea la împreunarea buzelor. Aceste semne întăreau convingerea legată de existenţa bolii lui Parkinson.

În mod evident organismul acestui om se deteriora cu o mare viteză. Ajungea în curând la stadiul la care un cataclism fizic l-ar fi dărâmat. Unii s-au mirat de felul rapid şi de regularitatea cu care creşteau în intensitate aceste tulburări, devenind atât de periculoase. Werner Maser[40] avu impresia că vede aici mâna lui Heinrch Himmler, creatorul SS-ului, al Gestapoului, al câmpurilor de concentrare, unul dintre primii însoţitori ai lui Adolf Hitler. Conform opiniei lui Maser, Himmler încerca să se debaraseze cât mai repede posibil, dar discret, de Führer, prin intermediul câtorva medici aflaţi sub ordinele sale, prin intermediul medicamentelor toxice, totul pentru a se instala el însuşi la putere. Un fapt sprijină această teză: pe parcursul ultimelor sale luni de existenţă turmentată, Hitler, care se temuse mult şi de medicină şi de medicamente, începu dintr-o dată să înghită pastile în cantităţi considerabile. Totuşi, adaugă Maser, „nici

[39] Albert Sper, *Au coeur du III-e Reich,* Ed. Fayard, Paris, 1971.
[40] Werner Maser, *Hitler,* London, Futura Publication, 1974.

conspiratorii, nici boala, nici medicamentele nu puteau să-l elimine pe Führer. El supravieţui încă vreo câteva zile şi-şi puse capăt vieţii el însuşi”.

Nu putuse să suporte să vadă murind în cel de al doisprezecelea an al hegemoniei sale monstruoase ceea ce el concepuse şi ceea ce, conform opiniei sale, trebuia să dureze o mie de ani.

Winston Churchill

În momentele sale de destindere, baronul englez Charles Memoron Wilson, mai cunoscut în lume sub numele de Lord Moran, dădea să se înţeleagă că medicina era tot ce-l preocupa. Niciodată nu reuşise să scape de sub influenţa ei. La Skipton, oraşul său natal, în ţinutul York, pe care-l scaldă Marea Nordului, John Forsty Wilson, tatăl său, exersa deja profesia de medic. După ce-şi termină studiile, în 1914 fu mobilizat; ca ofiţer, e drept, dar medic. Însoţi primul regiment de puşcaşi regali ai Franţei când începu primul război mondial. În 1917, fu ataşat celui de al VII-lea spital britanic de campanie, la Boulogne-sur-Mer. Tot ca medic.

Redevenit civil, se gândi să mai răsufle puţin. Cum Spitalul Saint Mary, din Londra căuta un profesor, el deveni aici decan. Dorothy, pe care o luă în căsătorie în 1919, avea şi ea medici în tradiţia familiei sale, de exemplu: tatăl. Din 1920, fu chemat de Colegiul regal al medicilor, care era pe atunci în căutare de cadre. Să-şi lase prietenii în încurcătură? El va îndeplini această sarcină timp de douăzeci şi cinci de ani. Când Richard John Memoran îi lasă moştenire, odată cu domeniul de la Manton şi cheile saloanelor unde se lustruiau opiniile politice, crezu că destinul se înclină în faţa sa. Totuşi, primul său post de consilier îi fu oferit de ministrul Sănătăţii Publice. Urca, astfel, spre misiuni în care arta de a vindeca se estompa puţin câte puţin în faţa diplomaţiei.

Însă Esculap veghea. În 1940 guvernul îl convocă. Dezamăgit deja de afacerea cu Chamberlain, cu care nu se înţelese căci acesta era întunecat de boală, el nu credea că este potrivit să reînnoiască experienţa. Un şef care se afla în fruntea statului nu putea fi privat de supraveghere medicală. Cu atât mai mult cu cât cel de-al doilea război mondial se întindea cu cât Anglia

părea ameninţată de o debarcare germană, ceea ce însemna o calamitate. Cabinetul îşi lua, deci, pentru prima dată răspunderea desemnării un medic cu scopul de a-l escorta pe Primul Ministru, nou ales. Autorităţile îl avertizară în mod direct pe Lordul Moran: o sarcină grea îl aştepta. Pacientul ce-i fusese dat nu-i lăsa timp de repaos. Era vorba despre Winston Churchill. Se discută oare un ordin? Ei bine, iată, uneori, cum poţi deveni medic al unui şef de stat! *Rule Britannia!*

Primul contact dintre medic şi pacientul său nu prevesteşte nimic bun în raporturile pe care urmau să le aibă amândoi. Când Lordul Moran se prezentă la reşedinţa Primilor Miniştri ai Coroanei, la nr. 10, pe Downing Street, Winston Churchill îl lăsă să stea mai bine de o jumătate de oră în anticameră. Văzându-i-se impusă o astfel de primire, medicul fu nemulţumit. Şi când, în sfârşit, îl primi, bombăni, îl privi doar pe jumătate, pe deasupra ochelarilor săi mici şi vechi, cu formă de semilună. Era nevoie de mai mult, însă, pentru a-l dezarma pe Lordul Moran. Ca mulţi englezi, el ştia aproape totul despre cariera omului de care se va lega destinul său. Familia Churchill, de vreo şaptezeci de ani se făcuse cunoscută până în cele mai îndepărtate margini ale vastului Imperiu Britanic.

Mai întâi tatăl, Randolph, deputat de Woodstock, care se căsătorise la New York cu Jenny Jerome, o tânără americană din Brooklyn, alături de care îl combătea puternic pe William Gladstons, om de Stat al Coroanei regale. Apoi el fondă mişcarea politică a conservatorilor, devenind lider în Camera Comunelor. Era un călător îndârjit, aşa cum fu şi fiul său, Winston. Acum se afla la putere şi avea şaptezeci de ani. Mediul său preferat e o zonă cu furtuni. Un bătăuş dresat cu nuiaua, la Harrow, colegiu reputat de la periferia londoneză, apoi la Sandhurst, o şcoală militară. S-a luptat în Cuba, sub comanda lui Valeriane Weyler, căpitan-general spaniol. A participat la expediţia de la Khartum cu Kitchener. A servit în Transvaal drept soldat glorios. Deputat conservator, apoi liberal la Oldham, a zguduit Parlamentul prin scandalurile sale ca sub-secretar de Stat, în Colonii, ca ministru al Comerţului, la Ministerul Afacerilor interne, la Finanţe, la Ministerul de Război şi la Amiralitate. Ceea ce-i plăcea mai mult era să se contemple pe sine însuşi în plină acţiune. Îşi repeta discursurile proptit în faţa unei oglinzi. În 1902 deja, desenatorul E.T. Reed îi făcea crochiuri în această

postură, pentru celebra revistă umoristică „Punch”.

Nu trecea drept un politician mare. Se ştia că e prea aventurier pentru asta, prea preocupat de gestiunea afacerilor ca să mai caute evenimentul în sine. El însuşi a mărturisit: îi plăcea să meargă pe urma gloriei renumelui său până şi în gura tunului. Mai mult, fiinţă solitară el n-a aderat niciodată cu toată inima la disciplina partidelor care necesită respectarea consemnelor lor. Critica tot, dar nu şi Coroana, căci admira regalitatea britanică. Însă s-a înflăcărat mult prea mult pentru nişte cauze pierdute, de exemplu, cea a regelui Eduard VIII, cel ce a preferat abdicarea în 1936, pentru a se căsători cu Wallis Warfield, o americancă divorţată deja de două ori, şi a devenit astfel simplu duce de Windsor. Noul rege, George VI, care-şi revizuia des părerile, se deprinsese cu ideea ca Churchill să fie acum prim ministru. Totuşi, azi e vorba mai puţin de a face politică decât război.

Or, în război, Winston Churchill se simte în elementul său. Ştie să mobilizeze mulţimea, să găsească cuvintele cele mai simple pentru a înflăcăra. Nu el fusese cel ce pusese ţara în gardă referitor la atitudinea lui Hitler? îi condamnase vehement, de altfel, pe cei ce-şi plecaseră capul în faţa acestuia, în 1940: „Când cineva vrea pacea cu preţul dezonoarei, obţine dezonoare, dar nu obţine pace”.

Timpul cât a durat răceala cu Lordul Moran nu fusese îndelungat, căci Churchill era prea extravertit pentru a nutri vreo ranchiună, cu atât mai mult cu cât simţea că este o nedreptate. Între el şi medic se legă chiar prietenie. În ciuda războiului îşi manifesta mereu înclinaţia sa spre ţinuta elegantă, uneori excentrică. Nu se lipseşte niciodată de ceasul său de modă veche, legat cu un lanţ greu de aur care atârnă de somptuoasele sale vestoane. Are nevoie, de asemenea, de două băi pe zi, una dimineaţa şi a doua după siestă pe care şi-o impune, oriunde s-ar afla şi oricare ar fi împrejurările. Acestea îi asigură tonusul, explică Churchill. Este şi ceea ce-i dă o alură rozalie de păpuşă îmbătrânită. Fiind gurmand el îşi contemplă cu satisfacţie pântecul ce se rotunjeşte. Mare amator de Whisky şi de acele lungi ţigări negre împodobite cu numele său (o cochetărie!) el se întunecă imediat ce i se pomeneşte despre posibilele efecte novice. În plus, nu suportă ca din anturajul său cineva să iasă în prim plan. Are nevoie de oameni care să şadă

în planul al doilea, de fiinţe ca Anthony Eden. Are nevoie mereu de prieteni agitaţi, întreprinzători.

Aşa l-a însemnat natura. Tendinţa de a acţiona continuu, grandilocvenţa, jocurile sale de cuvinte, ironia sa răutăcioasă alternează cu stări colerice. Setea sa de expansiune, exploziile euforistice, jubilarea sa constituie o primă faţă a comportamentului. Dar se arată uneori melancolic. Atunci, mărturiseşte, e stăpânit de stări depresive. Aceste două forme de tulburări psihice îi caracterizează pe maniaco-depresivi. La unii, stările sunt împinse până la psihoze, adică până la accese puternice şi constituie o boală gravă. Stările rămâneau puţin adânci, dar totuşi perceptibile în cazul lui Winston Churchill.

Trei surse le alimentau. Mai întâi o privaţiune precoce de afecţiune paternă, ceva copleşitor pentru acest fruct aurit al unei familii aristocrate şi bogate. Churchill fusese un copil prematur, născut la şapte luni, pentru că Jenny, mama sa, fusese atât de lipsită de grijă, încât îşi pusese sarcina în pericol participând la o vânătoare cu gonaci, unde, dintr-o stângăcie, căzu. Fiind şi prea mondenă, însoţindu-şi tot timpul soţul în lungile sale călătorii îndepărtate, ea nu se arătă nici mai târziu o mamă plină de atenţii. Winston fu crescut de o doică, al cărei portret îl păstră până la moarte, făcând adesea panegiricul acestor adevărate „mama de lapte”. Carenţa afectivă i-a dezvoltat agresivitatea, hiperactivitatea, nevoia de afirmare.

Cea de-a doua cauză a acestor depresiuni venea din vorbirea sa zozodiană, de necorijat. Acest defect îl copleşeşte şi-l face să scadă în propriii săi ochi. „La sfârşitul vieţii sale, povestea fiul său, Churchill suporta mai bine inhibiţia decât defectul de pronunţare”. Al treilea motiv al acceselor depresive provine din complexul de inferioritate, pe care îl vor da eşecurile militare, în 1917. Pe acestea, cel puţin, le va şterge imediat ce va ajunge la putere, în 1940.

Pe atunci, Europa se năruia sub presiunea naziştilor. Încă de la 8 august, germanii ocupau cerul englez şi bombardau cu furie Londra. În decembrie ei raseră Coventry. În trei luni vor număra cincisprezece mii de morţi şi douăzeci de mii de răniţi grav. Germanii vor pierde de asemenea trei mii de avioane, căci Churchill le ţine piept. El practic nu are armată de infanterie, dar marina sa rămâne tot atât de puternică precum Royal Air Force. Le dă alor săi speranţe, fără să recurgă la remedii magice. Nu

oferă decât cuvinte, sânge, lacrimi, care vor exacerba curajul şi rezistenţa compatrioţilor săi. Găseşte în Hitler culmea visată, pentru a elibera o fantastică energie, acumulată în timpul atâtor ani de frustrare politică. Scrierile sale, discursurile sale, traduc într-o manieră magistrală şi de neuitat viziunile sale romantice asupra evenimentelor. Până în decembrie 1941, mergând după cum îl ghida flerul, îşi văzu întreaga epopee. Asigura, de asemenea, salvarea Angliei.

La 27 decembrie, escortat de cabinetul său militar şi de Lordul Moran, Churchill se afla la Washington, alături de preşedintele Roosevelt. Atacul japonez de la Pearl Harbor, petrecut cu douăzeci de zile mai devreme, făcuse Statele Unite să între în război. Ele se alăturară Angliei şi Rusiei care, începând din iunie, suportau primele asalturi germane. Primul ministru britanic comanda armatele şi coordona în acelaşi timp strategia sa cu cea a URSS-ului şi a Statelor Unite. Sarcină penibilă, într-o oarecare măsură un fel de renunţare. Eroul bătăliei Angliei admise atunci supremaţia celor doi giganţi. Alături de Roosevelt el va avea locul printre locotenenţi. Abilitatea sa în a mânui verbul rămânea esenţială, ea devenea o compensare faţă de slăbiciunea Marii Britanii. Dar cedarea acestui pas îl costă.

Să fie un efect al stresului? În noaptea aceea Churchill se trezise dintr-odată, neliniştit, cu respiraţia blocată. Un cerc îi strânge pieptul, durerea iradiază către braţul stâng. Lordul Moran pune repede diagnosticul unei anghine pectorale.[41] Evoluţia rămâne imprevizibilă. Crizele se pot repeta, pot să se complice dând un infarct sau să antreneze moartea subită. Churchill şi-a păstrat sângele rece şi judecă repede gravitatea situaţiei pe plan politic: a vorbi despre această criză ar fi însemnat să înnebunească tabăra Aliaţilor. Dacă ar fi consultat cardiologii americani şi ar fi făcut prin intermediul lor o electrocardiogramă, (operaţie de altfel sigură pentru a măsura tulburarea), asta ar fi echivalent cu a da alarma. Indiscreţia era mereu posibilă. Tocmai împlinise şaizeci şi şapte de ani. Se pretextează o oboseală cauzată de călătorie şi-şi ia două zile de repaos. Lordul Moran încuviinţează, îi dă sedative pentru a calma durerea, şi nişte vaso-dilatatoare vor accelera circulaţia

[41] Winston Churchill, *The Struggle for survival 1940-1945, taken from the diaries of lord Moran,* London, Constable Pub, 1966.

sângelui în vase şi vor diminua nevoile muşchiului cardiac privitoare la oxigen. Patruzeci şi opt de ore mai târziu Churchill participă la discuţii, la banchete, la serate prelungite. Deşi le scurtează cât poate, el acceptă chiar şi băi de soare zilnice, o aberaţie pentru starea în care se află. Dar dacă nu ar fi făcut asta, musafirii săi, care-i cunoşteau tabieturile s-ar fi mirat. Pentru America, chiar şi pentru Anglia, iată că a fost înăbuşit incidentul cardiac.

Evident, tăcerea lordului Moran a servit cauzei Aliaţilor. Dar riscul pe care şi l-a asumat ca medic, ca şi pericolele care-l ameninţă pe pacient îi dau o oarecare teamă. Acest accident în viaţa lui Churchill, deşi rămase mult timp secret, pune în lumină cazurile de conştiinţă pe care le înfruntă adesea medicii care-i îngrijesc pe mai Marii Statului. În numele raţiunilor de stat sunt conduşi adesea să-şi facă rău meseria. Pe planul afacerilor publice, deciziile de acest soi se dovedesc frecvent adevărate dezastre pentru pacient pe măsură ce se scurge timpul. Un organism neglijat, tratat rău când s-ar impune tratamente speciale se răzbună printr-o cădere accelerată.

Trebuie crezut că admiraţia stârnită de Winston Churchill a trebuit să fie foarte puternică pentru ca medicul ce l-a luat în grijă, cu ordin de la guvern, să-şi modifice astfel misiunea. Fascinaţia aceasta sare în ochi pe tot parcursul „Memoriilor” sale, publicate în 1966. În toate călătoriile primului ministru, martor privilegiat al întâlnirilor excepţionale cu oameni care au făurit istoria în acele ore dificile, Lordul Moran a împărtăşit tulburările şi triumfurile pacientului său. A văzut cum se năşteau toate deciziile sale, a primit confidenţele şi secretele acestuia. Când îi lua pulsul nu măsura numai efectele eforturilor sale sau ale emoţiilor în circulaţia sanguină a unei fiinţe, el palpa cu degetele o întreagă Anglie în război, o Anglie rând pe rând rănită, înroşită, morocănoasă, renăscândă. Cel puţin mintea îi funcţiona!

Cei mai buni critici recunoşteau că, în domeniul militar, Winston Churchill a arătat intuiţii geniale. El este cel ce a angajat, apoi a întărit trupele britanice în Africa, începând din 1941. De-a lungul anului 1942, Africa de Nord va rămâne principalul teatru de operaţii în Mediterană. Acest al doilea front, în aşteptarea viitoarei debarcări în Normandia, uşura presiunea pe care o exercitau germanii asupra Rusiei, în Est. Ei fixează în

acest loc pe unul dintre cei mai buni combatanţi ai Reich-ului, generalul Erwin Rommel şi trupele sale de elită. Şi această vulpe a deşertului va fi învinsă.

Churchill este cel care îi împinge şi-l convinge pe Roosevelt să ordone debarcarea soldaţilor americani pe continent. El implantează astfel un cap de pod gigantic, care va permite invadarea Italiei şi-i va lua pe germani în piept.

Mereu între două avioane, primul ministru nu-şi menajează deloc forţele. La 30 ianuarie 1943 la întoarcerea de la conferinţa de la Casablanca, capătă a pneumonie. Febra urcă la 40°, inima sare din piept, faţa se congestionează, tuşea îl zdruncină. Lordul Moran distruge pneumococul provocator al bolii cu ajutorul sulfamidelor. Convalescenţa va fi scurtă.

În noiembrie, acelaşi an, întorcându-se de la Teheran, unde a ţinut, cu Roosevelt şi Stalin, prima conferinţă la nivel înalt care anunţă Yalta, Churchill părea doborât. Se simte în mod straniu, epuizat şi nu poate învinge epuizarea nici prin sieste prelungite, nici prin băi. Câteva tulburări de memorie îl neliniştesc. Lordul Moran nu se poate pronunţa. Nu cheamă totuşi niciun specialist pentru consultaţie. Astfel se manifestă arterioscleroza. Nu blocase ea oare, deja, vasele sanguine ale lui Churchill? Incidentul său cardiac din 1941 ca şi tensiunea sa ridicată îi dovedeau cu prisosinţă existenţa. Câteva zile mai târziu se declară o nouă pneumonie însoţită de tahicardie. Încă odată, Lordul Moran se mărgineşte să recurgă la sulfamide care deveniseră panaceul său.

În august 1944, atunci când germanii cedează pretutindeni în faţa Aliaţilor în nordul Franţei, Churchill doreşte săi viziteze frontul din Italia, unde căderea Reich-ului era totală. Însă malaria contaminase ţinuturile. În 1943 ea secera deja în Sicilia echivalentul a două divizii de infanterie aliate. Lordul Moran îl alertează pe primul ministru: preventiv se impune administrarea mepacrinei, un antipaludean eficace. În loc să-i urmeze sfatul, fapt ce demonstrează în care măsură nu-şi ascultă medicul însărcinat să-l îngrijească, Churchill comite o primă necuviinţă cerând părerea regelui George VI. Apoi se adresează generalului Harold Alexander, care comanda trupele aliate în Italia. Printr-o telegramă secretă, acesta răspunde că mai bine i-ar forţa pe medicii înşişi să-şi înghită pilulele, Prin această butadă se confirma dispreţul pe care şefii militari îl nutreau adesea faţă de

sănătatea oamenilor. Astfel, malaria a decimat jumătate din corpul expediţionar aliat, în Noua Guinee: 47534 soldaţi spitalizaţi din 95050, mulţi alţii stigmatizaţi pentru tot restul vieţii. Însăşi bătălia avu 3140 de morţi şi răniţi. Destinul armelor îl salvă pe Churchill de prostia acestor şefi militari, căci al doilea război mondial se apropia de sfârşit.

În mai 1945, în timp ce bucuria domnea împrejurul său, Winston Churchill îşi stăpânea cu greu deprimarea. La şaptezeci şi unu de ani, mai ruinat decât ar fi crezut-o, se simte puternic demobilizat. Lordului Moran, care se nelinişteşte din cauza aceasta îi mărturiseşte că se va plictisi de vreme ce nu mai există război. Un alt element toxic îi îngheaţă conştiinţa: ambrozia puterii. Când, în mai 1940, fusese chemat, declarase că ar vrea să demisioneze la sfârşitul conflictului. Iată că venise vremea. Dar acum nu prea mai voia să plece. Alegerile care se vor derula în iulie 1945 îl vor dobori. Poporul britanic simte că ar fi nevoie în aceste momente de noi conducători pentru a pregăti vremurile care vin şi care se arată dure, căci trebuie reconstruită economia ţării. Poporul îşi aminteşte că cel căruia îi datorează viaţa nu fusese, înainte de război, un bun gospodar. Pe deasupra, laburiştii domină scrutinul. Şi Churchill trebuie să strângă mâna liderului lor Clement Attlee, care-i fusese ministru al Justiţiei. Autoritar, leul îmbătrânise sub presiunea păturii democratice şi-şi construise un fel de religie din regula de a lăsa majoritatea să se impună. Însă rana provocată îl marchează. Se expune fără pavăză atacurilor acestor gânduri negre. Însă nu spiritul lui se înmoaie, ci organismul.

Prima alertă, în 1947. Pentru prima oară, Lordul Moran, care-l urmase, deşi nu era obligat, admite efectele arteriosclerozei. Ea îl subminase pe bătrânul sălbatic. Arterele retiniene sunt foarte dure. Fundul de ochi confirmă supoziţia. Medicul dă vina pe stresul provocat de anii de război. Dar el impune totuşi un regim sărac în grăsimi saturate, şi medicamente pentru a face sângele să circule.

La 24 august 1949, pe când se odihnea la Monte-Carlo, unde picta peisaje marine ca să-şi mai calmeze nervii, Churchill avu primul său atac cerebral. Un cheag, antrenat de torentul sanguin, pe care Lordul Moran îl califica drept slab, a obstrucţionat brusc un vas. Graţie promptitudinii îngrijirilor, ravagiile sunt limitate.

În 1950, o neaşteptată afazie motrice îl copleşeşte pe Winston Churchill. Nu mai reuşeşte să vorbească. Fiind trecător, incidentul nu implică decât o minusculă arteriolă care plesnise, pe undeva prin creier. Medicina nu dispunea încă de mijloace perfecţionate şi nedureroase, cum ar fi *scanning*-ul, care să permită efectuarea unui bilanţ serios, sau măsurarea exactă a riscurilor ce puteau surveni. Arteriografia cerebrală, adică injectarea unui produs opac în artera carotidă urmată de unde radio, practicată de către neurochirurgi de când portughezul Antonio Egas Moniz pusese la punct procedeul, adică din 1927, era prea aleatorie când era vorba de o fiinţă de şaptezeci şi şase de ani. Churchill merita odihna. Şi nu poseda el oare o frumoasă proprietate la Chartwell, în Kent, un castel feudal înconjurat de câmpuri pe care creşteau animale de rasă? Dar demonul puterii îl devorează mereu. Şi subtilităţile politice îi vor prezenta o nouă şansă.

În septembrie 1951, regele George VI era foarte rău bolnav. Şi el suferise devreme de boala arteriosclerozei, care-i ameninţa membrele inferioare, cu pericolul cangrenei atât de mare încât se discuta despre amputarea piciorului drept, la 12 noiembrie 1948. Tocmai fusese spitalizat. Inflamaţii puternice în plămânul stâng, însoţite de temperatură, de dureri toracice au determinat medicii să-i facă o biopsie. Astfel s-a descoperit cancerul. În ciuda riscului prezentat de starea cardiovasculară a augustului pacient – care muri de altfel de infarct în februarie 1952 – doctorul Price Thomas i-a extirpat plămânul atins de boală. Lipsit de sânge, regele trebuie totuşi să facă faţă la o criză politică ce loveşte Anglia. Aceasta se disputa în interior datorită conflictelor sociale şi instaurării serviciului naţional al sănătăţii. În exterior, afacerile nu păreau să fie dintre cele mai bune. Relaţiile Angliei cu Statele Unite se ciocneau în interese. Războiul rece. Făcea ravagii. Încă aveau loc lupte în Coreea. Liderul laburist Clement Attlee tocmai demisionase. George VI fixează noi alegeri la 25 octombrie 1951. Conservatorii preiau comanda. La 27 octombrie, paralizat, cocoşat, ameninţat în ceea ce priveşte integritatea sa intelectuală şi chiar viaţa, Winston Churchill îşi ia în spinare pentru a doua oară responsabilităţile de prim ministru.

Cel de al doilea atac cerebral se produce la 21 februarie 1952. Cu un talent rar în arta de a masca gravitatea tulburărilor Lordul

Moran spune cum că astfel de incidente nu au deloc importanţă. „Ele demonstrează, explică el, o anumită instabilitate în circulaţia cerebrală care trebuie să crească drept urmare a unui efort mental excesiv”. Praf în ochii neştiutorilor. Churchill se vede totuşi constrâns să-şi abandoneze afacerile obişnuite ale cabinetului său. La 86 iunie, el dispare şi Lordul Moran se decide să publice un comunicat puţin cam mincinos. Vorbeşte de tulburări ale circulaţiei care ar provoca ameţeli, ceea ce necesită un repaos de convalescenţă în insulele Bermude. În realitate, pentru a treia oară tromboza embolică l-a doborât pe pacient.

De acum începând, primul ministru nu-şi mai stăpâneşte creierul. Nu mai evaluează gravitatea stării sale, nu vede cât de mult s-a schimbat. Vorbirea îi devine cleioasă, sugrumă cuvintele, amestecă datele şi secolele, memoria îi lipseşte. În august 1953, Lordul Moran îl sfătuieşte totuşi să-şi diminueze munca, chiar propune demisia. Apoi tot el revine şi precizează că preţul acestei renunţări ar fi o creştere a frustrărilor şi a stărilor depresive. Se pot amesteca, fără urmări neplăcute, mierea cu acidul? Cum să te miri când Churchill se încăpăţânează, se opune? Două luni mai târziu înspăimântată de întinderea deteriorării mintale a soţului său, doamna Churchill se supără pe Lordul Moran şi-i reproşează că nu a încercat nimic pentru a-l împiedica pe primul ministru să-şi urmeze calea lipsită de sens. Pus la curent. Churchill îşi aprinde una dintre teribilele sale ţigări şi surâde.

În această stare cerebrală hotărăşte o nouă călătorie, în Bermude, pentru a-l convinge pe preşedintele Eisenhower să accepte o întâlnire cu sovieticii, cu scopul de a pune capăt războiului rece. Intenţie de altfel lăudabilă. Dar el nu mai are mijloace pe măsura ambiţiilor sale, căci preşedintele american târâie după el un sfătuitor, secretarul său de stat Foster Dulles, agresiv din cale afară. Ciocnirea nu-i aduce avantajul lui Churchill care se plânge apoi de eşecul său Lordului Moran: „Se pare, spune el, că toată iniţiativa i-a fost lăsată lui Dulles. Se pare că preşedintele nu mai este decât păpuşa ventrilogului, iar Dulles vorbeşte ca un metodist, şi textul său, sângerând, este mereu acelaşi: nimic nu poate ieşi, (sau, cel mult, poate ieşi ceva diabolic) dintr-o întâlnire cu ruşii. Dulles constituie un teribil handicap. Acum zece ani aş fi putut să-i aduc argumente.

Nici măcar azi nu am fost învins de acest bastard. Am fost umilit de propria mea cădere. Dumneavoastră, Lord Moran, aţi făcut tot ce era posibil pentru a întârzia evoluţia lucrurilor". Medicii constatară cu interes că Churchill luase cunoştinţă brusc de căderea sa, fiind departe de ai săi şi aflându-se în faţa unui adversar care nu-l menaja. În Anglia în mijlocul apropiaţilor săi se producea scufundarea.

Lectura ziarelor din străinătate trebuia totuşi să alerteze. În aprilie 1954 când se închide iarăşi pe de-a-ntregul orb în coconul său, New York Times relatează cam aşa ultima sa apariţie la Camera comunelor: „Sir Winston a apărut puţin sigur pe el şi cam obosit. Nu mai este Churchill din 1952, este doar umbra marii figuri din 1940. În răspunsurile sale, Sir Winston s-a contrazis singur". Se va scurge un an până când el să fie definitiv dat deoparte, renegat de cei pe care i-a salvat cândva de la naufragiu, dar care îi aduseră astfel cel mai bun omagiu.

Nu fusese lăsat să troneze pe piedestal ca un idol, care însă era victima iremediabilelor legi biologice gata să umbrească pe oricine. La optzeci de ani trecuţi, la 6 aprilie 1955, Winston Churchill îşi dă demisia din postul de prim ministru al Coroanei. Plecării sale nu-i lipsi grandoarea: „Mă duc acum la Chartwell, zise el, nu mai vreau să văd pe nimeni. Am de pus la punct corespondenţa".

În castelul său feudal, pe care flutura drapelul purtând emblema sa, ca şi când ar fi fost un vas amiral, căderile sale nu-i vor mai devora gândurile negre, exact contrar prevederilor Lordului Moran. Aceasta, fără îndoială, pentru că avea sufletul îndopat cu nichel-crom. Primise multă lume aici, dezminţind hotărârile pe care le luase când părăsise puterea. Plin de curtoazie, el arăta o infinită amabilitate faţă de gazdele sale. Nu avea decât câteva ore de luciditate pe zi. Când apatia îl acoperă, şi când conversaţiile îl obosesc, îşi scoate din funcţiune pur şi simplu aparatul acustic. Ca şi mâinile care îi rămăseseră delicate, tenul său îi încânta pe cei din apropiere; era încă rozaliu şi părea să nu fi fost afectat de trecerea anilor. Pe jumătate adormit, cu privirea în gol, Churchill aştepta astfel momentul când să se aşeze la masă. Apropierea acestui moment îl reîmprospăta. Revenirea conştiinţei se manifesta imediat în ochii injectaţi de sânge; ei redeveneau strălucitori. Odată isprăvită masa, cognacul degustat şi ţigara consumată,

îşi relua „Memoriile” de război şi comenta anumite pasaje, după dorinţa invitaţilor săi. Dintr-odată, vocea sa zozoiantă însufleţea orele teribile şi exultante pe care le traversase superb, în fruntea Angliei.

Un nou atac îi iovi la 16 octombrie 1956, însoţit de o pierdere a memoriei şi a vorbirii. Ele se vor recupera totuşi. Toamna fu crudă pentru el. Al cincilea atac însoţit de mişcări epileptice fu la 22 octombrie. Neurologul, chemat pentru consultaţie, evocă această formă de „mic rău” de care suferiseră şi Cezar şi Napoleon. Formulă şi o ipoteză ştiinţifică: complicaţia putea fi rezultatul unei irigări meningiene, provocate în cursul unei crize de epanşament a sângelui hemoragie în membranele care înconjoară creierul şi măduva spinării. Medicii credeau că ultimul său atac cerebral, la 17 noiembrie 1959 îl va doborî. Supravieţui totuşi, deşi foarte puţin, corpul şi sufletul fiind slăbite.

Astfel, plutind într-o brumă deasă, se stinse încetul cu încetul această lumină arzătoare care ştiu să dea speranţă lumii libere. Şi declinul dură şase ani, dar de data aceasta oamenii nu-l mai văzură.

Agnostic, Winston Churchill nu crezuse niciodată într-o viaţă viitoare. El îşi imagina doar un fel de obscuritate, un ansamblu de tenebre reci şi ondulate. În 1965, la vârsta de nouăzeci şi unu de ani, veni şi pentru el momentul să se convingă.

Antonio Salazar – Francisco Franco

În Portugalia, unde trenau regii, într-o Portugalie dominată de dinastia Bragance, la începutul secolului al XX-lea, o voce unică se adresa săracilor, şi fiilor acestor săraci: salvaţi Biserica catolică. Vocea pătrunse în şcoli, în politică, în mediile oamenilor de afaceri, în armată. Pe scurt, în viaţa de toate zilele. Ea dădea un bagaj preţios celor fideli şi pe care-i considera capabili să o susţină cu scopul de a-i exploata apoi spre profitul său. Iată cum pătrunzi când te numeşti Antonio Oliveira Salazar, născut într-un sărăcăcios cămin ţărănesc, în 1889, aflat aproape de Santa Comba Dao, un oraş pe care-l umbresc viile celor bogaţi, un oraş din provincia de Beira.

În Spania, în aceeaşi epocă, încă influenţată de Alfonse XIII, un bourbon inconştient, o singură carieră se deschide fiilor

micilor burghezi: armata. În serviciul mai marilor Regatului, ale căror privilegii le păstrează, armata nu dezvoltă deloc intelectul, dar ea te poate hrăni. Uneori favorizează ascensiunea adevăraţilor ambiţioşi instruiţi în şcolile sale, dar cu condiţia că aceştia să-i dea înapoi la întoarcere, puterea investită în ei. Iată cum te impui dacă te cheamă Francisco Francoy Bahamande, venit pe lume în 1892, în familia unui slujbaş al marinei în Ferrol, un port de război din La Corogne, pe Atlantic, în Galiţia.

Soarta se va complace să împingă, apoi să şlefuiască, apoi să abată de la drumul drept aceste două destine. Ea îi va reuni în aceeaşi ideologie pe verii iberici din aceeaşi generaţie. Ea îi va face şefi de stat, de felul celor ce deţin puterea cât timp trăiesc, asemeni regilor. Împărţind coşmarul totalitar, ei domină amândoi timp de aproape patruzeci de ani. Inteligenţa primului va fi umbrită însă de inconştienţă. Un rău organic îl va lichida pe cel de-al doilea, rău accentuat datorită activismului său inutil.

Lumea nu prea se teme de tinerii deveniţi asceţi în chip spontan, de cei ce poartă ciliciul modificator încă din adolescenţă, şi se consacră cu bună ştiinţă solitudinii monacale, rostindu-şi cu voce tare dorinţa lor de a rămâne în castitate. Sub veşmântul credinţei ei ascund, astfel, în general, o frică anormală şi bolnăvicioasă faţă de femei. Este cazul lui Antonio Salazar, cel mărunţel, onctuos, impenetrabil la plăcerile umane ca şi la umor. Pleoapele sale mereu lăsate în jos îi dau aerul îngheţat al unui Torquemada reîncarnat. Părea consacrat preoţiei. Dar înaltul prelat al districtelor lusitaniene, atunci încă ţinând de Lisabona nu ştie cum să procedeze cu escadroanele în aba preoţească ce gâtuia mânăstirile. După ce îndeplineşte sarcini minore, Salazar va trăi, deci, ca un laic, dar controlat. Muncind şaptesprezece ore pe zi, (pentru un echivalent de o mie de franci pe lună), el studiază ştiinţele economice, cu scopul de a ie preda mai târziu altora, la universitatea din Coïmbre. Are o misiune: să se pregătească. Cum timpurile sunt propice, cum o impune şi necesitatea, el va servi Biserica prin intermediul instituţiilor sale. Ele se întind la acest început de secol până în Portugalia. La activul său, ţara are un lucru cu care se mândreşte: gloriosul său trecut de descoperitoare, fructul aventurilor îndepărtaţilor săi navigatori. Atârnă mai greu ceea ce e pasiv în trecutul său. Cum să nu recunoşti că lipseşte punerea în valoare a imperiului colonial? În metropolă, industria

grea nici nu exista. Agricultura, arhaică, n-a progresat din lipsa persoanelor care să o exercite. De asemenea, regalitatea trece pragul anului 1910 măturată de o republică pe cât de îndrăzneaţă, pe atât de fragilă. Ardea de o febră anticlericală şi se expunea exceselor. Naivi în ceea ce priveşte conducerea, liberalii şi democraţii se sfâşie. În şaisprezece ani vor declanşa şaisprezece revoluţii şi vor forma patruzeci şi trei de guverne. Biserica îşi pleacă fruntea şi-şi întoarce spatele. Pentru ea nu mai era vorba decât de o rezistență sub imperiul furtunii. Ştie, din experienţă, că furtunile nu durează.

La Toledo, în Spania, sub uniforma kaki a cadeţilor militari Francisco Franco nu prea lasă să i se vadă figura. Nimic din trăsăturile sale însă nu-i anunţă viitorul. Nu se vede decât un om pirpiriu, mărunţei, cel mai mic soldat pe care armata spaniolă îl avea în serviciu. Cum să fi putut căpăta comanda, când arăta astfel? O fi având el destul suflu în pieptul său strâmt? Mai mult, o voce fără noimă este un handicap în plus. Fiind blândă, ea face să alunece alături orice intenţie de ton puternic, şi aceasta datorită unei vibraţii involuntare a coardelor superioare ale laringelui. Fire melancolică, el nu participa niciodată la luarea cu asalt a străzilor unde ţopăiau fete vesele. S-ar crede că era stăpânit de acea rezervă naturală a galiţienilor, sau de credinţă, căci adesea făcea lungi rugăciuni pline de devotament.

Pe atunci nu se ştia, dar fragila carapace disimula sentimente explozive. Francisco Franco se simţea gata pentru orice îndrăzneală numai să şteargă detestabila impresie pe care o dădea aparenţa. Gelozia îl rodea. Dori să devină marinar? Şi totuşi fratele său mai mare fu acceptat la marină şi nu el. Aspiră la eroism? Nu el, ci fratele său mai mic deveni un fel de Mermoz al aviaţiei spaniole. O ură feroce, intimă, îl stăpânea pe Franco: ura faţă de tatăl său, un ratat ce sfârşi prin a-i părăsi pe ai săi ca să urmeze o femeie oarecare la Madrid. Prin transfer, el purta o adoraţie puţin oedipiană pentru Maria, mama sa, resemnată şi demnă.

Ca sublocotenent de infanterie, puţin copilăros sub harnaşamentul său, plecă în Maroc, pentru că Spania ducea aici un război fără încetare împotriva dizidenţilor, în plin deşert. Se murea mult pe acolo şi avansarea în grad, în asemenea situaţii, aducea servicii temerarilor. Îndrăzneala nu-i lipseşte, era chiar

calitatea lui dominantă. Datorită ei îşi uimi chiar şi superiorii. Căpitan, comandant, apoi sublocotenent, el conduce o legiune străină, vestita *Bandera.* La treizeci şi trei de ani este numit general. Era cel mai tânăr dintre şefii armatei spaniole, dar cel mai insensibil, cel mai implacabil, lucru pe care dosarele militare nu-l reţin niciodată.

Ca şi Portugalia, Spania traversa în epoca aceea un adevărat purgatoriu. Orgoliosul imperiu madrilen zace la lumina razelor lunii. Timpul conchistadorilor a trecut demult. Era moartă şi puterea iberilor, moartă şi economia. Răscoalele, comploturile, grevele şi separatismul înfloreau. Alfonse XIII, rege de comedie nu mai guverna. Cu ajutorul generalului Miguel Primo de Rivera, armata răsturnase regimul parlamentelor, înlocuise Camerele alese printr-o Adunare naţională compusă din reprezentanţi numiţi de rege. Dar, împins înafară de alţi doctrinari, nemaistăpânind luptele surde ce-i opuneau pe liberali reprezentanţilor absolutişti, Primo de Rivera a trebuit să demisioneze. Regele s-a refugiat în Franţa. Republica, învingătoare a preluat puterea împreună cu cei de stânga prezidaţi de Alcala Zamora. Chemaţi să înfrângă agitaţia anarhistă ce creştea, Franco îi loveşte aşa de puternic şi aşa de dur pe asturieni că guvernul, înfricoşat, îl exilează în Maroc din nou. Aici se pune pe meditat, aşteptând zile mai bune.

Zilele acestea mai bune îi surâd mai întâi lui Salazar. În Portugalia deja lipsită de vlagă, gustul afacerilor îi pătrunsese şi pe militari. Ceea ce, se ştie, deschide adesea calea spre mai rău. Generalul Gomes da Costa îşi începe propria *razzia,* dar este repede dat la o parte de un infidel, Antonio Carmona. Tezaurul statului fiind gol, economia agonizând, ei admit că sabia şi cravaşa nu fac miracole. Acestea sunt apanajul lui Dumnezeu sau al Bisericii, aripa Lui umblătoare. Se face cunoscut că ar exista totuşi în seraiul portughez un geniu al afacerilor. El singur poate scoate ţara din marasm. Şi aşa apare Antonio de Oliveira Salazar promovat ministru al Finanţelor, în 1928, om fără o carieră politică durabilă în spate.

Era un intransigent, aceasta se observase. Îşi arată pe loc registrul de acţiuni: tencuieşte la suprafaţă, organizează, strânge şurubul. În patru ani îşi asigură bilanţul. În realitate, privind cu lupa, experţii descoperă că nivelul de viaţă n-a evoluat deloc, că escudo, moneda portugheză nu valorează

nimic pe marile pieţe bursiere mondiale. Ce importanţă are! Ordinea domneşte şi ţara avansează. Nu cu pas de furnică, dar trebuie să fii Teuton ca să ridici piciorul aşa de sus. Latinii îşi trag mereu târlicii. Cu şoldurile subţiate prea mult de unduirile rumbei, ei se comportă rău când îi aşază cineva într-o ordine rigidă, necesară trecerii defileelor. Dar, dacă faci abstracţie de alura generală, motorul este totuşi la locul său, pregătit deja pentru enigmaticul şi puritanul Salazar.

Acestea pentru că el şi-a descoperit un fel de maestru al gândirii absolute ale cărui cugetări filosofice să le urmeze. Îl citeşte într-adevăr pe Platon şi „Republica”, în fiecare seară, la culcare; apoi ţine cuvântări în faţa singurei femei pe care o va tolera vreodată prin apropiere, Maria, o guvernantă în serviciul preoţilor. Maestrul, deci, – nu... nu Platon! – maestrul îşi reuşeşte lovitura în Italia. El se numeşte Benito Mussolini şi se află pus în slujba doctrinei fasciste. Şase stâlpi susţin acest adevărat fenomen. „Fascismul – Rosteşte Ducele ca şi când ar da o lege — Fascismul se naşte totdeauna din crize. El se organizează pe un model militar, ceea ce pune în evidenţă rolul important al armatei. El se identifică cu burghezia, dar aparent o combate. Îi mobilizează pe nemulţumiţi, pe cei indecişi. El ia pe socoteala sa naţionalismul. În sfârşit, este cel ce constituie o ideologie”. Când ştii să manipulezi astfel de cuvinte, ajungi departe. Or, Salazar învaţă repede. În 1932, aflându-se în umbra generalului Carmona ales preşedinte al Republicii, dar ale cărui puteri nu au autoritate decât cu numele, căci sunt adevărate vase de porţelan, bune doar pentru muzeu, el acţionează astfel încât să fie ales preşedinte al Consiliului. O funcţie pe care o va ocupa toată viaţa.

Cu un uşor decalaj, (cum ar fi cel al vârstei), câteva luni mai târziu, Franco îi va urma exemplul, dar în felul său. Acesta face secret faptul că îi place forţa, violenţa şi – de ce nu? - sângele. Destinată destrămărilor, vorbelor goale, risipirii energiilor, Republica spaniolă îşi trăieşte ultimele ore. În Maroc, într-adevăr, minusculul general din Galiţia al cărui pântec se potriveşte de minune sub eşarfa de comandant, îl citeşte pe Mussolini. Demersul prevăzut de Duce îi place. Fără îndoială că metoda de gândire pare puţin adaptată poporului căruia îi aparţine, o lume tulburată, misogină până într-atât încât adulează mamele, o lume care duce în celulele sale gustul

cântecelor nostalgice, al vinului şi al dansului, aşa cum îşi duce genetica. Dar poate fi atât de mult bătut la cap acest popor (sau într-o altă zonă, oricare, de la craniu până. La măduva spinării) încât să fie determinat să meargă drept. Poate fi obligat prin fier sau prin foc, armele Sfintei Inchiziţii la o autopedepsire de toată frumuseţea. Să fie capabilă lumea să protesteze, sau să se mire? Dar va merge acest popor şi mai departe? Nu a fost cazul Italiei, Germaniei sau Portugaliei. La 18 iulie 1938, în metropolă, generalii Queipo de Llana şi Mola fiind deja câştigaţi de partea sa, Franco lansează o insurecţie rebelă, debarcând în Spania câţiva mauri de-ai săi şi *la Bandera,* legiunea sa străină.

Puţini sunt cei ce nu cunosc bilanţul acestui război civil, cel mai crud la vremea sa. Se estimează cam 600.000 de morţi; 400.000 de exilaţi. Războiul a răvăşit spiritele. Banc de probă pentru Mussolini şi Hitler, care-l asistară pe Franco, războiul a rodat regulile de luptă modernă. Ele vor micşora Europa, în timpul primelor luni ale celui de-al doilea război mondial. Începând din 1936, Salazar şi-a deschis frontierele şi lăzile sale secrete galiţianului, participând de asemenea la *pronunciamientio,* trimiţându-i legiunea din Viriato: 20.000 de soldaţi de elită. Pe front, ei alcătuiau o forţă: 8000 vor muri, cel mai greu tribut al pierderilor armatelor străine. Ca o prelungire politică a acestui sprijin, la 17 martie 1939, Spania franchistă şi Portugalia salazaristă semnează Pactul Iberic. Acest pact sudează ţările, în mod oficial, pentru o perioadă de zece ani. Într-adevăr, el se va prelungi până la dispariţia şefilor de state.

Prea absorbită de propriile sale crize, lumea nu se mai sinchiseşte, după aceea, de ceea ce se petrecea încă la sud de Pirinei. Universul incendiat va ajunge repede să considere chiar că peninsula Iberică este ca o insuliţă a păcii.

Pacea? În Portugalia ca şi Spania lumea continuă să moară, dar în tăcerea ascunzişurilor. Fără îndoială mai mult de 250.000 de execuţii prin împuşcare sau prin garou. Opoziţia e hăituită, regionalismul este sprijinit, presei i se pune botniţă, noţiunea de libertate se şterge. Franco şi Salazar doresc să extirpeze nu numai rădăcinile liberalismului, în vederea modelării unei societăţi noi, ci propriilor lor ţări pe care le combat ei înşişi. Şi acest război interior se va prelungi toată viaţa lor, împietrindu-i pe compatrioţi. Acesta era reversul negru al fascismului. Ostil, reformelor, el nu putea decât să dărâme, niciodată să

construiască, din lipsa sprijinului, a adeziunii totale a oamenilor pe care-i supune. Fondat pe teroare, el se gălbejeşte, apoi se întunecă, atunci când această teroare dispare. Hitler înţelesese aceasta, de vreme ce instituise tabere de concentrare în Germania, încă din 1933. Or, groaza de tirani nu se stinse niciodată în Portugalia ca şi în Spania. Aceştia se mărginiră să nu o facă vizibilă cetăţenilor. Până la urmă, a recurge la tortură devenise ceva obişnuit. Tortura se practica la Madrid şi în toate provinciile spaniole. Ea se va practica la Lisabona, în subsolurile Palatului Justiţiei, într-o aripă a închisorii Caxias, în cartierul general al P.I.D.E., la poliţia secretă.

Mânaţi de ignoranţa lor identică cu îndoiala, de credinţa lor religioasă modificată, Franco şi Salazar duc, începând de acum, acelaşi mod de viaţă. Ei se închid în mister, gărzile golind tot împrejurul reşedinţelor lor. Primul în palatul Pardo, aproape de Madrid, cel de-al doilea la Estoril, care domină Lisabona. Călătoresc foarte puţin şi nu se vor întâlni decât de şapte ori, căci astfel de şefi de state se îndoiesc mereu de tot şi cred că în absenţa lor, un altul s-ar instala pe locul ce-l ocupă ei. Omnipotenţi, ei nu ignoră faptul că popoarele conduse cu băţul trebuie să simtă fără încetare în spatele lor prezenţa profesorului şi a ciomagului.

Cu siguranţă că se pot observa diferenţe în comportamentul lor, dar diferenţe minore. Salazar se îmbracă cu costume cu linie sobră, negre, cere să i se spună „Domnul Ministru”. Purtând titlul de „*Generalissim”,* Franco îşi alege, din contră uniforme acoperite cu fireturi, în special din cele ale amiralilor, de vreme ce el nu reuşise niciodată să devină marinar. Nu cere decât rapoarte orale colaboratorilor săi. Detestă munca, studiul, cititul şi scrisul. Dosarele, care se strâng vrafuri pe biroul său, nu sunt acolo decât pentru a impresiona; nu sunt niciodată deschise, niciodată examinate. Salazar, din contră, refuză orice contact uman. Cere note, analize, o fantastică risipă de hârtie. Aceasta îl linişteşte. Departe de ceilalţi, el meditează.

Efectele sterile ale politicii lor nu se vor măsura decât mult mai târziu.

În 1960, prin intermediul primelor grupuri de turişti europeni care trecuseră, în sfârşit, zidul pirinean, desfăşurându-se ca nişte pânze de corabie, într-o nouă căutare a soarelui pe plajele blonde şi goale ale Atlanticului şi ale Mediteranei. Ca să ajungă

la acest nisip, traversând cele două teritorii pe drumuri hurducate şi nesigure, ei descoperiră aici un Ev Mediu în plin secol XX. Două naţiuni vegetând la periferia lumii occidentale, cu un procentaj de extindere foarte scăzut, iremediabil despărţite de progresul tehnologic, bune doar pentru a exporta sudoarea şi braţele de muncă, pentru a îndeplini aiurea sarcini ingrate care repugnă oamenilor.

În 1960, de asemenea, boli serioase începură să-i slăbească pe Salazar şi Franco, explicând de ce ţările lor vor întârzia atâta smulgerea dintr-o letargie în care fuseseră scufundate până atunci. Franco fu lovit primul de boală.

Constituţia sa de fier fusese adesea lăudată de cei apropiaţi. „De când ajunsese la putere, spuneau ei, nu stătuse în pat, bolnav, decât de şase ori: două gripe cam urâte şi o intoxicaţie alimentară înainte de 1960, apoi un abces dentar serios, o inflamaţie intestinală în 1973, iar în 1974 o flebită la piciorul drept". Era adevărat. Se verificase, de asemenea, că o hemoragie gastrică provocată de folosirea masivă şi aberantă a medicamentelor anticoagulante, complicase această flebită. Anturajul lui *Caudillo* nu iertă deloc greşeala doctorului Vicente Gil, care-l îngrijise pe Franco timp de treizeci şi patru de ani. Fu înlocuit cu un endocrinolog, doctorul Vicente Pazuelo. *Caudillo* pierdu doi litri de sânge. Îl vedeau deja mort. El se redresa căci în familia sa oamenii mureau cam pe la 100 de ani. Ereditatea contează, evident, dar şeful statului spaniol îşi menaja, de asemenea, acest capital, ducând o viaţă austeră, ascetică. Nu tolera nici măcar să se fumeze în prezenţa sa.

Totuşi – şi Spania nu află asta în mod oficial decât la sfârşitul lui 1975 – o tulburare gravă îl slăbea de peste cincisprezece ani: boala lui Parkinson, această degenerescenţă progresivă a centrului cerebral care comandă tonusul muscular. Lipsit de L-Dopa, medicamentul său cotidian, ce se utilizează pretutindeni pentru a stopa boala, Franco ar fi fost un mare infirm. Chiar controlată astfel, boala lui Parkinson, subminează totuşi moralul celor pe care-i atinge. Favorizează rigiditatea mentală, dezvoltă ideile fixe, distruge simţul adaptării, frânează imaginaţia şi blochează percepţia amplă a informaţiilor.[42] Sunt handicapuri

[42] Dr. L. Israël *..Fréquences des toubles mentaux chez les parkinsoniens âgés",* in Médicine et Hygiène, 32867871. Genève, 1975.

grele pentru cine pretinde că dirijează o naţiune în această stare. Astfel, paralizat din punct de vedere intelectual, evident, Franco a plonjat întreaga Spanie în parkinsonism.

Răul ascuns care-l roade pe Salazar, începând din anul 1960 se numeşte schizoidie. Psihiatrul german Kretschmer a definit această tulburare mentală în 1921. Această înclinaţie de a se izola de mediul ambiant şi de a pierde contactul cu acest mediu, înclinaţie pe care o prezintă în mod normal unii indivizi din categoria artiştilor şi filosofilor devine maladivă când pe ea se grefează tulburări de comportament. Exact cazul lui Salazar. Viaţa sa închisă şi inteligenţa canalizată spre studiul trecutului au accentuat tendinţa schizofrenică, cu puseuri de halucinaţii şi paranoia, exprimate în delirul său pentru putere. Rupt de spaţiu şi timp, în neconcordanţă cu ele, el vorbea, într-adevăr, totdeauna despre ţara sa ca despre o mare putere colonială. Se atârna cu disperare de resturile Imperiului portughez. Timp de opt ani conduse o serie de operaţii militare, ruinătoare şi zadarnice, contra gherilei naţionaliste negre din Angola, Mozambic şi Guineea, în detrimentul dezvoltării economice sociale şi intelectuale a metropolei. Trăind printre fantasme, luând umbrele drept realitate, el se scufunda.

Arterioscleroza în legătură cu care se pun întrebări când şi cum se instalase la o asemenea fiinţă, această arterioscleroză, care impune o frugalitate severă, agravă tulburarea mentală.

În august 1968, la şaptezeci şi nouă de ani, avu un leşin, în propria sa cameră. Medicii diagnosticară că un hematom sanguin comprimase creierul, îndărătul craniului. Guvernul portughez cheamă de îndată pe doctorul Houston Merritt, neurolog american, de renume mondial. Operat cu succes, la 7 septembrie, Salazar devine apoi victima (zece zile mai târziu) unei tromboze cerebrale masive care-l lasă paralizat pe partea dreaptă. Pus sub asistenţă respiratorie, căci starea sa comatoasă se prelungea, el suportă iremediabile deformări în zona creierului, care este acum insuficient irigat. Va rămâne o sută cincizeci de zile la spital, înainte de a fi condus mai mult mort decât viu la reşedinţa sa. Uneori, în fotoliul rulant, este scos la soare. Este înadins prezentat în lumina reflectoarelor în faţa camerelor de luat vederi, cu scopul de a arăta poporului portughez că încă există. Chiar dacă el nu mai are mintea sa de altădată.

Teroarea pe care o inspira, până atunci, persistă la ai săi atât de mult, încât nimeni nu îndrăzneşte să-i spună, în rarele lui momente de semiluciditate, că Marcello Caetano l-a înlocuit în funcţia de şef al statului. El se crede încă la conducere. Numai guvernanta sa, tot aşa de bătrână ca şi el, vorbeşte uneori de demisie, de odihnă. „Nu pot, spune el cu glas tremurat, nimeni nu-mi poate succeda". Nici măcar nu ştie că nu mai e nimic. Şi asta se prelungeşte timp de doi ani. La 27 iulie 19? 0, un infarct major, urmat de o infecţie renală îl doboară. El lasă secolului XX un ciorap cu bani echivalând nouă sute de tone de aur, şi o Portugalie brăzdată în lung şi-n lat de dispute.

Până atunci, moartea l-a zguduit rar pe generalul Franco. Adesea, trecând pe lângă ea, în tinereţe, dispensându-se mai târziu prea mult de gândul acesta, ea nu l-a impresionat prin materialitatea ei. Ceea ce-l şochează după moartea lui Salazar, este că, nici nu fusese bine înmormântat la Santa Combra Dao şi puterea celui dispărut se şi topeşte în memoria oamenilor. Liberalismul, despre care se presupusese că era peste tot împrăştiat, îşi scotea capul în Portugalia. Franco chiar avu timp să-l vadă venind la putere în această ţară. Ce va deveni Spania după dispariţia sa?

Momentul se apropie, mai repede chiar decât s-ar crede. „Sunt logodnicul morţii" fredona el la începutul lunii octombrie 1975, în timp ce-şi făcea exerciţiile cotidiene de mers pe culoarul celui de al doilea etaj, la Pardo. Cântecul fetiş, refrenul legiunii sale străine. În faţa celor doi infirmieri care-l însoţeau, în faţa familiei sale, el părea pe atunci în plină formă. Numai doctorul Vicente Pazuelo, noul său medic îl găsea prea slab. Faţa sa, diafană, i se părea de ceară. Semne periculoase. Pe data de 14, în luna aceea, *Caudâllo* nu mai părăsea deja camera. Pe 16, el respira cu dificultate şi voma puţin. Urcând din torax, o vagă durere iradia în tot pieptul. Se vorbea despre gripa, la Madrid, cum se obişnuia peste tot în lume, când era vorba de sănătatea unui şef de stat. Dar doctorul Pazuelo ştia că venise timpul grijilor serioase. În cincisprezece luni, la rândul său, avusese destui timp să-şi cunoască bine pacientul, să-i cunoască forţele reale şi slăbiciunile. Vitalitatea era încă mare, dar vasele de sânge erau lezate, inima şi creierul fuseseră vizate. Atacul care se anunţa impunea deci o vigilenţă întărită.

Doctorul Christobal Martinez Bordiu, marchiz de Villaverde. Şi

ginerele lui Franco întocmi îndată o listă cu medicii care urmau să fie convocaţi imediat, şase cardiologi, cei mai reputaţi din Spania. În plus, tot ceea ce medicina spaniolă număra, ca persoană cu înaltă calificare în materie de reanimare, de tulburări organice grave, toţi fură alertaţi. Erau ca un fel de rezervă, mobilizată pe măsură ce complicaţiile ce puteau fi prevăzute s-ar fi manifestat. El însuşi îşi luă sarcina să organizeze în camera alăturată celei a lui Franco, un material complet al unui echipament de îngrijire în domeniul terapiei intensive.

Aşezat pe marele pat, Special conceput pentru cei bolnavi de flebită, căruia o maşină îi imprimă o mişcare continuă abia perceptibilă, dar care e suficientă pentru a facilita circulaţia sanguină în corp, Franco semnala, indiferent la rumoarea casei. Putea intra oricând în stadiul ultim al bolii; statul major organizat în vederea ultimei lupte era pregătit. Douăzeci şi trei de medici în total. Lumea avea să le cunoască în curând numele. Ei semnau cele aproximativ o sută de buletine care marcau interminabila agonie a lui Franco. O litanie care interpreta rău asprimea maratonului terapeutic deja început. Ca şi confraţii lor americani din Kansas, care au întârziat timp de două luni sfârşitul fostului preşedinte Harry Truman, în 1972. Medicii spanioli ştiau că aveau de înfruntat o serie de bătălii, dar că o vor pierde pe ultima.[43]

Totul începe într-o zi de vineri, 17 octombrie, către orele zece şi treizeci de minute în plin Consiliu de miniştri, la primul etaj al palatului Pardo. Franco purta pe piept, invizibilă, dedesubtul hainelor, o minune miniaturizată a electronicii americane, concepută pentru astronauţii de la N.A.S.A.: un transmiţător prin radio a ritmului cardiac. La câţiva zeci de metri, la etajul al doilea, medicii urmăreau, pe ecranul lor catodic, pulsaţiile comunicate de electrozii lipiţi pe pielea şefului statului. După zece minute de la deschiderea Consiliului se dădu alarma: inima suferea. Dar, din iniţiativa sa proprie, Franco ridicase şedinţa şi urca în ascensorul său particular. Avea un atac de anghină pectorală. Criza impunea odihnă completă.

Cinci zile mai târziu, la ora douăzeci şi cincisprezece minute, se declară o insuficienţă cardiacă puternică: ventriculul stâng. El

[43] Pierre Accoce „*Le dernier dáfi de France*" în L'Express no 2170, p. 93 à 98 10–16 novembre, 1975.

se epuizase tot propulsând ani în şir sângele în arterele strangulate de arterioscleroză. Incapabil de a se goli, acum se umfla. În ciuda tratamentelor, de-a lungul celor două zile care urmară, insuficienţa cardiacă se întinse. Ea antrenează o primă serie de complicaţii care se vor desfăşura în lanţ: un edem pulmonar puternic. Fără forţă, din cauza căderii ventriculului arterial, sângele trenează în capilarele plămânilor. Ele se umflă şi plasma sanguină va trece prin pereţii lor. O inundare brutală care invadează alveolele, bronhiile, traheea. Pericolul de asfixiere este puternic. Ajutat cu oxigen, pus sub o riguroasă medicamentaţie, Franco se întunecă mereu intrând pe jumătate în comă.

O muzică gravă transmisă pe posturile de radio îi alertează pe spanioli pe 25 octombrie. *Caudillo* nu se simte bine. Deşi fusese resorbit, edemul pulmonar a avut consecinţe care au agravat tabloul clinic. Lichidul seros, trecând prin gura pacientului invadase tubul digestiv. O întindere abdominală excesivă se instalase, iar sărurile erau reţinute de organism. În acelaşi timp, proasta irigare sanguină încetini funcţionarea rinichilor. Procentul substanţelor azotate urcă în sânge. Criza de uremie se apropia.

La Pardo era o stare generală de deprimare. Persoanele oficiale ale regimului se înghesuiau la primul etaj. Numai familia avea acces la cel de-al doilea, prin intermediul ascensorului în faţa căruia fusese instalată paza. Pentru toţi, sfârşitul fatal era aproape. Medicii, totuşi, nu se nelinişteau. Aveau situaţia încă sub controlul lor. Chimia va învinge cu uşurinţă constipaţia, va reduce cu siguranţă această distonsiune abdominală şi va stopa criza de uremie. Dacă trebuie, pentru a epura sângele lui *Caudillo,* ei vor utiliza un rinichi artificial, portabil, care-l aveau în dotare. Ceea ce-i face să fie îngrijoraţi, este apariţia hemoragiei gastrice. Punctul slab al lui Franco era tocmai această uşurinţă cu care pierdea din abundenţă sângele. Doctorii ripostează pas cu pas, folosind medicamente hemostatice şi transfuzii de plasmă. Armele nu lipsesc din arsenalul ştiinţei. Ei analizează, apoi fac manevre ca la paradă. Dar ceea ce nu se poate pune niciodată în ecuaţie este inexplicabilul, este tocmai această voinţă de a trăi. Ea este adânc fixată în corpul lui Franco. Tenul devine rozaliu, conştiinţa renaşte. Şi intră, duminică, 26 octombrie, într-o fază

surprinzătoare de reabilitare.

Cei intimi se bucură, vizitele se amplifică şi sunt tot mai prelungite. Acest „mai bine” aparent durează două zile, căci insuficienţa cardiacă ce a declanşat cataclismul organic persistă. Pe ascuns, ea se întinde, trece dincolo de ventriculul stâng, îl va copleşi apoi şi pe cel drept. Există o lege biologică inexorabilă: tot ceea ce rămâne, la început, reţinut într-un singur loc, mai devreme sau mai târziu reuşeşte să cucerească încă unul. Chiar mai repede decât cel stâng, căci el este de şapte ori mai puţin puternic, ventriculul drept se lasă dilatat de stagnarea sângelui, pe 28 octombrie. Nemaigolindu-se, el nu mai poate aspira tot sângele venos provenind de la organe. Se va mai produce o stază, de data aceasta abdominală. Ea va. Ameninţa viscerele: intestinele, stomacul, ficatul, ea poate conduce la ciroză, evident mortală.

Medicii nu mai au răgazul de a redacta comunicatele de sănătate. Se dau bătuţi în faţa furtunii. O puternică hemoragie intestinală semnalează dovada că cheagurile obstrucţionează venele mezenterice. Această reţea se termină cu o venă ce are rol de a drena către ficat tot sângele din intestin. Sângele se descarcă. Ca să fim clari, era un infarct al intestinului. Acest rău poate antrena cangrena, poate evolua spre peritonită mortală. Prima consecinţă este o ascită, o acumulare de lichid seros şi de sânge în cavitatea peritoneală. Burta se umflă. Peritonul se poate infecta. E credibil faptul că în aceste momente, în faţa unei astfel de avalanşe medicii încrucişează braţele. De fapt, în seara aceea ei s-au şi retras. Dinspre exterior, miniştrii, notabilităţile, toţi se îndreaptă spre Pardo. Porţile palatului se deschid în faţa arhiepiscopului de Saragossa, Mgr Pedro Cantero Caudrado. El aduce o relicvă, pelerina Sfintei Fecioare din Pilar. Pietatea lui Franco era cunoscută în toate diocezele Spaniei. El păstrase mâna sfintei Tereza d’Avila într-o raclă. Ea a tronat în capela sa, uneori chiar şi în biroul său. Când arhiepiscopul soseşte, omul devine dintr-o dată conştient. E de părere că a venit ceasul trecerii pragului celui mare? E vremea oare ca medicina să fie lăsată deoparte şi să fie ascultată credinţa? Materialul clinic fusese înlăturat în parte, pentru ca relicva sfântă să poată fi depusă, şi fu depusă chiar pe el. Şi atunci, soţia sa, fiica sa, cei apropiaţi, l-au văzut plângând. Apoi a închis ochii.

Începând din această zi ne putem îndoi că generalul Franco a mai avut momente de luciditate. Tonul comunicatelor de sănătate se schimbase; deveniseră foarte zgârcite în detalii. Ca şi când fusese vorba nu despre lupta personală a unui om cu moartea, ci mai degrabă de asaltul contra imposibilului dat de o echipă de medici plini de energie. Căci ei reveniseră la căpătâiul lui Franco imediat după plecarea preoţilor. De miercuri, 29 octombrie până luni 3 noiembrie, semnele insuficienţei cardiace au persistat, ca şi ascita şi hemoragiile. Acestea au impus transfuzii intensive: şase litri de sânge, mai mult decât conţinea chiar corpul, care nu cântărea, în acel moment, decât patruzeci de kilograme. Pas după pas, medicina bătea în retragere. Se punea problema abandonului sau, oricât ar fi costat, ofensiva continuă.

Tot la cererile marchizului de Villaverde, un bloc operatoriu de urgenţă; fără asepsie, fu montat în grabă în incinta Pardo-ului, la două sute de metri de palat, în cazarma gardienilor. Aici fu transportat Franco. I se făcu o primă operaţie, la nivelul stomacului, cu scopul de a izola focarul primei hemoragii. Cea de-a doua operaţie este hotărâtă imediat şi efectuată pe cavitatea abdominală. Trei ore, pe total! „O şansă dintr-o sută însemna reuşita”, aşa se exprimase echipa medicală.

Să reuşească ce? Insuficienţa circulatorie continuă să se agraveze. O tromboflebită în coapsa stângă. Se manifestă o nouă hemoragie gastrică. O altă criză de uremie îi obligă, de data aceasta, să recurgă la rinichiul artificial. Medicii se resemnează şi duc corpul lui Franco la spitalul La Paz. Şi ei operează aici din nou, fac transfuzii mereu, (cincizeci de litri de sânge), taie, cos, sondează, congelează, încearcă medicamente venite de la baza militară americană instalată la Torrejon de Ardoz. *Caudillo* nu mai este decât un înveliş de carne pe care-l însufleţesc aceste maşini capabile să dea iluzia vieţii, atâta timp cât li se furnizează curent electric. De mult timp creierul nu mai emite unde; era deja mort. Frenezia încetează joi, 20 noiembrie 1975, la ora cinci şi douăzeci şi cinci de minute.

O astfel de furie terapeutică, acest dispreţ al bunului simţ nu se explică deloc. Pe plan politic, regimul nu avea deloc nevoie de asta. Precauţiile sale fuseseră luate. Succesiunea era asigurată cu Juan Carlos, armata deţinea controlul asupra Spaniei, contrar a ceea ce se petrecea în Portugalia. Medicina

spaniolă n-a tras niciun învăţământ din această luptă epuizantă, clasică şi cunoscută. Doar dacă nu cumva trebuiau convinşi spaniolii că ei ar fi avut un şef de stat indestructibil? Tristă escrocherie!

Procedând astfel, ai săi nu-i furaseră numai moartea, lui Franco, ci îl lipsiseră de asemenea de una dintre ultimele sale dorinţe. Vrusese să-şi afle odihna într-o capelă de granit, în centrul unui mic cimitir de ţară la doi kilometri de Pardo. Locul era gata. Şi pe o dală de doi metri lungime – tot megalomanie – nu mai rămăsese decât să i se graveze numele. Au transportat rămăşiţele sale pământeşti în Valea Morţilor, la vreo cincizeci de kilometri de Madrid, în necropola războiului civil. Aici fură depuse în fundul unui cavou amenajat în mare grabă, într-o criptă. Rugămintea unui muribund, fie el dictator sau general, înseamnă puţin lucru pentru cei ce rămân în viaţă.

Konrad Adenauer

„Voiam să fiu notar, la ţară, să nu depun prea mult efort. Şi să trăiesc cu exact atâţia bani în buzunar încât familia mea să nu cunoască grijile materiale”. La sfârşitul perioadei sale de influenţă, în fruntea Germaniei Federale, cancelarul Konrad Adenauer servea tot timpul acest discurs invitaţilor săi. „Noi nu suntem stăpânii dorinţelor noastre” adăuga el, când i se făcea complimentul că el încă muncea, la vârsta la care atâţia alţii nu făceau decât să cultive trandafiri. Totul pare spus cu o bunătate prefăcută, fără ca vreo trăsătură să se mişte pe faţa sa uimită. O mască de lemn, asta era, un asiatic. Dar lucrul nu se datora naturii, ci operaţiilor chirurgicale pe oase, drept urmare a unui vechi accident de automobil.

Reflecţiile sale surprindeau. În trecut, fusese jurist şi ar fi devenit fără dificultate notar în provincie, dacă aceasta i-ar fi fost cu adevărat dorinţa. În plus, foarte puţine fiinţe au fost, mai mult decât el, stăpâne pe dorinţele lor. Atâta timp cât nazismul bântuise, ştiu să-şi întreţină aspiraţiile în amorţeală. Apoi se sui pe culmile puterii, la vârsta canonică de şaptezeci şi trei de ani.

Interpreta el ceva? Orice politician are în comun cu actorii simţul scenei, aptitudinea de a transpune sentimente care nu vin totdeauna din inimă, actorii fiind, în general, nişte mincinoşi mai buni. Dar ipoteza nu convinge. Adenauer a fost tranşant

faţă de cei din Renania, şi n-a avut niciodată înclinaţie spre umor.

Să fi insinuat el, astfel, că ambiţia nu a ghidat niciodată paşii săi? Supoziţie îndoielnică şi aceasta. Altruiştii nu ajung niciodată în seraiul celor puternici. Ar face oamenii ceva la care nu ţin cu adevărat? Or, Adenauer a rămas timp de aproape cincisprezece ani la conducere, la palatul Schaumburg, din Bonn.

Din toate rămâne eventualitatea unor propoziţii lipsite de un sens profund. Pe acestea le-a multiplicat Adenauer la acea epocă. Chiar până la punctul la care generalul de Gaulle remarca în 1962, în timpul unei vizite a cancelarului făcută la Paris: „Aţi văzut, Chaban? zise generalul către preşedintele Adunării Naţionale. Mă vedeţi pe mine sfârşind astfel?" Dar Konrad Adenauer nu-şi dădea seama că deja îşi asuma riscuri şi că Republica şi le asuma, astfel, şi ea. Fără îndoială că ea l-ar fi iertat; îi datora mult. El o mânase spre cristelniţa botezului[44], în 1949, el îi asigura răspândirea. Cu toate acestea şi-a estompat el însuşi propria strălucire, pentru că nu reuşea niciodată să lase deoparte arta actoriei.

În timpul următoarelor luni, după sfârşitul războiului, Germania se căuta pe sine. Iat-o nu numai zguduită, ci şi împărţită în două, lipsită de libertate. La est, pe o linie care mergea de la Lübeck la Duderstadt, până la Hof, sovieticii ocupă mai bine de o treime din teritoriu. La vest, americanii, englezii şi francezii îşi împart restul, în trei zone. Dintre ruine răsar, totuşi, cei care-i vor da înapoi suflul. Astfel, Kölnul, citadela industrială din Rhenania, îl regăseşte pe Konrad Adenauer.

Nu rămăseseră decât puţin autohtoni în oraşul distrus pe trei sferturi. Ca revanşă, mulţi rătăcitori veniţi din toate punctele ţării, se stabilesc sub un adăpost provizoriu sau într-o groapă, pentru a reuşi să supravieţuiască. Pentru cea mai mare parte, acest om bătrân este un necunoscut. Tocmai fusese eliberat din închisorile în care îl ţinuseră naziştii în 1944. Ei îl mai băgaseră o dată la închisoare, dar numai pentru un an în 1933. Primar în Köln, înainte de venirea lor la putere, catolic înfocat, democrat zelos, Adenauer nu va fi niciodată de partea lui Hitler, nici nu-l va servi. El se estompase pur şi simplu, consemnat la domiciliu,

[44] Aluzie la „botezarea noului stat vest-german, care formează după unificarea zonelor de ocupaţie americană, engleză şi franceză".

într-o reşedinţă supravegheată.

Când reveni la primăria din Köln, intra în cel de-al şaptezecilea an. Faţa sa impenetrabilă, de mandarin, se acoperise cu riduri fine. Forma sa fizică, mediocră, sărea în ochi. Din tinereţe, avea unele necazuri legate de bustul său strâmt şi cavernos. Capacitatea respiratorie limitată ca şi tuberculoza pulmonară îl făcură inapt pentru serviciul militar. Periodic, câte o bronşită cronică rebelă îl slăbea şi mai mult. Ea explica înclinaţia sa spre guturai, spre bronhopneumonii, sau pneumonii. Moralul său părea pus mult la încercare. Urma să fie în curând văduv, pentru a doua oară. Leucemia o distruge pe soţia sa, mai tânără decât el cam cu vreo douăzeci de ani. Prima sa soţie murise în 1916, exact înainte ca el să devină primar în Köln, pentru prima oară. Şi ea avusese tuberculoză. Fusese bogată şi-l smulsese din condiţia sa modestă, de la magistratură. Ea fu aceea care-l lansă în afaceri, apoi în politica municipală. Edili dispuşi să muncească, aşa cum se pare că fusese acesta, nu se înmulţesc prea repede şi nici prin tot locul. Dar englezii, care au primit Colonia ca parte a sectorului lor, se temură. Presimţeau ei că se afla în el, în acelaşi timp, un Carol cel Mare[45] şi un Bismarck?[46] Adică un caracter cu multe umbre, deşi dovedise o bună educaţie şi o aparentă curtoazie? Ei ieşiseră prin marcaţi din război pentru a tolera ca un german, chiar dacă se remarcă din masa de oameni, să le ţină piept sau să le dea lecţii. Or, el exact asta făcea, şi chiar cu grabă febrilă. O grabă ce explică încercările la care erau supuşi concetăţenii săi. Cunoşteau pe propria lor piele calamităţile pe care ei înşişi le semănaseră cam peste tot, în Europa. Foamea îi ameninţa. Tot aşa şi epidemiile. Certurile îl opun pe Adenauer ocupanţilor Germaniei. Aceştia ajung să-l alunge de la primărie.

Konrad Adenauer ar fi putut, în acest moment, să se retragă din politică. De altfel, intra deja în vârsta serenităţii. Totuşi, el simţi că timpurile îi vor fi favorabile. Ţinute strâns până atunci de teama nazistă, voinţa şi puterea sa ies la iveală. Niciodată nu avea să întâlnească o ocazie asemănătoare. Timp de decenii, ei şi-a înăbuşit timiditatea, şi-a ascuns dificultăţile de comunicare

[45] Întemeietorul Imperiului Carolingian încoronat în anul 800 ca împărat.

[46] Otto von Bismarck cancelar al Germaniei între anii 1871—1890, supranumit „cancelarul de fier“.

cu ceilalţi, şi-a combătut un mai vechi complex de inferioritate care venea din epoca în care era un student sărac. O energie fecundă fierbe în el. Iată că, în sfârşit, ea iese la iveală şi carcasa zgomotoasă o urmează. Fondează partidul democrat-creştin, în Rhenania.

Cei ce se arată înflăcăraţi, sau mistici, vizionarii, toţi aceştia îi pot subjuga totdeauna pe nemţi. Hitler îi făcuse să meargă cu surle şi trâmbiţe, timp de doisprezece ani, până la frenezie, apoi până la prăbuşire. I-ai fi crezut moi, frânţi de şira spinării, goi la simţire pentru multă vreme. Or, un bătrân îi trezeşte, cu cuvinte pe care ei le uitaseră: „democraţie", „libertate". El le cere să se smulgă din disperare cu propriile lor forţe, să demonstreze lumii că pot să şi construiască, nu numai să distrugă. Începând din 1948, cel mai întunecat an de după război, el reuşi să-i mobilizeze.

În anul acela, nu fără câteva rezerve din partea francezilor, Aliaţii din zona occidentală îşi uniră zonele respective formând Germania. În sectorul lor, la Est, sovieticii dau şi ei o replică şi creează un guvern adevărat, încredinţat germanilor pe care însă îi controlează. Iremediabilul! Germania formează totuşi două ansambluri pe care le separă o cortină de fier. Fiecare parte va evolua conform destinului ei, pe căi paralele însă, străine una de cealaltă. Şi înfruntarea nu întârzie deloc. O primă criză izbucneşte la Berlin, dar ruşii blochează drumurile de acces până aici. Timp de treisprezece luni, fosta capitală nu va reuşi să supravieţuiască decât prin intermediul podului aerian impresionant menţinut de americani. Se naşte atunci un război rece care ameninţă să degenereze. Dar la 1 septembrie 1948, de asemenea, aleşii din diversele landuri germane de Vest se întâlnesc la Bonn; oraş decretat capitală în circumstanţele actuale. Konrad Adenauer prezidează acest Consiliu Parlamentar excepţional. Orele noilor deputaţi sunt numărate de acest mentor veteran. Ei trebuie să elaboreze o nouă Constituţie, să stabilească Republica federală, moştenitoarea vechiului Stat german. Primele alegeri generale la 14 august 1949, dau o uşoară majoritate democrat-creştinilor. Liberalul Theodor Heuss devine preşedintele Republicii. La 12 septembrie, el îl numeşte pe Konrad Adenauer cancelar, funcţie echivalentă cu a unui prim-ministru. Cel ce va ţine hăţul, căci, el va fi adevăratul patron.

Patru ursitori veghează la leagănul acestui nou născut cărunt, venit atât de târziu la clubul oamenilor de stat. Ele se numesc: Neîncrederea, Rezerva, Dispreţul, Inteligenţa. Un cocktail explosiv! Konrad Adenauer nu are încredere, într-adevăr, în comunism şi în Uniunea Sovietică. Circumspecţia sa vizează şi Anglia, de aceea el se arată inflexibil în ceea ce o priveşte. Conform părerii sale, adevărata putere la vest, este cea americană; el îşi va construi politica legându-se cât mai mult posibil de Washington. Suspicios, agresiv, insensibil la omagii ca şi la critici, dispreţuieşte părerile altora. Cât despre intoleranţă, intransigenţa sa de patriarh nu întârzie să se manifeste, căci interzice tutunul, interzice chiar şi miniştrilor să fumeze în timpul reuniunilor Consiliului. Punctual, el impune şi altora respectul aceleiaşi discipline. Sever în ceea ce priveşte codul bunelor maniere, el dă o înaltă ţinută adunărilor. Atent la aparenţe el îi dojeneşte pe consilieri când încălţămintea lor străluceşte prea puţin pentru gustul său.

Încă nu este vorba decât de manii neînsemnate. Acestea cântăresc puţin în faţa exemplului pe care el îl dă. Sarcina sa e covârşitoare: lansarea reconstrucţiei, căci 14.000.000 de refugiaţi, veniţi din Est, nu au adăpost, relansarea economiei, ameliorarea colaborării exterioare cu Occidentul, abolirea succesivă a ultimelor restricţii de control ale aliaţilor, crearea trustului oţel-cărbune, adeziunea la N.A.T.O., formarea *Bundeswehr*-ului şi a noii armate. Iată miracolul german. Şi Konrad Adenauer devine sufletul acestui miracol.

Uneori, cei din preajmă se preocupă de sănătatea sa. Dar el consideră această preocupare ca o îngerinţă în viaţa sa particulară. Nu obţinuse el o carte albă de la medicul său, doctorul Martini? Nu obţinuse asigurarea că putea accepta sarcina de a conduce Statul? Să-l lase în pace. Totuşi, din vreme în vreme se ascute o anumită formă de senilitate. De exemplu, el se crede persecutat. Îşi imaginează că i se supraveghează convorbirile. Telefonice şi cere anchete oficiale ministrului Comunicaţiilor. Tot aşa va lua în răspăr Elveţia, convins că este spionat aici în timp ce-şi petrece vacanţa, că i se fură minele de cărbune aruncate în coşul de hârtii. Pentru psihiatri, aceasta denotă o stare paranoidă. Manifestările de felul acesta îi caracterizează pe orgolioşi, pe neîncrezători, pe cei închistaţi în rigori. Sunt frecvente şi la idealiştii pasionaţi care deveneau

atentatori la viaţa regilor, în trecut, sau la reformatorii fanatici.

Începând din 1953, la şaptezeci şi şapte de ani, cancelarul Adenauer prezintă, de asemenea, tulburări de memorie. Se contrazice adesea, dar aruncă mereu greşelile sale în spinarea colaboratorilor. Aceştia se plângeau între altele că el nu consultă decât foarte rar documentele lor. Rapoartelor ministeriale le preferă bârfa. Când trece pragul anului optzeci al vieţii sale, cei din apropiere notează apariţia unei anosognozii, adică fenomenul de a nu mai observa evidenţele. În aceste împrejurări nu acordă importanţă nici vârstei sale, nici aspectului. Refuză să vadă amprenta anilor. Când discută cu industriaşi, unii mai tineri decât el şi care-i povestesc că au intenţia de a ieşi la pensie, rămâne uimit şi-i consideră bolnavi. Agasat de curiozitatea fotografilor, pune să fie plantaţi arbori împrejurul reşedinţei sale. Cum îşi pierduse măsura şi noţiunea reală a timpului, ignoră faptul că aceste plante vor creşte în următorii cincisprezece ani. Ajunge până acolo încât pune să nu fie publicate fotografii oficiale care l-ar arăta prea bătrân. Totuşi, lipsa sa de clarviziune durează puţin. Este convins că va trăi o sută de ani; în ceea ce-l priveşte, Dumnezeu nu poate pune o limită mai joasă compasiunii sale. Însă oricât am nega-o, căderea se accentuează. Este atins mai întâi organismul, apoi este atins şi spiritul. Şi aşa, aspectele comportamentului său, care construiseră factori pozitivi, când era în floarea, vârstei, alunecă spre paroxism. O evoluţie lentă, inexorabilă. Îndărătnicia sa devine deja încăpăţânare puternică. Rigoarea, morală se moaie în faţa rigidităţii mentale. Meticulozitatea i se transformă în obsesie. Puţin câte puţin, schemele cărora se supuneau gândurile sale se cristalizează. Decompensarea intelectuală îl stăpâneşte încetul cu încetul.

Apare acum şi nevroza obsesivă. Se instalează fără zgomot şi-i permite încă să ducă o existenţă normală. Dar că toceşte, totuşi, inteligenţa. Devine perceptivă la ritualurile care-i însoţesc activităţile, la asprimea acţiunilor sale, la absenţa totală de fantezie care se manifestă în opţiunile pe care le face. Cu siguranţă că el, asemeni multor oameni şi-a reprimat impulsurile. Însă acum ele îl acoperă, îl copleşesc. În mod inconştient, le proiectează în acţiunile sale. Mai întâi în anticomunismul său plin de convingere, apoi în existenţa unui ţap ispăşitor. L-a găsit în umbra sa: vicecancelarul Ludwig

Erhard. În ochii lui Adenauer, Erhard apărea drept o persoană care fuma prea mult, bea prea mult, mânca prea mult şi care va fi incapabil să-l succeadă. Va face din el ţapul său ispăşitor, îl va urî, îl va trata ca pe „un tigru de hârtie”.

Cancelarul Adenauer împinge repede aceste două proiecţii până la gradul de fobie, ceea ce demonstrează extinderea inevitabilă a nevrozei. Fobia, se ştie deja, este o teamă sau o repulsie iraţională, obsedantă. Ea survine în circumstanţe determinate, totdeauna aceleaşi pentru fiecare bolnav. În spiritul celui pe care-l atinge ea este în realitate rodul declanşării unui mecanism de apărare. O apărare împotriva unei infinite nelinişti, născută în subconştient. Bolnavul o transferă asupra altui individ, asupra unui obiect sau a unei idei care nu justifică totuşi o astfel de emoţie. Vederea acestei fiinţe, a acestui lucru sau a sistemului de care ai oroare, blochează apoi orice analiză obiectivă, raţională sau rezonabilă, la bolnavul ce posedă boala.

O altă mare personalitate având fobie a facilitat instalarea nevrozei obsesive a lui Konrad Adenauer: John Foster Dulles, care a fost secretar de stat la Afaceri externe pe lângă preşedintele american Dwight Eisenhower, până când a murit de cancer. Deşi Adenauer s-a lăudat adesea cu faptul de a nu fi avut niciodată vreun profesor în materie de politică, Dulles a jucat totuşi acest rol. El fu adevăratul aliat al cancelarului german timp de şase ani, la Washington. Împreună, ei au ţinut piept diplomaţiei sovietice, sub tempo-ul impus de american, care se rezuma în câteva cuvinte: „Nicio concesie să nu fie făcută fără o concesie prealabilă şi mai importantă chiar, a Moscovei; încăpăţânare şi inflexibilitate, căci flexibilitatea, în politică, nu înseamnă iluzie”. Totuşi, fobia comunismului şi cea pe care o poartă vicecancelarului Erhard paralizează atât de mult creierul şi reflexele cancelarului Adenauer încât nu mai deosebeşte capcanele care acoperă uneori politica şi diplomaţia, încât nici nu mai are forţa morală ce i-ar fi permis să ţină piept şantajelor atât de dese în universul Marilor Personalităţi. Toate acestea îl vor determina să comită erori grave în 1957, apoi în 1959.

În ziua de 9 septembrie 1957 răspunzând unei invitaţii a sovieticilor, se duce la Moscova. N-a putut evita călătoria. Ar fi fost altfel acuzat că neglija fie şi cea mai mică şansă de a

ameliora soarta germanilor din Est, pe care el voia să-i ataşeze Republicii Federale. Ruşii cunosc neîncrederea sa bolnăvicioasă în ceea ce-i priveşte, dar nu sunt neştiutori nici în legătură cu noua sa febleţe. Ei îl primesc cu cordialitate, şi îi deschid, în vederea instalării sale, vila pe care o ocupase scriitorul Maxim Gorki. Nichita Hruşciov însuşi întinde capcana. Uniunea Sovietică – spunea el – doreşte să stabilească relaţii diplomatice cu Republica Federală.

În schimb ea asigura reîntoarcerea în patrie a tuturor prizonierilor germani care se găseau pe atunci pe teritoriul Rusiei.

Or, Adenauer ştia în principiu că Moscova întreţinea deja relaţii de acest tip cu Germania de Est. Dacă acceptă, el împământeneşte, dintr-o lovitură, ideea recunoaşterii Germaniei orientale ca stat independent, întăreşte ideea divizării definitive a Germaniei în două blocuri, în două ţări străine. Un rival, sau un luptător cu lancea încă nerănit, ar riposta, ar fi pregătit un contraşantaj cu scopul de a-şi paraliza adversarul, ar fi făcut chiar apel la conştiinţa lumii. Însă Konrad Adenauer se înclină în faţa vehemenţei verbale a lui Hruşciov. Acceptă schimbul de mărfuri. În ziua aceea şi-a semnat cu adevărat, el însuşi, declinul.

O lună mai târziu îşi confirmă iarăşi slăbiciunea. Sovieticii lansează Sputnik-ul, primul satelit artificial. Fapta îl impresionează pe cancelar şi, la Bonn, el este convins că ruşii posedă o tehnologie formidabil de avansată chiar faţă de americani. Leagă pe loc conversaţii serioase cu noul ambasador al Moscovei. Fără îndoială că trebuia să fie tehnician pentru a presupune că această supremaţie spaţială nu va dura deloc, că ştiinţa americană va arăta dispreţ şi chiar va sfârşi prin a da o lecţie ruşilor în domeniul discutat. Specialiştii săi din Republica Federală iau o astfel de atitudine. Dar ar fi fost nevoie ca omnipotentul cancelar să coboare din înaltele lui sfere, să-l cheme şi să-i asculte. Nu remarcase încă, oare, că în jocul periculos instituit de protectorul său, Foster Dulles, el fusese întotdeauna cel care cedase?

Va confirma încă o dată topirea regulată a capacităţilor sale de judecată în 1959. De această dată, din cauza fobiei sale referitoare la Ludwig Erhard. În anul acela, la Bonn, preşedintele Republicii, Theodor Heuss, îşi termina cel de-al doilea mandat.

Se retrăgea. Konrad Adenauer decide să-şi depună candidatura. Spre marea uşurare a Republicii Federale. Atingând onoarea supremă, redutabilul bătrân ar fi abandonat în sfârşit, puterea. Timp de două luni, îşi pregăteşte mereu campania electorală. Nu se pun niciun fel de dificultăţi. Apoi devine dintr-odată conştient că nu va mai conduce ţara, că va trece ştafeta politicianului pe care de fapt îl detestă. Ludwig Erhard va deveni cancelar. Adenauer renunţă atunci la preşedinţie, care trece în mâinile lui Heinrich Lübke. Tocmai îşi închidea cu mâna lui uşa, care, deschisă fiind, i-ar fi permis să între, încă lucid, în istoria Germaniei.

Nu-i mai rămânea decât să se lase reprezentat la alegeri, ceea ce era contrar părerii mai multor membrii ai partidului. Obosită, plictisită, pentru că nu îndrăznea să-i întoarcă spatele cum ar fi cerut-o interesul ei general, Germania federală îl alese cancelar pentru a patra oară, în 1961.

La optzeci şi cinci de ani trecuţi, îşi începe ultima domnie, pe care o va încredinţa lipsei de demnitate şi care se va desfăşura în, rea-credinţă. Îl va ataca în mod josnic pe Willy Brandt[47], liderul social-democrat, amintind despre naşterea sa ilegitimă. Îl va ofensa în public pe Ludwig Erhard. Va încerca să îngrădească libertatea presei, se va dovedi ipohondru, irascibil şi jenant. Îi va descuraja şi pe ultimii săi credincioşi, care îl vor constrânge să demisioneze înainte de sfârşitul mandatului, la optzeci şi şapte de ani. O ieşire deloc elegantă. Paranoic fiind, el se cufundă în munca de redactare a „Memoriilor”. Însă nu deveni centenar, sfârşind prin a-l face şi pe Dumnezeu însuşi să se sature de a-l tot compătimi. Va ceda unei scurte boli, fără îndoială o tromboză cerebrală, la 19 aprilie 1967. La nouăzeci şi unu de ani.

Charles De Gaulle

În 1958, Franţa se clătina. Suferea de o anemie puternică pe care o întreţineau elanurile politice care blocau instituţiile. Lipsite de suflu, guvernele sale nu rezistau decât câteva săptămâni. Nici în metropolă, nici în Algeria, pe atunci colonie, unde acţiona de vreo patru ani rebeliunea musulmană în faţa

[47] Din 1964 preşedinte al P.S.D., ulterior cancelar al R.F.G.

unei armate care paraliza disensiunile, Statul nu mai avea autoritate.

Ca întotdeauna, în astfel de cazuri, fracţiunile politice îşi scot capul pe ici, pe colo. Unii, un pumn de oameni, zumzăie aşa de puternic, încât fac să se creadă că izbucneşte vreo revoluţie. Alţii botează slăbiciunea naţională numind-o leucemie. Şi a IV-a Republică se crede cu adevărat atinsă de această boală. Chiar în măduva spinării! Ea se lasă abandonului asemeni gorilelor în care instinctul de viaţă s-a topit până într-atât încât nu-şi mai construise culcuşuri, frânând chiar şi reproducerea speciei. Moartea va veni. Totuşi, înainte de a se întuneca la minte, vede trecând steagul în mâinile unui mare paladin care nu s-a ascuns deloc şi nu şi-a blamat rătăcirile manifestate încă de la naştere. Era în 1947 şi persoana se numea Charles de Gaulle, general de brigadă aflat la pensie.

Unii observatori politici dădeau asigurări cum că ei ar fi recunoscut mâna sa în agitaţia care a grăbit sfârşitul celei de a IV-a Republici. Conform părerii lor efervescenţa a corespuns prea bine cu profeţiile pe care şi le formula în discursuri acuzatoare urmărind să însufleţească Franţa, în timp ce el se smulgea ca dintr-o trapă din Haute-Marne, Colombey-des-Deux-Églises. În săptămânile care au precedat distrugerea, numeroase umbre alunecau în parc strângându-se împrejurul unei mari case cu aspect burghez, care domina drumurile Lorainei. Ca şi când aici se dădeau ordine. Şi totuşi, nu erau decât supoziţii. În perfectă legalitate, generalul Charles de Gaulle a preluat comenzile. Colegiul de 76000 de persoane însemnate, care-i numea încă pe preşedinţii Republicii l-a ales cu 78 de procente din 100 posibile. O reîntoarcere târzie la cârmă, căci Charles de Gaulle intra, într-adevăr, în cel de al şaizeci şi optulea an. Dar Franţa nu făcea mofturi. Ea era palidă şi, cu siguranţă, încleiată. Pliurile grele ale pleoapelor mascau uneori o privire dezabuzată. Ținuta rămânea în continuare îngrijită. Vocea părea afectată şi această voce cizela cu plăcere cuvinte rar folosite, care pătrund adânc. În brazda pe care o lasă, trecând, omul suscită mai mult ca totdeauna idolatria, şi, în proporţie oarecum egală, ura. Senzaţia de cald, apoi de frig, într-un cuvânt această stare îl exaltă şi-i înseamnă puterea. Numai indiferenţa îi distrusese pe şefii de stat. De Gaulle tocmai terminase de modelat o Constituţie nouă ce va consacra cea de-

a V-a Republică. Timp de unsprezece ani va ţine cârma Franţei. De-a lungul perioadei de dominaţie se va confrunta cu un întreg lot de probe politice şi personale, dar le va trece pe toate.

Se număra printre privilegiaţii care parcă „nu-şi simţeau corpul”; starea aceasta era o stare bună, absolută, după spusele medicilor. În realitate totul era un efort de voinţă. Niciun individ nu scapă total de mizeriile fizice, de-a lungul întregii sale vieţi. Spre deosebire de oamenii obişnuiţi, el nu a plecat urechea niciodată la aceste schimbări. Prin intermediul filosofiei şi al triumfurilor lor, astfel de oameni se impun, tăcând, propriului organism care-i recunoaşte drept Giganţi. Evident că rezistenţa la boală presupune o constituţie excepţională. Tot atât de evident este şi că „monştrii” o posedă. Dar şi instinctul puterii împins către paroxism şi credinţa totală care-i face să alerge continuu, care-i distinge atât de mult de oamenii liniştiţi, toate acestea îi protejează, de asemenea. Favorizat, astfel, Charles de Gaulle a ştiut să se retragă exact în momentul în care uzura îl acoperea. Tocmai pentru acest lucru foarte rar, exemplul său merită să fie remarcat.

O schemă obişnuită îţi permite să-i judeci comod pe şefii de stat. Renumele lor stăruie în măsura în care ţara lor străluceşte. Dar, cu de Gaulle o astfel de cale ar face aprecierea falsă, fără îndoială, pentru că el n-a fost un politician în sensul strict al termenului, copt încet-încet în sânul partidului. Nici chiar un militar perfect nu a fost, deşi a purtat uniforma o bună parte din viaţă. A marcat istoria prin propensiunea cu care s-a instalat la cârma Franţei, de fiecare dată când veneau spre ea valuri puternice.

Când ea se clătina în plin vârtej, în 1940 el luă cârma fiind pe atunci destul de necunoscut de popor şi smulse ţara din dezonoare. Când ea se căuta pe sine, în 1944, aiurită şi lipsită de vlagă după patru ani de convulsii şi pe când încă se duceau lupte pe teritoriul ei, el o relansă pe calea democraţiei. Imediat ce imperiul său colonial se destrămase şi se accentuase înapoierea industrială, ţara îşi vedea superioritatea dărâmată. Aceasta în anul 1958. Din nou el luă cârma. Pe firul a optsprezece ani ce se scurseseră, lumea se schimbase mult. Marile puteri tronau la Washington şi la Moscova. Propulsate de o expansiune galopantă, Statele Unite făceau legile în sfera occidentală. Uniunea Sovietică îşi dezvolta industria grea şi se

înarma. Deschisese, cu lovituri puternice, era cuceririi spaţiului şi îşi propagă doctrina în rândul ţărilor din lumea a treia pe care le înfunda de tot sărăcia. De data acesta, misiunea care-l inspiră pe generalul de Gaulle. Ar fi fost mai degrabă respinsă: asigurarea replicării franceze, limitarea traumatismului, apoi redarea lor la viaţă.

O astfel de atitudine constantă cu care se răspundea la orice întâlnire cu disperarea a intrigat. Tragediile uzează omul mai mult decât bătrâneţea. În afară de asta nu te poţi trezi dintr-o dată în postura omului care să poată înfrunta furtunile. Explorarea bagajelor ereditare vor rezerva fără îndoială savanţilor multe surprize. Dar ei ştiu deja că nu aici vor descoperi molecula ce conduce la drame.

Educaţia primită de Charles de Gaulle, cel de-al treilea copil dintre cinci pe care-i avu o veche familie burgheză, n-a justificat această înclinaţie. Henri, tatăl, profesor laic la iezuiţii pe care-i pregăteau marile şcoli din Paris, îi învăţa pe fiica sa şi pe cei patru fii ce întreprinseseră în trecut regii pentru ca Franţa să aibă grandoare. O Franţă venind din vremuri de demult, evocată încă de secole şi rămânând ea însăşi de-a lungul timpului. Pe scurt îi învăţa în maniera lui Chateaubriand. Mai mult, le inocula şi o morală riguroasă şi dezinteres. Hrăniţi cu acest *credo,* ei deveniră ca şi el, monarhişti regretând timpurile de odinioară, patrioţi zeloşi, fiinţe ale datoriei. Acestui tată care mânuia superb filosofia şi latina printre multe alte materii, cu excepţia limbilor străine, acestui tată, Charles de Gaulle i-a datorat gustul său pentru litere. Totodată, nimic din pedagogia atentă, dar clasică, nu predispunea la un comportament înclinat spre tumulturi.

Instrucţia sa, dobândită în armată nu poate lămuri cazul. El fu convenţional după pofta inimii. Mai întâi Saint-Cyr îl modelează numai din galoane. Apoi primul război medial. Şi şcolile de război. Şi viaţa din garnizoană. Şi scara avansărilor. Un univers care pune în valoare mai mult mediocritatea.

Explicaţia vine, bineînţeles, din istorie, generoasa făuritoare a tuturor lucrurilor. Şi câte destine n-a urzit ea? Impactul său asupra desfăşurării vieţii personalităţilor puternice l-a preocupat totdeauna pe Charles de Gaulle. Încă din tinereţe, în afara cursurilor şcolii, el a studiat timp îndelungat mecanismul urcării celor puternici spre putere. De exemplu Napoleon Bonaparte,

apoi George Washington, Thomas Jefferson sau prinţul Otto von Bismarck. Observase că ei deveniseră şefi de state pentru că ştiuseră să întâlnească, apoi să domine un eveniment. A mărturisit aceasta ziaristului american C.L. Sulzberger.[48] Prim ministru, foarte curând, el începu să-şi şlefuiască cu grijă propriile atitudini şi chiar maniera de a gândi conform unei anume conduite. Un amestec de hotărâri implacabile, de rigiditate şi de sclipiri.

Era nevoie de beton pentru a suda acest amalgam. De Gaulle s-a inspirat din filosofie, din părerile lui Henri Bergson, pe care-l văzuse de mai multe ori la tatăl său. Pentru spiritualistul francez, omul trebuie să cupleze inteligenţa cu impulsurile ca să poată deveni o fiinţă capabilă de acţiune. Disociate, aceste motoare nu conduc deloc spre vârfuri, afirma el. Intelectualul pur pluteşte în cultura sa, până ajunge steril. Cel ce este mai ales impulsiv, al cărui creier nu i-ar domina emoţiile (totuşi necesare şi ele) aleargă fără oprire spre nebunii. Acest mod de a gândi se impregnase lui Charles de Gaulle. El poseda amândouă forţele. Luate împreună, ele erau în stare să măture obstacolele.

Nu mai rămânea, pentru acest candidat desemnat să urce spre putere, decât să-şi aleagă registrul, tempoul care să-i elibereze energia. Soldat fiind, de meserie, el nu poseda decât o ţesătură strâmbă: fie luarea puterii profitând de un *pronunciamiento* sau ascensiunea spontană dar legitimă la cârmă în timpul unei crize profunde. Prima posibilitate presupunea o înclinaţie spre furie, presupunea violarea spiritelor, dictatura, ceea ce nu se împăca deloc cu înclinaţiile sale atavice. Fobia sa faţă de elanuri, faţă de dependenţa de un grup care să facă presiune îl purtă spre cea de-a doua cale.

Dacă a avut loc vreodată un complot al lui de Gaulle actul ţinea de următoarea circumstanţă: disponibilitatea acestui om. El nu fusese predestinat să devină şef de stat mai mult decât oricare altul. Dar el se pregătise oarecum pentru aceasta. Mai era însă nevoie şi ca ţara să-l descopere şi să ştie că nu era în spatele lui nicio maşinărie, că se ţinea mereu departe de partide. Niciodată autodisciplină sa nu-i va oferi momente de răgaz. Îşi întreţinuse de bună voie solitudinea. O aură de mister îl învăluia şi-l proteja.

Prima sa oră, aşteptată îndelung, nu sună decât la 6 iunie

[48] *Les Derniers des géants,* op. cit.

1940. Se războia cu nemţii, cu cea de-a patra divizie, a sa, cuirasată, formată din care de luptă. Pentru ideile sale strategice, respinse adesea de cei de acelaşi rang, dar purtând coroana cu frunze de stejar, Paul Reynaud, preşedintele Consiliului, îl chemă în guvernul său, dându-i funcţia de subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naţionale, odată cu titlul provizoriu de „general de brigadă”. Îl trimise la Londra cu scopul de a-i asigura pe englezi în legătură cu voinţa de nestrămutat a Franţei de a rezista chiar şi dincolo de mare, dacă trebuia.[49] Investit în mod legal, Charles de Gaulle îşi va elibera atunci primul său impuls controlat. El va rămâne în Anglia.

Va continua aici lupta, în timp ce Philippe Pétain, cel ce i-a succedat lui Reynaud, colabora în Franţa cu naziştii.

O a doua şansă fu în 1944. Războiul nu era terminat. Un aer de aventură stăpânea Franţa. În septembrie, la Paris, de Gaulle formă foarte repede un guvern provizoriu. El era elementul principal al acestui guvern, ceea ce-i permise să restabilească instituţiile republicane. Dar, văzând cum reapăreau partidele, cu aceleaşi nume şi aceiaşi – clienţi ca altădată „mici focuri sub oale mici” cum spunea el adesea, înţelese că i-ar fi fost de folos să-i lase să-şi etaleze ceea ce el numea „nocivitate”. Părăsi deci puterea în 1946, apucându-se să traverseze deşertul, operaţie care se prelungi doisprezece ani.

Cât despre cea de-a treia oră a sa, în 1958, contrar a ceea ce cred mulţi exegeţi, lui nu i-a mai fost dat acum să-şi semene sămânţa furtunii. Seminţele existau deja. Nu-i mai rămăsese decât să strângă recolta. Într-adevăr, armata cedase decepţiilor. Naţionaliştii ardeau de nerăbdare să-şi impună vederile. Pântecele moale al ţării nu mai avea încredere în pietrele de moară ale destinului. Şi nu comanda de pretorieni îl chemă la putere se lăsă purtat de val până la Elysée, dar mereu fidel misticii sale, fără să acorde cel mai mic gaj rebelilor. Îi jucă pe degete. Mai târziu îi va mătura. Era nemilos faţă de cei ce urmau să fie zdrobiţi şi perfid cu cei pe care-i va înşela. Puţin îi păsa dacă trece drept procomunist în ochii celor din extrema dreaptă sau dictator pentru cei de stânga. Rumoarea nu-i afectează decât pe oamenii care poartă pantofi de bal. Solitar în mod invariabil, detaşat şi privind de sus, el se ţinea departe de

[49] Général de Gaulle *„Mémoires de guerre“* t. I Paris, Ed. Plon 1954.

învălmăşeala comună.

Reîntoarcerea sa îi încurajează, evident, pe majoritatea cetăţenilor. Dar pe unii îi îndeamnă să-i pună întrebări în legătură cu starea sa. Nu spusese el, chiar în mai multe rânduri, să soseşte prea târziu cu zece ani? Şi că nu ar trebui ca cineva să accepte responsabilităţi supreme dincolo de vârsta de şaizeci de ani? Într-adevăr, el se numără printre cei ce nu vorbesc niciodată despre sănătatea lor. Chiar fiind acasă, la părinţi era obişnuit să nu se menajeze. Bontonul impunea să nu te plângi niciodată. În timpul primului război mondial, fiind căpitan, Charles de Gaulle fusese rănit de trei ori, la mână, la picior, apoi la coapsă, de către o baionetă. Dar nu se lăuda cu asta. Mai mult, sub acoperişul său de la Boisserie, această bastilie de notar pe care o va cumpăra în 1937 şi care va lăsa urme în bugetul său, nimeni nu îndrăznea să evoce răul de care suferise. Un singur om cunoştea toate astea: doctorul André Lichtwitz, medicul său personal. Fiind mai mic decât el cu nouă ani, acest Girondin crescut la Paris făcea carieră în tratamentul glandelor endocrine ca medic-asistent la spitalul Lariboisière şi consultant la spitalul american de la Neuilly. De fiecare dată, când pleca de la Colombey spre capitală, generalul de Gaulle avea o întâlnire cu el. Uneori nu venea decât ca să mai discute împreună.

Alegerea doctorului Lichtwitz, ca practician nu fusese făcută la întâmplare. Specialitatea sa are legătură directă cu generalul, care suferă de un diabet uşor. O afecţiune răspândită, care se manifesta la mai bine de un milion de francezi şi era caracterizată prin prezenţa persistentă şi anormală a glucozei în urină. Ea rezultă dintr-o proastă funcţionară a reglării cantităţii de zahăr în sânge. Având o origine ereditară, ea se manifestă la un caz din trei.

Această tulburare a metabolismului, în cazul generalului era controlată datorită vigilenţei, recurgerii la medicamente şi la regim alimentar. Dar generalul cunoştea manifestările degenerative care-l ameninţau, cum îl ameninţau pe orice diabetic. Ele se refereau la nervii periferici şi la complicaţiile vasculare. Una dintre ele viza şi ochii. Când atingea retina, provoca cecitate. Uneori leza doar cristalinul, această lentilă transparentă plasată în faţa fiecărui ochi, ce permite să se compună pe ecranul retinar imagini captate dinafară. O deformare a acestui cristalin atrage după sine miopia,

hipermetropia, presbitismul sau astigmatismul. Cataracta se formează atunci când lentila devine opacă. Cei doi ochi sunt în acelaşi timp atinşi de boală.

Mai degrabă datorită vârstei decât diabetului fără îndoială, această tulburare îl afectase pe generalul de Gaulle, în 1956. Avea atunci şaizeci şi şase de ani. Ablaţia cristalinului ochilor fu hotărâtă de urgenţă. Era în acea epocă o operaţie încă dureroasă. Copleşit de starea sa timp de câteva săptămâni, temându-se că va deveni bătrân înainte de a avea vârsta, generalul de Gaulle trecu însă proba. De la această dată fu constrâns să poarte ochelari speciali, cu sticle groase, dar el refuza să-i poarte în public ca să rămână în faţa oamenilor cu imaginea sa legendară a omului de la 18 iunie 1940. Însă nu putea distinge nici trăsăturile, nici interlocutorii. Nu zărea decât umbra.

Un an după această intervenţie oculară, doctorul Lichtwitz i-a interzis cu desăvârşire tutunul. Măsura de prevedere lăsa să se ghicească întinderea mare şi amploarea maladiei arteriale. E adevărat că şi fuma mult. Chiar mai mult de trei pachete de ţigări pe zi, Navy Cut, ţigări care-i aduceau aminte de şederea sa la Londra.

Un astfel de tablou medical i-ar fi incitat pe mulţi să-şi menajeze forţele. Dar reîntâlnirile cu puterea îl întăresc pe generalul de Gaulle. Începând chiar din 1958 el uită şi de diabet şi de vederea sa slabă. Graba pe care puterea o face să se nască îl ia cu ea. La el, această grabă şterge percepţia tulburărilor fizice, chiar dacă ele îşi urmează cu viclenie acţiunea de ruinare. Nefiind mult resimţite de organism, ele nu stânjenesc cu nimic mobilizarea intelectuală. Aparenţa, alura, trădează evident vârsta, dar flacăra spiritului şi rigoarea raţiunilor fac să fie neglijată îmbătrânirea corpului.

Având un ritm de lucru de zece ore pe zi, uneori treisprezece sau paisprezece când crizele grave ale conducerii se ridică la cota lor cea mai de sus, el se află într-un fel de maraton care-i va supune rezistenţa la o probă dură. Pe parcursul celor şapte ani, cât a durat primul său mandat se va adresa de treizeci de ori ţării prin intermediul radioului şi al televiziunii. Va avea legături cu toate corpurile constituite în politică şi cu toţi primarii Franţei, va vizita două mii cinci sute de comune, va efectua optzeci de călătorii, va acorda mii de audienţe, va ţine

opt sute de şedinţe de consiliu şi va vedea cel puţin 15.000.000 de francezi.

Urmările politicii sale pe parcursul primei perioade de preşedinţie sunt cunoscute. Independenţa statelor africane colonizate este confirmată de vreme îndelungată. După ce se gândiră îndelung că armata ar trebui să mai rămână o vreme în Algeria, el consideră că această ultimă posesie franceză devine o greutate insuportabilă pentru ţară, şi atunci poartă şi încheie negocieri care conduc la emanciparea ţării. În întreaga lume, ca şi în Franţa, ba se face de ruşine, ba se face admirat pentru recunoaşterea Chinei populare, sau a atitudinilor faţă de Sud-Estul asiatic sau zâmbetelor stranii trimise Moscovei. Ziaristul francez Raymond Tournoux, care i-a consacrat mai multe opere[50] explică faptul că el nu avea nici filie nici fobie în ceea ce priveşte politica externă. Fie ignora, fie disimula. Se eliberează însă de aceste acţiuni derizorii, păstrând judecata rece într-un domeniu abil şi prefăcut uneori; decide apoi alegerea, provizorie a alianţelor, răsuciri viclene de poziţii, folosind chiar şi şantajul şi perfidia, pe scurt, rămânând în adevărata tradiţie diplomatică. Nu uită nimic, dar se dovedeşte impermeabil la sentimente, ca şi la resentimente. Avându-l în frunte, Franţa nu are nici prieteni, nici duşmani, ci numai interese personale. Prin asta se apropie de Stalin şi construieşte un lanţ de speculaţii. Este contra imperialismelor moderne şi le combate public. Totuşi, în acest punct, atitudinea sa neprietenoasă este mai puternică faţă de americani decât faţă de sovietici. Îşi aminteşte de vremurile de război şi de afronturile la care îl supusese Franklin Roosevelt. Conştiinţa sa nu se dezminte niciodată. Observă o autonomie absolută faţă de forţele de presiune. În această privinţă s-ar putea nega că el nu a fost un mare Om de Stat? Şi-a pus curajul său nemărginit, şi-a pus demnitatea şi ideile în serviciul independenţei şi creşterii măreţiei Franţei.

Indiferentă la ţârâielile politice, doamna de Gaulle veghează din umbră păstrarea sănătăţii acestui mare om.[51] Ea impune regimul, îl determină pe orice *maitre d'hôtel* să nu umple prea mult nici paharele soţului, nici farfuriile sale. El nu e prost. Îşi

[50] Raymond Tournoux *La Tragédie du General, jamais dit. Le Tourment et la fatalité,* Paris, Ed. Plon, 1967, 1971, 1974.

[51] Claude Duleng, *La vie guatidienne à l'Elysée au temps de Charles de Gaulle,* Paris, Ed. Hachette, Littérature, 1974.

satisface înclinaţiile gurmande când damele nu sunt de faţă, de exemplu în cursul dejunurilor de vânătoare, la Rambouillet.

Două atentate care sunt foarte aproape să-şi atingă ţinta la Pont-sur-Seine apoi la Petit Clamart dovedesc că rămâne totuşi expus permanent gesturilor demente. Evident, nu ignora el însuşi faptul?! Chiar a mărturisit că nu i-ar displace să dispară în acest fel. O ieşire wagneriană. Pentru că îl citise prea mult pe Nietzsche, are o sumbră atragere spre lucruri care conduc la moarte. De asemenea, suportă greu şi cei două sute de gardieni, cei cincisprezece inspectori civili şi cele cinci „gorile” care-l protejează.

O teamă identică de a nu-l vedea cedând brutal vreunui cataclism organic îi împinge pe cei din anturajul său să întărească supravegherea medicală. În decembrie 1959, fratele său, Pierre, fu atins, la Elysée, de o boală cardiacă gravă care-l doborî. Era la sfârşitul săptămânii. Doctorul Lichtwitz părăsise Parisul. În locul ce servea drept infirmerie, aproape de locuinţă, la intrarea în palat nu găsiră decât aspirine. Două ore se scurseră până când un alt medic să poată să intervină. În zadar. Această dramă, la care a asistat şi generalul i-a incitat pe cei responsabili cu securitatea sa să mobilizeze în permanenţă doi tineri medici, internişti, de la serviciul de sănătate publică, persoane care se schimbă la fiecare opt luni. Ei stau în preajma generalului pe care-l însoţesc în toate deplasările; le este totdeauna pregătită o cameră aproape de a sa. Duc cu ei mereu o valijoară cu echipament pentru orice urgenţă. Misiunea lor se rezumă la a aduce primele îngrijiri, la asigurarea reanimării, în aşteptarea medicului curant, sau chiar transportarea de urgenţă la spitalul Cochin unde două camere stau pregătite în permanenţă pentru general.

Acest medic curant, doctorul Lichtwitz muri la 19 iulie 1963. Înainte de a muri, îl prezentă lui Charles pe succesorul său, un prieten; era doctorul Roger Parlier, şef de consultaţii la spitalul Fundaţiei Rothschild.

Încă de la începutul său, anul 1964, totuşi cel mai liniştit an al primei perioade preşedinţie, se dovedi însă, pe parcurs, un an care-l puse la încercări fizice generalul de Gaulle. Avea pe atunci şaptezeci şi patru de ani. Periodic, îl torturau viziuni de apocalips. Accentele deveneau disperate şi anturajul său, departe de aceste lucruri, nu mai înţelege dacă el îşi dorea

schimbarea sau era într-adevăr aşa. Scânteietor, strălucitor dimineaţa, el se metamorfoza câteva ore mai târziu într-un bătrân simţind cum vine spre el frigul etern. A doua zi îşi revenea. Începând din această perioadă îl pasionează longevitatea altora.

Ceea ce-i provoacă repulsie mai mult decât decrepitudinea în sine este spectacolul ei dezolant. Ca toate fiinţele pe care o asceză morală le face să devină dure, ca toate fiinţele care se prefac cum că şi-ar ignora corpul, şi el care uneori fantasmele sale. Timp îndelungat, crezu că va muri de cancer şi-şi mărturisi gândul lui Lichwitz. Obsesia care urca mereu, pe la începutul lui 1964 era legată de îmbătrânirea ţesuturilor. O cunoştea el bine pentru că o studiase la mareşalul Philippe Pétain, începând din 1925. Pe atunci el servea de „exploatat" bătrânului soldat, scriind cărţile pe care mareşalul le semna. „Eu, care am lucrat aproape de el, afirmă generalul, am văzut apărând în el două fenomene la fel de puternice şi totuşi contradictorii: dezinteresul senil faţă de tot şi ambiţia senilă de a obţine tot".

„Lovit de boală, Philippe Pétain nu mai lucra decât patru ore pe zi. Alura rămânea marţială, dar era înşelătoare; capul nu-l mai servea. Spiritul său se desprinsese de el, scria de Gaulle. Dar totuşi nu rupea legăturile. Viza din ce în ce mai sus. Era criza reîntoarcerii către vârsta tinereţii. Ambiţia este ultima pasiune a bătrânilor".

Să fi simţit generalul că această pasiune trece dincolo de inteligenţa sa? Există o dovadă care arată că el simţea în mod sigur; îşi supune subalternii la presiuni distrugătoare, îl solicită, când are prilejul, pe fiecare dintre cei care îndrăznesc să-i spună să plece. Totuşi, alimentate fizic de instinctul de putere sursele sale fizice sunt mai puţin atinse decât s-ar părea. Călătoria oficială pe care o întreprinde în Mexic, de la 15 la 24 martie 1964, este dovada acestui fapt. Suferă într-adevăr de un adenom, o tumoare la prostată. Această glandă masculină, în formă de castană, situată sub vezică, strânge în mod normal canalul uretrei care evacuează urina. Ea contribuie, prin lichidul hrănitor pe care-l secretă la protejarea sămânţei omului. Când un adenom – care uneori poate fi canceros – creşte în volum, uretra este ştrangulată şi micţiunea se produce însoţită de o mică jenă. Poate să provoace şi o retenţie totală. Dacă această congestie nu mai cedează remediilor, sau băilor călduţe, trebuie

operată. Însă Charles de Gaulle n-a vrut să întârzie călătoria în Mexic. Intervenţia chirurgicală fiind amânată pentru mai târziu el poartă în vezică o sondă, pusă de profesorul Pierre Aboulker, unul dintre eminenţii urologi francezi.

„În timpul când i-am pus-o, a mărturisit acest chirurg, el ştia despre acest subiect cam tot atât cât mine. Îmi spune că i-ar face plăcere să-l poată întâlni pe chirurgul care perfecţionase modelul sondei ca să-l felicite. Îi răspunsei că era cam dificil, căci acela era un chirurg american. El deveni roşu-stacojiu şi-mi zvârli dintr-odată: «Vreţi să spuneţi că mi-aţi pus o sondă americană! Doamne-Dumnezeule, deci franceze nu există?» Mă grăbii să-i explic cum că modelul era fabricat în Franţa, sub licenţă, aşa încât, într-un fel, tot francez era…" „Bine", spuse. Aşa nu ajunge. Trebuie să avem şi noi un model al nostru, propriu. Doctore, nu vreau să se ştie că mi-aţi pus o sondă americană. Consideraţi faptul drept un secret de Stat".[52]

Fie că proteza era americană, fie franceză, a o purta este uneori un lucru dureros. Anturajul generalului se întreba cu voce joasă cât de gravă era tulburarea. Se observă purtarea schimbată a comportamentului său. Curajos fiind, el întinde pasul şi uită suferinţa. Personajul depăşeşte persoana. Acolo, el reprezenta Franţa.

Puţin după reîntoarcerea la Paris, intră în spitalul Cochin şi se lasă în mâinile echipei chirurgicale a profesorului Aboulker, la 17 aprilie. Doctorul Jean Lassner, care era de obicei reanimatorul acestuia îi asigură anestezia. Patronul are bisturiul în mână, incizează peretele abdominal, trece de-a lungul hipogastrului, între fosele iliace, şi înlătură prostata fără să se atingă de vezică. Biopsia confirmă însă că nu are nimic malign.

Cu forţele împrospătate la începutul toamnei, căci este în mod evident făcut din lemn de esenţă tare, generalul de Gaulle se lansează într-un turneu de-a dreptul nesocotit din septembrie până în octombrie. Douăzeci şi cinci de zile în pas săltat, în zece ţări ale Americii latine. Discursuri în lanţ, mese copioase, un pic de somn în avion, înfruntarea urletelor, mii de mâini strânse, niciun pas făcut înapoi, niciodată, în faţa mulţimii, nici ochelari care să protejeze contra soarelui insuportabil care-i pătrundea în ochii şi aşa bolnavi… Ce voia el oare să demonstreze?

[52] Dr. Pierre Aboulker; au journaliste américain David Schoenbrun.

Preşedintele francez a considerat din punct de vedere politic această Americă latină drept un continent al viitorului. Nu voia să o lase în tête-à-tête cu Statele Unite. Şi nici nu dorea ca ea să alunece spre comunism. Gânduri pioase, fără îndoială. Acolo, ca peste tot, cei ce au pâinea şi cuţitul sunt cei ce dirijează. Dar în aceste ţinuturi îndepărtate el apăra viziunea sa legată de lume şi de democraţie. Deşi revenise la putere cu zece ani prea târziu – singurul plan în legătură cu care se plângea doctorului Lichtwitz era cel al sănătăţii. Aceasta începând din 1965. Fluviilor le trebuie o înclinare a solului, chiar şi celor mai puternice, ca să poată să curgă până în mare. Este o lege a fizicii. Le trebuie tinereţe oamenilor, chiar şi celor mai puternici, pentru ca să-şi desfăşoare diferite activităţi, pe timp îndelungat. Este o lege a biologiei. Şi aceste legi, măsurabile prin intermediul ştiinţei, nu se discută. Fiind ca un torent, ca o furtună, timp îndelungat, generalul de Gaulle intra la şaptezeci şi cinci de ani, într-o vârstă plată, când organismul începe să se desfacă, asemeni unui fluviu leneş, în delte. Dar iată-l cum pleacă din nou către o altă perioadă de preşedinţie.

Discutată de unii, lăudată de alţii, cea de a V-a Republică a sa a ieşit din perioada turmentată care-i consacra copilăria. Pe măsură ce se şterge vremea pericolelor, pe măsură ce se întăreşte pacea spiritelor, observatorii nu mai fac pe causticii, criticând mereu. Ei cred tot mai mult că generalul va mai reuşi încă vreo câteva lovituri date în felul său politicii internaţionale; adică restabilirea autorităţii Franţei, ieşirea din Organizaţia Atlantică la nivel militar şi încercarea de a construi Europa, dar nu va putea să se opună împărţirii lumii sub tutela sovieticilor şi americanilor. Ei observă că, dacă a putut lansa industrializarea într-o ţară eminamente agricolă, în politica interioară nu va reuşi totuşi să regleze dificultăţile economice născute de repartizarea bogăţiilor. Proiectele sale de participare bat pasul pe loc.

În drumul său, veleităţi de emancipare încep să-i cuprindă pe unii dintre colaboratorii săi cei mai apropiaţi, până şi pe Georges Pompidou, cel format în Seraiul său, care simte izvorând în el dorinţa fierbinte de a urca. Încă respectând în aparenţă ritualurile instituite, unii se detaşează în adâncul lor, aproape cu totul. Lumea începe să poarte ştiri despre toanele acestui mare om. Abandonând foarte repede nava gaulistă, à propos de

reforma constituţională din 1912, Pierre Sudreau afirmă cu certitudine că generalul ordonase să fie supravegheaţi miniştrii încă din 1948, să le fie observat modul de viaţă, să se noteze pe cine primesc în vizită şi chiar în cea mai adâncă intimitate. Serviciul acesta de anchetă îi permite de altfel doamnei de Gaulle de a cunoaşte meandrele vieţii pariziene şi de a proscrie de la propria masă cuplurile de divorţaţi.

În faţa acestor mici nimicuri care se acumulează generalul simte cum mijeşte unul dintre acele accese de mânie care-l afectau atât de mult altădată? Dacă se declanşează, îl va putea el stăpâni?

Memoria e bună. Rotiţele mecanicii care alcătuieşte sufletul, bine unse, alunecă pe făgaşul lor. Poate încă să ţină splendidele sale conferinţe de presă, etalate pe parcursul a nouăzeci de minute, sau discursuri admirabile durând o oră, fără să consulte vreo notiţă, fără să schimbe o iotă din textul original învăţat pe dinafară.

În politică internaţională, adevăratul său câmp de bătălie, se simte la fel de tare. La Pnom Penh, el se arată dur şi distrugător faţă de americanii a căror expansiune în Extremul Orient o dezaprobă. Nu se dă înapoi nici de la a-i sfâşia pe mulţi dintre partizanii săi, dezaprobând Israelul cu referire la Războiul celor Şase Zile declanşat de această ţară în 1967. El răneşte fără remuşcări poporul evreu, îl numeşte „dominator şi sigur de el”. În ochii săi, e convins că apără astfel interesele Franţei în Orientul Mijlociu. În iulie 1967, el ofensează Canada cu strigătul său: „Trăiască Quebec-ul liber!”

Poziţiile sale nu trebuie să surprindă. Ele se înscriu pe firul drept al misticii gaulliene. Dar unii nu vor pierde ocazia să exploateze aceste intervenţii într-un alt context, lăsând să se înţeleagă că ele traduc o cădere a spiritului, repetată în cazul preşedintelui. Aceste zvonuri nu vin din rândurile opoziţiei, ci din clanul fidelilor unde înfloresc multe ambiţii deja. Ele se vor amplifica în mod deschis, după evenimentele din mai 1968.

Un talmeş-balmeş studenţesc care o ia razna? O nemulţumire justificată? Un foc de paie? O revoltă spontană? Ţara, în orice caz, nu urmă pumnul de tineri care înfierbântau străzile pariziene. Dar ea constată cu teamă că puterea pluteşte. Generalul de Gaulle, e adevărat, era pe atunci în străinătate, la Bucureşti, într-o vizită protocolară la români. Când se întoarce,

descoperă o criză pe care guvernul sau nu a putut să o controleze. Muncitorii năvălesc în mişcarea universitară. De data aceasta puterea trebuie să intervină. Ca să împrăştie manifestanţii, Georges Pompidou, primul ministru, optează pentru o manevră şireată: acordă creşteri de salarii celor care cer aceasta; o lovitură cu degetul dată inflaţiei şi finanţele îşi vor recăpăta echilibrul dorit. Cât despre de Gaulle, generalul nu mai percepe exact situaţia. El dispare deodată, împreună cu familia. Trecând liniştit în zbor pe deasupra Franţei el se dezintoxică inspirând aer proaspăt. Douăzeci şi patru de ceasuri mai târziu el se reîntoarce la Elysée, îşi recapătă puterea, apoi cuvintele care-i transportau pe ascultători, ba chiar şi ţara, care-l priveşte „ochi în ochi”. Electorii, în iunie 1968, dau o lovitură zdrobitoare majorităţii care-l susţine: 358 de deputaţi, din 485 sunt înlocuiţi.

Dar totuşi, inima nu-i mai este aici! La şaptezeci şi opt de ani, nu mai începi cucerirea politică a unei naţiuni cu o echipă nouă. Or, el exact asta trebuia să facă.

Deşi acest scrutin din iunie a adunat atâtea voci populare împrejurul numelui lui, încrederea într-un mare număr de cadre care-l înconjoară s-a topit. Îşi consumă un adevărat divorţ politic cu Georges Pompidou, se îngrădeşte cu ziduri de izolare. Printre tumultul declanşat de scurta sa depoziţie, zgomotele cele mai neplăcute sunt într-adevăr cele ce vin din sânul tribului său: Câţiva baroni au ţinut isonul. Alţii au cedat fie panicii, fie poftei nemăsurate de a se sui pe tron. Ei i-au negat harul, nu i-au mai recunoscut acest dar deosebit care-i permitea să stăpânească uraganele. Pe la spatele lui murmurau: „S-a clătinat”, „Vasul se scufundă”, „S-a sfârşit cu şeful”.

Sfârşit? Oboseala câştigă, e adevărat cu puţin mai înainte de previziunile făcute. Ginerelui său Alain de Boissieu, şi fiului său Philippe, de Gaulle nu le-a ascuns niciodată intenţia de a se retrage la optzeci de ani. Numai medicii şi el însuşi, evident, erau cei ce ştiau că un anevrism disecant al aortei se dezvolta mereu. Tulburarea fusese reparată de câţiva ani. Peretele arterelor a suferit de pe urma. Acţiunii combinate a arteriosclerozei şi a hipertensiunii. Dilataţii localizate, într-o oarecare măsură hernii, ating aorta, calea regală a torentului sanguin spre torace şi spre abdomen. Diabetul contribuie cu siguranţă la instalarea răului. Aceste anevrisme, cum spun cei

de la Facultatea de medicină, dovedesc cum că tunica internă a vasului major s-a rupt în mai multe locuri. Ele umflă de asemenea stratul mijlociu şi peretele extern al aortei şi pot să-l străpungă.

Iată, deci, că se apropie pentru Charles de Gaulle ora când trebuie să-şi părăsească locul. Sub scoarţa stejarului seva se epuizează. El a ţinut cârma până acum, fără să cadă, el a dominat, fără să pomenească, aceste stări de rău, fizice, care ar fi putut opri orice alt candidat în cursa pentru putere. În avionul său, de câte ori nu fusese el surprins stând ca o statuie, în fotoliu, cu ochii larg deschişi, în timp ce toţi cei din preajmă, doborâţi, dormeau de-a binelea? Insensibil la orice fel de climat, la epuizare, el a fost totdeauna exemplu în lume, atunci când a reprezentat Franţa. De vreme ce eroziunea se apropie, nu va cădea în ochii publicului. Asta ar fi fost de neimaginat!

Cu mâna lui îşi deschide singur poarta spre ieşire. Prin intermediul unui referendum conceput în mod deliberat ca ambiguu, un referendum care amestecă economia cu politica „Nu”-ul îl duce cu sine la 27 aprilie 1969. După miezul nopţii, la ora douăsprezece şi unsprezece minute, în seara aceea, generalul de Gaulle se demite singur din funcţii. Acum se ştie că în momentele acelea se pregătea deja să moară. Atins în cele mai profunde straturi ale sale de o mare tristeţe care-l cuprinsese, povestise mai târziu Raymond Tournoux. Adânca tristeţe nu a mai încetat de atunci să-l viziteze.

Era o copleşire născută de prezicerea că „micile focuri de sub micile oale” vor începe să urzească din nou, chiar şi după dispariţia sa, că Franţa nu va găsi aşa de repede un loc respectabil în concertul naţiunilor, că ea îşi va schimba opiniile referitoare la trecutul său. Nu mai putea nimic pentru ea. Organismul său închidea orice speranţă. Venise vremea de a pune ordine în propriile afaceri, apoi de a se abandona, cu cărţile de joc în mână, acelor acţiuni calmante numite arbitrar „reuşite” sau „solitare”.

În octombrie 1970, pentru prima oară generalul vorbeşte despre dureri difuze, fără îndoială datorate fenomenelor de eroziune ale vertebrelor de către dilataţia anevrismală. La sfârşitul după-amiezei pe 9 noiembrie 1970, unul dintre anevrismele aortei, probabil situat în apropierea învelişului inimii, explodează. Hemoragia îl fulgeră pe Charles de Gaulle.

Această moarte provocata de ruptura anevrismului disecant a putut determina să se creadă, conform opiniei câtorva specialişti că generalul de Gaulle era purtătorul unui sindrom Marfan, boală ereditară de care suferise şi preşedintele Statelor Unite, Abraham Lincoln. Acest sindrom a fost descris de către un medic francez, Antoin Marfan, în 1896. El se caracterizează printr-o talie foarte mare, un torace ca o pâlnie, membre superioare

Georges Pompidou

O amintire încă proaspătă. 2 aprilie 1974. La Bursa din Londra, cursul unciei de aur tocmai atingea cei mai înalt nivel cunoscut în istorie. În Vietnamul de Nord se remania guvernul. lugoslavia se nelinişstea datorită manevrelor militare navale italo-americane în zona de nord a Adriaticii. Ploua asupra Parisului în acea seară. Televiziunea proiecta „Omul de la Kiev”, un preludiu la o dezbatere legată de evreii din URSS. Către orele douăzeci şi două, poliţia bloca fără zgomot mare cele două căi de acces care conduceau spre cheiul Béthune, şi spre extremitatea răsăriteană a insulei Saint-Louis. Cu o oră în urmă, moartea îi adusese eliberarea lui Georges Pompidou, de şaizeci şi trei de ani, cel de-al nouăsprezecelea preşedinte al Republicii, decedat în propria sa locuinţă, care domina Sena. Un cataclism hemoragie îl doborâse.

Primele reacţii ale străinătăţii: Moscova aducea onoruri „interlocutorului activ, dar dificil”. „Regele-Bourbon dispare fără a avea un urmaş” adăuga Londra. Washingtonul saluta pe „moderatul certurilor atlantice”. Cei de la Bruxelles se înclinau în faţa „stoicului creştin”. În Franţa, punctând necrologia tradiţională, majoritatea politică făcea apel la continuarea operei generalului de Gaulle „menţinută până atunci de cel dispărut”. Îndoindu-se de alegeri, cei de dreapta invitau la reînsufleţirea Comitetelor salvării publice. Stângii îi convenea să se reculeagă şi să reflecteze. În realitate, evenimentul nu surprinse pe nimeni.

Timp de un an sărea în ochii tuturor, chiar şi în cei ai profesorilor în medicină, că un rău adânc îl rodea pe şeful statului, şi în acest caz, ca întotdeauna, anturajul acuza în mod oficial gripa. Prins în acest joc zadarnic, crud, însuşi preşedintele

trebuie să pretindă că-şi conserva vigoarea şi sănătatea. Cine să poată admite că forma bună e în stare să schimbe mersul, să îndoaie spatele, să umfle trăsăturile şi să voaleze vorbirea? Ricoşând previzibil, zvonurile cele mai ciudate circulau.

Nimeni nu contestă: Georges Pompidou ştiu să-şi suporte calvarul cu curaj. Puţini oameni sunt capabili să-şi simtă moartea urcând în ei, şi să rămână liniştiţi. Dacă ar fi fost un simplu cetăţean, soarta lui nu l-ar fi privit decât pe el şi pe ai săi. Dar un şef de stat, în esenţă, nu-şi aparţine. Constituţia şi legea impun tuturor să-l respecte, când el ţine comanda. Ca revanşă, el este dator faţă de cei pe care-i reprezintă. Preşedintele, la Elysée depăşeşte persoana înscăunată. El este Franţa.

Cât timp rămase la cârmă, cu puterile vizibil scăzute, Georges Pompidou îi construise pe francezi să-şi pună întrebări. Contrar a ceea ce credeau anumiţi oameni buni, cu suflete de adevăraţi mandarini, ancoraţi în respectul anacronic al secretului medical, când era vorba despre un şef de stat, francezii se credeau îndreptăţiţi să ştie dacă cel ce era responsabil de ei rămânea stăpân pe capacităţile sale pentru a putea guverna, pentru a gira ţara şi a-i proteja interesele în afară. Eventual, chiar şi pentru a o apăra.

Ca şi predecesorul său, ca şi cei ce vor mai urma, el deţinea redutabilul privilegiu pe care îi era interzis să-l împartă: puterea de a declanşa la ora prevăzută, fără să aibă legături în prealabil cu cineva – focul atomic. Forţa şoc, prevăzută să facă, în caz de atac al oricui, 50.000.000 de victime, adică echivalentul populaţiei naţionale. Singura armă eficace de distrugere. Chiar cu mult înainte de a fi slăbit de boala sa, responsabilitatea îl apăsa greu pe Georges Pompidou. Îl apăsa până într-atât încât acest spirit puternic, ce recita fără greşeală din memorie, operele lui Racine, nu reuşea să reţină cele şase cifre ale codului destinat să amorseze fulgerul plutonian. Creierul său le refuza. Dar le păstra, scrise în medalionul de aur pe care-l purta în permanenţă în jurul gâtului. Cine ar putea asigura că de-a lungul ultimului său an, acest preşedinte atins de boală îşi putea păstra facultatea de a discerne pe care o impunea în mod absolut controlul atomic?

Medicii ştiu că în cazul oricărei boli serioase, personalitatea fiinţei atinse suferă o retragere în sine considerabilă. Caracterul

cel mai bine construit tot nu rezistă. Orice pacient bolnav manifestă atunci o abandonare a interesului său pentru altă persoană. Relaţia sa cu realitatea devine dependentă şi schimbătoare. Acest ansamblu de semne te face să îngheţi când el se referă la un şef de stat.

Rămâne de cunoscut natura acestei boli care l-a cufundat în neant pe preşedintele Republicii. O boală benignă, se pretinde pe undeva, prin locurile înalte, care s-a manifestat timp de cincisprezece luni. Să judecăm.

Deschisă ideilor, conservatoare totuşi faţă de bunurile sale şi faţă de uzanţe, Franţa burgheză, care a succedat Imperiului şi regilor n-a deschis niciodată braţele oamenilor ţâşniţi din neant. Ea se agita, deci, pe 16 aprilie 1962. Preşedintele de Gaulle îi dădea un şef de guvern pe care nu-l cunoştea. El n-a fost niciodată ministru, nici deputat, nici măcar consilier municipal. Charles de Gaulle trebuia să aibă motivele sale pentru a-l investi cu o sarcină nelimitată, apoi să-l arunce în centrul vieţii politice. Ţara îl acceptă pe acest necunoscut. Ba chiar va încheia cu el o înţelegere bazată pe raţiune, dar uniunea va rămâne golită de pasiune.

O astfel de intrare pe pistă, rară, motivează fără îndoială rezerva pe care o manifestă naţiunea faţă de Georges Pompidou. Numele miroase bine, totuşi, trădând caracterul local. Omul a păstrat încăpăţânarea şi viclenia, prudenţa strămoşilor săi din înaltele ferme din Auvergne. De la părinţii săi, învăţători de ţară, el deţine înclinaţia de a-i învăţa pe alţii, înclinaţie pe care o satisface la Paris la liceul Henri IV. Apoi, a îndeplinit funcţii la Consiliul de Stat şi la bancă. Timp de cincisprezece ani, l-a asistat din umbră pe Charles de Gaulle, al cărui şef de cabinet fusese pe timpul traversării deşertului. Era un francez până în vârful degetelor, (îngrijite şi ele), un om mai obişnuit cu latina decât cu limbile moderne. Nu-i lipseau atuurile care ar fi putut aprinde simpatiile celorlalţi, dacă şi-ar fi dat osteneala. Dar el nu făcea niciodată primii paşi. Astfel, va întări rezerva pe care o avea deja din partea ţării.

S-ar putea crede că noul prim ministru nu răspundea cerinţelor. Părea bonom, rotund, un om de viaţă, avea o voce ieşită din gât, ca un sunet de clopot. Totuşi, privirea destinată mulţimii, fixă, metalică, trăda duritatea şi lipsa de sensibilitate. El conservase aerul de dandy, nonşalant şi diletant care-i

adusese succes în saloanele pariziene. Şi aerul acesta nu acoperea de fapt un aristocrat aflat la putere? Trebuie să fi fost extrem de gaullist pentru ca generalul să facă din el un Pygmalion.

Totuşi, părea rupt de seraiurile baronilor, mereu în mişcare, legaţi între ei de luptele duse în război, în rândul Forţelor franceze libere.

Până în 1965, mânat de funcţia sa să cunoască mai mult latura practică a gestiunii Franţei, timonier, marinar de serviciu la buncăr, navigator, el nu ieşise nici măcar cu un deget din dâra lăsată pe mare de nava „De Gaulle". *„Ramigrobis* al nostru, îmbrăcat în blănuri, doar bunătate, cu ghearele ascunse în teacă" spunea despre el François Mauriac cel muşcător. „Rastignac, César Birotteau" adăugau nostalgicii după Balzac. Dar când generalul, îmbătrânit, se angajează în a doua perioadă de preşedinţie, el începe să dea frâu liber intenţiilor care de altfel îl flatau pe preşedinte: adevărat delfin, îl va succeda cu siguranţă.

Pompidou începe încă de atunci să-şi făurească o imagine nouă, să-şi ordoneze ambiţiile. Imaginea devine atât de puternică încât în mai 1968, în timpul unei crize, crede, mult mai devreme decât era îndreptăţit, că-i bătuse ceasul bun. De pe poziţiile sale, îl loveşte pe generalul care se cam clătina, dar îşi păstrase încă puterea pe puntea corabiei. După şase ani în fruntea guvernului, un adevărat record în acel secol, dizgraţia îl culege în plină lovitură. Nu pierde însă totul. Îi rămânea mandatul de deputat al Cantalului, prins din zbor, în virtutea unui vechi percept din Auvergne; „să ai mereu pregătite două unelte de fier băgate-n foc, să te poţi descurca".

O evidenţă: puterea exaltă. Irezistibilă, ea exaltă simţurile şi spiritul. Nu făureşte ea oare istoria, prin intermediul celor ce o posedă? A-i supune pe oameni legilor, uneori inteligibile, alteori mult mai rele decât s-ar crede, toate acestea îi ameţesc pe cei inspiraţi. Îi dopează.

O certitudine: chiar dacă nu este fapt remarcat, datorită efectului anesteziat al dopajului, puterea roade pe dinăuntru. Nimic mai puţin igienic decât asprele condiţii de viaţă pe care ea le impune. Or, nimeni nu depăşeşte vreodată, fără a fi pedepsit, limitele propriului organism. O minunată maşină, care nu se plânge niciodată, dar plesneşte cândva. Aproape

întotdeauna, doar urmare a epuizării, cei puternici devin victime ale unor afecţiuni grave. Cu aerul lor de mari atleţi, giganţii istoriei care capătă vreo boală se adaptează la ea şi se comportă mai bine ca oricine, pentru că aceşti atleţi în hegemonie posedă în mod egal şi resurse fizice şi morale excepţionale care le permit să reziste timp îndelungat. Fiecare în felul său, Franklin Roosevelt şi Charles de Gaulle au confirmat-o. În schimb, oamenii normali, extenuaţi, se risipesc. Atunci, cel mai adesea, răul urcă.

La Georges Pompidou, totul începe la sfârşitul lui 1968. Devreme! În momentul când el trebuia să-şi adune forţele în vederea asigurării unui ultim salt spre puterea maximă. Cele şaptezeci de luni de hegemonie l-au zguduit mai mult decât lăsa el să se vadă. Vacanţele rare la Cajare, la Orvilliers în Yvelines, bazele sale agricole, i-au lăsat puţin timp de odihnă. Spiritul continuă să galopeze. Amărăciunea provocată de umiliri se întoarce în el şi-l intoxică. Vrea o revanşă, multiplică deplasările şi contactele. Se pregăteşte să dispute succesiunea generalului de Gaulle, când lucrurile legate de dispariţia acestuia se clarifică. Va încerca să-i sugereze la Roma. Va recidiva la Geneva. Gaulliştii avântaţi nu-i vor ierta aceste escaladări. Îl vor face răspunzător de plecarea generalului. Pentru urechile sale, acestea nu sunt decât zgomote fără importanţă. O singură preocupare îl macină: să învingă. Dar chiar dacă refuză să înţeleagă, mijloacele sale fizice sunt diminuate. Oboseala există. Şi, mascată, încă în embrion, există şi boala.

Georges Pompidou prezintă o anemie uşoară, adesea sângerări ale nasului. Medicii fac un control de rutină. În zadar. Analizează sângele. Examenul nu scoate la iveală decât o sedimentare accelerată. Ea demonstrează, în general, existenţa unei infecţii. Dar unde să o cauţi dacă nu ai nimic caracteristic? Organismul nu poate fi demontat ca o maşină. Cea mai mare parte a organelor scapă investigaţiilor superficiale. Starea generală a lui Georges Pompidou rămâne bună. Nimic nu justifică o lungă şi problematică serie de investigaţii ştiinţifice. Totuşi, aceste simptome atât de susţinute nu rezultă numai din oboseală. El motivează alerta. Ceva tocmai s-a schimbat în metabolismul fostului prim-ministru. O anormalitate se înscrie în aceste zone profunde unde se elaborează sângele.

Sângele e un fluid aparte. I se cunoaşte rolul preţios: hrăneşte

organismul, îi aduce oxigenul cu care îşi încarcă plămânii. La întoarcere el se încarcă cu deşeuri şi cu gaze toxice, le poartă până la organele care le elimină. Un torent viu, între cinci şi şase litri. Plasma, soluţie adipoasă, conţine săruri minerale, proteine şi acizi aminaţi, glucoză, lipide şi colesterol, pigmenţi, hormoni, albumină şi globuline. Acest serum poartă şi globulele roşii, intendenţii corpului pe care-l alimentează şi-l aeriseşte, pe care-l curăţă de toxine. Fabricaţi în măduva spinării, cea care-i reînnoieşte, intendenţii trăiesc o sută douăzeci de zile, în medie, apoi sunt distruşi de splină. Ei însoţesc în migraţiile lor globulele albe, care combat agenţii străini ai organismului şi-i asigură acestuia imunitatea. Acestea sunt celule încă şi mai complexe decât globulele roşii, formate în acelaşi timp în măduva spinării şi în ganglionii limfatici. Viaţa lor în funcţie de specie se prelungeşte de la câteva zile la câteva luni. În sfârşit, mai sunt şi plachete care conduc la coagularea sanguină în artere şi în vene.

Dacă medicina începe să înţeleagă bine modul cum se ordonează compoziţia sângelui, care circulă la fiecare individ pe un parcurs de 816.000 km de vene, de artere şi de capilare, ea bâjbâie adesea în legătură cu tulburările care-l pot afecta. Adesea sângele îşi schimbă compoziţia, îşi pierde proprietăţile. Sau există chiar şi furturi care-l agită. Se întâmplă ca el să rămână pe canalele care-l prind între grăsimi şi-i reduc trecerea. El se mai poate fixa şi în cheagurile care fac să explodeze vasele. Încetul eu încetul organele corpului se uzează. El, nu! Dacă nu i se conservă tinereţea, dacă ceva se schimbă în chimia sa subtilă, viaţa însăşi devine compromisă. Se ştie că e sensibil la virusuri care-i sunt duşmani serioşi. Cel mai mare pericol vine de la anumite modificări care dezorganizează uneori producerea acestui sânge, care dereglează echilibrul fabricaţiei constituenţilor săi. În „inima” măduvei osoase se află ganglionii. O tulburare legată de ei s-a instalat la Georges Pompidou.

Cum să-şi dea seama? Când să aibă timp să observe? Odată plecat de Gaulle, el îşi intensifică performanţele fizice şi intelectuale în cursa pentru preşedinţie. Investit, la 15 iunie 1969, nu încetineşte deloc ritmul. Secondat de soţia sa, fiica unui medic din Château-Gontier, în la Mayenne, el transformă vechiul palat Elysée unde aurul şi barocul pălesc în faţa tablourilor moderne. Refondează guvernul, conferă puterea lui

Jacques Chaban-Delmas, un fidel al generalului de Gaulle, speră să dezarmeze astfel pe baronii cei trişti care se îndoiesc că el le-ar urma doctrină. Are un comportament activ propriu, conduce puţin, arbitrează încă şi mai puţin. Lumea ghiceşte că este atent la tăcerile marelui sihastru închis între zidurile de la Colombay. Stilul este schimbat, oricum. Strălucirii îi succedă concreteţea. Supa se îngroaşe. Se vorbeşte despre afaceri, contracte, confort, lărgirea Pieţei Comune. Numai Chaban-Delmas, datorită convingerii şi constanţei, pe care o are faţă de politica lui de Gaulle visează o nouă societate. Moartea generalului trece totul în seama lui Georges Pompidou care va înainta de acum, în linie dreaptă. Unul după altul, el ia frâiele din mâinile lui Chaban-Delmas de care are tot mai puţină nevoie, de altfel. Dar îi va mai fi de folos oarecum, când i se va imputa cu dibăcie acel „1971”, anul scandalurilor financiare şi imobiliare. Un mijloc de a se debarasa dintr-o singură lovitură de tot ce a mai rămas din regimul trecut. Revăzându-şi „cauţiunea gaullistă” de la primăria din Bordeaux, în iulie 1972, preşedintele Pompidou şterge defavoarea care-l afectase pe el însuşi în 1968.

El îşi duce singur politica. Din faţă pare roman, profilul este bourbonian. Decide tot şi suportă greu critica. Are deja nouă călătorii din Statele Unite până în Rusia, în Germania, Belgia, Luxembourg, în Africa unde a vizitat nouă ţări. Au urmat unsprezece turnee de-a lungul Franţei. A primit paisprezece miniştri sau şefi de state, între care şi pe regina Elisabeta a Angliei, pe Leonid Brejnev, şi a ţinut şase conferinţe de presă internaţionale. Un program normal. Nu programul explică oboseala care-l marchează.

Trei medici îl supraveghează. Doi se numără printre cei mai mari specialişti, reputaţi, de la Facultatea din Paris. De câteva luni, ei constată că organismul său rezistă greu la efort. Sângerările din nas şi anemia persistă, ca şi accelerarea vitezei de sedimentare a sângelui. Sensibilitatea preşedintelui la frig îi surprinde. Ca şi micile infecţii ce survin. În aparenţă, cedează antibioticelor administrate de fiecare dată. Totuşi, ele renasc în mod regulat. O repetare neobişnuită. Cei trei medici îşi pun diferite întrebări. Unul dintre ei îşi aminteşte că preşedintele Vincent Auriol, aflat la Elysée până în 1954 îi pusese tot aşa în încurcătură pe medici, şi încă mai multe luni. Cei mai buni specialişti de atunci rămâneau fără replică. Un generalist a

elucidat problema: infecţie dentară. Dar dinţii preşedintelui Pompidou erau sănătoşi. Medicii îşi orientează investigaţia în vederea observării unei posibilităţi de anomalie sanguină. Examene minuţioase dezbat problema, apoi confirmă, în 1972. Georges Pompidou suferă de o tulburare rară la nivelul imunoglobulinelor. Trebuia înaintat mult cu observarea atentă a sângelui ca să o descoperi. Acestea erau doar nişte molecule prezente în plasmă. Ele se numărau printre constituenții fundamentali ai celulei vii. Fiind dotate cu o activitate de anticorpi, căci posedau structuri chimice analoge, ele participau la apărarea organismului contrainfecţiilor, poate chiar şi împotriva anumitor viruşi care ar provoca tumorile canceroase. Ca şi alţi aminoacizi, ele sunt sintetizate de către limfococite şi plasmocite, două varietăţi de globule albe, ieşite ele însele din măduva hematogenă a spinării, din ganglionii limfatici şi din splină.

Se întâmplă ca formarea acestor imunoglobuline să fie modificată, parţial sau total, de un mecanism accidental ale cărui cauze medicina nu le cunoaşte încă. Organismul rămâne atunci la bunul plac al germenilor bacterieni, numiţi Gram-pozitivi. Streptococii, stafilococii, pneumococii asaltează în voie căile respiratorii, meningele, pielea, sistemul digestiv. În 1952, Ogden C. Brulon fu primul care descrise cazul unei absenţe totale a gamaglobulinei în sânge. De la această dată importantă, medicina a făcut un inventar la vreo douăzeci de boli datorate acestei carenţe pe care o tratează pas cu pas cu un succes destul de relativ.

Pe calea cunoaşterii străbătută de biologia moleculară, golurile se înmulţesc.

Dacă organismul devine vulnerabil la cea mai mare parte dintre infecţii din cauza absenţei parţiale sau totale a imunoglobulinelor, el plăteşte adesea un preţ şi mai greu când aceste molecule suferă schimbări aberante de structură, schimbări care le pot afecta pe toate, sau care nu ating decât câteva dintre ele.

Cea mai cunoscută dintre stările rele rezultate de pe urma acestei adevărate rătăciri a naturii este mielomul multiplu sau boala lui Kahler. Îşi datorează numele medicului ceh care a identificat-o. Ea atinge măduva spinării apoi oasele pe care le roade pur şi simplu. Un cancer care este într-o oarecare măsură

văr al leucemiei. El migrează şi antrenează complicaţii renale şi hemoragice. Pronosticul său rămâne foarte sumbru. Boala evoluează rapid spre moarte, care survine în caşexie.

Un timp, lumea a crezut că această boală îl atinsese şi pe preşedinte. Zvonul veni dinspre Statele Unite, unde se raportă cum că medicii puseseră acest diagnostic, după examinarea unui eşantion de urină a preşedintelui francez, obţinut de serviciile secrete americane în urma unei veritabile acţiuni de deturnare a urinei. În realitate, Pompidou suferea de o a doua tulburare, clasică, dar mai rară, de o aberaţie sanguină: o macroglobulinemie. Recunoscută în 1944 la Malmö, în Suedia, de un medic cu numele Jan G. Waldenström, ea purta deci numele său.

Nimic nu e clar, nimic nu e simplu în medicină. Jan Waldenström o ştia bine. El a identificat mai multe feluri de macroglobulinemie, începând de la prima sa descoperire. Toate se caracterizează prin prezenţa globulinelor cu greutate moleculară ridicată, în plasma sanguină. Unele, observabile la un examen medical, nu evoluează, nu par să compromită sănătatea. Altele rămân benigne timp îndelungat. Waldenström a studiat astfel, la Malmö, un eşantion de pacienţi pe o perioadă de douăzeci de ani. Uneori, ele însoţesc alte boli: ciroze, hepatitele cronice, edemele generalizate, mononucleozele infecţioase sau dermatozele grave. Altele sunt efecte secundare ale diferitelor tipuri de cancer, ale epitelioamelor sau sarcomelor. Cea pe care Waldenström a numit-o macroglobulinemie esenţială, este produsă de către o puternică imunoglobulină. Ea anemiază, provoacă hemoragii, măreşte vâscozitatea sângelui, antrenează tulburări de vedere şi o scădere a auzului. Ea umflă ficatul, splina şi ganglionii limfatici. Fiind o boală mortală, evoluează lent.

Perplexitatea medicilor lui George Pompidou, în faţa acestui tablou, ambiguu, se explică. Răul trenează, ceea ce le îngăduie să pregătească o strategie de luptă. Mai rămâne un caz de conştiinţă: să-l avertizeze sau nu pe preşedinte. În principiu, pacienţii suportă mai bine o durere diagnosticata decât o suferinţă fără nume. Dar noţiunea de cancer – şi această macroglobulinemie, ca şi boala lui Kahler este vecină cu leucemia – înspăimântă, adesea demobilizează. Mai mult, cei puternici nu sunt niciodată nişte bolnavi cuminţi. Ei sunt

obişnuiţi să comande. Adesea îşi neagă bolile. Mai mult ca oricare altul, omul aflat la putere suferă de narcisism, tendinţa cea mai veche şi mai puternică a spiritului uman. El se simte un tot, demn doar de iubire, inviolabil, important, imperisabil. Cei trei specialişti hotărâră deci să spună adevărul numai pe jumătate. Ei îl anunţară pe George Pompidou că este atins de o serioasă boală a sângelui. În schimb, nici doamnei Claude Pompidou şi nici lui Alain, fiul cuplului prezidenţial nu le ascunseră nimic. Devenit confratele lor într-ale medicinei, acesta nu înţelegea tăcerea.

A fost înşelat preşedintele Pompidou? Redactarea testamentului său datează din luna august 1972. Şi, pentru toţi observatorii politici este clar că comportamentul său se schimbă începând de la această dată. Acum face dovada unei lipse de rezoluţii clare care va marca sfârşitul epocii sale. O indecizie permanentă în guvernare îl caracterizează, chiar o contrazicere permanentă. „Este o problemă de caracter” mormăie adversarii. Era însă o problemă medicală, dar încă lumea nu ştia. Îşi ţine cea de-a şaptea conferinţă de presă la Elysée, organizează conferinţa de vârf europeană de la Paris, pleacă în turneu în Volta Superioară şi în Togo, apoi inaugurează autostrada Paris-Bruxelles împreună cu regele Baudouin. Totuşi, moralul nu mai e ca altădată.

Prima alertă publică: acelaşi an, 8 decembrie. Preşedintele îşi scurtează participarea la sărbătoarea pomului de Crăciun tradiţional, de la Elysée. Le explică copiilor că se simte „puţin gripat”. Douăzeci şi şase de zile mai târziu, tot la Elysée, trebuie să se aşeze degrabă pe un fotoliu ca să poată răspunde urărilor de noul an ale ziariştilor: „gripa!” A doua zi, nu poate primi urările personalului casei sale: tot „gripa”. Era vorba, în realitate, de efectele bolii? Sau preşedintele suferea deja de complicaţiile secundare legate de tratament?

Experţii în acest domeniu explică binevoitori cum se poate trata azi boala Waldenström. Sunt două căi.

Prima decurge din căutarea unei eventuale tumori, sursa tulburării în acest caz, aflate în sistemul limforeticulocitar. Acest nume savant desemnează vasele care preiau limfa şi ansamblul ganglionilor limfatici. Depistarea se operează cu ajutorul radiografiilor succesive, după o injectare în prealabil cu o substanţă opacă pentru razele X. Un procedeu lent, uneori

penibil de suportat. Dacă el pune în evidenţă o masă tumorală, aceasta se extirpează printr-o intervenţie chirurgicală. Radiografia şi chimia completează în acest caz, îngrijirile.

Atunci când nu există vreo tumoare, şi aceasta se întâmplă frecvent, boala lui Waldenström se tratează printr-un procedeu tehnologic pe care-l continuă chimia. Pentru a reduce vâscozitatea sângelui şi anemia, ce rezultă din alterarea puterii de sinteză a globulelor roşii, specialiştii recurg la plasmafereză. Ei îi iau bolnavului sânge, îl pun la centrifugă şi separă plasma vâscoasă de celulele sanguine. Apoi retransfuzează aceste celule la pacient dar cu o plasmă normală. În medie, operaţia comportă de la zece la cincisprezece litri extraşi şi înlocuiţi în timp de două săptămâni, Totodată, bolnavul primeşte medicamente anticanceroase clasice, citostatice, care încetinesc şi stopează multiplicarea celulelor. Această tehnică se reînnoieşte atâta timp cât procentul de macroglobuline rămâne ridicat în sânge.

În anii 1950, când a apărut cortizonul pe care mulţi medici îl considerau drept un panaceu pentru cea mai mare parte din boli, Jan Waldenström a testat unul dintre derivatele acestui medicament, prednisonul, în cazul bolii descoperite de el. Era normal în epoca aceea să se încerce totul; ştiinţa nu avea multe arme terapeutice. Medicii suedezi notară că el obţinea în acest mod rezultate acceptabile într-una dintre cele mai rare circumstanţe în care boala ce-i purta numele se complica, şi conducea la o puternică anemie hemolitică. În alte cazuri, prednisonul nu era eficient, chiar dacă era administrat în doze mari: de la 40 la 60 mg pe zi. În Elveţia, E. Kappeler şi colegii săi[53] remarcă şi ei acest fapt la douăzeci şi unu de pacienţi. Volumul ganglionilor limfatici se diminua puţin. Totuşi nu era relevat niciun alt efect terapeutic. Confirmând, la rândul său, aceste încercări, specialistul american B. Hoggstraten[54] credea că trebuie evitată folosirea oricăror corticosteroizi, atât în tratamentul bolii lui Kahler ca şi în cel al bolii lui Waldenström.

---

[53] E. Kappeler, R. Krebs and G. Riva, Klinik der Makroglobulinämie Waldenström" în Helvetica Medica Acta, 25:54, 152. 1958.

[54] B. Hoggstraten *„Steroid Therapy of Multiple Myeloma and Macroglobulinemia*", în The Medical Clinics of North America 57:1321— 1330, 1973.

„Ei demineralizează scheletul, spunea el, fac oasele să fie fragile, şi provoacă o foarte mare vulnerabilitate la infecţii”. Hotărând să nu mai recurgă la cortizon decât în ocaziile clare pe care el însuşi le descoperise, Waldenström însuşi şi-a tratat bolnavii, vreo câteva sute, cu o terapie foarte redusă, având la bază plasmafereza şi citostaticele.

Georges Pompidou n-a fost internat în spital, se ştie. Ceea ce înseamnă că el nu a fost supus nici tratamentului pe bază de plasmafereză, nici limfografiilor. Macroglobulina nu părea dublată, la el, de o puternică anemie hemolitică; ar fi trebuit să simtă nevoia de a se întinde în pat mai tot timpul. Rău său a fost combătut, cu doze puternice de prednison, derivat al cortizonului. Deşi nimic nu i-a forţat la asta, medicii nu l-au consultat pe doctorul Jan Waldenström, în legătură cu eficacitatea diferitelor tratamente.

Cel mai bătrân medic al echipei veghea asupra stării generale a preşedintelui. Adoptând o tactică terapeutică controversată, în micul cerc al specialiştilor cunoscători ai acestei tulburări excepţionale, cel de-al doilea medic, cel ce accepta să trateze boala îşi asuma riscurile progreselor chimioterapiei legată de macroglobulinemie. Atenţia lumii întregi nu întârzia să se îndrepte asupra lui Georges Pompidou ale cărui trăsături trădau efectele cortizonului. În sfârşit, o sarcină grea îl aştepta pe cel de-ai treilea practician: să lupte împotriva infecţiilor care rezultau ca urmare a terapiei îndelungate cu cortizon.

Pentru farmacopee, cortizonul înseamnă dinamită. Faptul este prea mult uitat de când a adus premiul Nobel în medicină celor ce au inventat procedeul, americanul Kendall şi suedezul Reichstein. Cu siguranţă că farmacopeea îngrijeşte mai bine bolile, chiar incomparabil. Dar cu preţul unor mari pericole ce pot apărea. Litania produce teroare: complicaţii oculare, căderi musculare, diabet, edeme, hipertensiune arterială, îmbătrânire artificială şi rapidă a oaselor, reactivarea uneori chiar a bolii tratate după suspendarea tratamentului, scăderea posibilităţilor imunologice care apără organismul, atrofierea glandelor suprarenale, false tumori chistice pe creier, insomnie, nervozitate, stări maniaco-depresive şi schizofrenie reversibilă, impulsuri spre sinucidere, o dependenţă analogă cu cea care o produc drogurile. Şi lista nu este încă închisă, mai trebuie adăugat mult. Supliciul care-l aştepta pe Georges Pompidou

încă din ianuarie 1973 aduce confirmarea.

Două scurte călătorii efectuate în străinătate la acea dată îl epuizează pe preşedinte. Pe 11 şi pe 12 ianuarie se întâlneşte cu Leonid Brejnev la Minsk, în Rusia. Franţa va fi prima ţară occidentală care va semna un program pe zece ani de cooperare cu URSS. De la 15 la 17 ianuarie, parcurge cu paşi repezi teritoriul Afar şi Issas, sec şi arid aflat la extremitatea Mării Roşii. Dar va trebui să-şi prelungească şederea în vacanţă la Auron, în Alpii-Maritimi, fără să reuşească însă să-şi recupereze forţele.

La 15 februarie „gripa" îl ţintuieşte în pat timp de patru zile. La 24 mai, renunţă la inaugurarea Salonului aeronautic de la Bourget şi anulează recepţia prevăzută pentru Sărbătoarea Mamelor. „Gripa" anunţă cu oarecare încurcătură domnul Lecat, purtătorul de cuvânt al guvernului. Bineînţeles, era ceva mai serios. Cortizonul modifică din ce în ce mai profund terenul pe care îl erodează. Apărarea organismului se topeşte lent şi infecţiile bacteriene şi virale se agravează. Preşedintele Pompidou prezintă o febră foarte puternică pe 28 mai. Un aparat de radiografie este transportat de urgenţă la Elysée. În ciuda precauţilor luate, o indiscreţie se răspândeşte ca un fulger în Paris. Amplificată şi deformată de zvon, neluată până acum în considerare, anghina banală devine, după spusele unor persoane foarte bine informate, un betatron, destinat să sterilizeze prin iradiere o tumoare malignă. Radiografia pulmonară arată de fapt medicilor existenţa unui focar suspect la baza plămânului stâng. Tuberculoză? Pleurezie? Înţelepciunea i-ar fi impus lui Georges Pompidou să se odihnească, să înceteze orice activitate timp îndelungat. El refuză însă. Trebuie să se întâlnească cu Richard Nixon a doua zi, la Reykjavik, în Islanda. Medicii insistă, sugerează că ar trebui anulată reuniunea. În zadar. Îndopat de antibiotice, dârdâind, preşedintele francez, ia totuşi avionul.

De la 30 mai la 1 iunie, în capitala islandeză toate lunetele sunt îndreptate asupra lui Pompidou. Toţi îl observă. Lumea murmură. Fiecare îşi pune întrebări. Pe jumătate turtit, cu trăsăturile alungite, cu corpul umflat, bronzat de către corticoide, cu mersul fluturând, el ţine piept totuşi lui Nixon. Dar dezacordurile dintre concepţia franceză şi cea americană referitoare la relaţiile interatlantice rămân. „Acela, în orice caz

nu mai are mult de trăit”, mărturiseşte alor săi preşedintele american, imediat ce se întoarce la Washington.

El va rezista totuşi dar nici nu va mai munci, nici nu va mai guverna. Şi cui i-ar trece prin cap să se mire? Cu o privire înapoi, cu conştiinţa că acest rău este fatal, lumea se întreabă până unde a putut duce el încăpăţânarea de a nu cădea din picioare. Cortizonul administrat a redus macroglobulinemia, dar boala pluteşte totuşi în organism şi îl deteriorează pe zi ce trece. Medicul însărcinat să oprească infecţiile care urcă în toate părţile corpului, se bate cu fiecare organ în parte. Acest medic este constrâns să jongleze cu o gamă completă de antibiotice.

Întâlnirea la nivel înalt cu Brejnev, la Rambouillet, în zilele de 26 şi 27 iunie 1973 îl doboară pe Georges Pompidou. Din acest moment şi până la sfârşitul său, nimic nu va mai fi normal în viaţa sa cotidiană. Îşi va multiplica şederile la odihnă, la Cajarc, la Fouesnant, la Bregançon şi încă o dată la Cajarc. În zadar! El suportă din ce în ce mai puţin statul în picioare. Renunţă la spectacole de gală, la ceremonii. „Prea sunt luate în serios bolile preşedinţilor” zice el încercând să mai dea o schimbare lucrurilor. Totuşi, carnetul său cu sarcini politice nu mai are fixate decât foarte rare întâlniri.

De la 10 la 17 septembrie vizitează în mod oficial China. O călătorie care n-a putut fi evitată, căci este programată de mult timp. În ţara lui Mao, dispoziţii speciale fuseseră luate din vreme. Practic el nu mergea deloc. Dacă vedea templele Cerului, Cetatea interzisă, împrejurimile grotelor budiste de la Tatung, era doar din maşina ce-i fusese pusă la dispoziţie. Zidul Chinei a fost scos din program. În această ţară, unde a face faţă în toate împrejurările era un lucru capital, el se ţine bine pe locul său, bea whisky, fumează o ţigară. Îndrăzneşte chiar să glumească cu ai săi: Mao i se pare obosit. Aceştia îl înţeapă din faţă, de pe lateral şi de la spate, mărturisesc că şi el era la fel de obosit. Ziaristului Raymond Tournoux, care îi ia un interviu, îi vorbeşte despre sănătatea sa şi îl ironizează pe tema cancerului său. „Fiecare are necazurile sale, adaugă el. Nixon are în braţe afacerea de la Watergate, iar eu, eu am în braţe moartea!” Totul este punctat cu un râs puternic[55]. Această oră este mai aproape decât s-ar fi gândit.

O fiinţă în sticlă, literalmente. Dacă ar cădea, oasele ar putea

[55] Raymond Tournoux, *Le Tourment et la fatalité*, op. cit.

să se rupă. De asemenea se redublează precauţiile împrejurul lui. La Poitiers, pe 24 ianuarie 1974 în timpul unui turneu impus de activitatea politică, el fuge de mulţime şi spionează din ochi fotoliile înşirate pe tot parcursul său în care, se aşază cu infinite precauţii. Faimoasele „gripe” se succed, de fiecare dată escortate de febră din ce în ce mai puternică. În realitate, este vorba de infecţii diverse, afectând în mod succesiv tot corpul.

Pe 11 februarie, în cursul unui dineu la Elysée, dat în onoarea membrilor guvernului, el ridică paharul pentru propria sănătate. Şi ce devenise ea? De la 4 la 11 martie anulează două manifestaţii oficiale care l-ar fi constrâns să meargă. În ziua de 12 pleacă la Piţunda, în Georgia, cu scopul de a se întreţine aici cu Brejnev. O călătorie fără sens. Preşedintele ar fi vrut astfel să sfideze destinul? Simţea el că i se apropie termenul acelei lupte crude? De-a lungul drumului pe care îl parcurge, în avion, nu poate să-şi ascundă suferinţa. Debarcă foarte greu şi reuşeşte cu greu să se prefacă. Cu curtoazie, Brejnev înlătură orice protocol. Timp de 36 de ore de-a lungul acestei şederi conversaţiile vor rămâne destinse. Utile? Cine ştie. Cât mai valorează în ochii sovieticilor ideile sau tentativele de angajare ale acestui interlocutor în mod vizibil sfârşit? El însuşi era conştient de asta. Se confesă unui prieten apropiat: „Mi-a fost frică să nu cumva să mor, aşa, pentru nimic, şi încă departe de ţara mea”.

Procesul terminal se declanşează pe 21 martie 1974 la Palatul Elysée. Preşedintele are prima dintre cele mai mari întâlniri anuale: un dineu în onoarea corpului său diplomatic. Covoarele de-adevărat regale fuseseră derulate. Uniformele scânteiau.

Dar convivii trebuiră să se aşeze la masă fără premierul francez. La primul etaj, cu faţa marcată de durere, cu dinţii strânşi, el se lăsa în mâinile medicilor. „O leziune benignă de origine vasculară, situată în regiunea ano-rectală şi hiperalgică cu intermitenţă”, precizează comunicatul medical publicat şi semnat doar de doi dintre ei. „Hemoroizi” traduc câţiva iniţiaţi. Şi glumele muşcătoare aleargă prin Paris.

În realitate, dezastrul ajunsese în ultima fază, era înspăimântător, lamentabil. Moartea de care cortizonul administrat nu era străină, îneca organismul. Şi nu ucisese acest cortizon odată cu macroglobulinemia şi alte laturi ale organismului? Complicaţiile infecţioase vor perfora stomacul şi

vor pătrunde prin numeroase puncte în intestine, la nivelul cecumului, prima parte a colonului. Ele vor distruge şi vor găuri în trecerea lor diverticulele acestui colon şi cele ale rectumului. Vor inflama pancreasul realizând aici un sindrom dramatic.

Pe 24 martie 1974, Georges Pompidou anulează cel de al doilea dineu pe care trebuia să-l ofere diplomaţilor, anulează călătoria la Tokyo şi o deplasare la Bonn. Pe 29 martie se retrage la Orvilliers. Aici începe ultima perioadă a acestei grave boli. O mică hemoragie oculară, la nivelul unei retine fusese anunţată de câteva zile şi ea precedase mai multe hemoragii nazale. În momentul de faţă se formase un abces în zona rectumului.

Martiriul îl sapă pe dinăuntru pe Pompidou. Preşedintele este transportat într-o ambulanţă la Paris, acasă la el, pe cheiul Béthune, căci medicina nu renunţase încă. Ea credea că o operaţie ar putea aduce schimbarea. Totuşi febra urcă subit. Atinge 41°. Bolnavul intră în septicemie, urmare logică a nenumăratelor infecţii care s-au acumulat. Germenii se înmulţesc şi scapă de sub controlul antibioticelor.

Marţi, 2 aprilie, la orele 18, Georges Pompidou începe să-şi piardă luciditatea. Ea se va topi cu totul câteva momente mai târziu. Furtuna se ridică în tot organismul său devenit acum inconştient. La ora 21 vasele sanguine cedează în lanţ.

După François Sadi Carnot, asasinat în 1894, Félix Faure, dispărut în 1899 şi Paul Doumer, asasinat în 1932, Georges Pompidou devine astfel al patrulea preşedinte francez mort în cursul mandatului său. Nimeni nu ştie dacă el n-ar fi devenit, în circumstanţe mai puţin crude, un mare politician. Boala l-a împiedicat să-şi arate adevărata valoare. „Trebuie să fie cineva nebun ca să dorească să devină şef de stat după generalul de Gaulle, mărturisea el unuia dintre apropiaţi, la şapte luni după învestitură. Acesta este destinul meu. Eu nu m-am dat la o parte din faţa lui. Îi simt încă greutatea, însă nu am dreptul să mă plâng”. Probe de altfel copleşitoare îl aşteptau.

Giuseppe Motta – Papa Pius XII

O ţară mare cam cât o batistă, care adună laolaltă o populaţie pestriţă, aflată între trei civilizaţii şi un mare număr de dialecte constituie o sfidare a raţiunii. Totuşi, o astfel de ţară există şi dă

chiar o lecţie de democraţie lumii întregi: Elveţia. Forţa ei adevărată constă în stăpânirea ambiţiilor. „Îşi mulge vacile şi trăieşte liniştit” ar spune Victor Hugo. Seninătatea cu care se înfăţişează lumii vine din respectul pe care-l poartă instituţiilor. În schimb, nu acordă niciodată o încredere oarbă oamenilor. La toate nivelurile, de la consiliul fiecărui canton până la preşedinţia Confederaţiei, liderii rămâneau mereu revocabili: oricât de mari ar fi fost, nu trebuiau să joace decât un rol superficial.

Dorindu-şi să dureze, ea însăşi, atâta timp cât se vor scurge secolele pe pământ, Biserica catolică, din contră, îşi întemeiază raţiunea de a fi pe dragostea pentru aproape. Ea nu are frontiere. Domneşte asupra spiritelor celor aproape 500.000.000 de credincioşi, răspândiţi pe tot pământul. Şeful pe care şi-l alege, instalat la Roma, pe o insuliţă de patruzeci şi patru de hectare, decretat pe loc drept infailibil, rămâne investit cu putere pe toată durata vieţii sale.

Biserica e „uriaşul” şi ţara e „piticul”. Ea crede orbeşte în oameni, ţara se îndoieşte de ei. Dar n-au lipsit întâmplări ale Istoriei care să fortifice şi Biserica şi Elveţia, fiecare în cadrul doctrinei ei. Ele s-au trezit cufundate amândouă, la un moment dat, într-o situaţie delicată, datorită celor doi şefi aflaţi la conducere: Papa Pius XII la Vatican şi Giuseppe Motta la Berna. În primul caz Biserica a ieşit întărită cu ajutorul Papei din încercările la care fusese supusă, în cel de-al doilea caz, ţara a fost salvată de către instituţiile sale.

Martie 1939. Europa intră lent, dar sigur, într-un proces de convulsii. Este clipa aleasă de Adolf Hitler ca să-şi lanseze trupele germane asupra oraşului Praga. Cehoslovacia va înceta să mai existe. Führerul strânge menghina. Austria, care fusese deja raliată Reich-ului viza Polonia. Cel de-al doilea război mondial se apropie. Lumea se precipită.

În ziua a doua a lunii aceleia, la Roma, credincioşii înghesuiţi cu miile în piaţa Sfântul Petre urmăresc cu privirea unul dintre coşurile care domină acoperişul Vaticanului. Apare deodată un fum uşor. E alb. Acesta-i semnul! Colegiul cardinalilor, reuniţi într-un conclav, dă astfel de ştire, conform tradiţiei că tocmai şi-a ales un nou papă! Mulţimea îngenunchează şi se roagă. Să-i dea Dumnezeu viaţă lungă celui de-al două sute şaizeci şi unulea vicar al lui Hristos. La şaizeci şi trei de ani, Eugen Pacelli

îi succeda lui Ahile Ratti, care purtase mitra papală timp de şaptesprezece ani. El îşi ia numele de Papa Pius XII.

În Elveţia, evenimentul nu are mare răsunet. În schimb, lumea se neliniştеşte de zvonurile despre război care urcă de la graniţele de nord şi de est ale ţării. Giuseppe Motta, patronul diplomaţiei helvetice nu prea mai ţine cârma dreaptă. Medicii se înghesuie la căpătâiul lui. Slăbit, foarte îmbătrânit pentru cei şaizeci şi nouă de ani ai săi, el tocmai a suferit un atac. Încă nu se ştie dacă este vorba de o tromboză cerebrală sau de o ocluzie a carotidei interne, cauzată de un cheag. Va fi imobilizat timp de cel puţin şase săptămâni.

Motta este victima hipertensiunii arteriale. O boală frecventă, care doboară un om din cinci. La el, cazul pare ereditar. Boala îl curăţase pe tatăl său, ca urmare a unei embolii şi-l lăsase orfan la doisprezece ani. Compatrioţii săi nu ştiau că de mai mulţi ani, la fiecare bătaie a inimii, adică de o sută douăzeci de mii de ori în douăzeci şi patru de ore, violenţa exceselor de presiune leza pereţii arterelor sale. Toate acestea le făceau mai fragile, vulnerabile la infiltrările anumitor grăsimi ale sângelui în tunicile interne ale vaselor.

Vasele îşi pierdeau elasticitatea, deveneau rigide ca ţeava pipei, fără să aibă încă soliditatea acesteia. Medicii, consilieri ai şefului politicii externe a Confederaţiei nu întârziaseră să-i semnaleze pacientului pericolele ce-l pândeau. Neascultător, fără să se sinchisească, aşa cum o fac mulţi hipertensivi, el nu-i ia în consideraţie. Nu-şi supraveghează regimul şi nu dădea curs sfaturilor de moderaţie.

Un caracter puternic, o personalitate puternică. El este tranşant în materie de politică elveţiană, până într-atât încât îi subjugă şi pe cei mai mulţi electori ce se arătaseră placizi, rezervaţi. Este numit „Preşedintele”. În mai multe nuduri, îşi asumă deja conducerea ţării. Dar adevăratul său domeniu, de mai bine de douăzeci de ani, rămân Afacerile externe. Într-adevăr, iată deja scurşi cei patruzeci şi patru de ani de când el înoată doar în afaceri publice, în consilii cantonale şi federale. Este cunoscut, de asemenea, şi dincolo de graniţele ţării. Notorietatea sa creşte, odată cu inaugurarea Societăţii Naţiunilor, la Geneva, la 15 noiembrie 1920. În acea zi, cei patruzeci şi doi de şefi de State fură copleşiţi de fervoarea sa oratorică şi religioasă. El îi chema la construirea unei lumi a

dreptăţii şi a păcii.

Era originar din Tessin, din Airolo, un minuscul oraş cuibărit în gura sudică a marelui tunel de la Saint Godard legat, ca întregul canton de altfel, de civilizaţia italiană. Strămoşii săi fuseseră slujitori ai Bisericii şi ai războiului, magistraţi, profesori, istorici. El optă pentru drept. Deşi iubea Italia ca pe o a doua patrie, îşi perfecţionă studiile în Germania. La München apoi la Heidelberg. Se ştie că era mândru de menţiunea *summa cum laude* care-i împodobea diploma: menţiunea nu mai fusese decernată nimănui de mai bine de cinci ani.

Unii neagă orice sens profetic al poveştii acestui conservator catolic şi naţionalist. El se aseamănă cu un notar de provincie. In cazul lui, raţiunea echilibrează sentimentele, spun prietenii. Nu totdeauna. Uneori, impulsurile brutale îl fac să-şi iasă din matcă. De exemplu, la Heidelberg pe când era încă student, el dădu o lovitură de cuţit unuia dintre condiscipoli. Ceva legat de o ceartă politică. Apoi înfipse lama cuţitului în uşa camerei unde se ascunsese celălalt. Înverşunarea obsesivă cu care se aşterne la lucru vine din vremea adolescenţei singuratice şi răspunde unei nevoi de securitate. Trudeşte mult asupra scrierilor sale, asupra intervenţiilor şi discursurilor, îşi abandonează biroul pentru câteva retrageri misterioase, încearcă să se libereze de textul scris când urcă la tribună! Acest conducător nu are decât prieteni. Fobia marxismului constituie baza sistemului său.

Ca mulţi alţi elveţieni, Motta cultiva această ostilitate începând din 1918. În acel an, misiunea diplomatică sovietică organizase o grevă generală în Elveţia, ceea ce-i adusese expulzarea. Drept replică[56], în anul următor, legaţia elveţiană de la Moscova fu jefuită iar unul dintre funcţionarii cancelariei pieri asasinat. Puterea sovietică a confiscat apoi bunurile elveţienilor stabiliţi în Rusia. Creanţele deţinătorilor elveţieni de bani în băncile ruseşti rămaseră neplătite. De aici urmă ruptura diplomatică dintre cele două state. Moartea ministrului rus Worowsky, la Lausanne, apoi achitarea criminalilor Conradi şi Palounine de către juraţii din Lausanne în 1923, a agravat contenciosul. Aceasta determină Moscova să boicoteze întreaga producţie industrială elveţiană.

Preşedintele Motta nu şi-a impus limite în lupta împotriva Uniunii Sovietice. Şi-a făcut auzită vocea într-o instanţă unde

[56] Avmon de Mestral, *Le Président Motta,* Lausanne, Pavot, 1941.

vocea Elveţiei cântărea greu: Societatea Naţiunilor. Scoţându-şi ghearele şi ascuţindu-şi limba s-a bătut pur şi simplu pentru a interzice intrarea Uniunii Sovietice, care era totuşi stat suveran.

Acestea se făceau în numele moralei. „Este un stat barbar, pleda el, cu frontiere neprecizate”. Îl acuza de a fi practicat sclavia „asemeni Etiopiei, înlăturată şi ea, ca urmare a presiunii ce o apăsa”. El uita că S.N., instituţie internaţională, nu exista decât pentru a combate germenii războiului. Evident, Elveţia nu trebuia decât să ceară excluderea şi nu admiterea URSS-ului. Politica sa de universalitate îi permitea să se abţină. Trecând mai departe, Motta încurca lucrurile. Discriminarea sa maniheană în materie de politică de neutralitate aducea precis dispreţul acestei doctrine care constituie raţiunea de a fi Confederaţiei, gajul supravieţuirii sale. Se simţea aceasta la Berna, unde un curent de opinie incită Parlamentul să-l dezavueze pe potentatul diplomat. În două rânduri, câţiva deputaţi propuseră chiar ca să fie reînnodate relaţiile oficiale dintre Moscova şi Consiliul federal. Dar Motta avea aici prea mulţi fideli ca acţiunea să reuşească. Ca revanşă, la Societatea Naţiunilor, nu reuşi să facă faţă Angliei şi Franţei, care se luptau atunci pentru limitarea cursei înarmărilor şi doreau sosirea sovieticilor ca să-i joace o festă lui Hitler. În 1934, în ciuda unui ultim discurs violent pronunţat de Motta, URSS intra în clubul naţiunilor.

Faţă de istorie, noi trebuie să precizăm că intoleranţa lui Motta rămânea un act de partizan. Nu fără motiv, stânga elveţiană îi reproşa că este orbit de soarele fascist. Cel care săruta cu razele lui Berlinul, strălucea la Roma şi începea să ardă Spania. La Societatea Naţiunilor, acest om plin de rigori nu votă sancţiunile economice care vizau Italia, în 1935, când trupele Ducelui invadară Etiopia. La Berna, la sugestia sa, Elveţia recunoscu fără rezerve suveranitatea italiană asupra regatului Negus. Chiar şi la S.N., Motta condamnă nu o data hegemonia pe care Adolf Hitler şi-o întindea asupra Europei.

Totuşi, la Berna, împotriva dorinţelor Consiliului federal el îl lăsă pe baronul von Bibra, consilier la legaţia Germaniei, să devină şef al Partidului Naţional-socialiştilor din Elveţia, sub acoperământul imunităţii diplomatice. „Să nu ne amestecăm în treburile altora”, răspundea el atunci celor care se mirau de neutralitatea sa „selectivă”.

Neştiind că această intransigenţă, această rigiditate mentală, această înclinaţie de a se bate cu un ţap ispăşitor dovedeau o degradare cerebrală insidioasă, datorată tulburărilor hipertensive, opoziţia elveţiană s-a ridicat împotriva sa. Atât în rândurile populaţiei, cât şi ale Parlamentului. Şi Giuseppe Motta trebui să înfrunte mişcarea declanşată de către deputatul Sprecher, în favoarea neutralităţii integrale, neutralitate ce fu în final adoptată. Fără această iniţiativă, fie ea şi tardivă, Motta şi-ar fi condus ţara spre mai rău.

Aceasta era situaţia la Berna în 1939, în timp ce el îşi revenea lent de pe urma efectelor atacului său. Abia restabilit, trebui să revină totuşi la treburile lui, în mai. Pe 21, în acea lună, cu ocazia unei şedinţe a Comisiei Afacerilor Externe, el se dovedi total irealist, ba chiar naiv. El mai credea că Italia şi Germania doresc pacea. Anturajul său putea acum măsura cât de falsă era imaginea pe care el şi-o făcuse în legătură cu politica şi cât de mult minimaliza sau nesocotea evenimentele care nu se încadrau unei linii preconcepute.[57] O manifestare tipică de senilitate.

Câteva zile mai târziu, apoi în iunie, din nou, îl doboară la pat două atacuri. Totuşi, pe 15 iunie se scoală. Deşi abia poate merge, revine la treburile sale politice Starea sănătăţii stârneşte teamă. Pe 27 august 1939, când Adunarea federală, care simţise deja venirea războiului în Europa occidentală, se pregătea să-şi aleagă un general, Henri Guisan fapt ce nu se întâmpla decât în caz de conflict în apropierea graniţelor în caz de conflict în apropierea graniţelor mobilizarea generală a armatei elveţiene. Crede că şansele păcii sunt mari. Se declară încrezător în Germania. „În cazul în care Elveţia ar fi ameninţată, spune el, noi am găsi în cel de-al treilea Reich un stat dispus să discute într-o manieră prin care să ne vină în ajutor”. Astăzi, medicii ar diagnostica, în urma manifestărilor sale de întunecare a minţit, efectele profunde ale bolii Alvarez.

Pe 3 noiembrie, în 1939, un al doilea atac de paralizie îl doboară. A simţit urcând în el acest atac, în piciorul stâng în cursul unei reuniuni a Consiliului federal.

O lună mai târziu, în timpul realegerilor membrilor acestui Consiliu, se prezintă totuşi, se face desemnat în condiţii tot atât

[57] Edgar Bonjour, *Histoire de la neutralité suisse,* vol. IV, Neuchatel, La Baconnière, 1970.

de oarbe ca şi el şi rămâne pe post de şef al departamentului politic. Însă boala se agravează. De data aceasta, observă toţi. Nu mai poate scrie, ceea ce arată o atingere a celor două emisfere cerebrale. Impresionează prin tenul său îngălbenit, privirea febrilă şi vocea spartă. Persistă în necunoaşterea gravităţii stării sale. Cum să fi înţeles că părăsea pentru ultima oară sala deliberărilor, la 19 ianuarie 1940? La ieşire, murmură ziariştilor care-l salută: „Domnilor, niciodată nu m-am simţit mai vioi şi mai dispus!” Patru zile mai târziu avea un nou atac puternic, care-l şi doboară. Definitiv.

Lăsa Elveţiei o datorie pe care acesta o va plăti când se vor stinge focurile războiului. Ţara va întreprinde acţiuni în vederea reînnodării relaţiilor diplomatice cu URSS. În ciuda unei intervenţii personale a lui Winston Churchill de lângă Stalin, Moscova refuză. Mai mult, ruşii se opun instalării Organizaţiei Naţiunilor Unite la Geneva, în localuri ale S.N.-ului. Ei ar prefera ca O.N.U. Să-şi fixeze sediul la New York. Odată cu el, prin activitatea lui, planase o oarecare umbră asupra Elveţiei, lumea uitând vechile ei tradiţii democratice. Se scurseră mai mulţi ani până când această idee despre democraţie să se reînsufleţească în cancelarii.

Imediat ce se instală, în timp ce marile capitale aliate încă dansează şi-şi celebrează victorioase, parlamentele civile renăscură. Iată că veni şi timpul socotelilor.

Biserica nu se împodobi. Ca să spunem pe şleau se simţea chiar jenată. Se compromisese la Berlin. Faţă de Benito Mussolini manifestase o cordialitate superbă. Îl ajutase pe Franco, „Soldatul lui Dumnezeu”, în Spania, oferindu-i medalia lui Isus Hristos în schimbul recuperării unor bunuri pierdute (cam un sfert din ţară) şi proclamării catolicismului ca religie de stat, excluzându-le pe toate celelalte. A tăcut, ceea ce multora li s-a părut odios, în legătură cu genocidul evreilor din lagărele naziste. A sprijinit toate guvernele care s-au supus, ocupanţilor germani, binecuvântând, de exemplu, pe ostaşii criminali care participaseră la omorârea a 500.000 de creştini ortodocşi, în lugoslavia, sau punând umărul la acţiunile lui Philippe Pétain, la Vichy. Toate actele sale au fost aprobate de Biserică, excepţie făcând doar câţiva prelaţi din Franţa. Biserica îşi întoarce privirile spre şeful său a cărui politică a împământenit-o peste tot. Şi Papa Pius XII îi va da o lecţie de strategie care l-ar fi

zguduit chiar şi pe prudentul Clauserritz.

Cam la o lună, după ce fuseseră îndeplinite toate regulile bisericeşti, în iunie 1945, suveranul pontif convocă şaptezeci de cardinali de la Sacré-College, situaţi la cel mai înalt nivel în guvernul Vaticanului. Predica sa răsuna în acelaşi timp pe toate cele cinci continente. Cu vocea ridicată, puţin nazală, condamnă fascismul al cărui trup mort nici nu se răcise bine: „O arogantă apostazie a religiei lui Hristos, negarea doctrinei sale şi a operei sale de mântuire, cultul violenţei, idolatria rasei şi a sângelui, distrugerea libertăţii şi a demnităţii umane”. Cine îi înmormântează pe învinşi nu se teme de învingători. Monarhul alb, aplecat deasupra cartierelor vechii nobilimi papale a ştiut totdeauna să-şi aleagă timpul potrivit şi alianţele potrivite.

Nu poţi deveni niciodată papă doar dacă te cufunzi în apostolat în vreo parohie modestă. Trebuie să fii născut pentru asta, să-ţi numeri câţiva prinţi printre strămoşi sau să fi servit de-a lungul mai multor generaţii înaltele administraţii religioase. Este nevoie, de asemenea, să ai un protector. Eugène Pacelli îl avusese ca protector pe cardinalul Pietro Gasparri. Era un elev dotat, intelectual, şi poliglot. Se şlefuise în cadrul Congregaţiei afacerilor ecleziastice extraordinare, apoi în timp ce fusese nunţiu în Germania pe durata a doisprezece ani, cardinal el însuşi la cincizeci şi trei de ani, îl secondase pe Papa Pius. XI timp de nouă ani ca secretar de stat, funcţie echivalentă cu cea de prim-ministru. Alegerea sa ca succesor, în 1939, venea de la sine.

În aceste vremuri tulburi care stăpâneau tot mai mult omenirea şi a căror durată nimeni nu o putea prevedea, dintre toţi cei din Sacré-Collège el fu persoana care cunoştea cel mai bine Germania. Li plăcea această ţară în care trăise, la München, apoi la Berlin. Anturajul său era german, începând cu cele patru călugăriţe aflate în slujba sa şi care aparţineau Congregaţiei bavareze a surorilor Sfintei Cruci, până la iezuiţii secretariatului său personal. El dădea chiar prenume germane, mângâietoare, canarilor săi, care veneau să ciugulească pe masă. O înclinaţie germanică atât de pronunţată ar avantaja Biserica. Ostilitatea funciară a lui Pacelli faţă de marxism, ostilitate cunoscută de toţi, dădea încredere de asemenea, şi lui Mussolini, la Roma şi lui Hitler, la Berlin.

O a doua înclinaţie a cardinalului Pacelli, gustul pentru

afaceri, determină Sacré-Collège să-i încredinţeze sarcina papală. Făcând donaţii săracilor, apoi victimelor cataclismelor naturale, ajutorând substanţial câteva naţiuni – chiar şi Rusia – Papa Pius XI, generosul, ruinase aproape complet Vaticanul. Un om econom, ales la cârmă, ar fi reumflat tezaurul. Pacelli era omul. În fiecare seară, în palatul popilor din care funcţionarii Bisericii plecaseră, el stingea lămpile rămase aprinse. Dar avea şi domenii de acţiune serioase: bancherii care se numărau printre persoanele apropiate. Sprijinit de contele Enrico Galeazi, numit administrator al bunurilor Bisericii, de către Bernardino Nogara (un laic ce poseda rarul dar de a transforma în aur tot ce atingea), Pacelli edifica ceea ce urma să devină vastul Imperiu financiar al Vaticanului. Papa Pius XII a creat prima bancă a Vaticanului, instalată în curtea de la Saint-Office, în 1942. Tot Papa Pius XII a acţionat în vederea investirii în industrie şi în comerţ şi tot el a hotărât cele mai bune soluţii pentru a fructifica veniturile de la Saint-Pierre.

Talentele acestui mare senior al credinţei celor aproape o jumătate de miliard de oameni din întreaga lume, care a consolidat în câţiva ani o putere remarcabilă în domenii pe care ei înşişi le dominau nu putea să-i lase insensibili pe americani. De altfel, ei aveau în acel loc un agent privilegiat, informatorul personal, pe care papa îl însărcina cu desfăşurarea campaniei de publicitate: Mgr. Spellman, arhiepiscop de New York. Acesta din urmă, preot al armatelor americane, cel mai sprinten şi mai activ dintre ambasadorii catolici din lume, putea intra în voie la Franklin Roosevelt. Statele Unite ştiură deci din vreme că aveau la Roma un aliat capabil de a-l susţine cu eficacitate, în luptele care nu vor întârzia să-i opună universului colectivist. Căci în politică Papa Pius XII se arată a fi cel mai dinamic.

Începând din 1946, el numeşte treizeci şi doi de cardinali. Pentru prima dată, un mare număr dintre ei a fost ales din afara naţiunilor europene, prin tradiţie creştine. Fuseseră aleşi din Cuba, din Chile, din Peru, din China şi din Armenia. El prevedea aşadar că vor fi venind evenimente care să zguduie aceste ţări şi îşi aşeza la posturi, de mai înainte, generalii desemnaţi. Mai mult, ierarhiile catolice pe care le domină deja impun vederile sale în statele care le adăpostesc: în Columbia, în Bolivia şi în Venezuela. În februarie 1951, chiar din această perspectivă, va chema popoarele Asiei să între în război cu comunismul: „Noi

suntem în aceeaşi situaţie ca atunci când invazia barbarilor aducea la Roma germenii unei rapide decadenţe cu incredibile suferinţi. Multiplicaţi-vă eforturile pentru a extermina aceşti duşmani, aşa cum s-a întâmplat pe vremea Sfântului Augustin".

În Italia el însuşi dă exemplu, începând din 1945. Ţara se căuta pe sine, după douăzeci de ani de mussolinism, de neparticipare activă la viaţă. Cu scopul de a-i combate pe cei consideraţi ca totalitari şi care s-ar fi simţit tentaţi să instituie la Roma o democraţie populară, Papa Pius XII îşi alege un luptător, pumnul său de fier, aflat într-o mânuşă eu inscripţiile sale: Alcide De Gasperi; catolic devotat, fost bibliotecar la Vatican. Şi confesorii şi preoţii şi funcţionarii papei, toţi sună adunarea armatelor. Nobilimea şi burghezia intră în războiul ideilor. „Acţiunea catolică" falangă fără de număr, cu sute de mii de membri, destinată în principiu a nu promova decât educaţia creştină, se îngrijeşte acum de poporul de rând. La ghişeul băncii din Vatican, banii curg şi De Gasperi devine prim-ministru în 1945. Iată omul puternic al noii politici italiene. El organizează primele alegeri. Tot prin el, în 1946 cu scopul de a-i submina pe comunişti, cărora observatorii politici le recunoşteau o mică şansă, Vaticanul face să dispară ultimele sale tabuuri şi-şi deschise mânăstirile. Călugăriţele tinere, până atunci închise între ziduri, creează un contrast cu lumea înconjurătoare. În iulie 1949, promulghează decretul de excomunicare a comuniştilor şi a celor ce-i simpatizează, un edict la care Papa Pius XII se va mai referi încă, în 1976, în împrejurări asemănătoare. Sprijinul venit de la Vatican sfârşi prin a implanta profund democraţia creştină. Alcide De Gasperi, devenit inutil, e lăsat deoparte şi se năruie cu totul în 1953. Stânga este înlăturată pentru mult timp.

O activitate atât de susţinută, de trepidantă presupunea ca Papa Pius XII să aibă o sănătate de fier. Nu e cazul! îi dă mult de furcă maicii Pasqualina, prima dintre cele patru călugăriţe de la Bavière care veghează asupra stării lui, începând din 1917, *La Papessa*, cum o numeau, ireverenţios, italienii. El supune la o probă grea cunoştinţele doctorului Ricardo Galeazzi-Lisi, medic însărcinat cu supravegherea sa încă de la întronare.

Trupul său înalt pluteşte sub sutana albă. Mâinile şi picioarele încălţate în sandale roşii impresionante datorită unei cruci de aur, rămân reci, adesea cianozate. Este un hipotensiv cronic. Circulaţia sanguină are un flux leneş în vasele sale. Bătăile

inimii înregistrează rateuri atât în frecvenţă cât şi în egalitatea contracţiilor, cam cum sunt motoarele dereglate la nivelul sistemului de aprindere. El atinge adesea sincopa, consecinţă a unei anemii uşoare şi constante. Mai mult ronţăie decât mănâncă. Stomacul său pare a-l face să sufere mereu. Inflamaţii frecvente, înregistrate pe culmile arborelui respirator îl epuizează. E de înţeles, considerând acest tablou de ce este puţin rezistent la oboseală şi de ce tonusul său psihic scade, periodic. Considerând ca existând doar atât cât şi cum îi permite Dumnezeu, el maschează de fapt, la adăpostul credinţei sale, o teamă profundă de ştiinţă şi de cuceririle ei. Se teme de injecţii, de radiografii, de spălături şi de medicamente. În consecinţă, are părerile sale despre tratamentul bolilor. Preferă homeopatia în locul medicinii oficiale, pentru că ea te îngrijeşte prin intermediul grăunţelor care se înghit mult mai uşor decât casetele mari. Lungile şi minuţioasele consultaţii îl neliniştesc. Tracasarea nu o simte încă alături de cel ce îl tratează personal, căci doctorul Galeazzi-Lisi este un oftalmolog. În afară de medicina ochiului, pe care o cunoaşte bine, nu e un izvor de ştiinţă în medicina internă.

De câteva ori s-a auzit că Papa Pius XII a fost victima tuberculozei pulmonare. Doctorul Galeazzi-Lisi a dezminţit timp îndelungat acest zvon. „Investigaţiile mele, cu stetoscopul, nu mă înşală” îi asigura el pe cei din jur. Dar o radiografie conştiincioasă pe care au practicat-o alţi medici ai Facultăţii romane, în 1954, au relevat nişte schele întinse ca urmare a unei acţiuni importante a barilului Koch, la cele două extremităţi ale plămânilor, sechele cu multe calcifieri care nu puteră fi datate. Probabil, erau vechi de vreo cincisprezece ani. Graţia divină există la acest nivel; fără să fie prea pregătit pentru a o obţine, Papa Pius XII beneficiase totuşi de ea.

În 1948, la şaptezeci şi doi ani, pe când se lansează în intrigi pentru a consolida democraţia creştină în Italia, sau în bătălii dure în ţările sărace ale lumii cu, scopul de a combate aici extinderea ideilor marxiste, papa arată deja primele semne vizibile ale unui declin fizic, care se va accelera.

El prezenta, mai întâi, o hipertrofie a prostatei care jena micţiunea. Aceasta cedează în general remediilor care decongestionează, la antispasmodice, la magnezium, la unele reguli de igienă dietetică. Dar Papa Pius XII doreşte să se

recurgă la homeopatie. Doctorul Galeazzi-Lisi acceptă această dorinţă.

După aceea se instalează unele dureri la nivelul sternului, însoţite de o accelerare a ritmului bătăilor inimii. Cardiologii diagnostichează o scleroză cardiovasculară de tip senil. Muşchiul cardiac este prost irigat. O contracţie în plus a acestui organ, născută înainte de vreme, strică regularitatea bătăilor normale. Inima s-a umflat. Arterele groase, în special aorta, suferă de o ateriosclerozã: grăsimile amorfe se acumulează în peretele intern al vaselor. „Referitor la aceasta, l-am pus pe Papa Pius XII la nişte cure homeopatice, confirmă doctorul Galeazzi-Lisi. Îmi aprofundasem studiile în acest domeniu, în special în cazul concret al investigaţiilor la care-l supuneam pe papă, investigaţii, care interesau mult şi pe cei îndrăzneţi şi pe contestatarii teoriilor acestui sector particular al medicinei. Devenii un susţinător al grupului de cercetători care se ocupau de acest domeniu”.[58]

Tulburările vor persista timp de doi ani. Apoi încep să apară şi alte manifestări care-i aduc eşecuri medicului papei: vomă repetată, cu urme de sânge şi un procent ridicat de aciditate. Încurcat, doctorul Galeazzi-Lisi vorbeşte despre intoxicaţie. Stranie concluzie! Aceste semne însoţesc o depresiune a stării generale, antrenând apoi o serie de insuficienţe funcţionale multiple. În acelaşi timp, memoria lui Papa Pius XII slăbeşte, are dificultăţi şi în fixarea atenţiei. Îşi încetineşte cu bună ştiinţă munca intelectuală. Apoi se succedă bronşitele. O artroză cervicală provoacă dureri difuze în braţe, în umeri şi la cap. Abcesele dentare completează bilanţul. Dar nimeni nu vorbeşte despre asta. În acel an, 1950, decretat An sfânt, creştinii îşi polarizează atenţia asupra viziunilor suveranului pontif. În maniera celor trei copii portughezi ai Fatimei, care avură aceeaşi revelaţie în septembrie 1917, Fecioara i-a apărut papei de patru ori. Buena Fortuna. Miracolul este acceptat cu placiditate.

La nivelul stomacului, durerile Papei Pius XII nu încetează. Cu trecerea timpului chiar se agravează. La începutul lui 1954 sunt complicate de salvele de sughiţuri. Doctorul Galeazzi-Lisi ar fi trebuit să facă o radiografie, să-i impună augustului său pacient

[58] Dr. Ricardo Galeazzi-Lisi, *Dans L’ombre et dans la lumière de Pio XII,* Paris, Ed. Flammarion, 1960.

să înghită, în ciuda reţinerilor sale, substanţe cu bariu, inofensive, dar necesare examenului medical. Nu îndrăzneşte. Fără să împingă investigarea dincolo de o palpare prudentă, medicul se gândeşte la un cancer. Şi mărturiseşte concluzia anturajului german al şefului temporar al Bisericii. La sugestia lor, în loc să cheme specialişti care să-l întărească, el abdică de la datorie şi cheamă un vindecător: Paul Niehans.

Instalat în Elveţia, la Clarens, în cantonul Vaud, Niehans, care se prezenta drept fiu natural al împăratului german Wilhelm II, a studiat medicina. Dar el făcuse avere cu un remediu straniu: un conglomerat de celule extrase de la animale. Vindeca orice cu mixtura sa. Tulburările benigne şi flagelele asupra cărora ştiinţa ezita să se pronunţe. Remediul îndepărta ridurile şi reda ţesuturilor tinereţea. Magicianul alergă la Vatican.

La Roma şi mai ales în rândul Curiei, lumea se revoltă la auzul proiectului straniu de vindecare pe care-l întreprinde Niehans. Cardinalii dezaprobă total ideea de a-i injecta Sfântului Părinte ceea ce ei numesc „celule de animal”, dar nu ei fac legile la ultimul etaj al palatului care adăposteşte cele nouăsprezece camere compunând apartamentul Papei. Este domeniul privat al Papei Pius XII. Şi al maicii Pasqualina, redutabila *Virgo potens,* fecioara atotputernică. De vreme ce papa doreşte, Niehans îi va face injecţia. După un examen al urinei la care s-a folosit reactorul Abderholden care permite punerea unui diagnostic precoce de sarcină, elveţianul făcu injecţia cu amestecul de celule vii ale hipotalamusului şi ale suprarenalei pe 26 ianuarie 1954. A doua zi, starea Sfântului Părinte se înrăutăţeşte. Vărsăturile devin închise la culoare, „ceea ce nu s-a mai întâmplat niciodată în urma tratamentului cu celulele mele” notează Paul Niehans. Apare şi sângele, la expectorări şi la scaune.

Trebuie să credem că, în ciuda aparenţelor, constituţia Papei Pius este remarcabilă. Câteva săptămâni mai târziu el se ridică şi revine la ocupaţiile sale. În iulie se simte atât de bine, încât vestea vindecării sale, răspândită prin grija maicii Pasqualina, traversează toată Europa. Paul Niehans a învins cancerul la stomac pe care-l are papa…

Vai, Doamne! În septembrie, durerile renasc. Papa Pius XII care încă o dată celule. Niehans revine. În ziua de 12, el îi injectează papei o fiolă cu amestec, acesta din urmă ameliorat

între timp. „Spre consternarea mea totală, notează el, a doua zi apărură vărsăturile şi sughiţurile. Cu sânge. De data aceasta, în afară de obişnuita mea cură simtomatică, eu îl supusei «dietei mele biogenetice» de la care aşteptam un efect tonic, întremător. Acest regim avea la bază lăptişorul de matcă, alimentul reginei albinelor, căruia eu îi adăugam diferite produse homeopatice şi organice”.

Ravagiile se întind până într-acolo încât îndoiala înmugureşte în spiritul doctorului Galeazzi-Lisi. El propune de acum un alt diagnostic, tot fără un examen aprofundat al pacientului. „Mă întrebam, scria el, dacă originea acestei stări grave a sănătăţii nu provenea dintr-o intoxicaţie cu acid cromic, care îi fusese aplicat pe gingii, fără ştirea mea şi a stomatologului. Pute să fi rezultat de aici o leziune a stomacului, adică un ulcer. Nu putea fi îndepărtată deloc ipoteza leziunilor gastrice provenind dintr-o altă sursă”. Ca la Molière!

Fiind epuizat şi suferind mult, Papa Pius XII se resemnează în ciuda circumspecţiei sale să înghită substanţe cu bariu care ar permite un examen radiologic. De data aceasta protestează cu vehemenţă chiar Paul Niehans. Razele X, spunea el, vor ucide celulele pe care le injectase şi vor anihila efectele tratamentului. Bufoneria s-a prelungit cu o discuţie tehnologică. Doctorul Galeazzi-Lisi dă asigurări că, dispunând în mod corect plăcuţe de plumb pe pântecele Sfântului Părinte, se va reuşi expunerea la razele X numai a părţii sistemului digestiv care s-a convenit să fie examinată. Celulele vii ar rămâne protejate. În octombrie 1954, în urma unui examen efectuat în aceste condiţii burleşti, adevăratul diagnostic e ratat. Proba a dovedit totuşi că nu este cazul unui cancer, nici al ulcerului. „Poate o gastrită”, avansează Galeazzi-Lisi.

Suferind mereu, Papa Pius XII nu cere decât celule. Şi în noiembrie Niehans îi face o nouă injecţie. Sughiţurile persistă, ca şi arsurile pe epigastru şi vărsăturile, însoţite de astenie. De această dată Papa Pius XII pare a muri. Corpul său obosit este comparat cu cel al Salvatorului Oamenilor aflat pe Cruce. Îl cheamă pe medicul său, la 7 noiembrie şi murmură: „L-am interogat pe doctorul Niehans, confratele dumneavoastră german (uită că e elveţian!). El Ne-a spus că în această seară viaţa Noastră nu este în pericol, ceea ce înseamnă că ar putea fi în pericol mâine. Vreau, deci, să ne pregătim pentru marea

trecere”.

De data aceasta, Curia se impacientează, domină elanul care formează anturajul papei şi sfătuieşte insistent să fie chemaţi medicii adevăraţi. Roma nu duce lipsă de ei. Numărul consultanţilor va fi limitat la doi. Papa Pius XII n-a acceptat decât monarhişti. Cei doi practicieni aleşi sosesc la Vatican pe 2 decembrie.

Ei descoperă un pacient într-o stare tristă. Pulsul bate cu 140 de pulsaţii pe minut. Tensiunea este ridicată. Pius XII este palid, literalmente deshidratat. În realitate, moare de sete. Dacă nu poate efectiv să absoarbă apa pe cale bucală, aceasta se datorează stomacului care nu mai suportă nimic. Poate fi rehidratat pe cale venoasă, ceea ce doctorul Galeazzi-Lisi a uitat complet. Cu acest aport simplu, dar esenţial, cei doi medici îi redau papei viaţa. „Fără nicio altă terapie!” precizează practicienii într-un comunicat făcut lumii, cu adresare directă partizanilor lui Niehans. Pe 15 decembrie, Sfântul Părinte era atât de bine recuperat încât a suportat normal un tranzit gastric. De această dată radioul pune în evidenţă cauza tulburării stomacale care-l rodea pe papă de atâţia ani: o hernie hiatală. Fundul stomacului a ieşit din cavitatea abdominală, de-a lungul diafragmei, în locul unde esofagul străpunge şi traversează această membrană. Această porţiune mică a organului digestiv, fiind ciupită, iese în relief. Diagnosticul este uşor de pus de orice medic avizat. Tulburarea, benignă în majoritatea cazurilor şi frecventă la persoanele în vârstă, cedează la un tratament chimic banal pe bază de pansamente gastrice, antispasmodice şi antigastrice. Nu este recomandată o intervenţie chirurgicală decât la un caz din zece, când hernia recidivează sau se complică şi dacă anemia, pe care o antrenează, persistă.

Şi Papa Pius XII se vindecă. Însă proba la care fusese supus l-a uzat. Are şaptezeci şi nouă de ani. Comportamentul său este schimbat. Prezintă, acum, semne clasice de arterioscleroză cerebrală, care îl fac mai rigid ca oricând în comportările sale legate de oameni sau de guvernare. Chiar face dovada unui nihilism terapeutic faţă de doctorul Galeazzi-Lisi. Când acesta vrea să-i administreze vreo doctorie, recomandată, de această dată, de corpul medical italian, se întâmplă ca papa să bată din picior, să umble cu paşi mari apăsaţi încolo şi încoace prin apartament, însoţit de doctorul pe care-l bombardează cu

reproşuri. Adeseori, acest Gigant, care fusese totdeauna un om cu o logică dreaptă în judecăţile sale, acest Gigant se contrazice straniu. Şi toate acestea timp de trei ani. Se pare că în acea vreme, în 1955, s-a gândit serios să demisioneze, să se retragă la vreo mănăstire.

Totuşi, ideile rămân clare în multe momente. Astfel, în 1957, după punerea la punct a noilor tehnologii de reanimare medicală, inventate de ştiinţă, Papa Pius XII face o declaraţie repede remarcată, referitoare la problemele euthanasiei active şi euthanasiei pasive. Încă şi azi, ea este frecvent citată. Dar această ghicire a viitorului nu durează. Papa nu mai are viziunile cereşti care îl stăpâniseră până în 1954. Degradarea organismului devenise prea serioasă.

Vara lui 1958 se dovedeşte dură pentru Papa Pius XII. Cu siguranţă el a putut să ia în greutate şi să-şi recapete forţele sub controlul permanent al medicilor. Dar nu era decât un „mai bine" artificial şi trecător. Crizele de sughiţuri revin. Nu par să rezulte din hernia hiatală care n-a recidivat. Nu semnalau ele, în fapt, o leziune cerebrală? Practicienii nu vor mai avea timpul de a-şi pune întrebări despre acest subiect. Pe 6 octombrie, un atac cerebral îl fulgeră pe papă. Nu mai vorbeşte, nu mai vede. Mecanismul deglutiţiei prea blocate. Un prim examen arată că paralizia s-a întins pe toată partea dreaptă. După-amiaza, situaţia se stabiliza. O fărâmă de cunoştinţă renaşte chiar şi la pacient. Reuşeşte, cu preţul unor mari dificultăţi, să articuleze câteva cuvinte, întrebând ce i s-a întâmplat. Sunt ultimele sale cuvinte, căci revenirea nu se prelungeşte. Noi valuri de sughiţuri îl macină. Nu mai respiră decât cu masca de oxigen. În momentul acesta, Paul Niehans, revine fără ruşine la Vatican. Cu seringa şi cu celulele sale. Este îndepărtat fără ezitare. De aici înainte, lui Papa Pius XII, fie că este vorba de savanţi sau de şarlatani, oamenii nu-i mai sunt de niciun folos. Dându-şi sufletul, la 9 octombrie 1958, se întâlneşte cu unicul interlocutor care ar fi putut să-i ceară socoteală: Dumnezeu.

Lenin – Stalin

Când preşedintele Roosevelt a dispărut, în Statele Unite, soţia sa a interzis medicilor să-i facă autopsia. În situaţia unui asasinat (în cazul lui J.F. Kennedy, la Dallas), legea impunea un

examen medical al corpului. Clanul familial limitase explorările medicilor doar la rănile care-l omorâseră pe preşedinte. Nu putură analiza amănunţit restul creierului, şi încă şi mai puţin studiară glandele suprarenale a căror slăbire cauzase în cazul lui, boala lui Addison. Rezervă identică în Europa occidentală: când un Gigant moare, cei apropiaţi refuză aproape totdeauna autopsia.

Mobilele par evidente. Vechi tabuuri religioase, jenă în faţa actului resimţit ca o profanare. În anumite cazuri, cei din familie exorcizează astfel boala, e neagră într-o oarecare măsură. Predominantă este şi grija de a proteja imaginea lăsată de Gigant. Cam. Aşa se făuresc legendele.

Totuşi, până la moarte, şefii de stat se diferenţiază net de tagma oamenilor obişnuiţi. Ridicaţi, în timpul vieţii, deasupra contingentului, imprimându-și propria lor marcă în curgerea istoriei, ei îi datorează acesteia toate elementele care ne permit să le judecăm perioadele de influenţă, apoi documentele şi secretele politice, poate chiar repercusiunile posibile ale bolilor. Dar şi circumstanţele în care li s-a sfârşit viaţa.

Autopsiile au facilitat cunoaşterea anatomiei. Studiind repercusiunile interne ale bolilor, ele au dezvoltat arta de a vindeca. Sunt esenţiale pentru justiţie. Adesea, devin utile şi istoricilor. Leiba Bronstein, numit Troţki fu unul dintre organizatorii revoluţiei sovietice. Înlăturat de la putere şi exilat după moartea lui Lenin, el lăsă mult timp să se creadă că Stalin, succesorul, intenţionase să-l otrăvească. După dispariţia lui Stalin, emulii lui Troţki au lăsat să se presupună că Nikita Hruşciov, moştenitor la putere, ar fi precipitat acest deces. Două documente medicale înlătură aceste afirmaţii. Rezultatele autopsiilor lui Lenin şi Stalin sunt la arhivă.

Lui Lenin, mort la cincizeci şi patru de ani, medicii i-au descoperit, la creier, o arterio-scleroză generalizată, cu numeroase zone blocate. Circulaţia sanguină încetase să irige cele două emisfere, dar mai ales cea stângă. Rămăseseră imprimate aici amprentele profunde a patru atacuri cerebrale. Arterele, la baza craniului, erau îndurate. Zone de grăsime obturau carotida stângă internă. Se remarcau mici cavităţi neregulate, săpate în plin ţesut cerebral împrejurul vaselor cerebralei. Ele certificau ceea ce se numeşte ramolisment cerebral. Inima, de asemenea, fusese atinsă. Arterele coronare

arătau scleroze întinse.

Neuropatologistul german Otto Vogt a studiat creierul lui Lenin. El a remarcat aici nişte celule numite piramidale şi care se aflau în număr impresionant. Aceste celule au fost comparate, din punct de vedere al structurii lor, cu cele care se găsesc în muşchii atleţilor de mare performanţă. De două ori, Vogt va evoca în comunicările sale antrenamentul la care şeful sovietic îşi supunea creierul, cu scopul de a determina creşterea capacităţilor sale intelectuale. Constatarea sa reflectă preocupările ce-i animau pe savanţii epocii. Ei se străduiau să localizeze în organul cerebral centrul geniului, ca şi pe cel al matematicilor. Dar azi, lumea este de acord că fenomenele gândirii, proprii omului, se referă la întreg ansamblul creierului.

La rândul lor, nouă somităţi medicale au procedat la examenul medical al corpului lui Stalin. De altfel, se ştie că cel de-al doilea şef al statului sovietic a fost fulgerat de un cataclism organic. Ei au diferenţiat un important focar hemoragie, în interiorul emisferei stângi a creierului. Ruptura vaselor distrusese zonele importante. Ea provocase perturbaţii ireversibile ale respiraţiei şi circulaţiei.

În afară de hemoragia cerebrală, medicii notară şi o mărire considerabilă a inimii, la nivelul ventriculului stâng. Hemoragii întinse invadaseră muşchiul cardiac, mucoasa stomacului şi intestinele. Cea mai mare parte a arterelor îngroşate, indicau faptul că grăsimile amorfe degradaseră peretele intern al vaselor. Aceste procese rezultau dintr-o hipertensiune accentuată. Datele examenului stabiliră caracterul irevocabil al bolii lui Stalin. Îngrijirea adusă pacientului nu putuse întârzia sfârşitul fatal.

Aceste precizări permit, deci, să se aducă asigurări că Lenin şi Stalin au fost victimele unei boli asemănătoare cu cea care doboară fiinţele obişnuite. Însă amploarea ravagiilor constatate demonstrau totodată că bolile persistaseră timp îndelungat. Deşi au forţele slăbite, cei doi şefi de stat nu părăsesc puterea, în momentul când manifestă primele tulburări serioase. Ei se prind de ea şi stau agăţaţi până la capăt. Sunt identici în aceasta cu toţi oamenii mari pe care puterea îi întunecă. Cine va măsura atunci consecinţele orbirii şefilor, suportate de către cetăţeni?

La 10 iulie 1918, Vladimir Ilici Ulianov, numit Lenin, respiră

uşurat. Iată-l în sfârşit, la putere, stăpân al uneia dintre ţările cele mai mari şi mai populare din lume. Tocmai promulgase prima Constituţie a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. El guvernează. Împreună cu biroul său politic, în fruntea Partidului Comunist, Tânăra Armată Roşie şi, în umbră, C.E.K.A. Poliţia sa, îl susţin. Peste şase zile, la Sverdlovsk, fost Ekaterinenburg, care domină minele din Ural, un soviet local îl va împuşca pe fostul ţar, Nicolae II şi pe familia acestuia, închişi de un an. Sfârşitul ultimului reprezentant ai potentaţilor care domină asupra Imperiului rusesc, începând de la Ivan cel Groaznic, pecetluia naşterea Rusiei noi.

Nu este vorba decât de o etapă a spiritului său. El vede mai mult! O bulversare mintală. Pământul era ca nou, fără frontiere şi fără bariere sociale. Aici, fiecare, conform părerii sfântului Marx, va munci după măsura capacităţilor sale şi va mânca după cât îi e de foame. Nu îngăduie niciun fel de răgaz. Tocmai s-au încheiat cei douăzeci şi cinci de ani de efort. Hotărât lucru: omul este o minunată maşinărie. Dacă-i dai un ţel, suportă totul, oboseala, călătoriile, loviturile, temniţa, exilul. Frica şi foamea. Nimic nu-l opreşte.

Dovada? De un an. El, Lenin, poartă două gloanţe plantate pe undeva, în carnea sa, între umăr şi braţ. O femeie trăsese în el, la sfârşitul unui miting în uzina Mikelson, la porţile Moscovei: Fania Kaplan, o militantă a Partidului. Social-revoluţionar. Nişte extremişti, ale căror aripi trebuiau tăiate cât mai curând. Medicii l-au ascultat. Ei n-au vrut să-l opereze imediat, pretextând că era epuizat şi că organismul său trebuia să se refacă. E adevărat că lipseau mijloacele serioase şi remediile eficace. Prea uşor mureau oamenii. Microbii se înmulţeau, infecţiile se multiplicau. Şi aici trebuia dezvoltată cercetarea ruşilor.

Exista vreun domeniu în care ea să nu cunoască lipsa sau chiar penuria? Ţarii ruinaseră ţara, o înfometaseră şi o distruseseră. La Saint-Petersbourg şi la Moscova, în împrejurimile palatelor lor nu se simţeau toate astea, dar săreau în ochi la ţară, în toată Rusia şi în îndepărtatele provincii neruseşti dinspre graniţă. Decăderea în care pluteau masele a facilitat munca sa de agitator timp de douăzeci şi opt de ani. De când a părăsit Simbirskul, oraşul natal de pe Volga centrală, el n-a văzut decât mizeria.

Tatăl, Ulianov, inspector al şcolilor, boiernaş, nu înţelegea de

ce fiii săi se alăturară unul după altul de acei răzvrătiţi”. El rezista vânturilor care aduceau de cincizeci de ani idei socialiste dinspre Vest. Un alt fapt l-a determinat totuşi pe Vladimir Ilici să-şi abandoneze studiile de drept ca să se alăture celor răzvrătiţi: moartea fratelui său mai mare, spânzurat de către comisarii ţarului Alexandru III, tatăl celui ce va muri la Sverdlovsk, pe 16 iulie. De când şi-a luat numele „Lenin”, „omul de pe Lena”, fluviu din Siberia, pe malurile căruia fusese deportat căci l-au prins trăgând sforile revoluţiei, el îşi urmă destinul.

Porni de la bază. Cu cei pe care-i convinsese să facă grevă în ateliere, pe care îi antrenase la atentate contra susţinătorilor ţarismului. Apoi, acţionă în sânul organizaţiilor revoluţionare, mai întâi în comitetele de conducere. O competiţie aspră. Cei dornici de a avea puterea mişunau peste tot. Se înfruntau sute de tendinţe, fără să uităm de conducătorii care jefuiau pentru propria lor îmbogăţire. Pentru a se impune, în afară de credinţă, Lenin a dispus de un dar: harul divin, ar spune teologii.

Neavând talent oratoriu, mărginindu-se să între dintr-o dată în subiect, clar, cu intensitate, el nu şi-a lăsat niciodată auditoriul indiferent. Fie că era vorba de reuniuni publice cu mulţi auditori; sau de congresele ţinute clandestin, el comunică celorlalţi voinţa sa. Unii ne asigură că reuşea datorită efectului hipnotic; privirea sa pătrundea arzătoare în oricine.

În luna aceea, adică în iulie 1918, era în vârful edificiului doctrinei sale. Fără ajutorul lui Troţki, n-ar fi putut, cu un an mai înainte să-i răstoarne pe liberali şi pe prinţii revoltaţi care-i constrânseră pe Nicolae II să abdice. Şi ei doreau să aibă puterea. Într-o oarecare măsură, revoluţia muncitorească şi ţărănească lăsase revoluţia burgheză să scoată castanele din foc. Aceasta avea şi mijloacele necesare: resturile armatei ţariste. Recursese la şmecherii. Raportul de forţe a înclinat, cu sprijinul lui Troţki şi al persoanelor fidele, Kamenev şi Zinoviev, care se bucurau de consideraţie în uzine. Deci, dictatura proletariatului a fost fondată cu el. Dar Troţki a cerut sarcina de comisar la Ministerul de Război. Aceasta făcea să crească vigilenţa: când spui „Armata Roşie”, cam spui „Troţki”.

Fără îndoială că Lenin era îndreptăţit să-şi pună întrebării referitoare la eventualele ambiţii care le nutrea însoţitorul său la revoluţie. Cu toate acestea, nu din politică se nasc necazuri

serioase, ci din alte părţi. În momentul în care gustă, în sfârşit, primele fructe ale greului său angajament, la patruzeci şi opt de ani, o vârstă la care orice om crede de obicei, că are încă viaţa în faţă, organismul său se frânge.

Paloarea pielii, cearcănele ochilor, oboseala, nimic nu scapă celor din preajmă. Intrând în biroul său, secretarele îl surprindeau uneori într-o stare apatică. Întorcându-se în apartament, seara, comandantul gardienilor de la Kremlin, cu care se întâlnea des pe culoare, îl vedea clătinându-se, reluându-şi suflul şi sprijinindu-se de mobilă. Nadejda Krupskaia, soţia sa, descendentă a unei familii de nobili, dar devenită militantă, cu care Lenin se căsătorise în urmă cu douăzeci de ani, confirmă că în vara lui 1918, el nu mai scria, nici nu mai dormea noaptea. „Păstrasem o fotografie de-a lui, spune ea, făcută prin august. Avea aerul că suferă de o boală cumplită”.[59] Ea cunoştea tulburarea. De-a lungul lungilor lupte scizioniste pe care le dusese din umbră, în perioada emigrării şi mai ales în Elveţia, îl văzuse, deja, pe Lenin cedând slăbiciunilor de acest fel. Totuşi, la vremea aceea, mult prea puţin accentuate. Medicii confirmară că era vorba de o hipertensiune arterială.

De multă vreme, cercetătorii se încăpăţânează să descopere motivele pentru care presiunea sângelui creşte în artere. Trebuie să discearnă factorii care facilitează instalarea sa: viaţa trepidantă, tutunul, sarea şi grăsimile. Reuşesc, de asemenea, să o trateze aproape corect. Chiar dacă le-au crescut mereu cunoştinţele în acest domeniu, ei totuşi n-au elucidat în totalitate secretele rezistenţei prea puternice pe care o opun, adesea, arteriolele îndepărtate de inimă în timpul curgerii normale a sângelui. Complexitatea fenomenelor circulatorii justifică tatonările: diabetul, tutunul, obezitatea, sedentarismul şi modificările procentului de grăsimi din sânge, hipertensiunea favorizează arterioscleroză, acest flagel care distruge vasele; ba chiar se întâmplă ca să fie o consecinţă a acestei arterioscleroze.

Deşi diagnosticată de timpuriu, în cazul lui Lenin, această hipertensiune a contribuit destul de mult de accentuarea întăririi arterelor. Acoperite cu tartru de către depunerile ateromatoase, fapt ce le diminua diametru interior, aceste vase, degradate, ameninţau direct viaţa. O coagulare la obstruează? Atunci este

[59] Georges Walter, *Lénine,* „Collection Marabout“ 1950.

vorba de tromboză. Cheaguri plutind în sânge se fixează pe undeva? În cazul acesta este o embolie. Redus, debitul sanguin nu mai livrează oxigenul organelor pe care le irigă? Consecinţa: organelor îmbătrânesc prea repede.

În sfârşit, dacă aceste vase lezate se subţiază şi sunt găurite survine o hemoragie internă. Locurile privilegiate pentru astfel de accidente nu lipsesc: ochiul, urechea, creierul, inima, aorta, rinichii, intestinele. Chiar şi arterele gambelor.

La acea vreme, medicina rusească nu era deloc înarmată pentru a înfrunta asemenea pericole. Din această cauză Lenin se ştia expus de două ori. Mai întâi în privinţa corpului său, apoi prin prisma funcţiei pe care o ocupa. Fusese investit de curând cu puterea supremă. Dacă vulnerabilitatea sa ar fi fost divulgată prea devreme, de îndată ar fi crescut apetitul puterii la toţi ai săi. Nu se lasă copleşit decât în particular, la adăpost de priviri indiscrete. În faţa unui auditoriu, oameni ai administraţiei sale, îşi ascunde durerile sub o bunădispoziţie aparentă. Reuşea să dea iluzia unei stăpâniri de sine pe care nimic nu o distrugea.

Evenimentele îl ajutau. Câţiva foşti generali ţarişti îşi ridicară trupele şi atacară noul regim. Corpuri expediţionare străine: poloneze, franceze şi engleze, îi ajută. Iată-l pe Troţki încolţit, dar el face faţă pretutindeni cu tânăra Armată Roşie. Ea va fi tracasată, pusă la încercare, dar niciodată învinsă. Cu ea, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste iese întărită din această confruntare, în 1920. Dar, deja, în ce-l priveşte pe Lenin, speranţele unei cuceriri a lumii în numele ideologiei sale, par a fi topite cu totul. Evident, el înţelesese că trebuia, mai întâi, constituit în Rusia un stat puternic, ceea ce nu era puţin lucru. Dar cine ar fi jurat că tulburările insidioase ce-i biciuiau corpul nu-şi continuau întruna acţiunea lor?

Dacă dispune de mijloace pentru a controla pasiunile şi dorinţele oamenilor dimprejurul lui, contra bolii nu poate face nimic. Boala se întinde. Microcombinaţii ale sângelui, cunoscute acum sub numele de boala Alvarez încep să-i ajungă la creier. Minuscule hemoragii afectează arteriolele, şi ele minuscule, contribuind la irigarea acestui organ. De fiecare dată intervin fenomene fireşti de apărare: coagulaţii din sânge formează un cheag micuţ, suficient pentru a-i stopa evacuarea. Deteriorările sunt limitate, dar există şi îl obosesc pe Lenin.

Se va recunoaşte bolnav în public pentru prima oară, la cel

de-al VIII-lea Congres al Sovieticilor, pe 30 decembrie 1920. Programul prevedea ca el să nu ia cuvântul decât la închidere, după cel ce întocmea raportul şi, eventual, după cei ce erau împotrivă. Dar se simte atât de rău, încât cere să vorbească primul, scuzându-se faţă de asistenţă: „Este o nefericire faptul că sunt foarte suferind; de aceea nu pot proceda altfel”. Două zile mai târziu, pleacă să se odihnească la Nijni-Novgorod, la confluenţa Volgăi cu Oka, localitatea rebotezată cu numele lui Gorki pentru a-l onora pe marele scriitor care s-a născut. În acest oraş.

În plan medical se impunea decizie. În plan politic ea a fost posibilă datorită autorităţii crescânde pe care o avea un fidel al lui Lenin, om care se bucura de asentimentul acestuia, Iosif Stalin. Tocmai fusese numit comisar al poporului din partea minorităţilor naţionale şi, mai ales, Secretar General al Partidului Comunist. Lenin poate să răsufle uşurat avându-l pe Stalin în locul său.

Acesta este cu nouă ani mai tânăr, deci patruzeci şi unu de ani în 1920. Vine din Gori, din Georgiu, de pe pământul caucazian, frontieră dintre Marea Caspică şi Marea Neagră. Mama sa, Ecaterina a spălat, a cusut şi a gătit pentru alţii.

Tatăl, Vissarionovich Djugaşvili cârpea încălţările săracilor. Îşi bătea soţia şi fiul atât de mult, încât acesta îl reneagă înainte ca părintele să dispară ucis de o lovitură cu cuţitul într-o ceartă cu nişte beţivi. În acel an, pe când avea zece ani, Iosif Djugaşvili fu doborât de o maşină. După zece zile de comă avu o infecţie în sânge datorită plăgilor prost curăţite. De pe urma accidentului se alese cu înţepenirea cotului stâng.

Mama sa îl dusese la seminar, la Tiflis, rugându-se pentru ca el să devină măcar mitropolit ortodox. În ochii ei, aceştia apăreau drept bogaţi, îmbuibaţi şi puternici. Îşi părăsi dimia la douăzeci de ani, ca să între în revoluţie. Un agitator talentat, un propagandist de şoc. Lenin îl întâlnise pentru prima dată în 1905, la Tammerfors, în Finlanda, care la vremea aceea principat ţarist. Era deja cunoscut drept o autoritate în materie de marxism, ideologie ce devenise punctul său forte.[60] Îşi luase mai întâi numele de Koba, în amintirea acestui răzbunător naţionalist, erou al unei legende caucaziene. În final, optă

[60] Robert C. Tucker, *Staline révolutionnaire. Essai historique et psychologique,* Paris, Ed. Fayard, 1975.

pentru Stalin „omul de oţel”, mai mult pe motive de consonanţă. Numele lui sună ca şi al lui Lenin cu care Iosif Djugaşvili se identificase de mult timp.

Flatat, şeful tânărului stat al sovietelor ştie că la Kremlin umblă vorba că Stalin a devenit „mâna sa dreaptă”. După întoarcerea din exil, din Elveţia, în 1917, el l-a însărcinat pe Georgian să-i apere spatele. Stalin tocmai isprăvise patru ani de ocnă în Siberia. Dacă el nu se numără, în acea *saga* bolşevică nici printre oratori nici printre pamfletari, este remarcată, în schimb, capacitatea sa de lucru, spiritul său practic şi deosebita prudenţă. Tocmai organizase partidul, pe care-l şi domină, tocmai îşi terminase ucenicia ca om politic de prim plan.

După o lună de destindere, Lenin estimează că forţele îi reveniseră suficient pentru a scăpa de medici şi a reveni la Moscova. Aici găseşte o situaţie dificilă. Ţăranul rus se îndepărtase de regim. Cotele agricole, impuse cu duritate de Troţki, cel ce dispreţuise totdeauna talpa ţării, suscită o vie opoziţie. La început latentă, opoziţia nu se manifestă decât sub forma luărilor de poziţie îndrăzneţe împotriva Armatei Roşii. Apoi, ea prinde suflu. Rebeliuni serioase izbucnesc în centrul ţării, pe Volga şi în Siberia occidentală. Troţki le reprimă cu sălbăticie. La Cronstadt, în adâncul golfului Finlandei, marinarii se revoltă şi ei. De data aceasta guvernul se înspăimântă şi Lenin trebuie să-şi revizuie politica, sprijinindu-se în acest scop pe Stalin: trebuie să slăbească presiunea ţărănească, să se ocupe mai mult de soarta economică a poporului rus, să renunţe la acest „comunism de război” care-i place atât de mult lui Troţki, lăsând libertatea comercială.

Efortul îl epuizează. Oboseala nervoasă a revenit, ca şi insomnia şi deraierile mecanismelor gândiri. Hipertensiunea nu-l slăbeşte. Se înfurie contra a ceea ce el numeşte „trădările corpului”, Încă o dată iată-i constrâns să abandoneze conducerea şi să se retragă în localitatea Gorki, portul său adăpostit de vânturi. La 15 decembrie 1921, Molotov, vechi prieten al lui Stalin pe care acesta îl făcuse să între, în calitate de secretar în Comitetul Central al Partidului, primeşte o scurtă notă a şefului statului, acum tot mai doborât de griji: „Am rugămintea să-mi prelungiţi concediul cu cincisprezece zile, în conformitate cu ceea ce au hotărât medicii.”

Totuşi, schimbarea radicală a politicii lui Lenin, schimbare ce-i

iritase atât de mult pe susţinătorii lui Troţki din interiorul ţării, a fost primită cu uşurare în exterior. Este interpretată ca o abandonare a expansionismului revoluţionar. Şi David Lloyd George, în numele Angliei, invită U.R.S.S.-ul să participe la Conferinţa de la Gênes, prevăzută pentru aprilie 1922. Se va discuta aici reconstrucţia economică a Europei. Oferta era nesperată. Lanţul pe care-l menţin cei din Occident împrejurul tânărului stat rus trebuia să se rupă cândva. „Participarea personală a domnului Lenin ar facilita dialogul" a afirmat premierul britanic.

Lenin anunţă vestea cea bună întregului său popor, pe 6 martie, în timpul Congresului sindicatelor din metalurgie. „Voi merge la Gênes, spune el. Sper ca boala care mă împiedică de câteva luni să iau parte activă la afacerile politice, şi care nu-mi permite deloc să-mi îndeplinesc funcţiile guvernamentale încredinţate, să nu se opună la asta".

Câteva zile mai târziu medicii consideră sănătatea sa atât de precară încât îi interzic orice muncă intelectuală. Nu-i îngăduie decât o apariţie scurtă la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist, pe 27 martie. Nu, nu poate fi vorba să meargă la Gênes. Nici măcar nu poate fi reprezentat de Stalin, pentru că acesta trebuie să-l înlocuiască la Kremlin, ca să asigure rezolvarea treburilor ţării. Repercusiunea asupra politicii dezbinărilor care-l lovesc pe şeful acestui stat, precum şi puterea sa centralizată, compromit consolidarea regimului.

Fiind fără experienţă, delegaţii sovietici, care fuseseră aleşi până la urmă să plece la Gênes, nu-i conving deloc pe cei din Occident să ridice dintr-o dată carantina care strangula U.R.S.S.-ul. În acea lună a lui aprilie 1922, Lenin a trebuit să accepte o altă întâlnire: cu chirurgii care vor încerca să-i extragă gloanţele purtate din 1917. Ei nu vor înlătura decât unul singur. Starea şefului rus determină scurtarea intervenţiei chirurgicale.

Suferă dureri violente, la craniu, şi nu-şi mai găseşte odihna. Vomită. Are dureri difuze în pântece. În unele momente îşi pierde capacitatea de a vorbi. Profesorul Vörster, specialistul german care conduce echipa medicală a preşedintelui, declară că se apropie vremea necazurilor serioase. Îl însoţeşte pe Lenin la Gorki, ca să-l supravegheze.

Înţeleaptă precauţie! La 26 mai 1922, un atac cerebral îl cufundă pe pacient în comă. Tromboza rezultă de la un cheag

care a obstruat o arteră. Ciupirea pielii şi injecţiile fac dovada că trupul îşi mai păstrează reacţiile. Este o hemiplegie. Paralizia se instalează pe partea dreaptă, ceea ce demonstrează că vasul atins este situat în hemisfera cerebrală stângă. Pronostic şi mai grav, căci această emisferă stângă adăposteşte centrii vorbirii. Bilanţul arată că Lenin se va putea restabili.

În iulie, şeful statului şi-a recâştigat parţial puterea. Vörster îl autorizează să primească vizite, dar interzice să se vorbească despre politică. La auzul acestui cuvânt Lenin e deja prea agitat. În octombrie, el se simte capabil să revină la Moscova. Trebuie să păstreze un regim alimentar sever, să nu lucreze mai mult de cinci ore pe zi şi să se odihnească complet două zile pe săptămână.

Se poate construi o ţară utilizând săptămâna în mod englezesc? Sau menajându-te cum făceau boierii? Lenin îşi reia cursa puterii, maratonul său de conducător. Pregăteşte cel de-al IV-lea Congres al Internaţionalei Comuniste, prevăzut pentru noiembrie, în cursul căruia el va prezenta bilanţul celor cinci ani de la revoluţia rusă. Discursul său, rostit înadins în germană, pentru delegaţii străini, durează o oră. Însă va plăti scump chemarea frenetică ce l-a atras din nou în mijlocul treburilor ţării. Pe 12 decembrie, se prăbuşeşte pe masa de lucru. Medici sosesc în goană. Un al doilea atac.

Ca şi prima, această a doua tromboză s-a produs în emisfera stângă a creierului. Paralizia nu pare mai întinsă decât precedenta, din mai. Dar, de data aceasta, ea nu se va mai vindeca. Lenin va rămâne ţintuit, în pat sau în fotoliu. Nu va mai putea să scrie niciodată. Îi va reveni totuşi vorbirea, dar cu cuvinte cleioase şi greu de înţeles. Ele sunt însă suficiente, de vreme ce el hotărăşte să dicteze. Şi iată cum înţelege să-şi continue guvernarea! Prin intermediul secretarilor interpuşi între el şi popor. Nu vrea deloc să renunţe şi să se retragă. La ce ar mai fi fremătat mulţimea?!... Ce valoare pot avea gândurile şi deciziile unui om atât de bolnav?

Răceala pe care o manifestă faţă de Stalin datează exact din acest moment. Se lasă umbrit la suflet de imaginea sănătoasă a celui ce a fost numit „mâna sa dreaptă”? Fiinţele distruse psihic reacţionează adesea în acest mod, faţă de cei din preajmă. Simte oare că cel ce-l secondează se pregăteşte deja să-l succeadă? De fapt, Stalin dispune acum de o putere redutabilă.

Suferă el oare simţind cum revoluţia „sa” alunecă în mâinile altuia? Efectiv, Stalin a dovedit o adevărată artă de intrigant, manipulând oamenii, distribuind favoruri, cu scopul de a crea un aparat politic personal în sânul Partidului Comunist. În sfârşit, Lenin nu plecase oare prea mult urechea, în acea vreme, la cei ce erau adversarii acelui georgian? În ianuarie 1923, el redactează o notă din care răzbate neîncrederea sa faţă de Stalin. Pare a nu mai fi convins că acest tovarăş poate să folosească totdeauna puterea cu discernământ. Brutalitatea pe care o dovedise de câteva ori îl nelinişteşte, spunea el. Sugerează să se mediteze asupra modalităţilor prin care să fie înlăturat din postul său.

Arterele nu-i mai lasă răgaz. La 9 martie, un al treilea atac îi stopează, de această dată, vorbirea. Iată-l mut, zguduit. Pe 15 mai este transportat la Gorki unde va duce o existenţă inconştientă, vegetativă. O ruină, asta era!

Ambiţiile se ascut în Biroul politic. Troţki tropăie pe loc. Zinoviev şi Kamenev îi urmează bucuroşi. Din nou se vorbeşte despre expansiunea internaţionalistă, despre cucerirea lumii. Cei „puri” din Partid asigură în mod deschis că regimul alunecă prea spre dreapta. Şi Sta lin înţelege că va trebui în curând să se bată pentru a-şi apăra concepţia strategică. Cei pe care-i consideră nişte nevropaţi, nişte revoltaţi nu se gândesc, conform concepţiei sale, decât să împingă în flăcări pământul, fără întârziere. Dacă se gândeşte intens la acest incendiu este pentru că vrea să constituie o Rusie Mare şi Puternică. Nu va lăsa pe nimeni să compromită opera pe care a conceput-o.

Lui Kamenev, pe care îl întreabă într-o zi care este pentru el, culmea plăcerii, îi lansează un avertisment clar: „La mine asta constă în a spiona un duşman, a pregăti totul, a te răzbuna distrugându-l şi apoi a pleca să te culci”.

Lenin vegetează opt luni, dar cedează celui de-al patrulea atac, la cincizeci şi patru de ani, în ziua de 21 ianuarie 1924. Deşi uşor de prevăzut, sfârşitul copleşi inimile oamenilor. Durerea care-i cuprinde o demonstrează cu prisosinţă. Pretutindeni se organizează ceremonii spontane. Condus la Moscova, corpul este expus în Sala Coloanelor la Casa Sindicatelor. Frigul intens acoperă cu promoroacă oraşul. Oamenii, sute de mii, merg ca la defilare. Istoria îi răsuceşte pe toate părţile pe cei afectaţi.

Trecând peste obiecţiile Nadejdei Krupskaia, văduva, Stalin pune să fie îmbălsămat trupul lui Lenin şi, pentru a-l adăposti, ridică un mausoleu în faţa zidurilor Kremlinului. La început din lemn, apoi va fi înlocuit cu granit, în 1929.

Zeificarea îi irită pe ultrarevoluţionari, cu Troţki în frunte. Dar, fiind mai aproape de popor decât ei, Stalin a simţit că acesta aprobă hotărârea sa. Chiar şi mort, Lenin va servi Rusia. El nu reuşise asta pe deplin cât timp trăise. Uzura precipitată a organismului său i-a subminat ambiţiile. Constrâns să-şi tempereze teoriile (când trecea la aplicaţii), el a dat, totuşi, speranţă celor mizeri. Sfârşi prin a încarna în ochii lor „speranţa”. Or, speranţa nu se înmormântează. Nu o laşi nici să se descompună.

21 decembrie 1952. Fiind ales preşedinte al Statelor Unite, generalul Dwight Eisenhower îşi sărbătoreşte victoria. Un dosar fierbinte îl aşteaptă la Casa Albă: războiul din Coreea. Acesta degenera. De fapt, China şi America erau cele ce se înfruptau aici. Trebuia întrerupt înainte de a nu cuprinde întreaga lume. La Londra, electorii l-au chemat pe Winston Churchill la putere: şaptezeci şi şapte de ani. Foarte îmbătrânit, „leul” nu mai aude deloc. La Moscova, în ziua aceea, Stalin îşi sărbătorea cea de-a şaptezeci şi treia aniversare.

Văzându-l, zadarnic ai mai fi căutat colosul blajin pe care-l imortalizează totuşi cu îndărătnicie, pe pânzele lor, pictorii oficiali. Deja scund, un metru şi şaizeci şi cinci de centimetri, el pare şi mai turtit, de când creşte în greutate. Pântecele se rotunjeşte, ceafa face cute, pantalonii cad ca naiba; se lasă în voia soartei. Ciupită de variola pe care o contactase în tinereţe, faţa se fleşcăise. Zonele roşii de pe piele îi dau un aspect de marmură. O consecinţă a circulaţiei sanguine proaste.

Fiicei sale, Svetlana, venită la Kremlin să-i prezinte urările, el îi explică ce mult îl costă ultima intervenţie a medicilor. Ei se încăpăţânează în dorinţa de a-l face să slăbească, dar fără mare succes, căci el a trişat şi nu le-a respectat regimul. Acum îi interzic şi tutunul. Nu numai ţigara ci şi pipa. Dar el are totdeauna una prin buzunare şi, uneori, o suge. Totuşi, încetează repede. O lumină galbenă trece prin privirea sa: agasarea.

Ca toţi ceilalţi vizitatori rari pe care-i primeşte, Svetlana îl găseşte cu o înfăţişare proastă. Nu vorbeşte însă despre asta: e

un subiect tabu. Mai târziu, va scrie. Nici nu întârzie prea mult prin preajma lui. Cum să fi întreţinut ea legături afectuoase cu tatăl său? Acesta nu răspunde niciodată la tandreţe. Când era mică, lui îi plăcea să o numească „vrabie” sau „turturică”. Pe măsură ce crescuse, se îndepărtase, însă, de ea.

N-a existat niciodată o familie Stalin. Numai uneori, oameni ce locuiau sub acelaşi acoperiş. Trei copii? Trei străini, mai degrabă. În ochii stăpânului de la Kremlin, Vasili, fratele Svetlanei, general de aviaţie, nu era decât un ratat alcoolic, pe care nu-l mai primea în vizită. Aceşti doi descendenţi sunt copii lui şi ai Nadejdei Alliluieva, cea de-a doua soţie. Ea se sinucisese. Iacob, fiul cel mare, era copilul din prima căsătorie. Fructul sec al unicului amor ce pare să-l fi avut Stalin vreodată. Georgianul se căsătorise cu Ecaterina Svanidze, la Tiflis, în 1902. Iacob se născuse şase ani mai târziu. Dar Ecaterina nu-şi reveni după naştere şi muri câteva luni mai târziu. Unii au ştiut cât de mult a suferit el.[61] În faţa coşciugului, eu mâna pe piept, murmura: „Totul e aşa de pustiu, aici, înăuntru, nespus de gol”. De fapt, de la această dată nimeni nu l-a mai văzut deschis spre sentimente. Iacob a murit în timpul celui de-al doilea război mondial, în Germania, într-o tabără de prizonieri. Stalin n-a ridicat nici cel mai mic deget pentru el.

Această fiinţă privată de fibrele emoţionale, care-şi tăia propriile rădăcini, a înspăimântat mulţi oameni, pe plan moral, ajungând până la cei mai puternici. Generalul de Gaulle de exemplu, a mărturisit-o cronicarului Raymond Tournoux. De-a lungul anilor ce urmară dispariţiei lui Lenin, se născu şi se desfăşură o imensă teroare în toată Uniunea Sovietică. Tertipuri, presiuni, aserviri, închisoare, ocnă, călăi. Câte sacrificii? Cine să mai ştie!... De altfel, ce să însemne numărul lor? Să nu fi fost decât o singură victimă, morala tot ar fi avut de suferit. Nimeni n-are dreptul de a ucide, de a porunci să se ucidă. În această privinţă se pare că niciun şef de stat nu poate pretinde a avea sufletul curat.

Prin dimensiunea sa istorică, Stalin a fascinat, evident. Şi printre alţii, l-a impresionat pe generalul de Gaulle, atent la rumoarea sovieticilor. „În acelaşi timp e şi Ivan cel Groaznic şi Petru cel Mare” spunea despre el preşedintele francez. Oameni

[61] Joseph Iremachvili „*Stalin und die Tragödie Georgiens“,* Berlin, 1932.

tari care să clădească ceva au fost puţini. Stalin a construit însă, asemeni lor. Barajele, uzinele sunt piramidele sale. Cu siguranţă că el nu va lăsa moştenire o societate dezvoltată din punct de vedere economic, asigurată, faţă de cea europeană sau americană. Totuşi, în sacul său, succesorii vor găsi un stat puternic, a doua putere industrială din lume.

Oare putea el, deşi avea cei şaptezeci şi trei de ani să se bucure de glorie, în decembrie 1952? Cu excepţia comesenilor politici obişnuiţi care veneau să preia ordine sau să-l flateze, cel mai adesea aceiaşi: Beria, Molotov, Malenkov, Hruşciov, Bulganin, nimeni nu mai frecventa cartierele sale private de lângă Moscova. Căci acolo trăia, la o azvârlitură de băţ de Moscova, şi nu la Kremlin, unde nu venea decât ziua, şi unde ardea totuşi lumina la fereastra camerei lui, când lucra târziu, noaptea. Nu a organizat sărbătoriri dese în această vastă locuinţă, obţinută încă din 1919. În mod obişnuit doarme îmbrăcat, pe patul strâmt din colţul acesta monacal, unde nimeni nu intră. Nici chiar gardienii, ai căror număr s-a înzecit pretutindeni. Stalin nu mai suportă mulţimile, nici măcar asistenţa sa obligatorie pentru un şef de stat. O nevroză teribilă îl roade: fobia de oameni.

Răul e de dată recentă. De trei ani, Rusia îşi rotunjeşte spinarea şi tremură. Securitatea Statului reacţionează la cea mai mică tresărire a pleoapelor stăpânului de la Kremlin. Medicii care se apropie de el, nu fără teamă, cunosc cheia tulburărilor. O arterioscleroză dintre cele mai serioase îl roade pe dinăuntru. Şi repercusiunile cerebrale ale bolilor Vasculare se întind şi asupra sufletului. Acesta eliberează impulsurile, prin definiţii inconştiente. Acolo, în suflet, se trezeau demonii obişnuiţi ai anilor 30: cei ce trebuiau îndepărtaţi prin sângerare.

Secret ascuns cu stricteţe: Stalin este la bunul plac al atacurilor, fie la inimă, fie la creier. O ştie din 1945. Până la această dată, n-a ţinut deloc seama de avertismentele medicilor. Îl sfătuiau ei să mănânce frugal? El replica prin excese care produceau stupefacţie. Se vorbea de repaos? îşi înteţea munca, până într-acolo încât îşi perturba ritmurile biologice inversând ziua cu noaptea. Când vreuna dintre bolile benigne care afectează orice fiinţă, în atingea şi pe el, arunca ostentativ medicamentele şi se îngrijea singur, în felul lui ţărănesc: câteva picături de tinctură de iod într-un pic de apă.

Altfel spus, leac de şarlatani. Adică nimic.

Constituţia sa robustă a cedat după întoarcerea de la Conferinţa la vârf cu Franklin Roosevelt şi Churchill, de la Yalta. Totuşi, el nu se obosise prea mult, din punct de vedere intelectual în cursul acestui meci în trei din Crimeea. Roosevelt, pe moarte, incapabil să se apere, încuviinţa cea mai mare parte a cerinţelor sale. Churchill admise, implicit, ca Marea Britanie să nu prea cântărească mare lucru. Dar mai fură aici şi agapele şi greutatea imprudenţelor acumulate. Totul începuse cu dureri de cap, cu greţuri, cu vărsături, cu ţiuituri ale urechii şi cu ameţeli uşoare. Câteva zile mai târziu, fu ceva serios. Durerea intensă, circulară, în toracele strâns ca într-o menghină. Şi crize de nelinişte. La ascultare, profesorul Maiasnikov, unul dintre marii cardiologi ai lumii, nu notă nimic amoral. Luarea tensiunii îl edificase. Un semn frecvent: presiunea sanguină se micşorase. O electrocardiogramă confirmă diagnosticul. Infarct al miocardului. Uşor şi limitat doar la vârful inimii. Totuşi nu fu îngrijit bine. Medicina rusă, în acea epocă, nu cunoştea anticoagulante eficace. După acest accident, Stalin trebuie să se supravegheze şi să nu-şi uite niciodată sedativele.

O a doua lovitură, tot aşa de puţin întinsă ca prima nu fu nici aceasta cunoscută decât de medicii ruşi. Sechelele celei de-a treia, ţinută şi ea sub control, nu mai putură scăpa guvernelor american şi englez, în iulie 1945. Trei atacuri cardiace, în cinci luni, marchează un om, oricât de de puternic ar fi el. Războiul tocmai lua sfârşit în Europa, şi era pe sfârşite şi în Extremul Orient. Preşedintele Harry Truman îl înlocuia pe Roosevelt după ce acesta dispăruse. Înfrângerea Germaniei cerea hotărâri clare. Apoi urmau ocuparea şi controlul teritoriului, pedepsirea criminalilor de război, punerea pe picioare a unui guvern provizoriu. Mai rămâneau de stabilit noile frontiere ale Poloniei. O altă conferinţă la vârf se impunea de la sine. Ea se va ţine la Potsdam, fosta reşedinţă de vară a prinţilor Coroanei din Prusia, acum somptuos decorată şi împodobită cu flori de către Armata Roşie, pentru evenimentul respectiv. Conferinţa trebuia să înceapă la 17 iulie şi să se prelungească până la 2 august. Stalin sosi mai târziu decât fusese prevăzut, îmbrăcat în Uniformă de gală, cu două benzi de culoare deschisă pe pantalonii albastru-închis şi cu epoleţi de aur scânteind pe vesta albă. Tenul său galben şi această neobişnuită întârziere îl intrigară pe Truman şi

pe Churchill. Stalin se mulţumi să arate cu degetul spre inimă, strâmbându-se. Ei înţeleseră; „Memoriile” lor stau mărturie.

Ciudată întorsătură a lucrurilor. În februarie 1943, la Yalta, un Stalin încă intact, în aparenţă, brutaliza un Roosevelt transparent, sub ochii lui Churchill, furios să se vadă redus la rolul de figurant. O sută cincizeci de zile mai târziu, în faţa unui Churchill turtit, care părea că se mulţumeşte să nu-l ia nimeni în seamă, Stalin, diminuat vizibil, economisindu-şi şi suflul şi mişcarea se supune la rândul său ritmului cu Care-l asalta Harry Truman, un candidat la titlul de campion, cu privirea rece, surprinsă că nu simţea din partea adversarului o rezistenţă adevărată. Acesta din urmă făcea unele mofturi, dar numai de formă.

Truman aduse o veste mare, care motiva încrederea în sine ce-l caracteriza. Aşteptase şapte zile. Pe data de 24, el se mărgini să anunţe că „Statele Unite dispuneau, în sfârşit de o armă supremă”. Tocmai fusese experimentată cu succes în Alamogorda, în deşertul Noului Mexic. Posibilităţile, pe care ea le oferea, păreau fantastice. Era vorba despre bomba atomică. O a doua maşinărie naviga deja pe apele Pacificului, în buncărele crucişătorului *Indianopolis,* cu destinaţia insulele Tinian. Bombardierele o vor lansa asupra oraşului Hiroshima, pe 6 august. Americanii montau o a treia bombă, destinată oraşului Nagasaki, trei zile mai târziu. Preşedintele american spera oare o anume reacţie? Stalin nu arătă nicio curiozitate[62], dorind numai să se facă „o bună utilizare a armei contra japonezilor”.

Comentatorii politici au atribuit dezinteresul manifestat de şeful sovieticilor cunoaşterii de către acesta prin intermediul spionilor a secretului american. Medicii explică însă că un om bolnav de arterioscleroză, nefiind niciodată în necunoştinţă de cauză despre starea sa, se închide în sine. Nu se mai preocupă decât de evoluţia timpului în care se produce coagularea sângelui său, sau de apariţia tulburărilor care ar dovedi instalarea apropiată a unui infarct de miocard. Or, de la începutul verii lui 1945, tendinţa lui Stalin de a se închide în el nu mai scăpa nimănui, în tot Kremlinul. Din această retragere în sine, ar rezulta furioasa implozie ce a eliberat impulsuri uriaşe.

Primele semne? Estomparea simţului său critic. Suferea de un

[62] André Fontaine, *Histoire da la guerre freide,* t. 1, Paris, Ed. Fayard, 1974.

complex adânc de inferioritate sub masca compensaţiilor sale. Tovarăşii din tinereţe, din timpul agitaţiei politice din Georgia mărturisesc[63]: „Koba, spuneau ei, n-a ştiut niciodată să accepte glumele”. În 1920, el fu singurul membru al Biroului Politic căruia Boris Efimov, caricaturist la *Pravda,* nu îndrăzni să-i facă un crochiu, la vremea când nu era menajat nici Troţki, nici Lenin. În 1945, la Yalta, el se supărase când Roosevelt îi adusese la cunoştinţă că el şi Churchill îl porecleau „Unchiul Joe”. Începând de la 1 iulie 1945, râsul şi satira devine o crimă de les-majestate, la Kremlin.

Cea de-a doua indicaţie a alterării mecanismelor gândirii, în cazul lui Stalin, se referă la atitudinea sa faţă de ştiinţă, în special faţă de medicină. Era conştient, de când cu alertele cardiace, că se află la bunul plan al distrugerii vreunei arteriole. Ca revanşă, soarta Rusiei depindea şi ea, mult, de aceste vase de sânge foarte fine. Vulnerabilitatea sa antrenează supunerea faţă de cei care-l îngrijesc deveniţi astfel mai puternici decât el. De aceea nutrea faţă de întreg corpul medical o ură ce lua proporţii.

Deja, lui îi plăcea să le joace feste adevăraţilor oameni de ştiinţă, favorizându-i pe şarlatani. Astfel, Trofin Lyssenko, un agronom, imaginează o teorie genetică scandaloasă pentru savanţi. Caracterele dobândite, explică el, se transmit prin ereditate ca şi cele înnăscute. În ciuda ereziei, căci există la vremea aceea aşa ceva, Trofin Lyssenko primeşte premiul Stalin şi locul de deputat în Sovietul Suprem. Şi Alexandr Bogomoleţ? Alt recăzut în erezie dar în domeniul biologiei. La Kiev unde el mergea întruna pe căi greşite, după părerea ştiinţei, cercetătorul asigura că a descoperit mijlocul de a învinge bătrâneţea, de a asigura o sută patruzeci de ani de viaţă tuturor oamenilor. Primeşte credite fără măsură, cu scopul de a experimenta elixirul având la bază măduva osoasă de origine animală. Stalin însuşi va înghiţi o astfel de substanţă. Rusia îl avea pe cel mai mare savant (după Ivan Pavlov, fireşte om deja zeificat, deţinătorul premiului Nobel în medicină pe anul 1904, pentru descoperirile reflexelor condiţionate, la câine). Bogomoleţ-Saga trebui s-o şteargă uşor, printr-o trapă, începând cu anul 1946. Acest Faust slav ce se scălda mereu în laptele juneţii, muri la vârsta de şaizeci şi cinci de ani. Speranţa

[63] Joseph Iremachvili. *Stalin und die* Tragëdie Georgiens, op. *cit.*

supravieţui. Doar în sufletul lui Stalin lucrul părea perfect adevărat.

Ce devine Statul, în drumul său prin istorie, când conducătorul umblă pe căi rătăcite sau când el este înţepenit, pe căile totuşi alunecoase ale planurilor cincinale? Nimic nu mai progresează, începând cu această dată. Blocajul sare în ochi, în 1949, anul ce marchează intrarea de nestăpânit a Rusiei în cea de-a doua sumbră eră stalinistă.

În adâncul creierului lui Stalin pe care-l acoperă de brumă puseurile de arterioscleroză, sub forma insidioasă ce caracterizează boala lui Alvarez, halucinaţiile se instalează, escortate de realităţi psihologice; vorbirea, adesea se încleiază. Aceste fantasme trec dincolo de spiritul atât de suplu şi de atent odinioară. Cine să pună în discuţie geniul său? Nu se autoproclamă el infailibil şi în modul de judecată şi în acţiune? Zvonurile pleacă în direcţia tuturor ministerelor, unde ele seamănă tulburare. Vântul cel nou precipită într-adevăr URSS-ul spre o politică nihilistă pe care n-ar fi dezavuat-o nici Troţki, nici Zinoviev, nici Kamenev; ea devine anticreştină, antisemită, anti-americană, anti-occidentală, anti-tot. Stalin îşi rezervă aria disciplinelor intelectuale, ştiinţa, filosofia, medicina mai ales. Ele i se vor înclina şi vor păşi, supuse, pe urmele lui.

La ordinul său, Academia de Ştiinţe stabileşte primatul savanţilor ruşi asupra celor străini, în toate domeniile ştiinţei medicale. O misiune incubă istoricilor regimului: revizuirea, din această optică, a tuturor judecăţilor emise de către înaintaşii lor sau chiar şi de cei din străinătate. Urmau să procedeze astfel încât estimările descoperirilor cercetătorilor ruşi să scoată din rădăcină pe cele ale artizanilor medicinii din restul lumii. Descoperirile devenite universale ale lui François Claude Bernard, ale germanilor Hermann Helmholtz şi Rudolf Vischow, se văd astfel depreciate şi chiar înlăturate.

Presiunea exercitată de Stalin se resimte până şi în modul în care savanţii sovietici trebuie să efectueze şi să-şi prezinte lucrările. Contactele informative cu străinătatea sunt interzise. Relaţiile lor poştale sunt supuse controlului poliţiei. Sunt autorizate doar referiri la lucrările sovieticilor moderni sau ale ruşilor din trecut. Schimburile de cărţi cu străinătatea sunt interzise. Un mare pericol apăsa în acele zile asupra ştiinţei medicale sovietice. Fiindu-i întrerupte orice contacte cu

străinătatea, contacte fundamentale şi esenţiale pentru dezvoltarea ştiinţei sau a oricărui alt domeniu, ea se vede ameninţată de scleroză, destinată să se năruie într-un timp mai lung sau mai scurt.

Cine nu manifestă entuziasm faţă de aceste legi, cine se împotriveşte, se expune pedepselor rezervate rebelilor, trădătorilor de patrie, spionilor: izolarea, deportarea sau chiar moartea. Profesorul Bukov, de la Academia de Ştiinţe se vede promovat în rolul de „procuror al savanţilor". El este cel ce depistează rătăcirile, judecă şi condamnă. Nimeni nu se află la adăpostul fulgerelor sale, nici chiar cele mai mari personalităţi ale lumii medicale, chiar şi cei pe care altădată Stalin îi recompensase el însuşi cu diferite funcţii. Doamna Lina Stern, şaptezeci şi unu de ani, profesor de fiziologie, cunoscută în lume pentru lucrările sale asupra barierelor hemato-encefalice, obţinând şi premiul Stalin pentru ştiinţă, se numără printre victimele acestui val de teroare ştiinţifică.

I se reproşează nişte fapte de-a dreptul neînsemnate: citarea unor autori străini într-o comunicare recentă, câteva scrisori străine primite pe numele său la Academie. Este arestată, într-o noapte, în primăvara lui 1949. Este trimisă cu domiciliu obligatoriu într-un loc foarte depărtat de Moscova, pe care nici nu-l cunoştea şi unde ea aproape va vegeta, timp de cinci ani,[64] locuind singură într-o încăpere strâmtă, hrănită cu pâine şi cu apă, fără posibilitatea lecturii, fără hârtie sau creion, literalmente ruptă de lume.

Iată cam pe unde erau lucrurile în luna lui decembrie, 1952. Devenit tiran, de bună voie închis în sine, Stalin îi ura pe toţi ai săi. Chiar şi mediile politice cele mai puţin suspecte de slăbiciune în materie de ideologie n-au reuşit să găsească înţelegere în faţa sa. N-a avut decât două apariţii scurte la cel de-al XIX-lea Congres al Partidului Comunist în Octombrie. La deschidere şi la închidere. Sarcina de a prezenta raportul, sarcină ce fusese până atunci privilegiul său, fu încredinţată lui Malenkov, în care iniţiaţii au salutat pe loc un viitor prinţ moştenitor. Discursul lui Stalin, care dură mai puţin de zece minute, permise celor mai luminaţi la minte dintre delegaţi să observe cât de dificil devenise pentru el actul vorbirii. De atunci,

[64] Dr. Pierre Rentchwick: *„Mort du Pr. Lina Stem à Moscou (1878 — 1968)* in Médecine et Hygiène, 26: 379, 1968.

zvonurile aleargă şi toate se referă la slăbirea sănătăţii sale.

Totuşi, el rezervă lumii o surpriză: explozia publică a delirului persecuţiei. Povestea izbucneşte pe 13 ianuarie 1953, în urma unui comunicat scurt dat pe ultima pagină, în *Pravda:* „Acum câtăva vreme, organele Securităţii Statului au descoperit un grup de medici terorişti, al căror scop era de a scurta viaţa personalităţilor ce conduceau Uniunea Sovietică, prin intermediul unui tratament nociv". „Complotul halatelor albe".

Sunt acuzaţi nouă practicieni. Numele lor îi surprind pe sovietici. Sunt obişnuiţii Kremlinului, acoperiţi de onoruri şi de ruble[65]. Ei dădeau îngrijiri personalităţilor înalte, cele din regimul politic precum şi cele din partidele comuniste străine, care veneau la Moscova să-şi trateze bolile. Era cazul lui Français Maurice Thorez. Medicii erau suspectaţi de a-l fi asasinat pe Andrei Jdanov şi pe Alexandr Cerbakov, membrii Biroului Politic, dispăruţi cu un an în urmă, dar care păreau a fi cardiaci notorii.

Nicio probă publică nu şterse acuzaţia adusă. Stalin ceru un proces rapid. Vinovaţii trebuiau spânzuraţi, nu împuşcaţi. Mai înainte, stăpânul de la Kremlin cere păreri. Ştie şi cum să le obţină. „Lovituri, lovituri, lovituri", spune judecătorului însărcinat cu rezolvarea dosarului. Această înclinaţie spre a considera bătăile drept pedeapsa supremă vine din copilărie, din vremea când Vissarionovici Djugaşvili, tatăl, lovea la întâmplare, dând când în el, când în mama sa, Ecaterina.

Neîncrezătoare, lumea îşi pune întrebări despre semnificaţia ce ar putea-o de Stalin cuvântului „complot" folosit în acest caz, cuvânt care părea inventat. Reputaţia acuzaţilor duşi la închisoarea Lefortovo a depăşit frontierele. Lectura presei sovietice nu dă deloc lămuriri. Trebuie să fii rus, rupt de limba esoterică oficială pentru a descifra textele acestea încâlcite. Ai fi văzut atunci că dintre presupuşii vinovaţi două treimi sunt evrei. Oare nu reîncepuse deja în URSS acţiunea „să-l păpăm pe rabin", ceva cam ca pe vremea pogroamelor? Titlurile groase, în schimb, sunt foarte clare. Este lăudată Lidia Timaciuk, radiolog la spitalul din Kremlin care determinase eşecul conspiraţiei medicilor. Ea este membră de onoare a formaţiunilor Securităţii Statului. Este decorată cu Ordinul Lenin, drept recompensă pentru vigilenţa sa.

---

[65] Georges Bertoli, *Mort de Staline,* Paris, Ed. Robert Laffont, 1973.

Timaciuk nu stă însă mult în manşetele ziarelor. Un atac cerebral pune stăpânire pe Stalin. În seara de 28 februarie 1953, şeful statului îi convocase pe cei patru şambelani politici în reşedinţa sa: Hruşciov, Bulganin, Malenkov şi Beria. Ca întotdeauna, seara se prelungise mult. A doua zi, Stalin nu apăru la Kremlin spre uimirea gardienilor şi a secretarelor. Dar nimeni nu îndrăzni să ceară informaţii. Abia în seara de 1 martie un ofiţer de securitate îi interpelă pe cei patru convivi, ultimii care-l văzuseră. Ei se duseră degrabă la reşedinţă şi-l descoperiră pe Stalin inert, întins pe covor. Somnul său părea anormal. Era în comă.

Profesorii Miasnikov, cardiologul şefului statului şi Konovalov, neurologul acestuia, doi prieteni ai medicilor suspecţi care-şi aşteptau pronunţarea în privinţa sorţii lor, la Lefortava, dau primul diagnostic. Acesta nu mai lăsa loc speranţei.

O arteră se rupsese în emisfera cerebrală stângă. Hemoragia a acoperit toată această parte a creierului. Hemiplegia paralizează complet partea dreaptă a organismului. Capacitatea de a vorbi pare iremediabil pierdută. Dar sunt lucruri şi mai grave. Nişte tulburări respiratorii îl zdruncină puternic pe Stalin. În plus, un infarct al miocardului se pare că ar fi escortat acest atac cerebral.

Fiind netransportabil, bolnavul va fi tratat pe loc. Asistenţii profesorilor Miasnikov şi Konovalev, şapte dintre cei mai buni medici ruşi vin în grabă, înarmaţi cu materialul necesar urgenţei. Electrocardiograma confirmă infarctul, mult mai întins decât cel din 1945. Noi semne clinice îşi fac apariţia indicând apropierea unui cataclism care poate în orice moment să-l doboare definitiv pe Stalin. Pulsul bate neregulat. Activitatea funcţiilor renale este tulburată. Procentul de uree urcă în sânge. Accentuarea acestei crize uremice este măsurată de respiraţia inegală: ea marchează o pauză prelungită, porneşte din nou, accelerează, scade, cedează, iarăşi porneşte. Acest ritm, numit Cheyne-Stakes, pare a se datora unei irigări defectuoase a centrului respirator la nivelul creierului.

În primul lor comunicat, medicii nu mai ascund bilanţul stării. „Este tabloul clinic al unui om ce moare”, spun confraţii lor din Occident. Ei nu cunosc ştirea de ordin interior ce însoţise comunicatul publicat în presa rusă. „Tratamentul tovarăşului Stalin este pus sub supravegherea continuă a Comitetului

Central al Partidului Comunist al U.R.S.S.-ului şi al guvernului sovietic”. Acolo, nimeni nu mai avea încredere în oamenii care apără viaţa.

Totuşi, aceştia se vor bate în numele ei. Atacă ureea, care l-ar fi putut otrăvi pe Stalin, şi insuficienţa cardiacă ce se instalase. Tensiunea arterială se menţine ridicată. Ritmul cardiac se accelerează şi devine neregulat. Inima se dilată şi suferă. În acelaşi timp, rupturile funcţiilor cerebrale se amplifică. Chimia e neputincioasă. Neputincioasă este şi cazna medicilor. Neputincios rămâne şi aportul suplimentar de oxigen. Timp de patru zile, Miasnikov şi însoţitorii săi se bat, ripostează la fiecare lovitură, dar cedează necontenit teren. Ei apără onoarea medicinei ruseşti.

În cea de-a nouăzeci şi şasea oră, buimaci, istoviţi, admit că nu pot nimic mai mult. Stalin pare a-şi reveni. Fiica sa, Svetlana îi strânge mâna încă sănătoasă. O infirmieră încearcă să-l facă să bea ceva, cu linguriţa. El schiţează o mişcare de buze. O strâmbătură? Un zâmbet?

Nichita Hruşciov

Cauzele morţii lui Nichita Hruşciov, decedat la Moscova în 1971, sunt cunoscute. El a plătit consecinţele hipertensiunii şi arteriosclerozei care-i lezaseră arterele.

Ca şi Stalin, ca şi Lenin, predecesorii săi din fruntea statului, neglijaseră prea mult avertizările care urcau din străfundurile corpului său: tulburări în comandarea unor mişcări, tulburarea percepţiei senzaţiilor, alterarea funcţiilor organelor de simţ. Într-un film, a fost văzut mergând cu dificultate, cu paşi mici. Simptomul, pe care specialiştii îl numesc „pseudo-bulbar” trădează în general o leziune a centrilor nervoşi şi instalarea unui ramolisment cerebral. În faţa acestui început de dosar clinic, orice medic avizat ar fi tras concluzia că acest om îmbătrânea, avea pe atunci şaptezeci şi şapte de ani şi că părea predispus unui apropiat atac vascular. O tromboză a obliterat arterele coronare irigatoare ale muşchiului cardiac. Un infarct de miocard l-a doborât.

Nu mai era la putere de şapte ani. Ieşise la pensie, locuind într-o *datcha* (vilă), aproape de capitala rusească. În mod paradoxal, dispariţia sa a părut să afecteze mai mult restul lumii

decât Uniunea Sovietică. Aceasta pentru că guvernul acestui stat a ignorat funeraliile sale. Dincolo de graniţă însă, comentariile s-au multiplicat. Exegeţii s-au pus de acord în a aminti cât de mult s-a deosebit, prin truculenţă şi prin temperament, de conducătorii de obicei îngâmfaţi ai Uniunii Sovietice. Unii şi-au amintit cu această ocazie cât de brutală a fost destituirea sa ca om de stat. Au fost evocate părerile pe care le-a emis în aceste circumstanţe generalul de Gaulle pe atunci la cârma Franţei[66].

„L-au concediat cu brutalitate. E urât. Un guvern nu se poartă aşa cu şeful său…”

„Era o figură destul de simpatică. Fără îndoială că era doar una dintre feţele sale. Nu e mai puţin agreabil să ai a face cu un regim al cărui şef se prezintă ca un semi-zeu şi apoi de la o zi la alta este considerat ca un zăpăcit, sau ca o paiaţă lamentabilă”.

Puţini oameni ştiu din ce cauză şi mai ales cum fusese luată la Kremlin această decizie. Căci autorităţile sovietice au impus tăcerea asupra tuturor motivelor care au determinat luarea ei. Zece ani mai târziu, în Occident, într-o altă ţară, unde informaţia circulă liberă, se va cunoaşte o situaţie similară: Statele Unite. Considerând că şeful statului a încălcat Constituţia şi astfel a pus în pericol naţiunea, justiţia americană l-a constrâns pe preşedintele Richard Nixon să se demită din funcţii, ameninţându-l că altfel va fi destituit. El oferise magistraţilor o armă redutabilă: scandalul de la Watergate.

La Moscova, în cazul lui Nichita Hruşciov nu era vorba de vreun Watergate. Dar, asemeni lui Nixon în guvernul de la Washington, „Domnul H.”, acesta era supranumele său, n-a putut domina tulburările psihologice care se dovediseră mai puternice decât el. Înlăturându-l de sub lumina reflectoarelor care-l orbeau şi-l duceau la exagerări, guvernul sovietic repara propria sa imprudenţă. Aplica, astfel, o maximă, una dintre acelea care plac mult poporului rus. „Dacă autoritatea nu mai are cap ca să guverneze, nu mai are nici urechi de auzit”. Un proverb danez, care se purta pe atunci.

*

* *

Cam pe la mijlocul lui februarie 1956, lumea îl descoperise pe Nichita Hruşciov, la cel de-al XX-lea Congres al Partidului

[66] Raymond Tournoux, La *Tragédie du Général,* op. cit.

Comunist al Uniunii Sovietice. Această adunare convocată prin statut la fiecare patru ani, era aşteptată de toţi adepţii Kremlinului. De fiecare dată, colectivismul dădea aici tonul în politică pentru următoarea perioadă de patru ani. În luna aceea, Hruşciov semăna în jurul său aiureală şi incredulitate. El pulveriza deja legenda lui Stalin, îl detrona pe idol. Totul era trecut prin ciur şi sită. Nepotismul, deportările, execuţiile, violările legii, caracterul bolnav şi suspicios, eşecurile economice, greşelile militare, pe scurt un tablou sinistru. Un bulgăre micuţ şi amestecat prost într-un bagaj venit din *Cium*-ul cel mai apropiat. El rostea o înfricoşătoare litanie de parcă dădea cu ciocanul. Altădată în acest loc, lumea se muncea cu ditirambi. Acum curgea torentul rechizitoriu. Cum să nu-l fi crezut cei de primprejur? Nu era el oare Primul Secretar al Comitetului Central? De altfel, împrejurul lui, cei din ierarhia partidului, nişte sfincşi, lăsau totul să curgă. Deci, erau în cunoştinţă de cauză. Iată o zi importantă pentru analele comunismului!

Şi atenţia se îndreptă mai mult asupra discursului acestui personaj-dinamită decât asupra omului de la tribună. El figura de mult timp între cei prezenţi la ceremoniile oficiale, se afla printre civilii remarcabili pe care Stalin îi alinia la stânga sa ca să contracareze greutatea mareşalilor şi generalilor pe care-i alinia la dreapta. Dar lumea abia îl distingea, departe de epicentru, de nucleul care prezida destinele regimului. Ultima sa însărcinare, legată de dominaţia pe care tocmai o condamna, ia valoare de simbol: el era cel ce organizase funeraliile puternicului georgian. Se descoperă astfel că, începând din 1953, în umbra lui Malenkov, a lui Molotov şi a lui Beria, de care însă se va debarasa curând, adevăratul patron al Uniunii Sovietice a fost el.

Putea fi regăsită mâna sa la 4 aprilie, în acel an, în eliberarea ultimelor nouă victime ale lui Stalin, nouă medici închişi cu optzeci de zile mai devreme. Ca şi în dezgheţarea politică şi economică ce a urmat, în retragerea trupelor ruseşti din Austria, în reducerea efectivelor Armatei Roşii, apoi în primele tratative cu Nasser în Egipt, şi apropierea de Tito în cursul vizitei la Belgrad. Ducând în mod direct o activitate diplomatică intensă, adăugând o răbdare de broască ţestoasă ungerii rotiţelor politice din interior, el lasă să se creadă că un vânt nou suflă,

într-adevăr în Rusia. Această explozie din februarie 1956, de la Moscova, constituie punctul-cheie în cariera sa, examenul său de admitere în universul celor Mari. Treizeci de ani de militantism, pe lângă apostoli şi fanatici, pe lângă cei puri şi perverşi, l-au şlefuit. Iată-l gata, având totuşi un grăunte de credinţă, lucru rar la un revoluţionar: „Oricât de modest poate să fie un om la începuturile sale, spunea el, ajunge totdeauna să atingă acele culmi ce-i sunt destinate”.

Cine este el? De unde vine?

S-a născut în guvernul Kursk, în Rusia, într-un mediu cu izbe, adică mici căsuţe din bârne, şi cu icoane; un univers al ţăranilor neştiutori de carte. La opt ani ducea oile la păscut. Nu ale sale, căci ai lui erau săraci. Păstorul ucenic a fost lăudat. Tatăl plecase în Ucraina, să lucreze ca fierar în Donbass, important bazin care conţinea huilă şi care furniza două treimi din producţia ţaristă. Înainte de a muri îl chemă aici şi pe fiul său. Orfan la cincisprezece ani, având promisiunea de a se angaja la mină, Nichita Hruşciov se înfăţişă „fremătând ca insecta al cărei nume îl poartă”. Un „hruşciov”, în limba ucraineană înseamnă „cărăbuş”[67]. Dacă ar fi avut o anume talie, ar fi fost cazac zaporog.

Asemeni lor, Hruşciov bea ca o sugativă. Devorează, asemeni căpcăunilor, cântă din fluier. Dansează şi cântă. Tot ca şi ei, are bătălia în sânge. Cu toate acestea, nu se dedică asalturilor cu sabia, ci altui gen de lupte. La douăzeci şi doi de ani se înscrie în partidul Comunist. Este epoca când Imperiul lui Nicolae II se clatină. Lenin revine în ţară. Rusia se va transforma.

Hruşciov datorează totul regimului care se naşte, care-l smulge din destinul mediocru al cârtiţelor-mineri. Dar, citind biografiile sale, lumea se întreabă cum s-a putut ridica. Teoria îl plictisea, spun unii. Alături de socialiştii specializaţi în domeniul materialismului dialectic, el lasă impresia de analfabet, adaugă alţii. Îl descriu pătruns de neastâmpăr, alergând de ici-colo şi măsurând asemeni unui aparat de măsură şantierele şi kolhozurile, învăţându-i pe lucrătorii pământului meritele gastronomice ale iepurelui gătit. Că a iubit acţiunea, e fapt deja confirmat. Totuşi, trebuia să duci o muncă într-un birou ca să te vezi numit prim-secretar de partid la o secţie din Moscova, apoi în Ucraina, şi în sfârşit, să devii membru al Politburoului. Dacă n-

[67] Georges Bartoli, *Mort du Staline,* op. cit.

a participat la ultimele execuţii ale lui Stalin, între 1949 şi 1952, el şi le-a asumat însă pe cele din anii 30 de la Kiev, iar revista *Pravda* din Ucraina îi lăuda zelul. Trebuia, neapărat, ca să se impună în faţa Georgianului.

În lunile următoare, strălucirea sa magistrală la cel de al XX-lea Congres al Partidului nu mai surprinde pe nimeni. După această lovitură dură din primăvara lui 1956, liberalii, în Occident, o lasă mai moale. Intervenţia Armatei Roşii în Ungaria parţial răzvrătită, indică în mod clar că steaua urcătoare de la Kremlin rămâne comunistă. Şi nu-l primeşte el oare pe Ciu En-lai la Moscova?

Nu încheie un acord atomic cu Pekinul? Dacă derutează prin metodele sale populiste, Hruşciov nu se aruncă însă în aventură. Nu-şi va schimba personalitatea decât începând cu 1 martie 1958. În ziua aceea, înlăturându-l prin uneltiri pe tovarăşul Nicolai Bulganin, devine Preşedinte al Consiliului, păstrând secretariatul general al Partidului. Toate frâiele sunt în mâna sa. Numai în acest moment apar semnele clare ale transformării eului său.

O euforie, veselia dionisiacă. O nevoie de exprimare care se manifestă prin logoree, glume, calambururi şi familiaritate, vehemenţă şi chiar pierdere în anumite momente a controlului propriu. Dezinhibarea, cum spun neuropsihiatrii. Până atunci el se menajase pe plan fizic. Şi supraveghea tensiunea îndeaproape. Mici şocuri cardiace îl alarmează totuşi. Uită necazurile, jubilează. Iată-l devenit un om puternic, el, un rus mititel, jumătate muncitor, jumătate ţăran la origini, iată-l egalul Marilor, din Est ca şi din Vest. Dorinţa de a-şi arăta forţa, de a o măsura direct cu cea a aliaţilor săi şi a adversarilor, îl va determina să se substituie miniştrilor şi ambasadorilor săi. A vedea totul cu ochii tăi, a face totul cu mâna ta devine un adevărat nectar. Contrar lui Stalin care ieşea doar în mod excepţional din grota sa, dar mişca totuşi lumea, el va brăzda în lung şi-n lat planeta. Primul resort îl împinge la Pekin, în iulie 1958.

Se pare că începând din acel moment, medicii de la Kremlin diagnosticaseră o accentuare a psihozei maniaco-depresive la Domnul H. Până atunci numai soţia sa, Nina Petrovna ştiuse că melancolia succeda frecvent extremei jovialităţi la tovarăşul ei de viaţă, altfel un om atât de activ. Are şi el stările lui, spunea

ea. La suprafaţă se maschează fără dificultate. Dar urcuşul spre putere a şters simţul critic. La el, umoarea maniacă nu e obligatoriu veselă. Ea trece ca un fulger de la ironia şfichiuitoare la furie, chiar şi la răutate, care însă nu durează. Excitarea nervoasă şi extravaganţa persistă adesea.

În ciuda răspunderilor ce-i revin ca om de stat, Hruşciov continuă să cânte şi să danseze, să bea şi să joace. Îi va înveseli pe jurnalişti. În micile bufeuri de delir, cuvintele rostite succesiv, furiile confecţionate sau reale îl vor strangula. Nu se va mai controla, va spune fantasmagorii. Apoi, anturajul său va fi surprins să-l vadă deprimat. La Kremlin, înalţii funcţionari privesc cu severitate şi n-au nevoie de medici ca să-şi explice mai bine iremediabilul care antrenează această dezinhibiţie. Ei judecă deja şi apreciază capacitatea şefului lor: cântăreşte el destul pentru era ce se deschide, pentru era politicii fondate de acum înainte pe fantastica putere adusă de ştiinţa nucleară?

Primele consecinţe ale alunecărilor sale nu întârzie. Denunţând, la 10 noiembrie 1958, convenţiile care legau U.R.S.S.-ul de Statele Unite, de Anglia şi Franţa în legătură cu soarta Berlinului, Domnul H. Nu face decât să exprime gândurile regimului sovietic: nici vorbă a unirii celor două Germanii. Aceste exagerări au declanşat criza cea mai gravă a războiului rece. Totul va dura patru ani. În 1959, constatând că o dispută ideologică îl opune Chinei, el declară nul tratatul nuclear secret, încheiat recent cu Pekinul. Un alt incident public, revelator, născut din tulburarea sa crescândă izbucneşte, de asemenea, în timpul vizitei oficiale a lui Richard Nixon, vicepreşedinte al Statelor Unite în cursul lunii iulie 1959 la Moscova.

Trebuie să recunoaştem că Hruşciov nu are responsabilitatea ieşirii sale zgomotoase. Nixon venise să inaugureze la ruşi o expoziţie a habitatului american. Dar el alesese această arenă insolită pentru a le demonstra alor săi că va fi demn să-l succeadă pe Dwight Eisenhower. Domnul H. Nu-şi ascunde câtuşi de puţin mirarea în faţa nivelului de viaţă pe care-l prezintă salonul. Cu impertinenţă, Nixon conduce discuţia spre planul politic. Înţepat, Hruşciov reacţionează prompt, sărind în sus. Şi competiţia începe în faţa unui batalion întreg de diplomaţi împietriţi de spaimă.

Un asalt care i-ar învăţa câte ceva pe psihiatri: maniaco-depresivul contra obsedatului colecţionar de fapte. Agresiv,

Hruşciov improvizează ca pe scenă. Încearcă să atragă râsete de partea sa prin intermediul glumelor muşcătoare, viziunii sale şi orgoliului infantil. Rusia va ajunge din urmă Statele Unite şi chiar le va depăşi, jură el. Nixon îşi făcuse o pregătire îndelungată pentru duel. Meticulos, punându-şi în joc perfecţiunea, ţâfnos, îşi pledează cauza. Impulsivitatea pe care o pune în joc pare a-i fi scăpat fără voie. „Cel ce va scoate sabia de sabie va muri!” conchide el. Iată până unde pot creşte pericolele când doi oameni de stat îşi stăpânesc greu reacţiile psihice. Ameninţări cu războiul asociate unei dispute puerile legată de materialele culinare.

Călătoria rapidă pe care Hruşciov o efectuează în Statele Unite în septembrie, acelaşi an, însenineză totuşi feţele oamenilor. Dar iarăşi lucrurile încep rău. Datorită unei. Dispute cu presa din Washington, Primul Om Sovietic îşi strânge lucrurile şi pleacă. Se va repeta aceeaşi figură la Los Angeles, după o încrucişare de spadă cu primarul. Doar primirea călduroasă de la San Francisco îl calmează. În Iowa, pe câmpurile cu porumb, în faţa supermagazinelor şi snack-barurilor, rusul cască gura de admiraţie. Două zile de conversaţie la Camp David cu Dwight Eisenhower îi smulg un strigăt: „Trăiască prietenia sovieto-americană!” Fusese uitat războiul rece? Dacă arta politicii îşi pierde credibilitatea cu Hruşciov, cel puţin câştigă în pitoresc. După ce înfruntase, la rândul său scrima derutantă a noului stăpân de la Kremlin, generalul de Gaulle îşi rezumă în câteva cuvinte gândurile referitoare la şefii de stat: „Stalin este Dostoievski. Nu căutaţi ceva din Marx sau din Lenin la Hruşciov; e Gogol, e cam ca Tarass Bulba!”

În ceea ce priveşte persoanele maniaco-depresive care oscilează de la culpabilitatea păcatului la exuberanţa dorinţei, drama este că nimeni nu poate să le prevadă reacţiile. Ele traversează o gamă largă, de la profunda nevoie de umilire şi de pedeapsă la lăcomie, la festinul canibalic. Unui carnasier de anvergură, cum era Hruşciov, nu i-a lipsit mult ca să se lanseze în această ultimă acţiune festivă, încă de la începutul anului 1960, ca şi când l-ar fi împins mai degrabă nevoia obscură de a distruge decât de a construi. El provoacă China şi-şi atrage din partea Pekinului o ură frenetică. Capturarea deasupra Rusiei a unui avion american de spionaj, cu pilot cu tot, îi oferă bucuria de a torpila o conferinţă la vârf de la Paris, dar şi pe cea de a se

ţine de coada preşedintelui Eisenhower pe care-l jigneşte în public, la opt luni după certurile arzătoare de la Camp David: „Este periculos să laşi un astfel de om să guverneze o naţiune, afirmă el, ar putea să facă lucruri pe care cu greu le-ar mai putea desface”. Concluzia diatribei sale contrazice, de altfel, afirmaţia fără ca el să poată vedea în ce măsură: „I s-ar putea încredinţa conducerea unei grădiniţe de copii”. Cuvintele circulă, cad în cascade, se rostogolesc. Dar se pare că sensul lor scapă.

Al doilea incident care preocupă şi semnalează agravarea răului său psihologic se produce la O.N.U., în septembrie 1960. Americanii nu ţin să-l primească. Le forţează uşa prezentându-se la Naţiunile Unite ca şef al delegaţiei sovietice. Oamenii săi de încredere îl escortează: Gomulka, Kadar, Fidel Castro. Câţiva nealiniaţi sunt şi ei prezenţi: Tito, Nasser, Nehru. Recepţie. Împrospătată. I se interzice lui Hruşciov teritoriul Statelor Unite, dincolo de insula Manhattan. Manifestaţii şi certuri se succed în faţa imobilului delegaţilor ruşi din Park Avenue, şi în faţa O.N.U. În banca sa, Hruşciov se agită deja. El vrea ca Dag Hammarskjöld, secretarul general al organizaţiei să demisioneze, sub acuzaţia de a fi un instrument al puterilor coloniale în Africa. Dezaprobat de majoritatea adunării, care-l şi ovaţionează pe suedez, Hruşciov loveşte pupitrul cu pumnii.

Nostim pentru cronică, trist pentru politica sovietică, scandalul se prelungeşte câteva zile mai târziu, în octombrie, tot la O.N.U. Programul prevede o dezbatere asupra autodeterminării tuturor popoarelor. Nu se va termina şi chiar va degenera în ridicol. Luat prin surprindere de către reprezentantul Indoneziei care cere acordarea independenţei popoarelor ce trăiesc dincolo de cortina de fier, Domnul H. Explodează. Îl înjură pe cel ce făcea interpelarea. Se produce rumoare. Pentru a se face auzit, Hruşciov se descalţă şi începe să bată în masă şi bate şi bate, cu un superb pantof de culoare galbenă. Odată ajunsă la punctul culminant furia se topeşte, se moaie în adevărată jubilare. El continuă să dea cu pumnul în masă, dar râzând. Urlă apoi către irlandezul Boland care prezidează adunarea şi care în zadar îşi sparge ciocănelul încercând restabilirea calmului: „Cu atât mai rău pentru

Naţiunile Unite; acesta-i începutul dezmembrării lor”[68].

Dar şi începutul dezmembrării personalităţii sale. Ceea ce nu scapă americanilor. Una dintre primele cereri discrete pe care le manifestă preşedintele John Kennedy, puţin după alegeri, priveşte şeful statului sovietic. În vederea următoarelor înfruntări care nu vor întârzia să-l pună faţă în faţă cu Domnul H. El doreşte să cunoască portretul său psihologic. Medicii de la C.I.A. Sunt însărcinaţi să-l alcătuiască. Posedau deja numeroase

1 André Fontaine, *Histoire de la guerre froide,* t. II Paris, Ed. Fayard, 1974.

documente şi ştiau că, fiind în călătorie în străinătate, premierul sovietic se interesează mai ales de comportamentul popular. Remarcaseră şi că atenţia îi scade repede dacă este inundat cu discursuri lungi. Oboseala sa era ceva sigur. Energia sa furioasă nu e constantă. Au descifrat şi o tulburare fizică: Hruşciov suferă de o arterită datorată vârstei, o afecţiune survenind cam spre şaizeci de ani, caracterizată de o schimbare a stării generale. Se manifesta printr-o febră moderată, o accelerare a vitezei de sedimentare a sângelui, apoi o intensificare a durerilor de cap, care predomină la tâmple unde bat arterele îngrăşate datorită trombozei.

Bryan Wedge, unul dintre cei douăzeci de experţi convocaţi de către C.I.A. Împinge şi mai departe analiza. El va aştepta totuşi opt ani înainte de a-i aduce la cunoştinţă preşedintelui Kennedy conţinutul observaţiilor sale[69].

„Ca personalitate, spuse el, Hruşciov este foarte puţin complicat. Din punct de vedere tehnic, este vorba de un caracter hipomaniac (optimist şi oportunist) şi forţa sa rezidă în trăsăturile asociate acestui tip de caracter. Caracterele de acest soi se pot stăpâni pe termen scurt, dar nu poţi să ai încredere în ele mult timp.

Hruşciov este extrem de rapid în a pătrunde şi a exploata situaţiile imediate; reputaţia de a fi perspicace (de care este mândru) se bazează pe această trăsătură care ţine de un pur oportunism. E foarte receptiv şi gata să reacţioneze imediat ce zăreşte o şansă de câştig. Este impulsiv în legătură cu scopurile

[68] André Fontaine, *Histoire de la guerre froide,* t. II Paris, Ed. Fayard, 1974.

[69] Bryan Wedge, *Krushchw at a Distance. A Study of Public Personnalit,* in Transaction, 5, 24—28, octobre 1968.

pe care şi le-a fixat, de la care poate fi însă deturnat prin intermediul ideilor atractive presărate pe parcursul unei discuţii flexibile. Poate exploata o agendă întreagă supunând la încercări şi testând punctele slabe, chiar mărginaşe; nu poate însă utiliza această tehnică dacă întâlnirea cu adversarul are loc pe un teren oarecare, unde se hotărăşte mai dinainte să fie atras. Deci, trebuie să-l înfrunţi având în cap o vedere generală a punctelor ce vor fi puse în discuţie, dar şi având voinţa de a face intervenţia în mod suplu, pe măsură ce se desfăşoară conversaţia.

Este un om comun şi direct în acţiune. Îi place să pună mâna pe ceva concret şi de preferinţă spectacular. Detestă ideile evazive. Oricare ar fi importanţa punctului pus în discuţie, şeful sovietic vrea un răspuns imediat şi direct. Dacă pare că nu înţelege este pentru că în mod deliberat îşi propune să aştepte. Însă i se poate exploata energia uriaşă şi dorinţa de a vorbi dând răspunsuri scurte, mai întâi incomplete, ceea ce-i lasă timp şi loc să se pună în evidenţă pe el însuşi.

Hruşciov tolerează rău frustrările şi se irită dacă-l contrazici. Se prinde în discuţie dar poate fi uşor dirijat spre un alt subiect. Astfel, atunci când fermitatea o cere nu trebuie insistat; trebuie exprimat totul foarte simplu şi trecut la un alt subiect. Este periculos să te „baţi” cu acest om fără să-i dai alternative.

El simte nevoia de a vorbi direct, de la om la om. Protocolul sau insistenţa exagerată, pot să-l împingă spre capătul răbdării. Dacă nu putem suporta consecinţele încrederii Domnului H, nici nu putem insista prea mult asupra consecinţelor dezastruoase atunci când el nu are încredere în cineva.

Tolerează perfect de bine un dezacord, în special când are «ieşiri» despre care ştie sigur că sunt jignitoare. Dar este inutil să-i explici ceva pentru a-l persuada sau a-l convinge. Acceptă să fie stopat, dar refuză ideea ea cineva să-l împingă; admite, de asemenea, că nici el nu trebuie să-i împingă pe alţii.

În caz de eşec al discuţiei, este capabil de a nu fi rezonabil şi de a se încăpăţâna asupra unui punct. Trebuie să fie manevrat atunci cam în acest fel: să-ţi propui să laşi deoparte subiectul şi să-l reiei mai târziu, după discutarea altui punct; dacă persistă, să-ţi propui să-l reiei încă şi mai târziu; dacă se încăpăţânează şi acum, e bine să renunţi la discuţie, cum a făcut cândva Tito.

Fiind comunist şi naţionalist rus, Domnul H îşi are şi el lumea

lui, care na este un subiect demn de revizuit. Trebuie să-i cunoşti filosofia: 1) statul trebuie să primeze asupra individului; 2) există un conflict permanent între capitalism şi comunism; 3) capitalismul occidental încearcă să distrugă statul sovietic. Ca urmare, el nu poate conceptualiza valoarea pe care noi o plasăm în libertatea individuală şi posibilitatea unei neutralităţi între cele două sisteme sociale, sau în libera determinare a statelor democratice. În aceste condiţii el nu înţelege literalmente anumite domenii cum ar fi „regula majorităţii", alegerea individuală în faţa deciziei statului, „autonomia locală" etc. Nu înţelege nici anumite reguli de drept internaţional, care nu valorează nimic în ochii săi în faţa desfăşurărilor de fapte istorice. Cuvintele „libertate" sau „democraţie" având o altă semnificaţie, trebuie să nu ai încredere într-un acord care nu există în fapt.

Nu există decât o bază de acord cu Hruşciov, egoismul pragmatic al statului sovietic. Trebuiesc deci bine precizate realităţile poziţiilor occidentale în termeni care nu lasă loc confuziilor cu scopul de a evita greşelile din partea sovieticilor. Dacă sunt evocate alte motivaţii decât cele de ordin pragmatic, Hruşciov nu va înţelege. Deci nu este vorba niciodată să se pună de acord asupra concepţiilor generale, ci asupra manierei de a negocia pornind de la poziţii fundamental diferite. Încă un punct: Hruşciov nu are vanităţi personale, dar are o slăbiciune – insistenţa asupra virtuţilor, asupra progreselor şi realizărilor statului sovietic; dacă are cineva voinţa să ţină cont de asta, poate să scoată de aici avantaje sigure.

În sfârşit, trebuie subliniat un punct politic. Frica lui Hruşciov de Germania este mortală şi periculoasă. După tot, U.R.S.S.-ul a pierdut în cursul intervenţiilor lui Hitler aproape douăzeci de milioane de locuitori – a zecea parte a populaţiei sale. Nu trebuie subestimată grija majoră a Domnului H., aceea de a păstra o Germanie slăbită din toate punctele de vedere.

Două comentarii se impun: trebuie să te fereşti să-l compari pe Hruşciov cu Stalin şi trebuie să faci astfel încât amintirea imaginii lui Stalin să nu contamineze acest tablou. Domnul H. Nu se ascunde şi nu se teme. Din contră, este expansiv şi caută să iasă în evidenţă. Stalin asculta şi-şi păstra concluziile pentru el. Hruşciov vorbeşte şi trage concluzii după fiecare punct, nu le ascunde. Trebuie deci încurajat să se exprime, atunci concluziile

se disting uşor şi pot fi contracarate, dacă este necesar. Se pare că se pot desprinde mai multe dintr-un astfel de schimb decât pornind de la declaraţii importante. Expozeurile sale pot fi întrerupte scurt. Ideal ar fi ca preşedintele Kennedy să-l stimuleze punându-i întrebări. Dar să se limiteze la fapte concrete şi precise.

Din punct de vedere tehnic, un om normal nu poate să se măsoare cu performanţele de energie ale lui Hruşciov; el uzează un truc vechi prelungind durata conferinţelor cu scopul de a micşora răbdarea partenerilor. Trebuie deci limitate cu grijă şedinţele la nouăzeci de de minute, trebuie să existe cel mult două şedinţe pe zi şi o reuniune socială. Nu trebuie să te laşi obosit în mod inutil de Hruşciov".

Acest raport mărturiseşte interesul pe care-l are în vremea noastră analiza temperamentelor şi a obiceiurilor altuia. Fiecare conducător instalat în fruntea unei ţări devine astfel, o ţintă privilegiată pentru adversari. Sunt măsurate avantajele ce pot fi obţinute de către rivali în momentul când posedă asemenea cunoştinţe psihologice. Astfel, Kennedy a putut domina afacerea rachetelor sovietice în Cuba, fără să-l ofenseze pe Hruşciov. În schimb, putem să ne întrebăm dacă Domnul H. N-a fost rău povăţuit de experţii, care, cunoscând boala lui Addison pe care o avea preşedintele american, puteau să-l determine să creadă că el nu ar putea avea forţa şi energia necesare pentru a lua măsurile ce vor conduce la ultimatumul acceptat de sovietici.

Este sigur că perioada Hruşciov a marcat o cotitură în politica naţională şi internaţională a Uniunii Sovietice, cu noţiunea de existenţă paşnică şi oprirea experienţelor nucleare, mai ales. Dar, păstrând un anume stil impus de Hruşciov, Biroul Politic va da deoparte omul, în 1964, pe motivul hipomaniei sale şi al impulsurilor. De asemenea, şi pentru că în Cuba, Uniunea Sovietică a pierdut.

Simte el oare că pericolul creşte pe măsură ce el se uzează tot mai mult în fruntea statului? Pe 12 ianuarie 1962, în cursul uneia dintre perioadele sale negre de depresiune, exclamă: „Sunt deja la o vârstă când oamenii ies la pensie şi cred că ai un sentiment dezagreabil când nu te mai simţi tot atât de util societăţii, ca înainte"[70].

În anii 1963 şi 1964 comite numeroase greşeli de

[70] M. Tatu, *Le Povoir en U.R.S.S.,* Paris, Ed. Grasset, 1967.

interpretare, iar ideile sale devin confuze, vede peste tot, duşmani, îi persecută pe alţii, la rândul său, intervine în mod naiv şi fără spirit critic în domeniul literar şi artistic. Prin acest nou mod de comportare, el răspunde bine descrierii persoanelor maniaco-depresive, făcută de psihiatrul francez Pinel: „Mania lor poate fi fructul a tot ceea ce pasiunile au mai vehement şi mai departe de normal, a tot ceea ce entuziasmul poate născoci, mai exaltat şi mai trecător, a tot ceea ce fanatismul şi dorinţa de lucruri minunate pot întrupa din romantic sau din himeric. Este când un delir vesel şi jovial exprimat prin salturi bruşte şi incoerente, când exacerbarea unui orgoliu gigantic ce nu se hrăneşte decât cu aparatul pompos al demnităţilor şi al grandorilor".

Dar Hruşciov nu va mai putea amăgi mult timp astfel. La Kremlin, de data aceasta sub ordin ferm, medicii şi psihiatrii se consultă, pun diagnosticul, şi avertizează asupra consecinţelor de a lăsa în postul suprem o persoană maniaco-depresivă, care nu mai este credibilă şi al cărei comportament straniu depăşeşte stadiul simpatiei şi al popularităţii pentru a-l atinge pe cel al bufoneriei. Vor lăsa ei oare un bolnav care deliberează şi are halucinaţii, în fruntea unui stat, îşi vor lua riscurile care fuseseră acceptate la Stalin deşi erau mult prea puternice? Medicii recomandă excluderea, aşa cum, cu două sute de ani înainte, psihiatrii englezi recomandaseră depoziţia regelui George III, de asemenea bolnav de psihoză maniaco-depresivă.

Într-o frumoasă zi din toamna lui 1964, pe 15 octombrie, atunci când Hruşciov gusta plăcerile odihnei pe malurile Mării Negre, nu este anunţat că o reuniune extraordinară şi secretă a *Politburo*-ului se ţine la Moscova. Este pus în minoritate, exclus imediat de la putere şi înlocuit cu o *troika:* Brejnev, Podgornâi şi Kosâghin. Urmează exilul în vila sa personală, aproape de Moscova, apoi marea depresiune, melancolia, decompensarea clinică însoţită de mici fenomene cerebrale şi cardiace şi pierderea tuturor iluziilor. Şi în sfârşit întoarcerea definitivă pe pământ.

Leonid Brejnev

Timp de optsprezece luni, în Statele Unite şi în Europa, adepţii Kremlinului au crezut că Leonid Brejnev ar putea părăsi funcţiile

de comandă. Ei avansaseră chiar şi data: februarie 1976. Numărul Unu la Moscova, spuneau, va profita de cel de-al XXV-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice pentru a-şi anunţa retragerea. Această mesă cvadrienală a materialismului modern n-a oferit decât un ritual fără surprize celor fideli, aleşi pe sprânceană, care l-au şi urmat. Canonul stabilităţii. Solemnă şi neutră ca de obicei, îmbătrânită însă, echipa guvernului, aceeaşi de doisprezece ani făcea încă faţă. Leonid Brejnev, totuşi plin de riduri, ceva mai gras, n-a arătat deloc cum că puterea ar fi început să-i copleşească.

Analiştilor occidentali nu le lipseau motivele serioase pentru a-i specula retragerea. Premierul sovietic trebuia să între, în 1976, în cel de-al şaptezecilea an al vieţii. Şi de cel puţin şaptezeci şi patru de luni semnele uzurii sale fizice se multiplicaseră. Dacă exista în lume un conducător al cărui dosar medical cântărea cu adevărat, ei bine, acela era chiar el. Leonid Brejnev se numără deci printre conducătorii pe care-i orbeşte atotputernicia, sursă de întinerire dar şi otravă în acelaşi timp.

La propunerea sa, o dată mai mult, un fapt izbeşte pe toată lumea: lipsa incredibilă de grijă pe care o manifestă popoarele în politică, ele fiind totuşi expuse repercusiunilor posibile ale tulburărilor ce-i slăbesc pe şefii lor. Ar putea cineva să-i determine pe pasagerii unui avion să urce-n el fără ezitare când ar şti că pilotul este expus oricând unui accident cardiac, din cauza arterelor sale, casabile asemeni sticlei? Locuitorii unei văi deasupra căreia se plasează un baraj hidraulic nu s-ar indigna ştiind că i-a fost încredinţată construcţia unui şef victimă ai ramolismentului cerebral? Cu toate acestea, toţi suportă incredibilul când este vorba de conducerea statului.

Ruşii nu se îndepărtează de regulă. Şi-au împuşcat ultimul ţar, în 1918, şi au acceptat un nou sistem economic. Chiar i-au zeificat pe primii doi revoluţionari care-i înlocuiră pe suveranii din trecut. Acum nu mai arătau nimic altceva decât indiferenţă faţă de ceea ce se petrecea la Kremlin. Dezinteresul lor îţi sare în ochi, spun observatorii străini cărora le este permis să viziteze Uniunea Sovietică:[71] când megafoanele din parcurile moscovite difuzau un discurs al lui Brejnev, nimeni nu se oprea să asculte; nimeni nu se oprea să citească sloganurile înşirate pe banderole spânzurând de acoperişuri, de balcoane, sau

[71] Hedrick Smith, *Les Russes,* Paris, Ed. Belfond, 1976.

traversând aerul pieţelor publice. „Sunt precum copacii care fac parte din peisaj, i-a declarat un interpret ziaristului american Hedrick Smith, nu le mai acordăm atenţie”. Mai mult ca în oricare altă parte a lumii, se pare că omul din popor s-a resemnat în faţa ordinei ierarhice. „Două universuri coexistă, aşezate unele peste altele, mărturiseşte H. Smith. În vârf, Statul cu tot sistemul său, la bază, masa de oameni supusă de multă vreme, refugiată în expedientele sale”; Această detaşare ar explica deci, că sovieticii nu mai reacţionează deloc la neliniştile care-l stăpânesc pe Brejnev. Este de asemenea adevărat că în acest domeniu, cetăţeanul rus nu e mai bine înzestrat decât occidentalii faţă de propriii lor şefi de state: el nu aude niciodată vorbindu-se oficial de aceste tulburări.

Atunci când o *troika* având misiunea de a conduce îi succedase lui Nichita Hruşciov la Kremlin, pe 15 octombrie 1964, înalţii funcţionari din aparatele administrative pluteau. Cu trei comandanţi pe pasarelă, se ştie că un vapor nu avansează. Se rătăceşte. Cu toate acestea, o experienţă identică, trăită deja la începuturi, cu Hruşciov, îi liniştea: un triumvirat nu durează mult timp. În orice trio, o persoană feroce monopolizează repede prerogativele esenţiale. Şi micuţul joc borgian constând în a vedea care dintre cei trei, Nicolae Podgornâi, Leonid Brejnev şi Alexei Kosâghin îi va înghiţi pe ceilalţi doi, nu se va prelungi: Brejnev părea cel mai dotat pentru a da tonul şi a-şi limita însoţitorii la rolul de prim-violonişti.

Estimarea se fonda pe două fapte. Leonid Brejnev devenea Secretar General al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice iar şapte sute cincizeci de conducători şi trei mii de demnitari sprijineau partidul fără rezerve. Colegiul suprem al militarilor, şapte sute cincizeci de mareşali erau de partea lui. Cu aceste două manete de conducere, el ţinea în mână ţara. Mai rămânea de cucerit Securitatea Statului şi ministerele. Îi lăsa în voia lor; aveau să cedeze singuri.

La Kremlin, puţin după acel 15 octombrie 1964, corpul de medici practicieni însărcinaţi să vegheze la sănătatea puternicilor regimului se aşezaseră pe făcut evaluări similare. Ca şi înalţii funcţionari, şi medicii îşi dădură seama că Brejnev va câştiga. Nu fără a suspina. Căci, dintre cei trei candidaţi de pe pistă el nu va întârzia deloc, conform părerii lor, să le pună cunoştinţele medicale la încercare. Îşi fondaseră convingerea pe

o analiză a comportamentului membrilor acelei *Troika.* Tranşând asupra lui Podgornâi şi Kosâghin, prea rezervaţi de altfel, Brejnev se arăta hiper-activ. Avea o agresivitate care nu scădea niciodată. Rigiditatea sa mintală şi intelectuală, neliniştea sa constantă faţă de viitor nu-i lăsau răgaz. Spiritul de competiţie nu-l slăbea nici măcar o singură clipă. Aceste trăsături îi fac pe întreprinzători să se distingă. Totuşi, el îi caracterizează şi pe coronarieni, fiinţe cu vasele fragile, uzate de efervescenţa lor mare.

Şi vasele sanguine ale lui Brejnev erau fragile, începând chiar din 1964. Se apropie pe atunci de cel de-al cincizeci şi optulea an. Un bilanţ meticulos, acelaşi la care fură supuşi Podgornâi şi Kosâghin, scotea la iveală o degradare a arterelor. Confirma şi o tendinţă clară spre diabet favorizată de creşterea în greutate. Muşchiul cardiac părea de asemenea obosit. Suprasolicitat[72] în permanenţă, predispus să producă colesterol în exces, Leonid Brejnev devenea, în urma acestor factori, un pacient expus riscului. Dar atâta timp cât nu va fi constrâns, el nu va asculta niciun sfat de a se modera şi nu se va arăta deloc un bolnav uşor de îngrijit.

În Rusia, ca oriunde altundeva, cel ce solicită puterea nu urcă niciodată în vrafurile politice fără să aibă la îndemână o scară. Lenin a beneficiat de elanul oferit de burghezi, pe care-i pungăşi însă. Apoi Lenin îl va propulsa pe Stalin. Acesta îl va remarca pe Hruşciov, împreună cu alţii din cuibul său. Apoi exact Hruşciov este cel care-l va pune pe Leonid Brejnev în şa.

Provenind dintr-o familie rusă, ca şi el, acesta din urmă, îşi începea cariera în Ucraina, Mai întâi fu ţăran, apoi muncitor metalurgist şi inginer, apoi militant obscur timp de douăzeci de ani. Conducea secretariatul Partidului Republicii Socialiste Moldoveneşti, când Hruşciov îl luă la Moscova, în 1952, pe urmele sale. Era aproape de soarele stalinist, care asfinţea. Dar această copie a lui Pygmalion, el însuşi viitor distrugător al saga-ului stalinist, nu-şi imagina cu siguranţă că lovitura care-l va doborî va veni de la propriul său paj. De aceea Brejnev i-a ordonat execuţia politică a celui de-al treilea om important de la Kremlin, asistat la asta de încă un alt protejat al lui Hruşciov, amiralul Serghei Gorcikov, nepotul unui iobag devenit paşă al

[72] J. Dorberg, *Breschnev. Profil des Herrschers im Kremlin,* Munih, Preger, 1976.

flotei ruseşti. Fără îndoială că asta se întâmpla pentru că fusese promovat general, pentru fapte pe câmpul de luptă, în mai 1945 şi pentru că Brejnev se numără printre aliaţii siguri din rândurile armatei. El va pune acţiunea la cale când va ajunge singur la cârmă, fie că este vorba să disciplineze armata terestră, aeriană sau cea de pe mare. Nimic nu va fi prea frumos nici prea scump pentru el.

În noua cursă spre. Putere, preferinţele îl exclud pe Podgornâi fiind un om dinafară şi aflat în spatele lui Brejnev. Palidul Kosâghin va duce mai întâi trena. Un om care numai aparent este lipsit de energie, în realitate era un încăpăţânat. Membru al Comitetului Central al Partidului Comunist din 1939 şi membru al *Politburo*-ului începând din 1946, el fusese însărcinat de către Stalin să preschimbe Rusia, să deschidă porţile universului consumaţiei. Legat cu plăcere de biroul său unde stătea mai mult de douăsprezece ore pe zi, ar fi devenit fără îndoială un mare comis, un Louvois, un Colbert, dacă ar fi avut un patron mai deschis spre aspiraţii pământeşti ale oamenilor. Stalin îl va epuiza, chiar îl va ţintui în pat, în 1952. S-a închinat sub furtună, apoi s-a redresat. Tenace, crispat, el a reprezentat în exterior URSS-ul începând din 1965, în timp ce Brejnev îşi arăta dinţii de viitor şef al ortodoxiei marxiste. Kosâghin încercă să reînnoade cu Pekinul legăturile rupte, să se infiltreze în Pakistan, face o vizită generalului de Gaulle la Paris, declară nulă politica antileninistă a grupului lui Mao Tze-dung, se întâlneşte cu preşedintele american Johnsonla Glassboro. Dar lui Brejnev i se apropie ceasul. Va intra în acelaşi timp şi în istorie şi în boală.

La 15 iulie 1968 URSS-ul lansează un avertisment Cehoslovaciei. Începând din primăvara, satelitul acesta al comunismului pune în discuţie dogma socialistă, aşa cum a fost ea definită la Moscova. Vocea groasă a lui Brejnev creşte în intensitate, ca răspuns la rebeliune. Pe 3 august, el acceptă să discute cu conducătorul ceh, Alexander Dubcek, într-un oraş de frontieră. Tratativele sunt întrerupte în mod misterios. Câţiva iniţiaţi cunosc motivul. O stare subită de rău l-a doborât pe Leonid Brejnev. Are durerile acelea bine cunoscute de către cardiologi, dureri circulare în piept, însoţite de transpiraţii şi de ameţeli. Un cheag sanguin a obstruat o arteriolă a arborelui coronar, aproape de vârful inimii. Este un infarct. Necroza nu pare foarte întinsă. Impune repaos şi o convalescenţă lungă,

spun medicii, care se şi miră că accidentul a întârziat atât. Brejnev nu le acordă decât câteva zile. Să se descurce; să-i repare corpul, că asta e treaba lor, a lui e să se ocupe de politică. Şi acum, politica e pe locul întâi. E redresat de sedative şi anticoagulante, cum ar fi heparina, utilizată de mult timp în terapia umană. Acestea fac să scadă la jumătate riscurile de a muri de infarct în primele stadii ale bolii. Scăpat din mâna medicilor» pe 21 august, el lansează trupele ruseşti asupra oraşului Praga, unde va instaura o „normalizare" care va dura doi ani.

În timp ce anturajul său păstrează tăcerea în legătură cu căderea care tocmai i-a zguduit sănătatea, Brejnev se cheltuieşte pe sine însuşi, fără socoteală, în lupta de strângere a şuruburilor sistemului sovietic. Parcurge cele mai îndepărtate republici socialiste, este văzut în toate birourile unde stau cei influenţi. Militarii şi tehnocraţii sunt de părere că el se arată scrupulos în a adopta regulile severe ale ritualurilor unei liturghii oficiale, dar se şi destinde când se află în particular, cu ai săi, arătându-se un om de viaţă, un bun dansator de vals şi un vânător emerit. El păstrează cu grijă ceea ce se numeşte „imaginea de etichetă", în Occident; o inovaţie a Estului. Încă surd la sfaturile de a fi prudent şi moderat pe care le formulează medicii săi, trebuie totuşi să-şi suspende maratonul în trei reprize în cursul anilor ce vor urma, până în 1971. Nişte „gripe" anunţă cei care-l tratează. Cu toate acestea, de fiecare dată ei îl vor menţine întins în pat timp de şase săptămâni. Pentru experţii din lumea întreagă convalescenţa pare prea lungă, ţinând cont că tulburările gripei sunt aşa de puţin periculoase. Lor li se părea că ea corespunde timpului de recuperare pe care-l acordă cardiologii de obicei celor proaspăt ieşiţi dintr-un accident vascular.

În 1971, destinul lui Leonid Brejnev se clatină. Nimeni nu-i mai dispută preponderenţa în universul colectivist. Nimeni nu se înşală când e vorba de aleşii la putere. Televiziunea rusă urmăreşte cu atenţie cele mai mici deplasări. A fost recunoscut ca teoretician al socialismului, aşezat pe aceeaşi treaptă cu Lenin şi cu Stalin. Stalinist al primei generaţii, el conduce promoţia cadeţi a celei de-a doua epoci, cei pe care lumea îi numeşte „chinezii", şi care regretă, fără îndoială în necunoştinţă de cauză, timpul sever al Tăticului popoarelor, făcându-l de

ruşine pe Hruşciov care a încercat să se atingă de idol. De asemenea, îi face una cu pământul şi pe ceilalţi, pe aventurieri şi pe modernişti. Dacă nu ordonă deportări, după moda predecesorilor săi, în schimb el îi înmormântează pe „revoluţionarii târâtori”. În azilele de psihiatrie, unde altundeva? În timpul lui nu se mai poartă lanţuri la picioare, cămăşile de forţă sunt acum din substanţe chimice. Astfel, cei ce murmură nu mai jenează pe nimeni, căci dorm.

El însuşi a plătit mult pentru a se înălţa în vârful construcţiei: a plătit cu sănătatea. Îşi va fonda cariera pe apropierea de Vest, ceea ce va motiva numeroasele călătorii în străinătate. Numai Kissinger, şef al Departamentului Statului în Statele Unite în timpul lui Richard Nixon, apoi al lui Gerald Ford, îl va bate în materie de „diplomaţie aeriană”. La încheietura mâinii sale străluceşte un ceas cu cadran dublu; arată totdeauna două ore, cea a locului unde el se află în mod ocazional şi cea a Moscovei. Avea o adevărată înclinaţie pentru ceasornicărie şi până şi portţigaretul său avea un mecanism de ceasornic. Fiind reglat dinainte, el nu putea fi deschis decât în anumite momente. Era imposibil să forţezi altfel cutia; trebuia să o spargi. Şiretenia îi permitea să respecte voinţa medicilor fără să aibă aerul că o face.

Aceştia se încăpăţânau să-i limiteze pasiunea pentru tutun. Fără ei, este adevărat, de mult timp n-ar mai fi fost pe lume.

Anul 1974 îl va marca. Acest an va vedea moartea lui Georges Pompidou, în Franţa; demisia lui Richard Nixon în Statele Unite; cea a domnului Heath, în Marea Britanie; plecarea lui Willy Brandt, în Republica Federală, retragerea doamnei Golda Meir, în Israel; fuga generalului Spinola, în Portugalia; sfârşitul lui Peron, în Argentina. Şi deschiderea internaţionalistă a lui Leonid Brejnev. El va merge în Cuba, în Berlinul de Est, pe malurile Pacificului, în Iugoslavia, la Paris. Prin intermediul ambasadorilor lor, miniştrii sau şefi de state, el va primi Statele Unite, Pakistanul, Republica Federală Germania, Ungaria, Bulgaria. De la americani va obţine un tratat comercial avantajos şi principiul egalităţii în materie de armament strategic. Tot el va dezvolta cooperarea Uniunii Sovietice cu Europa Occidentală. De asemenea, va face diferite manevre pentru a ţine ţara sa departe de învălmăşelile continui din Orientul Mijlociu. Conducându-şi singur diplomaţia, se va flata

cu obţinerea contractului pe care-l dorise: asigurarea destinderii. Din contră, în interior decepţiile sale persistă. Agricultura şchioapătă mereu, nivelul de viaţă se ridică foarte lent, (greutatea structurilor administrative ştrangulează potenţialul postbelic al tehnologiei. Numeroşii săi interlocutori străini vor scoate în evidenţă de asemenea că acest zel l-a obosit mult. Nu va mai putea să refacă atari încercări. La sfârşitul anului este doborât brusc la pat.

„O gripă" declară Moscova, pentru lumea de dincolo de graniţă. Un infarct, corectează pe dată cardiologii care acum s-au informat. Necroza inimii este atât de întinsă încât Numărul Unu Sovietic nu-şi va mai. Reveni decât după câteva luni. Neputând să se ducă în întâmpinarea unei delegaţii egiptene, el îşi primeşte vizitatorii lungit pe un divan, îmbrăcat în pijama. Datorită unei scăpări, absolut involuntare a unuia dintre medici, emisarii de la Cairo aflară că acest nou accident s-a complicat cu tulburări ale ritmului cardiac şi cu o hipotensiune ortostatică. Ca să fim mai clari: presiunea arterială a scăzut considerabil. Tulburările sunt însoţite de ameţeli, de paloare, de transpiraţie, de tulburări vizuale care anunţă pierderea cunoştinţei.

După plecarea egiptenilor, timp de cincizeci de zile, nimeni nu-l va mai vedea pe Brejnev. Spera cineva să mai poată el face călătoria din Orientul Apropiat, prevăzută pentru ianuarie 1975? Călătoria va fi contramandată. Era aşteptat să facă urări popoarelor Uniunii Sovietice? Ceremonia este anulată. Câteva informaţii sparg barierele. În sfârşit se află că Premierul Sovietic este îngrijit la vreo treizeci de km de capitala sa, într-una dintre acele clinici retrase care-i primea pe înalţii demnitari ruşi „surmenaţi". De acum înainte, iată-l condamnat să-şi reducă toate activităţile, iată-l supus la o asistenţă medicală draconică.

Ar fi dorit să ducă în spinare o sarcină pe care totuşi nu o mai putea duce. Ieşind din sanatoriu tocmai la ţanc, pe 13 februarie 1975, şi fiind gata să-l primească pe primul ministru britanic, Harold Wilson, nu face faţă decât în faţa camerelor de luat vederi ale televiziunii ruse. Niciodată comentatorii sovietici n-au insistat mai mult ca acum asupra formei sale bune. Însă seara el se prăbuşeşte, cu expresia feţei schimbată, cu cute adânci în obraji. Şi dispare din nou. Lumea află puţin după aceea că medicii l-au spitalizat ca să-l facă să slăbească. Într-adevăr, hipertensiunea rămânea foarte puternică. Procentul de

colesterol în sânge se menţine prea ridicat. Ca şi cel de trigliceride, aceste grăsimi numite neutre care sunt sintetizate în intestinul subţire, pornind de la corpurile grase alimentare digerate. Aceşti trei factori multiplică riscurile bolnavilor care suferă de arterioscleroză şi ateromatoze ale coronarelor.

În cazul lui Brejnev ateromatoza a fost confirmată de infrastructurile repetate. Arterioscleroză a fost şi ea confirmată. Căci, de câteva luni, în timpul călătoriilor sale în străinătate, specialiştii în neurologie au putut remarca cum că el părea mai extravertit ca de obicei, mai dezinhibat, cam prea jovial, ca să spunem tot adevărul. Această exuberanţă era desigur, artificială. Asemenea semne mici nu înşală. Ele ar constitui premizele sindromului lui Alvarez; micro-atingeri ale creierului, datorate distrugerii arteriolelor.

Măsura de slăbire preventivă hotărâtă de corpul medical de la Kremlin răspunde la două obiective precise: mai întâi menajarea vaselor sanguine ale şefului statului şi pregătirea organismului să suporte repercusiunile unei operaţii. Căci pe 10 mai 1975, a doua zi după marea sărbătoare pe care Numărul Unu Sovietic o dă la Kremlin, cu scopul de a celebra cea de-a treizecea aniversare a victoriei asupra Germaniei hitleriste, Brejnev intră în spital. Secret mare. Câţiva ambasadori străini au fost totuşi avizaţi de „ieşirea din scenă” a Secretarului General al Partidului, prevăzută pe timp de două săptămâni.

Se pare că era vorba, într-adevăr, de tratarea sechelelor unei vechi răni a maxilarului, rană ce explica jena pe care o avea de mult timp Brejnev la pronunţarea anumitor cuvinte. Intervenţia va fi efectuată de către chirurgii sovietici pe care-i vor asista medici stomatologi germani, a căror sosire discretă la Kremlin, abia atunci fusese observată. Însă îndepărtarea forţată şi inexplicabilă a şefului statului de la treburile publice se va prelungi. În urma unei accentuări previzibile, zvonurile vor zbura curând dincolo de Uniunea Sovietică, aproape toate alarmante, cum se întâmplă adesea în asemenea cazuri.

Şi nu se vorbea oare de extirparea unui cancer al maxilarului inferior? Totuşi, prin această harababură de supoziţii confuze sau plauzibile, o ipoteză care pare adevărată a fost avansată de unii observatori medicali.

Inima pacienţilor deja atinşi de câteva infarcturi care recidivează pot suferi de o complicaţie răspândită: boala lui

Stokes-Adams. Ea se caracterizează printr-o perturbare din ce în ce mai profundă a sincronizării bătăilor auriculelor şi ventriculelor. Pulsaţiile, şaptezeci pe minut, în medie, se află reduse la mai puţin de jumătate. Datorită acestui fapt debitul sângelui este considerabil încetinit. Organismul întreg resimte efectele nefaste ale diminuării acestei irigaţii vitale. Inima însăşi poate fibrila. Încetinirea circulaţiei în creier conduce la pierderi momentane ale conştiinţei, ameţeli, o dezorientare în spaţiu şi în timp. Pot exista chiar şi cazuri de epilepsie declanşate de către această anemie cerebrală tranzitorie. Adesea precedate de come brutale, tulburările provoacă de asemenea simptome pe care tinerii internişti inexperimentaţi le pot confunda timp de câteva momente cu cele ale unui atac cerebral, datorat trombozei sau hemoragiei. Chiar când rezistă la tratamente chimice, boala cedează totuşi la implantarea definitivă a unui stimulator cardiac în toracele pacientului. O minusculă pilă electrică expediază astfel impulsuri regulate către doi electrozi fixaţi pe inimă. Aceste oscilaţii artificiale se substituie celor pe care nu le mai emite decât imperfect centrul nervos cardiac atins de boală. Sub acoperirea oferită de intervenţia benignă la maxilar a cărei urgenţă nu părea să se impună în cazul unui pacient ce abia îşi revenise de pe urma unui infarct grav, medicii corpului medical de la Kremlin ar fi putut foarte bine să pună un stimulator în pieptul lui Leonid Brejnev afectat de un atac al bolii lui Stokes-Adams.

O astfel de supoziţie n-a fost niciodată verificată, deşi directorul general al firmei americane care fabrică cel mai mare număr de astfel de stimulatoare din lume s-a lăudat că printre clienţii săi s-a aflat şi şeful statului sovietic.

Tot astfel, dacă implantaţia s-a făcut, cu adevărat pare flagrant ca autorităţile sovietice să nu o confirme. Recunoscând că alterarea conducţiei intercardiace a necesitat un sprijin de natură electrică, el ar fi mărturisit în acelaşi timp că şeful lor nu mai este în măsură să asigure pe deplin rolul de «responsabil». El ar fi rămas expus efectelor unei pane a bateriei de alimentare a stimulatorului, sau a unei rupturi, totdeauna posibilă, a firicelelor mici care ajung la electrozi.

Oricare ar fi putut fi această operaţie suportată în mai, Numărul Unu Sovietic nu mai reapăru în public decât pe 8 iunie 1975, cu ocazia unui meci de fotbal alături de Podgornâi. Apoi

se şterge iarăşi până la 3 iulie. De data aceasta primeşte în vizită personală pe fostul cancelar german Willy Brandt căruia îi mărturiseşte că se simte puţin mai bine de la intervenţia chirurgicală. Faptele sale o şi demonstrează: se menajează.

Toţi exegeţii politici adunaţi în timpul verii lui 1975 la Helsinki, în Finlanda, pentru o mare conferinţă paneuropeană, îl aşteaptă atenţi. Îi audiază comportamentul cu multă grijă. Unii, asistaţi de medici încearcă să pătrundă de la distanţă misterele care planează asupra sănătăţii sale. El remarcară mai întâi că şeful statului sovietic a sosit în tren, ceea ce pare corect: călătoriile aeriene nu sunt niciodată fără pericol pentru un cardiac. Ei observară apoi că dificultăţile de vorbire persistau că nu avea nicio cicatrice recentă la maxilarul inferior. Constatară, în sfârşit, că fuge de ieşirile mondene, de dineurile oficiale prevăzute de protocolul finlandez. Cu scopul de a justifica fuga sa de recepţii anturajul avansează pretexte care nu mai înşală pe nimeni: îşi pregăteşte un discurs, spun asistenţii săi, are o durere de dinţi, pune la punct treburi interioare ale statului său, treburi care nu mai suferă amânare. Începând de atunci enigmele nu vor mai înceta să apese. Şi presupunerile aleargă peste tot.

Surd la rumorile care cresc în Occident, economisindu-şi forţele, Leonid Brejnev nu se mai atinge de Kremlin, începând din această, Vară, a anului 1975. Pare a se fi retras în sine, fizic, dar şi pe plan politic. Timpul foamei sale violente s-a topit. Tratatul economic avantajos pe care trebuia să-l încheie cu Statele Unite e sacrificat, datorită unei dispute pe tema libertăţii de emigrare care-l opune americanilor: el poartă mai puţine dispute, nu mai are rezistenţă. Atunci este tranşant. În noiembrie tună cu vehemenţă contra celor care compromit destinderea şi pe care el îi situează şi în Vest dar şi în Asia. Consolidându-şi astfel politica dă el încredere clanului celor duri de la Moscova? Simte deja urcând pe ascuns prin spatele său un Delfin? Nu cumva cedează din ce în ce mai mult fantasmele care cresc în creierul său, pe care-l distruge încetul cu încetul maladia Alvarez?

În primăvara lui 1976, numindu-se el însuşi mareşal, trece puterea Armatei Roşii, care era încă în mâinile civililor în mâna sa. La începutul verii, constrâns să se deplaseze în Berlinul de Est în sala de conferinţe de la Stadt Hotel îi înfruntă pe toţi şefii

de partide comuniste. Dar vântul frondei pe care o trezeşte îl doboară chiar pe el. Jumătate din conducătorii reuniţi în acest loc au venit să-şi reclame drepturile de a-şi alege căile socialismului aşa cum se potrivesc ele ţării lor şi repun în discuţie atotputernicia Moscovei şi pe a sa, căci el pretinde în continuare că încarnează filosofia marxist-leninistă. În momentul defensivei, a răspuns punct cu punct asalturilor, criticilor, dar nu a mai reuşit să convingă şi a dublat timpul afectat discursului său dar asta nu i-a surprins decât pe cei care nu-l mai văzuseră de mult timp. Această oră de cuvântare dojenitoare l-a epuizat. Cu puţin înainte de a se retrage, n-a mai putut decât să recomande contestatarilor că nu-şi mai risipească sufletul lor revoluţionar în contact cu social-democraţia; apoi s-a dat înapoi şi a capitulat. O cotitură istorică.

Era evident că nu mai era el Brejnev din 1968, cel ce aşază cu severitate, pe linia dreaptă, mersul Cehoslovaciei uluit de aspiraţiile sale la independenţă. Flacăra sa se stinge Politica nouă nu explică totul. Oricât de mare ar fi el, un om puternic a cărui sănătate a fost pusă la încercare, nu poate rămâne insensibil la fluctuaţiile rotiţelor vulnerabile care se învârtesc cu hopuri şi despre care el se întreabă până când vor rezista. Un corp bolnav este o temniţă. El devine o adevărată închisoare dacă boala este recunoscută ca iremediabilă. Oricare ar fi valoarea celor ce îl îngrijesc şi veghează în umbra sa la Kremlin, Leonid Ilitch Brejnev cunoaşte bine limitele capacităţilor lor. Ei nu-i vor mai putea da vreodată vasele suple, o inimă nouă, un sânge ardent, cea de-a doua tinereţe sau o a doua viaţă. Lumea vibrează, se reîmprospătează, ea rezistă timpului. Omul trece.

Anthony Eden – Gamal Abdel Nasser

Allah este mare, iar mila sa este imensă.

Un gentleman englez, format la Eton a vrut să îi ia locul, când s-a bazat pe soarta unui mahomedan, fiul unui modest funcţionar de poştă de pe valea spinoasă a Nilului. Accesul la omnipotenţă al lui Gamal Abdel Nasser, simplu colonel pucist până atunci, şi aflându-se de puţin timp la putere, în Cairo, a fost grăbit de primul ministru al Coroanei britanice, Anthony Eden.

Acesta nu-l avea întru totul la inimă pe egiptean, căci îl scotea

din fire, pentru că spunea tot adevărul. Până la punctul în care îşi pierdea calmul. Şi care nu-i părea lui, acest mameluc, o încarnare a lui Hitler? De altfel, dorind să-l dea la o parte, el precipită în mod nefericit viitorul său. Istoria uneori amestecă cu plăcere destinele celor care o făuresc. Datorită excesului său de încredere, Napoleon Bonaparte fu umbrit în faţa ducelui de Wellington, la Waterloo. La Canossa, Henric IV, împăratul Sfântului Imperiu Romano-Germanic s-a umilit în faţa papei Gregoriu VII pe care el îl socotea deja învins. Eden căzu, iar Nasser fu propulsat în fruntea lumii islamice datorită naţionalizării canalului Suez, în 1956.

Ca să se disculpe, Eden a precizat în Memoriile sale că era bolnav în timpul acestor evenimente, victimă a unei crize de uremie de cel puţin şase săptămâni. Dar şi Nasser era bolnav. Doar că în acea vreme lumea ignora natura dezordinii organice care-i submina; dezordine pe care el o simţea uneori urcând dinlăuntrul lui. Însă poseda un resort de care Eden era lipsit: dorea puterea. Această furie de a ajunge puternic îi rodea spiritul. Îndrăzni să pozeze în învingător deşi armatele erau bătute, chiar zdrobite, la Suez. De atunci, pentru tot Orientul Mijlociu, el rămâne „omul de fier”, cel care făcu Israelul să-şi plece capul, la fel şi Franţa, şi mai ales Anglia. În ţările arabe legendele aleargă. La fel ca vântul.

Totul începe în iulie 1956. În Egipt, Gamal Nasser este acum singur la conducere. I-a luat-o înainte generalului Néguib, înlăturat după aceea. Generalul era mai experimentat decât el în ce priveşte revoluţia, şi el a ajutat destituirea regelui Faruk de pe tronul faraonilor. Prin statura sa masivă, el aminteşte statuile grele ale lui Ramses II. Graţia sa de felină şi privirea luminoasă nu se potriveau cu impresia pe care o degaja. E în el ceva de crocodil. Este o fiinţă care domină asemănându-se cu devoratorii.

În cercurile intelectuale de la Alexandria se spune că este incult. Şi e cam adevărat că el n-a mobilat timpul liber pe care i-l lăsa armata cu nimic din domeniul educaţiei. Şi credinţa că ar fi naiv era poate adevărată. Provenind dintr-un mediu mizer, el a optat pentru uniformă cu scopul de a scăpa de foame, şi înţelese repede că avansarea se cucereşte pe culoarele statului major şi nu la posturile de comandă pierdute în nisipurile sudaneze. Cum mama îi murise, încercase să se formeze singur,

separat fiind foarte devreme de tatăl său, căruia îi reproşa o recăsătorire prea promptă. Autodidact, a avut totuşi un profesor în modul de gândire, dar pe ale cărui lucrări nu le-a cunoscut în totalitate: Mustafa Kamel Paşa, politician cariot mort în 1908. Kamel trezi orgoliul naţional şi islamic îndreptat împotriva englezilor. Visa un Egipt eliberat de sub dominaţia britanică, guvernat după modul occidental, de către un Parlament, un Egipt care să devină ţara-far pentru toţi musulmanii din Africa de Nord. Mergând pe urmele lui Kamel, Nasser credea, de asemenea, în existenţa poporului ales. Primul pas fiind făcut prin instalarea la conducere, el ştie cum să redea demnitatea copiilor Profetului şi să ajungă la hegemonia arabă. Cu scopul de a crea stabilitate tinerei republici, găseşte aliaţi-zălog şi nişte bani.

O sumă frumoasă; patru sute de milioane de dolari. Este costul prevăzut al barajului care va îndigui Nilul, la Assuan. Controlând inundaţiile fluviului şi stăpânirea sistemul de irigare, Nasser estima că va putea da felahilor o hrană mai substanţială decât boabele. Primii fură puşi la încercare americanii şi englezii, care tergiversară împrumutul apoi refuzară aceste fonduri de asistenţă. Ei îi reproşau flirtul său prea accentuat cu Moscova, de aproape un an. Uniunea Sovietică deja şi-a echipat trupele cu un material modern. Şi astfel ea îşi deschide cuferele. Plăti Assuanul, oferi chiar câţiva tehnicieni specializaţi în baraje, sperând fără îndoială să-şi asigure astfel pătrunderea politică în Africa. În sfârşit îi suflă la ureche o idee destinată să producă încurcături occidentului: naţionalizarea canalului de Suez.

Criza pe care Nasser o deschide în acest mod în plină vară a lui 1956 îi zguduie un pic pe americani. Pragmatici însă, ei vor trece pur şi simplu petrolul din golful Persic prin sudul continentului negru, în tancuri-gigant. La Washington, preşedintele Dwight Eisenhower se preocupă mai mult de realegerea sa la Casa Albă, prevăzută pentru noiembrie şi de boala care-l macină pe secretarul său de stat, Foster Dulles: un cancer al colonului, ale cărui metastaze au atins ficatul. Parisul pare mai sensibil la decizia egiptenilor. La Londra, cabinetul se întreabă, na fără nelinişte, cum va reacţiona primul ministru.

De cincisprezece luni, Anthony Eden conduce guvernul. Este de ajuns acest interval pentru a-ţi da seama că el nu e plămădit din aluatul Oamenilor Mari. Sămânţa e moale. Timp de

cincisprezece ani, în umbra lui Winston Churchill care-l şlefui, Eden se umplu de iluzii. Chiar se spunea despre el că „cel mai bun de pe locul doi”. Distins, dandy până în vârful unghiilor, acest descendent al unui baronet al contelui de Durham, ce dresa câinii pentru vânătoarea de raţe, conduce Afacerile Externe ale Marii Britanii. Evident, i-au fost remarcate frazele goale, o înclinaţie ce trecea pe atunci drept talent, diplomaţii, prin funcţia lor, fiind oamenii care nu se angajează niciodată. Când bătrânul leu britanic cedă unei tromboze cerebrale, a treia, apoi renunţă să mai guverneze, nimeni nu se gândi să pună în discuţie numirea lui Eden care venea ca de la sine. Format de un astfel de şef, deja cunoscut Giganţilor, omul se bucura de o încredere deplină.

Dar Anglia n-a găsit în noul ei şef de guvern năvalnicul şi strălucitul politician care să ţină piept Parlamentului, în 1938, şi nici lui Neville Chamberlain. Pe care îl acuza că navighează periculos de expus în faţa lumii alături de Hitler. Anglia nu găsi nici stăpânul prestigios al Foreign Office-ului. Era un om fără judecată, un turmentat. Îţi venea să crezi că afacerile publice nu-l mai interesau sau că a depăşit pragul competenţelor. Unii insinuau că Churchill, teribilul tată spiritual, l-a lăsat în infantilism, l-a castrat psihic. Emiterea primei judecăţi dure veni de dincolo de regat, de la americanul Foster Dulles, el însuşi un om dificil: agasat de tergiversările lui Eden, de manierele sale rafinate, l-a acuzat de insuficienţă. Apoi, cancelarul german Konrad Adenauer, a vorbit fără menajamente de mediocritatea sa.

Ca să-l mai scuzăm, trebuie precizat că Anthony Eden tocmai ieşise din mâinile medicilor când luase cârma ţării. Şi că treburile nu-l menajară deloc. Avea deci motive certe să se arate trist, capricios, mereu neliniştit asupra sănătăţii sale; pe scurt un ipohondru.

Avea, întâi de toate un ulcer mai vechi. Apoi o gălbinare, în 1952, pusă pe seama unei hepatite. Câteva luni mai târziu, o radiografie scotea la iveală că numeroase pietricele ştrangulau vezicula biliară. Extirparea chirurgicală a acestui organ fu făcută la Londra. Cu stângăcie, trebuie s-o credem, căci febra şi durerile persistară. Eden îşi pierdea forţele. Gălbinarea reapăru; o a doua operaţie fu degrabă hotărâtă. Nu se aduse nicio ameliorare. Starea sa se agravă, bolnavul intră în chirurgie

pentru a treia oară, la clinica Lahey din Boston. Doctorul Cattell constată că ceilalţi confraţi lezaseră canalul coledoc care drenează bila în duoden. El reconstitui bucăţică cu bucăţică un canal de plastic. Acest gen de intervenţie este însoţită adesea de un pronostic îndoielnic. Avea puseuri febrile şi o inflamaţie a căilor biliare. Nu traversezi probe asemănătoare fără să nu-ţi laşi aici o parte a încrederii în tine, fără să te îndoieşti de cei ce slujesc arta medicală. Nimic uimitor să constaţi că Anthony Eden părea să aibă mai mult de cincizeci şi nouă de ani în 1956.

Hazardul istoriei îl va îndepărta pe primul ministru britanic şi-l va sluji pe Nasser. În octombrie, o revoltă ridică Ungaria împotriva Uniunii Sovietice. Revolta se înteţea de câteva săptămâni, ştergând lent repercusiunile naţionalizării canalului de Suez. Guvernul american şi cabinetul englez observară cu atenţie desfăşurarea războiului de stradă de la Budapesta. Uniunea Sovietică se angajează în încercarea de forţă pe povârnişul ce-l va lua cu asalt iar condamnarea sa de către Naţiunile Unite pluteşte în aer. Nimeni nu-i mai acordă atenţie lui Anthony Eden. El se va lăsa totuşi pradă unui impuls malign, dintre cele ce ţâşnesc din străfundurile inconştientului. În sfârşit, el simte că a sunat ceasul de a-şi arăta calităţile de şef de stat. Nasser a devenit fiara sa neagră. Strivindu-l, va şterge eşecurile de conducător timorat. Doi aliaţi, contactaţi în secret, participă la această lichidare. Două naţiuni care par să aibă mult de câştigat din aventură: mai întâi israelul, apoi Franţa, care suferă de mortificarea ştearsă la Dien Bien Phu, în Indochina, şi de cea pe care o simte crescând în Algeria. Şi în Orientul Mijlociu se dezlănţuie focul.

Israelienii, vioi, lovesc primii pe 29 octombrie. Îi atacă pe egipteni în Sinai, se aruncă pe urmele lor către canalul Suez. Pe 5 noiembrie, pe mare şi în aer, comandourile engleze şi franceze se reped asupra localităţii Port-Faud, care este cucerită. Direcţia Port Said, se află deja în flăcări. La Cairo se face prevăzuta joncţiune cu trupele lui Moshe Dayan. Pe teren, de-a lungul acestor şapte zile, operaţiunile militare îi îneacă pe egipteni. Ei se retrag în mare dezordine.

Dar, pe covorul verde al palatului unde se făureşte politica, absolut contrar aşteptărilor, Eden devine acuzatul, nu triumfătorul. Australia şi India îl dezaprobă, în spatele acestor naţiuni vin toate celelalte de la Commonwealth, care

protestează. La Londra, agitat de laburişti cabinetul îl părăseşte pe primul ministru. „Dumneavoastră duceţi ţara la dezastru” i se spune. La Moscova, Nichita Hruşciov fulminează. Ameninţă Anglia şi Franţa cu fulgerele sale atomice. Mai mult, la Washington, Dwight Eisenhower explodează. Credea că ţine în mână Uniunea Sovietică datorită represiunii sălbatice din Ungaria. Lovitura de fulger a lui Eden destramă din nou Naţiunile Unite, care erau totuşi de partea sa: raidul pirat din Orientul Mijlocia rivalizează acum ca lovitura sângeroasă a ruşilor din Europa Orientală. Sovieticii au acum un câştig nesperat. Preşedintele american trimite deci pe urmele armatelor franceze şi engleze Flota a VI-a, care patrulează în Mediterana.

Niciodată până atunci Anthony Eden nu avusese de înfruntat o asemenea situaţie conflictuală. Dacă reuşim să trecem dincolo de ameninţări, observăm că în realitate el a schimbat raportul de forţe din lume. Dar nu cumva risca să ducă lumea la ravagii? Ce-ar fi făcut Churchill într-o situaţie asemănătoare? Încă o dată, primul ministru confirmă că nu are, hotărât lucru, stofa celor Mari, a acelor oameni fără fibre şi fără nervi, care nu-şi dau înapoi niciodată pionii de pe masa de şah unde se măsoară puterile. Impulsul frenetic care-l însufleţi se opri scurt. Creier inhibat, Eden se pleacă în faţa istoriei şi ordonă încetarea focului. Restul se cunoaşte. Populaţiile Europei Occidentale ştiau acum că Occidentul nu va ridica nici cel mai mic deget pentru ele. Franţa şi Anglia au înţeles că ele nu vor putea niciodată să acţioneze cum vor oricare ar fi locul, fără libera trecere prealabilă dată de Statele Unite. Lumea e într-adevăr împărţită între cei doi Giganţi: U.R.S.S.-ul şi Statele Unite.

La Cairo, Nasser se împodobeşte. Evenimentele i-au dat exact arma pe care o căuta pentru a conduce şi mai bine proiectul pionului Mustafa Kamel căruia începuse să-i dea viaţă. Îi va socoti pe evrei ţapii ispăşitori ai poporului său înfierbântat şi nefericit.

Va ralia sub drapelul său Siria, Iordania, Arabia Saudită, Irakul, chiar şi Libanul, acest stabiliment economic al bancherilor fenicieni. Ce importanţă mai are bătălia pierdută în deşert şi pe nisipul plajelor, sau deruta armatelor sale!?... Se ştie că musulmanii trăiesc într-o totală confuzie istorică. Cu ei, nimic nu se aseamănă mai mult cu o victorie, cu înfrângerea

însăşi, dacă practici arta magică a verbului ce-i poate duce pe oameni cu sine.

Anthony Eden nu avea acest har. Deşi fusese atât de clar în Memoriile sale[73] la tot ce ţinea de precedentele sale boli, el nu insistă asupra crizei de uremie care i-a scăzut puterile în acele ore dificile. Febră şi oboseală, spune el. Nimic mai mult. Totuşi, când rinichii filtrează sângele mai puţin şi diminuează producţia de urină, unele semne clare indică fenomenul. Procentul de deşeuri azotoase care se acumulează în vase urcă. Dacă el atinge 3 sau 4 gr la un litru, se instalează o slăbiciune organica puternică şi ea se poate transforma repede într-un fapt dramatic. Uneori, insuficienţa renală este trădată de prezenţa globulelor roşii în cantitate anormală în cursul micţiunii. Astfel de tulburări solicită totdeauna intervenţia unui medic. Niciun practician, în Londra şi nici în toată Marea Britanie nu părea să şi constatat acestea în cazul primului ministru. Ca să spunem adevărul, Eden, care nu se simţea la înălţimea evenimentelor nu înceta să se autostimuleze recurgând la doze puternice de benzedrină. Era literalmente intoxicat, după spusele medicului său, Lordul Evans.[74] După ce şi-a consultat colegii de cabinet, povesteşte el, a acceptat să se odihnească câteva săptămâni în Jamaica. În ianuarie 1957, îşi dă demisia, dispărând pentru totdeauna de pe scena politică. Va rămâne în istoria contemporană singurul om de stat care să fi recurs la o scuză nedemonstrată, la o boală, ca să-şi justifice nepriceperea.

Revenind cu câţiva paşi înapoi, observăm că urcarea lui Nasser în vârful scării a intrigat lumea politicii. Tinereţea sa nu uimeşte, deşi abia a împlinit patruzeci de ani, excepţie făcând în acest serai bogat în sexagenari. Ceea ce-i uimeşte pe interlocutori este incapacitatea sa flagrantă în a distinge adevărul de fals. „Un rău nespus, explică jurnalistul francez Jean Lacouture[75]; jumătate folcloric, jumătate caracterial, care-şi va confunda adversarii şi îi va permite să supravieţuiască celor mai mari dezastre”. Îşi amestecă totdeauna ideile cu ale altora, o inspiraţie debordantă care ajunge la o autosugestie fără margini. Este un Rocambole de burnuz, eroul aşteptat de

[73] Anthony Eden, comte d’Avon, *Mémoires,* Paris, Ed. Plon, 1964.
[74] Hugh L’Etang, *Psychiatrie Illness and the future of Nations* in Proc. Roy. Soc. Med. 67: 619—621, 1974.
[75] Jean Lacouture, *Nasser seul,* Paris, Ed. du Seuil, 1971.

povestitorii arabi. Oare minte? Cu siguranţă. Îşi crede propriile poveşti? Fără îndoială; chiar le apără până la furie. Psihiatrii susţin că aceste scăderi în structura intelectuală ţin de o formă de isterie.

Crud şi neîncrezător, el se îmbată cu propria sa putere. Însă se plânge de dezordine şi de confuzie. Unde să găseşti oameni cu metode clare, organizatori, planificatori în anturajul său? Poate la poliţie sau la „Mukabarat”, serviciul de informaţii pe care-l conduce Salah Nasr. În oricare altă parte este debandadă, neglijenţă în controlarea dispoziţiilor, delăsare în ceea ce priveşte sistemul de comunicare la nivelele cele mai ridicate şi absenţa calculului riscurilor statului major. Nasser se foloseşte după dorinţă de mecanismul de apărare care constă în a arunca asupra altora impulsurile şi tendinţele sale, a căror existenţă o neagă apoi el însuşi.

Pentru Charles Malik, care a profesat istoria, la Universitatea Americană de la Beyrut şi care fu Ministrul Afacerilor Externe în Liban, „nasserismul, care este o reacţie existentă de multă vreme în spiritul musulman arab faţă, de Vest, nu se inspiră decât dintr-un naţionalism sentimental şi dintr-un complex de inferioritate”.[76] Această mişcare rămâne aproape exclusiv înclinată spre război. În ciuda promisiunilor, regimul nu amelioră deloc soarta falanilor. În economie, era un adevărat eşec. În 1967, prin intermediul rodomontadelor şi provocările vizându-l pe Tiran, pe care el le transmisese prin intermediul vapoarelor israeliene, Nasser reaprinse conflictul. În şase zile, escadroanele blindate şi aviaţia lui Dayan măturară încă o dată trupele egiptene. Se simte el distrus doar dintr-atât? Nu, el neagă înfrângerea, ca şi în 1956 şi o transformă în victorie personală, joacă teatru ameninţând că se retrage, ia iarăşi puterea în mâinile sale şi primeşte un tribut faraonic: înflăcărarea poporului. De ce har anume se bucură, pentru a abuza până într-atât de soarta poporului său? Lăudat fie Allah!!

Din această putere, care-l întunecă, el îşi extrage pe ascuns toată seva. Este un mare fumător şi un om care mănâncă mult. Se comportă ca atleţii care s-au lăsat de sport. Copleşiţi de onoruri şi de medalii ei pun încet-încet grăsime pe muşchii supuşi altădată la ascetismul necesar marilor competiţii. Vila sa de pe drumul către Heliopolis se schimbă cu fiecare an. Ea se

[76] C.L. Sulzberger, *Les Derniers Géants,* op. cit.

măreşte, mai întâi devine confortabilă, apoi luxoasă, apoi devine palat. Până în 1958, a jucat tenis de trei ori pe săptămână pentru a se destinde. Apoi pune să se construiască un enorm birou pe locul unde era terenul. Asta pentru că nu mai poate nici alerga nici sări. Suflul e încă bun, picioarele nu-l prea mai ascultă. Crampele îi paralizează pulpele piciorului, muşchii coapselor, îl fac să sufere până când îi pun obstacole chiar şi la mersul obişnuit. Aceste simptome ale membrelor inferioare demonstrează că se dezvoltă o arteritâ, prima consecinţă a dezordinii organice. Vor urma şi altele, îl asigură medicul, ele vor ameninţa poate, facultăţile mintale ale zeului Ra, ceea ce-l va face inapt să dirijeze ţara. Doctorul El-Mufti va plăti scump francheţea. Supus ordinelor, Salah Nasr, şeful serviciilor secrete, va pune să fie otrăvit.

Diabetul, este ştiut, se manifestă printr-o scurgere importantă a glucozei în urină, glucoza fiind zahărul esenţial pentru viaţă. Această stare patologică se datorează unei leziuni a pancreasului, care nu mai secretă hormonul cel important: insulina. Cauzele pot fi multiple: o decădere a sistemului nervos central, producţie excesivă a secreţiilor tiroidei sau ale glandelor suprarenale, uneori o tulburarea a utilizării glucozei la nivelul celulelor organismului. Ereditatea intră şi ea în joc, asemeni supraalimentaţiei şi obezităţii.

Diabetul numit „gras” sau „simplu” este cel ce l-a afectat pe Nasser. El îi atinge pe cei sedentari, pe pletorici, pe gurmanzi. De cele mai multe ori este descoperit absolut întâmplător în cursul unui examen de rutină aplicat urinei în momentul când s-a constatat o creştere în volum a micţiunilor şi o sete anormală. Sau, cum a fost cazul cu acest Ra, ca urmare a apariţiei unor prime complicaţii.

Ele sunt numeroase. Cele vasculare se manifestă mai întâi sub forma unei arterite la membrele inferioare. Apoi apasă ameninţarea unei hipertensiuni arteriale, a unei anghine pectorale, a ateromatozei cerebrale şi a infarctului de miocard. Complicaţiile nervoase dau nevritele, polinevrite, paralizie, ele lezează nervii cranieni. Diabetul aduce, de asemenea, albuminurie şi o insuficienţă renală; uneori chiar distruge rinichii. De asemenea pot să apară tuberculoza pulmonară şi unele tulburări oculare. Accidentul cel mai frecvent este coma.

Nasser trecuse prin multe astfel de stări. De fiecare dată ele

sunt declanşate de o îndepărtare banală de la regimul alimentar sau de oboseală, de un şoc psihic. Erau anunţate de o sete intensă. Aerul expirat avea mirosul acetonei. Respiraţia devenea grea şi zgomotoasă. În cazul lui Ra, glicemia era în sânge mult ridicată, până la 4 sau 5 gr/l. Rezerva alcalină se dusese cu totul.

Această boală nevindecabilă se îngrijeşte printr-un regim alimentar sever şi prin insulină, sub forma unor injecţii cotidiene, la care se adaugă remedii ce fac să scadă glicemia: anumite sulfamide şi derivaţi guanidici.

Atenţi la forma fizică a aliatului lor major din Africa de Nord, sovieticii au remarcat repede că mersul lui Nasser se schimbase. Ei au profitat de una dintre călătoriile sale la Moscova, în iulie 1968, când el venise să facă o comandă pentru avioane de vânătoare capabile să rivalizeze cu *Phantom,* avioanele americane din aviaţia israeliană, ei profitară deci, pentru a-i propune un examen medical temeinic. Acest examen confirmă agravarea arteritei detectate de doctorul El-Mufti. Vasele sanguine femorale se întăriseră, diametrul lor interior scăzuse. Sângele se scurgea cu greutate. El oxigena mai puţin fibrele muşchilor, ceea ce explică creşterea crampelor, amorţirea şi rigiditatea picioarelor. Ulcerele varicoase impun un tratament prompt. O operaţie chirurgicală vasculară ar putea de asemenea să elibereze unele zone arteriale pe care trombozele le obstrucţionează. Sovieticii preferă să-l sfătuiască să urmeze mai întâi un tratament termal, într-o staţiune climaterică, Taltubo, la nouă kilometri de Kutaisi, în Georgia, unde existau ape minerale recunoscute în combaterea bolilor inflamatorii. Zeul Ra se instalează aici pe 28 iulie 1968 şi se încredinţează timp de trei săptămâni doctorului Evgheni Sazov. Fără prea mare succes. Starea sa nu încetează să se degradeze.

Nasser a renunţat totuşi la cele şaptezeci sau optzeci de ţigări pe zi. Şi îşi respectă oarecum şi dieta glucidică. Dar e prea târziu. Aceşti douăzeci de ani de excese şi de absenţă a oricărei preocupări pentru o sănătate normală sunt plătiţi cu vârf şi îndesat. Pe 11 septembrie 1969, în momentul când colonelul Moammar El-Kadafi care se declarase nasserist, ia puterea în Libia, Ra se aşază în pat. Clipa este critică pentru Egipt. Aviaţia israeliană îşi întăreşte de două zile bazele armatei sale în golful Suez. Rumoarea îi face pe unii dintre comandanţi să se agite; ei

nu mai aprobă războiul de gherilă hotărât de curând contra evreilor.

Oficial, Nasser suferă de o gripă urâtă, contractată la începutul lunii cu puţin înainte de deschiderea conferinţei cu şefii de stat din Irak, Siria şi Iordania. Comunicatul medical, ca întotdeauna în astfel de situaţii, precizează că. Ra se retrage din viaţa publică pentru şase săptămâni. În realitate este un infarct. În afară de medici doar şapte personalităţi politice ştiu natura bolii. Nici măcar soţia lui Nasser nu ştie nimic despre starea sa. Însă şi ea se îndoieşte că tulburarea e banală văzând tehnicienii care instalează un ascensor în Vila lor. Doctorul Sazov îl avertizează pe Nasser să nu mai urmeze tratamente hidroterapeutice nici în Rusia şi nici altundeva şi asta timp de cinci ani cel puţin. Trebuia să se menajeze, oricât l-ar fi costat, căci viaţa îi era în pericol.

În Memoriile[77] sale, Mohamed Herykal, confidentul şi purtătorul de cuvânt al lui Nasser nu ascunde nimic din aceste boli care au sfârşit prin a-l doborî definitiv pe Ra. Totuşi el n-a explicat din punct de vedere medical modificările comportamentului care s-au manifestat la şeful statului, după această încercare. Nasser devenise mai puţin sigur de el. Amesteca uneori prezentul cu trecutul şi fantasmele cu realitatea. În discursurile sale, îşi pierdea uneori ideea, uita faptele concrete, nu mai vorbea decât de înfrângerea Israelului pe care o anunţa ca fiind foarte aproape. Un preşedinte orb, instabil, adesea agresiv.

Un accident cerebral justifică schimbarea. Infarctul miocardului, care reprezintă cel puţin două treimi dintre complicaţiile clinice grave ale diabetului survine în general după cincisprezece sau douăzeci de ani de la instalarea acestei boli. Când se produce, el maschează adesea prin bruscheţea atacului şi tulburarea pe care o declanşează mici leziuni vasculare cerebrale care îi urmează cu frenezie. Mulţi specialişti au observat că o fiinţă, doborâtă de acest accident cardiac după o arterioscleroză generalizată şi după tulburări ale colesterolului, suportă în acelaşi timp şi un uşor atac cerebral care prezintă puţine simptome. Când un infarct este mortal, în 35 din 100 de cazuri, autopsia scoate la iveală leziuni cerebrale profunde.

[77] Mohamed Heykal, *Les Documents du Cairo,* Paris, Ed. Flammarion, 1972.

Când pacienţii supravieţuiesc unui asalt coronarian, tulburările mentale perceptibile pe care le prezintă apoi se datorează, în şase cazuri din zece, scăderii circulaţiei cerebrale scădere care urmează crizei cardiace.

Pe 27 septembrie 1970, în cadrul unei reuniuni a şefilor de state arabe pe care el îi reunise la hotelul Hilton în Cairo, reuniune pe problema palestinienilor, Nasser se simte atât de epuizat că nu-şi mai doreşte decât somnul, un somn lung şi profund. La ora cincisprezece şi jumătate, reîntors în vila sa nici nu mănâncă cu soţia şi cu copiii care-l aşteaptă şi se întinde pe pat. Durerile urcă, difuze. Diabetul? Coma? Cere suc de portocale şi îşi cheamă medicul, doctorul Sawy Habib. La orele şaisprezece, o electrocardiogramă arată că intră într-o criză cardiacă. Un nou infarct.

Mohamed Ahmed, secretarul preşedintelui îl cheamă pe Heykal. Când acesta din urmă intră în camera lui Nasser îi descoperă aici pe Ministrul Afacerilor Interne şi pe însărcinatul cu treburile prezidenţiale. Cei patru oameni politici observă, fără să înţeleagă foarte bine, baletul medicilor care se înghesuie peste tot. Unul dintre practicieni aplică electrozii unui defibrilator pe pieptul lui Ra. Când este făcut contactul electric corpul preşedintelui tresare. Dar inima tremură mereu. Bătăile sale, dezordonate, se slăbesc. Un alt medic sare în pat. Cu mâinile pe locul inimii el încearcă să relanseze pompa cardiacă, cu lovituri repetate, ostenind de efort. Timp de trei ore cardiologii se ambiţionează să nu cedeze. Organismul nu mai reacţionează.

Cu trei zile înainte, simţind poate că momentul crucial se apropie, Gamel Abdel Nasser îşi stăpânise greu angoasa care-l tulbura, semănând prin asta cu cea mai mare parte a oamenilor. Vorbind cu Heykal despre infern şi despre paradis, care nu sunt decât simboluri, Ra spune: „Asta înseamnă că după moarte noi nu mai existăm? Adică, asta e tot? Nu-i prea liniştitor”.

Înainte de a dispărea, el obţinuse de la Leonid Brejnev, la Moscova, baterii pentru rachetele „Sam 3” precum şi flota aeriană care-i vor permite succesorului său Annar El-Sadat să lanseze un nou război împotriva Israelului. Fu ultimul cadou către felahii săi. Tot luptă şi tot sânge.

Ciu En-Lai

Destinul lui Mao Tze-Dung, cel ce avea optzeci şi trei de ani în 1976 a fost să sfârşească izolat de lume şi de propria sa ţară. Persoană cu autoritate asupra mai multor milioane de fiinţe, el zăcea închis în Pekin, la Ciungnianhai, o nouă cetate interzisă publicului. Nu mai putea supravieţui, nu mai vorbea decât prin intermediul tinerei infirmiere care îl supraveghea în permanenţă. O bucăţică de femeie, un robot perfect. Se deprinsese să-l îngrijească pe Marele Timonier, să şteargă daunele ocazionale de căderea suferită. Ea citea ceea ce comandau ochii zeului viu, atunci când el îi deschidea. Ea discernea intenţiile sale în borborigmele care-i curgeau de pe buzele prea moi ca să poată modula cuvinte. Servind oarecum o putere formidabilă, fără să fi ştiut ea însăşi în ce măsură, deţinea prin forţa lucrurilor o bucăţică dintr-o atotputernicie fantastică de vreme ce devenise vocea care îl lega pe Marele Comandor Suprem de cei vii. Ea era cea care traducea: „Mi-e foame, mi-e sete, aş vrea să dorm” sau chiar şi „Atenţie la această comandă care spionează tronul, lichidaţi-l pe acest revizionist, pe acest contra-revoluţionar”. Supunându-i-se, lumea i se supunea lui Mao. I se aduceau alimente pe care le făcea să alunece în gura Marelui Educator. Făceau linişte când ea le-o cerea, pentru ca Marele să poată să se odihnească. De asemenea, erau destituiţi şi expediaţi într-o tabără de redresare cei al căror nume era rostit de ea. Putea deporta, evident, după cum credea de cuviinţă.

Exilarea lui Mao începuse din iunie 1976. Un comunicat, citit ziariştilor lumii întregi prezenţi la Pekin, prin intermediul unui megafon, comunicat al guvernului, pecetluia soarta sa: „Preşedintele are o vârstă foarte avansată şi este foarte preocupat de munca sa. Comitetul Central al Partidului nostru a hotărât să nu mai organizeze întâlniri între Preşedinte şi distinşii oaspeţi străini”.

Abia difuzată, noua lovitură făcu mult zgomot. Era o decizie a aparatului politic de la Pekin sau dorinţa lui Mao însuşi? O unică informaţie se verificase: scurtimea şi insignifianţa ultimelor audienţe acordate de către Marele Şef, până în mai, arătaseră că aceste” recepţii nu mai serveau China. Atins de boală tot atât cât şi de vârstă, Mao nu se mai exprima decât în reminiscenţe ale trecutului. Mai mult, aceste întrevederi zadarnice îl oboseau

mult. Dacă ar fi continuat, trebuia să facă o alegere între vizitatori. Ceea ce i-ar fi ofensat cu siguranţă pe câţiva susceptibili. O complicaţie de care China nu mai avea nicio nevoie în acele vremuri când ea plutea.

În 1976, într-adevăr se balansa puternic. În raporturile sale economice, în politica interioară dar şi cea dusă cu restul lumii. În interior se năşteau din ce în ce mai puternice pofte ale eventualilor succesori. În legătură cu aceasta sinologii nu uită să amintească cum că deja în 1959, Mao Tze-dung se şterse, renunţând la postul său de preşedinte, întrerupând dintr-o dată relaţiile cu străinătatea. Această derobadă, explicau ei, îi permisese să-i observe mai mult pe ai săi, să le întindă capcane celor care credeau că venise momentul să pună mâna pe putere. Odată revenit la cârmă, îi înlătură fără milă. Această strategie a replierii, un reflex de ţăran, a caracterizat propria sa ascensiune şi omnipotenţa sa. Astfel, el îl mătură pe vechiul său duşman Cian Kai-şi cu scopul de a aduce reuşita revoluţiei sale, apoi îi înlătură şi pe cei ce încercară să îndrepte astfel lucrurile pe urma sa. Mao n-a practicat niciodată cultul bazei, al cartierului general de care se agaţă politicienii înrăiţi şi bieţii militari şi unde toţi sfârşesc prin a fi se închide gura, sau prin a fi tăiaţi în bucăţele. Un *guerillero* fără adăugiri de ordin material. Aceasta justifică Lungul său Drum, cavalcada fără sens care-i termină pe adversarii ce i se ţin pe urme. De data aceasta însă, el nu înfruntă omul, ci viaţa. Şi tactica sa nu i-a mai fost de folos. Această luptă, oricât i-ar spori grandoarea, va fi o luptă pierdută pentru el. Ca pentru oricare dintre obişnuiţii muritori.

Ultima epurare politică a mers către aprilie 1976. Extraordinarul bătrân a lichidat în acea lună două tendinţe. Cea care urca cu Deng Siao-ping, timp îndelungat delfinul lui Ciu En-lai şi cea care gravita împrejurul propriei sale tovarăşe de viaţă, redutabila doamnă Ciang-Cing, cu douăzeci de ani mai tânără decât el şi pentru care îşi repudiase a doua nevastă. Invizibilă, stând în umbra lui Mao timp de douăzeci şi şase de ani, ea apăru la zenitul politicii începând din 1963, la ordinul Marelui Timonier care-şi mobiliza aliaţii siguri, capabili să-l ajute să-şi demonstreze inteligenţa sclipitoare. Tot ea fu aceea care, cu capul de fier şi cu pumnul de oţel, animă revoluţia culturală. El îi dejucă acţiunile, redând conducerea adevăratului său fidel, celui de-al doilea om de stat, administratorul de care avea nevoie ca

să ţină ţara în mână: inevitabilul Ciu En-lai care era din nou stăpânul guvernului şi al partidului. Legaţi şi prin inteligenţă dar şi prin revoluţia pe care o duceau amândoi Mao şi Ciu au constituit un cuplu de puternici rar întâlnit în istorie.

Însă din ianuarie 1976 Ciu En-lai nu mai era. Împreună cu el dispăruseră trei venerabili chinezi în optsprezece luni: Dung Pi-iu, care fu Preşedintele Republicii *par interim;* Kang Seng, membru al Comitetului Permanent al Biroului Politic al Partidului, Ciu Teh ţăran devenit mareşal în Imperiul Cerului Albastru.

Spre apusul vieţii sale, apus din ce în ce, mai ceruit datorită întunericului care-l încolţea, genialul Mao era mai singur ca totdeauna.

Ciu En-lai a jucat un rol considerabil în sânul Partidului Comunist Chinez, timp de mai bine de cincizeci de ani, alături de Mao tze-dung. Lumea diplomaţiei contemporane îl considera unul dintre marii săi maeştrii, începând de la apariţia sa la Geneva, în 1954, în timpul negocierilor internaţionale privind soarta Indochinei. O intrare remarcabilă. El sosi mergând în sărmanele sale sandale. Zărindu-l pe John Foster Dulles, avansă spre acesta, cu toată simplitatea. „Era prima oară, precizează ambasadorul francez Etienne Manc'h, când un ministru chinez întâlnea un ministru american, după 1949. Omul de la Pekin mergea, cu mâinile întinse spre omul de la Washington. Acesta din urmă i-a întors brusc spatele şi s-a îndepărtat".[78] Chinezul îşi păstră în ciuda jignirii ce-i fusese adusă, alura sa de patrician.

Cei ce l-au întâlnit l-au calificat adesea ca fiind moderat. Dar e bine să nu ne înşelăm în această privinţă. Eleganţa sa de suveran, râsetele atât de tinere, plăcerea pe care o aducea în competiţia ideilor, gustul pentru agapele stropite cu băuturi fine şi unde cuvintele se rotunjeau ca nişte galeţi şi răneau deloc, totul ascundea un caracter slab. Afabil în exterior, stâncă dură în interior, Ciu En-lai avea această deprindere. O revoluţie nu se făureşte numai tăind în carne vie, cu brutalitate. Ea se impune de asemenea, învăluită în puf, dar inexorabilă, pe covoarele moi ale negocierilor. Abilitatea cu care-şi mânuia acest *alter ego* făcea minuni. Întemeietor, aflat pe urmele poeţilor războinici, el n-a trişat niciodată. Aşa precizează legenda. Poate! Cu toate

[78] Etienne Manc'h, ambassadeur de France à Pékin (1969–1975), *Le Monde,* 10 janvier, 1976.

acestea n-a jucat niciodată fără cei patru aşi în mână. Exact invers modului cum acţionează buldozerele, el strivea, dar prin blândeţe.

Omul destinat puterii îşi perfecţionează registrul şi îşi alege tonul încă din tinereţe, spun psiho-istoricii. Contrar tovarăşilor săi de pe timpul revoltelor, aproape toţi născuţi. În straturile de jos şi în cămine mizere, Ciu En-lai s-a născut îmbuibat, într-o familie de oameni bogaţi, în 1889, la Hnain în ţinutul Kiang-si. Familia avea rădăcini nobiliare. Nişte mici feudali în serviciul seniorilor provinciali, în consecinţă departe de creuzetul unde se răsfăţa absolutismul Imperiului Celest. La vârsta de zece ani, două fapte au eliberat spiritul lui Ciu: moartea mamei şi puţină atenţie pe care i-o acorda tatălui său, un mediocru orbit de cursa pentru posturi aducătoare de bani.[79] Abandonând un univers unde deja simţea că se înăbuşă, merse la cel de-al patrulea unchi, comisar de poliţie la Mukden, în Manciuria, cerându-i găzduire.

Protecţia şi afecţiunea nu-i fură pusă în discuţie. Analfabet şi irascibil, dificil de iubit, mătuşa-sa totuşi îl adoptă fără rezerve. Şi el îi întoarse cum trebuie această iubire, fără să uite amintirea adevăratei sale mame. În 1946, la patruzeci şi opt de ani, în timpul unei ceremonii oficiale el vorbea de ea cu emoţie: „Sunt treizeci şi opt de ani de când n-am mai revăzut vechea casă a copilăriei mele. Plopii plantaţi în faţa mormântului mamei trebuie să fie foarte mari astăzi”.

El se opuse totuşi repede rudelor sale bogate pentru că-l trimiseră într-o şcoală primară pe care o întreţineau misionarii. Trecând peste autoritatea lor, el se înscrise singur la liceul Nankai reputat pentru învăţământul său non conformist şi antitradiţionalist. Întreţinându-se singur, el muncea ca secretar pentru directorul colegiului. Avea abia cincisprezece ani şi arăta calităţi sigure de lider, punând bazele unei asociaţii studenţeşti. Edita chiar şi un jurnal unde analiza situaţia politică din China, după instaurarea Republicii de către Sun Yat-sen. Absenţa unui real „supraeu” să-l fi eliberat atât de timpuriu şi la un aşa înalt grad? Ce nevoie îl ardea să conducă un mediu social care-i era defavorabil? Se identifica el oare mamei sale adoptive până într-atât încât să se îmbrace în haine feminine într-o trupă teatrală

[79] Dr. Pierre Rentchwick, *Les orphelins mènent le monde,* in Médecine et Hygiène; 33: 1745—1765, Genève 1975.

de amatori, ceea ce era considerat ca o degradare, chiar o depravare de către toţi ai săi? Kai-Yu, biograful său, nu pare a-şi fi pus astfel de întrebări.[80] În schimb ei a scos la iveală înclinaţia clară spre alcool, manifestată devreme de Ciu En-lai.

Încă din 1917 ecourile triumfului Revoluţiei Sovietelor în Rusia pătrund şi în China. Şi declanşează aici o rezonanţă imediată. Ciu En-lai se alătură de îndată marxismului, ca oricărei alte religii. Îşi testează înclinaţiile de organizator adunând studenţii, în numele filosofiei materialiste. Închis câteva luni şi eliberat în 1920, pleacă în Franţa pentru a-şi perfecta aici pregătirea politică. După ce s-a iniţiat la Paris în mişcarea muncitorească, s-a întors în China şi s-a aruncat în acţiunea militară a tânărului partid comunist asiatic. Prima călătorie la Moscova în 1928, poartă aparenţele consacrării. A fost invitat la cel de-al VI-lea Congres naţional al Partidului Comunist Sovietic şi este numit membru activ al Comitetului Executiv al Kominternului, Internaţionala comunistă: reputaţia sa depăşise deja frontierele. Relaţiile sale cu Mao Tze-Dung nu sunt tocmai bune în acea vreme. Dovada: ruşii nu doresc să aibă legături decât cu el. În acel timp, istoria Chinei era strivită de lupte interne şi de eliminări succesive. În curând, confuzia se estompează, nu mai rămân în arenă decât două clanuri, ostile unul altuia bineînţeles: cel al lui Cian Kai-şi în fruntea militarilor burghezi şi naţionalişti şi cel al lui Mao pe care-l urmează ţăranii. Ciu En-lai este, de altfel, braţul său drept.

Este o simbioză care defineşte tot ce e mai bun, fără îndoială, în raportul a doi oameni, explică sinologul american Edgar Snow[81]. Foarte diferiţi prin personalitate şi prin metodele de lucra pe care le au, ei reuşiseră după treizeci şi şapte de ani de încredere şi de dependenţă reciprocă să se completeze în mod exact: Ciu, nepot de mandarin, descinzând dintr-o familie feudală îşi petrecuse douăzeci de ani din viaţă luptând alături de ţărani, Mao, intelectual de origine ţărănească, geniu care avea o cunoaştere profundă a poporului său, ghidată de intuiţie şi născută dintr-o experienţă în faţa căreia Ciu se închina.

„Mao este un iniţiator, creatorul unei strategii subtile care face să alterneze efecte de surpriză, momente de tensiune şi de

[80] Kai-Yu Hsu, *Ciu En-lai, éminence grise de la Chine,* Mercure de France, 1968.

[81] Edgar Snow, *La Longue Révolution,* Paris, Ed. Stock, 1973.

relaxare, momente când el trece drept şef absolut. Lungile perioade de stabilitate îi inspiră neîncredere şi niciodată schimbarea nu se operează repede după placul său; în sfârşit, el are simţul politic şi este dotat cu o mare răbdare: ştie să ajungă la scopul său mergând cu paşi mici. Lui Ciu îi place să vegheze la execuţia detaliată a unui plan – ceea ce Mao detestă şi problemele îi provoacă plăcere cu atât mai mult cu cât ele se arată mai dificile. El merge drept, spre esenţialul lucrurilor, lasă deoparte orice atitudine himerică, disimulează, dacă este nevoie. Iar când mişcarea pendulară a revoluţiei se apropie de poziţia de echilibru, el dă tot ce e mai bun în el însuşi".

Aşa ceva a reuşit în 1937 în momentul invadării Chinei de către Japonia. Ca să ţină piept n-a ezitat să creeze legături ale Partidului Comunist cu Cian Kai-şi. A mai întreprins o dată acţiunea şi în 1941, menţinând această alianţă, întărind Armata Roşie în faţa Japoniei, în vederea viitoarelor lupte care vor succeda celui de-al doilea război mondial. O precauţie înţeleaptă: începând din 1945, Cian Kai-şi, se întoarce contra comuniştilor pentru a-i zdrobi cu ajutorul americanilor. Dar timp de trei ani nu va găsi decât un imens gol în locurile unde înaintează trupele sale. Când Mao şi Ciu vor da replica, în 1949 el se va retrage şi va fugi să se adăpostească în Formose.

Comuniştii învingători vor intra în Pekin în octombrie chiar în acel an. Lui Ciu En-lai, Mao îi încredinţează administrarea imensei birocraţii a Republicii Populare. Fiind în acelaşi timp ministru la Afacerile Interne şi diplomat dincolo de hotare, motorul viu al Chinei noi, el va cuceri Extremul Orient şi îşi va impune prezenţa peste tot în lume. Amprenta sa se află în socializarea agriculturii şi lansarea comunelor populare, în opoziţia faţă de tentativele de negociere ale Uniunii Sovietice cu Statele Unite şi în ruptura cu hruşciovismul, în reluarea marii revoluţii culturale proletariene în propriile mâini precum şi în acţiunea de recunoaştere a Chinei comuniste de către ţările de pe pământ. În 1972, la şaptezeci şi patru de ani, Ciu En-lai este o figură de seamă pe plan internaţional. Dar în acelaşi timp este şi un om pe care-l roade o boală nemiloasă.

Până la această dată el nu suferise. Rezistenţa sa la oboseală îi mira pe mulţi. În plină mişcare a revoluţiei culturale, atunci când intra în cel de-al şaptezecilea an al vieţii, el cuteză să plece cu gărzile roşii, nişte oameni de o energie dezlănţuită

frenetic. Timp de patruzeci şi opt de ore, fără odihnă, le ţinu piept. Obosiţi, doborâţi de tăria acestui spadasin care nu păţea totuşi nimic, ei abandonară. Cei care-i conduceau erau doborâţi şi ei. Abia atunci Ciu En-lai îşi acordă un răgaz. Cinci ore mai târziu îşi relua treburile.

Se povesteşte, de asemenea, că dintre cele patruzeci şi nouă de ore ale primei şederi a lui Henry Kissinger la Pekin, care erau preludiul pentru recunoaşterea Chinei de către Statele Unite, douăzeci fură consacrate întrevederilor cu Ciu En-lai, omul care nu se culca niciodată înainte de ora patru sau cinci dimineaţa.

Dar, în 1972, organismul său a cedat. O durere violentă în torace a lăsat să se creadă mai întâi că este vorba de un infarct. Cu toate acestea, electrocardiograma era normală. Examenul medical scoate la iveală că Ciu En-lai resimte de câteva săptămâni unele dificultăţi la înghiţit. Această disfagie, cum spun medicii fu la început rară. Deveni apoi permanentă. Ea a antrenat şi o slăbire cu câteva kilograme. Un examen radiografie al esofagului confirmă existenţa unei „lacune”. Acest termen: defineşte o tumoră cu profilul neregulat care determină o ieşitură în interiorul viscerului. Ca să se vadă de ce natură este i se face imediat o biopsie.

Esofagul este un segment al tubului digestiv care leagă faringele de stomac. Un muşchi scobit, lung de aproximativ douăzeci şi cinci de centimetri capabil să se destindă. El reprezintă câteva sinuozităţi, patru îngustări, traversează gâtul, toracele, diafragma, pătrunde în abdomen şi se deschide în buzunarul stomacului. Se ştie că este constituit din trei tunici, dintre care doar cea de la exterior, este compusă din fibre musculare încrucişate, contractându-se, ele asigură mersul bolului alimentar.

O ţeavă banală, nu? Ei, nu-i aşa! În mod normal el blochează îngurgitarea alimentelor dacă fiinţa umană este culcată. Mai mult, tunica sa internă, supusă contactelor cu băuturile şi cu hrana ingerată nu este o simplă membrană. Formată din celule puse unele peste altele ea adăposteşte o multitudine de noduri mici, care se aseamănă prin compoziţia lor cu ganglionii limfatici. Aşadar este un ţesut viu şi vulnerabil. Adesea, se pot incrusta aici polipi sau chisturi. Uneori şi cancerul. El survine în general la fiinţe care au mai mult de cincizeci de ani. În ciuda progreselor medicinei, pronosticul rămâne sumbru. Examenul

ţesutului lui Ciu En-lai demonstrează că este vorba de o tumoră malignă.

Acest cancer, un epitelioma malpighian spinocelular – acesta este numele său savant – are o răspândire variabilă în lume. Doctorul Guy Blaudin de Thé, şeful serviciului Centrului Internaţional de Cercetări asupra Cancerului, de la Lyon a stabilit că el se propagă într-adevăr, pe tot pământul într-o centură de frecvenţă tot mai ridicată. Centura pleacă din Marea Caspică, traversează Asia Centrală cu republicile ruseşti, înglobează Mongolia şi se întinde în Siberia asiatică şi în China. Mai sunt atinse şi unele zone din Africa de Sud, Bretagne şi Normandia, ca şi Iranul.

Studiile epidemiologice au pus în evidenţă că merele bretone, laptele de capră din Iran, pâinea coaptă la aer în cuptoarele speciale ale turcilor favorizează apariţia flagelului. În China de Nord, deşi fusese oficial negat faptul, alcoolul de orez era şi el un furnizor al bolii. În anumite regiuni, ne-a explicat doctorul Woo, personalitate binecunoscută în Europa, nouăzeci şi şapte de locuitori din o sută de mii sunt atinşi de boală.[82] Patru din cei zece purtători ai acestor tumori, adaugă el, sunt mari consumatori de alcool. Relaţia cu cancerul esofagului ar mai fi datorată şi absenţei câtorva elemente chimice naturale din pământurile arabile.[83] În China de Sud acest cancer se dezvoltă în partea superioară a esofagului multor pacienţi exact în partea faringelui plasată în spatele amigdalelor. De totdeauna precizările medicilor chinezi au scos în evidenţă acest plasament. Este dificil să datezi care ar fi prima descriere a sa, pentru că s-au făcut multe. Aceşti chinezi din sud, a căror emigrare acoperă câteva secole şi care se întind recent şi până în America, nu numai că au păstrat un mare risc, de a contacta acest cancer, dar l-au transmis şi popoarelor cu care s-au amestecat. Ciu En-lai s-a născut într-o provincie meridională care avea cele mai multe cazuri de boală. A stat mult timp în Nord. La toate astea se adaugă şi înclinaţia vădită manifestată

[82] Dr. Pierre Rentchwick, *Esculape chez Mao Tze-dung,* Paris, Ed. Berger. Lavrault, 1974.

[83] *„The Epidemiology an Etiology of oesophageal Cancer în North China*" în Chinese Med. J. I.: 167–183, 1975. *„The early detection of the Oesophagus*" în Scientia Cinica, 16: 457–463, 1973.

spre băutură. El devenise o ţintă privilegiată. Tumoarea, ancorată în partea superioară a esofagului nu era uşor de tratat, datorită localizării.

La spitalul Central din Pekin pe care-l conducea doctorul Woo, medicii l-au avertizat pe Ciu En-lai asupra pericolelor care îl pasc şi asupra dificultăţilor pe care ei le vor avea de înfruntat când îl vor îngriji. Cazul său nu justifica la acea dată o intervenţie chirurgicală. Vor trata boala pe cale chimică. Însă şi el va trebui să se menajeze căci organismul va plăti scump de pe urma bolii.

Timp de doi ani strategia adoptată de către echipa medicală a doctorului Woo opreşte extensia răului. Primul ministru nu a schimbat cu nimic ritmul său de lucru; şi-a modificat doar alimentaţia. Nimeni nu bănuieşte suferinţele pe care le îndură. Slăbirea sa şi tenul pământiu sunt puse pe seama îmbătrânirii. Însă el nu bate în retragere doar pentru atât.

În iunie 1974, starea sa se înrăutăţeşte brusc brusc şi impune spitalizarea. Cu scopul de a contracara agravarea bolii, medicii au hotărât să recurgă la radioterapie, cu singurul betatron pe care-l posedă China. Ciu En-lai va lucra şi totodată se va îngriji în preajma acestui accelerator de particule ale cărui raze, utilizate pentru a distruge celulele cuprinse de aberaţia canceroasă, îl vor menţine în viaţă.

El apare pentru prima cară în public pe 30 septembrie 1974, la Palatul Congreselor pentru cea de-a douăzeci şi cincea aniversare a sărbătorii naţionale. Un imens banchet adună patru mii cinci sute de convivi. În trecut, adora aceste serbări. De această dată, masa va fi mai scurtă. Puţin după discursul său care va fi precedat deschiderea agapelor, el a mers, conform protocolului, să ciocnească cu personalităţile aşezate la masa de onoare, dar el se mulţumi să ducă paharul doar până la înălţimea buzelor… şi nu a băut. Ambasadorul Etienne Manc'h, invitatul său, l-a simţit atunci ca fiind străin de veselia ce domnea peste tot. În privirea sa, ambasadorul a avut impresia că a surprins multă tristeţe.

E de înţeles melancolia sa. Ciu En-lai se ştie condamnat. Ar fi trebuit să renunţe. Într-un post de răspundere, un om ale cărui zile sunt numărate, nu mai poate face faţă. „Forţa sufletului, altruismul există!" vor cita unii. Aceşti factori explică, poate, starea de sanctitate. Dar oamenii de stat nu sunt nişte sfinţi. Asumat în mod corect, exerciţiul puterii implică înainte de toate

ca cei puternici să nu fie vulnerabili.

Ciu En-lai se va agăţa de limitele anormalului. Fără îndoială şi pentru că Mao Tze-Dung, el însuşi cu puteri slăbite, nu a măsurat adevărata valoare a riscurilor pe care Primul Ministru le impunea Chinei. Între două şedinţe de betatron, el continuă să primească numeroşi vizitatori străini în camera sa din spital. Până pe 7 septembrie 1975. În acea zi, a fost vorba de o delegaţie a Partidului Comunist Român. A doua zi, considerând că tumora se umflă prea mult şi că ea scapă de sub controlul lor, medicii hotărăsc iremediabilul: operaţia. Ea va antrena o complicaţie, o răspândire fulgerătoare a răului, deşi betatronul este încă folosit ca tratament complementar. Primele metastaze vor atinge ficatul. În noiembrie, dintr-o sursă sigură se ştie că Ciu En-lai l-a văzut în fiecare zi pe secretarul său, a cărui activitate majoră a urmărit-o cu atenţie, nelăsând guvernului decât unele afaceri obişnuite. Nicio decizie importantă privind viitorul ţării n-a putut fi luată împotriva dorinţei sale, nici măcar fără a fi consultat. Se vor găsi inconştienţi care să admire aşa o încăpăţânare. Dar ce valoare mai poate avea judecata unui om alimentat cu o sondă gastrică, având un tub pentru a respira şi necontenite perfuzii pentru că ficatul dereglat îi otrăveşte lent creierul? Această ultimă luptă se va prelungi până joi 8 ianuarie 1976. În dimineaţa aceea, o hemoragie masivă îl doboară definitiv pe Ciu En-lai. Rămăşiţele sale sunt incinerate.

Micuţa soră care l-a îngrijit cu răbdare pe Mao n-a spus niciun cuvânt care să arate că sfârşitul lui Ciu En-lai l-a pus la încercare pe Marele Timonier. Este adevărat că moartea era un vechi însoţitor al acestui octogenar. Fraţii săi fuseseră omorâţi pentru cauza revoluţionară. Prima soţie pierise ucisă de naţionaliştii chinezi în 1930. Fiul pe care-l avu de la ea căzu în războiul din Coreea. În timpul Marşului Lung, gloanţele, foamea, boala îi seceraseră cu zecile de mii pe cei ce-i erau fideli. Într-o zi, garda de corp căzu alături de el atins în frunte de un proiectil. Altă dată el se trezi împroşcat de sângele unui tovarăş de luptă căzut şi el. Anormal era că, după toate câte a îndurat, după pericolele care au mers în pas cu el, a trăit totuşi până în septembrie 1976.

Puţini oameni, în istoria Chinei sau în cea a lumii întregi au ieşit dintr-un mediu ţărănesc obscur pentru a realiza, cum a făcut-o el, o serie de fapte aşa de mari: să lanseze şi să ducă la

victorie o revoluţie, să-i scrie cronica stabilindu-i strategia victorioasă. Doctrina sa a luat forma unei gândiri, a unei filosofii. Datorită lui mii de oameni mănâncă după cât le e de foame, trăiesc bine, se îmbracă în mod convenabil. Cu siguranţă, în uniforme, căci e dificil în faţa legiunilor îmbrăcate în albastru să ştii dacă ei sunt muncitori, ţărani sau intelectuali. Această nivelare ce aduce toţi oamenii la acelaşi numitor, insuportabilă pentru mulţi, garantează supravieţuirea unui regim, un infern de virtuţi.

Nu se găsesc mulţi analfabeţi în Imperiul Celest, în afară de cei bătrâni. Douăzeci de ani de împăduriri au modelat peisajul. Primăria de la sat, comitetul de cartier în oraşe îngrijesc copiii, luptă contra poluării, susţin productivitatea, asigură tuturor un confort minim, igiena şi aprovizionarea. Medicina este gratuită, impozitul pe venit nu mai există, preţurile rămân stabile, banul nu mai are o valoare venală. Mai mult ca niciodată, China constituie pe planetă un univers închis ermetic la tot ceea ce palpită, trăieşte sau se unelteşte dincolo de frontierele sale. Căci alegerea operelor şi a informaţiei s-a restrâns doar la a alege între operele lui Mao.

Mulţi sinologi se întreabă ce se va întâmpla acum, când Comandorul nu mai este. Sistemul se va perpetua? Va exploda? Dorinţa de a se deschide spre o societate de consum va cuprinde flagelul puritan care părea că o respinge pentru moment? Mao însuşi nu punea întrebări referitoare la această problemă. El se îndoia că, după moartea lui, societatea sa nouă s-ar putea să degenereze, să devieze, cu alte cuvinte, să se îmburghezească. Acesta este motivul pentru care a lansat revoluţia culturală în 1966; haosul cel mare, dezordinea din stradă şi din spirite, tot atâtea manifestaţii ale vieţii destinate să răstoarne liniştea ce anunţa decadenţa în care simţea că alunecă lumea sa. Dorea astfel să dea o replică colectivistă unei morţi simbolice. Cu această căutare a renaşterii, el reînnoia viaţa comunistă, reafirma nemurirea revoluţionară. Dar nu te poţi juca nepedepsit cu o aşa dinamită. Excesele, praful de puşcă cu puteri magice al gărzilor roşii au zdruncinat regimul.

Preşedintele chinez şi-a lăsat forţele în lupta de recucerire după atâtea furtuni. Uzura sa începuse în anul precedent, în 1965. Indiciile nu scăpară scriitorului André Malraux, în cursul

lungii sale audienţe particulare ce-i fusese acordată[84]: „De la începutul întrevederii, spune el, Mao n-a făcut alt gest decât să-şi ducă ţigara la gură şi să o repună apoi pe scrumieră. În imobilitatea sa generală, nu pare un bolnav, ci un împărat de bronz. Ridică deodată cele două braţe spre cer şi dintr-o dată le lasă să cadă...

Mao face un gest obosit şi, agăţându-se cu două mâini de braţele fotoliului său, se scoală. E mai drept decât noi toţi: monolitic. Infirmiera se află mereu în spatele lui, iar el merge cu paşi mici, ţeapăn, ca şi când n-ar îndoi picioarele, un împărat cu un aer de bronz mai accentuat ca oricând".

Urmează o altă observaţie cm acelaşi caracter: „Mao nu este străfulgerat de nimic: el are echilibrul nesigur al statuii Comandorului şi merge ca o figură legendară ieşită dintr-un cavou imperial".

Asemeni romancierului care făcuse aceste constatări în acea epocă, dar neavând talentul în discreta artă de a pune întrebările fără să aibă aerul că o face înadins, lumea întreagă a speculat timp de zece ani diferite date despre sănătatea Marelui Timonier. Se anunţase deja moartea sa de câteva ori. Unii au vorbit de asemenea de o criză cardiacă pe care ar fi avut-o şi mai ales de hemiplegie. Alţii au lăsat să se audă că profesorul Walter Birkmayer, eminent specialist austriac în boala lui Parkinson ar fi putut da o consultaţie preşedintelui chinez, la Pekin. Comportamentul lui Mao tze-dung în cursul rarelor sale apariţii publice, observat de către medici n-a adus confirmarea bolii care să-l fi atins. La sfârşitul anului 1972, atunci când am vizitat capitala lor împreună cu trei colegi elveţieni, confraţii chinezi ne-au adus la cunoştinţă că Mao suferea în realitate de o formă particulară de senilitate.

Ei, na! Un om îmbătrânit? Dedesubtul enigmei să nu fi fost decât asta? Într-adevăr, un fenomen simplu. După toate, era ceva tot aşa de natural ca o boală oarecare. Pentru că decrepitudinea nu displace psihologilor care-i maschează ravagiile sub expresii anesteziate ca „vârsta a treia" sau chiar „vârsta de patra", dar ea este o dificilă poartă pentru organism. Este mai de nevindecat ca o meningită, ca tuberculoza sau poliomielita; nimeni nu se mai îndreaptă. Această calamitate biologică, de care nu scapă nicio fiinţă, pentru că ea ucide de

[84] André Molraux, *Antimémoires,* Paris, Ed. Gallimard, 1967.

fiecare dată, nu-şi culege victimele în acelaşi mod. Unii îmbătrânesc. Alţii se distrug prematur, ca un dezastru. Asemeni lui Mao.

A îmbătrâni mult înseamnă a te veşteji; a sfârşi asemeni unei lămpi căreia îi scade nivelul uleiului. În realitatea organică, asta înseamnă că toate secreţiile hormonale diminuează, că funcţiile pe care ele le întreţin se perturbă. De asemenea dispare pofta de mâncare şi somnul devine ca de sticlă. Absorbţia proteinelor se modifică. Din această carenţă decurg anemiile. Barierele imunologice se slăbesc şi cel mai mic virus până atunci anihilat se transformă într-un ucigaş patentat. Pentru că coloana vertebrală sfârşeşte prin a se înclina sub greutatea anilor, cartilagiile de pe coaste se osifică, muşchii toracelui îşi pierd forţa iar capacitatea respiratorie a plămânilor scade, de asemenea. Reducerea oxigenării sângelui care rezultă din lipsa de aer asfixiază lent toate ţesuturile şi toate organele. Randamentul acesta din urmă scade. Şi întreg ansamblul organismului se dereglează. Un exemplu? Inima se modifică, volumul său şi greutatea cresc; adaptarea sa la efort se slăbeşte. Nimic nu poate opri această lentă consumare. Nici lăptişorul de matcă, nici colagenul pudră sau sub formă de pastile care se sug, nici calciul care se depozitează în mod periculos pe pereţii arterelor şi în rinichi. La nimic nu serveşte să alergi pe la staţiunile, pe atunci la modă, care vând tinereţe falsă şi elixire.

Să îmbătrâneşti urât şi prea devreme, ca Mao, înseamnă să plăteşti toate belelele şi toate urmările arteriosclerozei. Uneori, ea determină în zona cardiacă mici infarcturi, care trec neobservate în lipsa unei electrocardiograme sistematice de control. Ele se traduc prin suferinţe serioase, înăbuşire, greutate pe piept, o frică ce urcă din adâncuri. Această miocardită senilă anunţă în general un infarct mai grav, tensional. Leziunile arteriale provoacă astfel tulburări ale creierului, ceea ce i s-a întâmplat preşedintelui chinez. Ele devin semnale de alarmă, revelatorii pentru tromboza masivă pe cale de constituire:

Într-adevăr, Mao a resimţit primele stări de rău generate de aceste obstrucţii ale micilor artere cerebrale. Paralizia sa pseudo-bulbară s-a manifestat mai întâi prin starea de înţepenire care l-a impresionat aşa de mult pe André Malraux. Winston Churchill, atins de aceeaşi tulburare se deplasa tot aşa

de greu când tocmai primise Crucea Eliberării, la Paris. Dar Mao a mai prezentat apoi şi alte simptome: un ramolisment cerebral născut din perturbaţiile creierului, mici ictusuri dispersate, fără o sistematizare netă. Când un cheag de sânge care provoacă tromboza închide astfel o arteriolă, zona creierului care conţine punctul unde s-a produs micro-infarctul se cangrenează. În locul celulelor moarte, al ţesutului necrozat, subzistă o gaură microscopică. Această distrugere, care aminteşte ciurul stropitorii, în anumite regiuni cerebrale perturbă în mod evident funcţiile şi comportamentul. Fizionomia se închistează şi nu mai există mimică. Muşchii ce ţin bărbia se destind. Se instalează tulburări de vorbire şi de deglutiţie. Buna dispoziţie se deteriorează.

Încredinţându-i lui Ciu En-lai conducerea treburilor, chiar de a doua zi a revoluţiei culturale, Mao se mărginea pe atunci să primească rarii vizitatori de marcă, la Pekin. Dar ei nu-l puteau vedea pe preşedinte decât în momentele de luciditate, când reuşea să-şi domine stările proaste; adică vreo câteva ore, neregulat răspândite de-a lungul zilei. Aceasta explică de ce vizitatorii săi nu cunosc niciodată cu exactitate, dinainte nici locul, nici ora prevăzută pentru întâlnire: după cum era starea lui Mao, medicii interpretau roluri de acari, schimbând şinele. Se întâmpla ca el să amâne sau să anuleze pur şi simplu întrevederea.

De-a lungul anilor acest rău s-a întins la şeful Statului Celest. Ramolismentul are o particularitate: nu dă înapoi niciodată, nu poate decât să se întindă. Astfel memoria se slăbeşte, apoi se şterge cu totul. Faptele recente se şterg primele. Această rugină care paralizează gândirea antrenează o dezorientare în timp şi în spaţiu. Universul lui Mao se îngusta. Fiind neîncetat încordate, activităţile sale intelectuale se slăbiseră acum. Judecata sa şi capacitatea de atenţie s-au slăbit. O evoluţie progresivă, dar radicală. Ea se datorează degenerescenţei, atrofierii celulelor nervoase şi ale prelungirilor lor. Ea precedă tulburările de vorbire, care se reduc la câteva formule gata confecţionate, ce nu mai permit exprimarea sentimentelor. Ramolismentul îşi urmează drumul şi este caracterizat printr-o relaxare a sfincterelor, apoi printr-o demenţă senilă, faza ultimă a regresiunii. Medicina nu cunoaşte niciun tratament împotriva acestor factori. Ea nu poate decât să dea puţine îngrijiri

subiecţilor atinşi de boală, care depind în întregime de cei de primprejur. O astfel de formă de senilitate este probabil înscrisă în programarea genetică a individului, un sfârşit trist, prevăzut chiar din momentul concepţiei fiinţei umane.

Degradarea a fost măsurată la Mao tze-dung de mediile diplomatice de la Pekin. S-a auzit ecoul unor vizite foarte penibile ale oamenilor de stat străini făcute sub spectrul unui total dezinteres pe care Mao l-a acordat întrevederii. El n-ar fi schimbat de exemplu decât câteva cuvinte cu preşedintele francez Georges Pompidou; numai interpretul vorbea. Diplomaţii occidentali au scos la iveală de asemenea că preşedintele chinez venea din ce în ce mai rar la ceremoniile oficiale şi că sfârşi la un moment dat prin a nu mai participa la ele. Începând din 1970 n-a mai scris nimic. Poetul din el murise chiar de pe atunci. Căzut cu totul în trecutul său, se înnămolise în el. Dacă vreun gând străpungea acest cocon, el tuna, revenit la vremea de altădată, a discursurilor care precedaseră naşterea Chinei sale.

În aprilie 1976, dictatorul anilor 50 s-a reanimat în carapacea acestui bătrân. Moartea lui Ciu En-lai grăbise, într-adevăr, lupta pentru putere şi zvonurile celor ce şicanau îl treziseră pe Mao. Asta pentru că ele fuseseră foarte puternice.

Cu Teng Siao-ping, pe care Ciu îl alesese ca moştenitor pentru că îl considera cel mai bun organizator al ţării, preoţii budişti tehnocraţi ridicau steagul modernismului. Ei vorbeau de industrializare, de atragerea naţiunilor occidentale înainte de sfârşitul secolului. Muncitorii îl urmează, ca şi studenţii, sătui să se ştie destinaţi să scurme timp îndelungat pământul în provinciile îndepărtate în mijlocul ţăranilor de la început ostili, ceea ce reprezenta o iniţiere care încerca să cimenteze idealul lor revoluţionar. Contra acestui bloc se ridicau cei de stânga uniţi sub drapelul doamnei Ciang Cing, soţia preşedintelui, împărăteasa de origine nobilă. Ea visa timpul paroxistic al revoluţiei culturale precum şi succedarea lui Mao în capul hoardelor noilor gărzi roşii cu care ea îi dezrădăcina pe „deviaţioniştii de dreapta.” Dar unui zeu viu nu i se poate dicta testamentul, chiar dacă el se eclipsează.

Mao a fost tranşant şi a dat puterea imediat şi chiar sub cârja sa episcopală, lui Hua Kuo-fang, cincizeci de ani, ministru al Securităţii din 1973. Un funcţionar fără ataşament faţă de cele

două clici. El a tranşat, dar nu era prea convins. Un val de violenţă a ars pavajul de la Pekin, pe 4 aprilie 1976, cu ocazia unei sărbători a Morţilor, dedicată memoriei lui Ciu En-lai. El confirmă semnele de instabilitate care agită China de doi ani. Recluzia definitivă a lui Mao tze-dung, o lună şi jumătate mai târziu, n-a calmat spiritele. Conducătorul a murit pe 9 septembrie 1976. A intrat şi el în acele zone ale repaosului etern unde zac şi cei pe care el i-a îndepărtat de la drumul unduios, uneori însângerat. Pentru chinezi, un popor imens, venise ora tentaţiilor. Din contră, pentru lumea întreagă venise cea a frisoanelor.

Concluzii

De la secretul medical la apărarea legitimă a colectivităţii faţă de abuzurile puterii

Secretul medical pe care-l impun practicarea medicinii în lume este o practică străveche. Nu punem în discuţie secretul faţă de individ ci faţă de societate, în special dacă acest secret îl protejează pe omul dornic să conducă state.

Trebuie ştiut că obligaţia medicilor de a respecta secretul profesional nu a fost legiferat, în special în beneficiul bolnavului, ci în interesul public. Această discreţie absolută serveşte pacientul şi colectivitatea şi ajută la buna exercitare a profesiunilor medicale.

Medicul, funcţionar în serviciul unei naţiuni, se află confruntat cu anumite obligaţii. În această situaţie se pot găsi mulţi practicieni ataşaţi persoanei şi funcţiei de şef al statului. În funcţie de ţară, orice dezvăluire a unei situaţii pe care medicul trebuie să o facă în calitatea sa de medic devine legitimă prin însăşi datoria serviciului său. Practicianul nu trebuie să se întrebe dacă dezvăluirea îi este autorizată de datoria personală. Nu poate încălca obligaţia secretului medical pentru a eluda obligaţia de a vorbi pe care i-o impune statutul său de funcţionar. Angajat al statului, el îşi duce în spinare şi dreptul şi obligaţiile inerente profesiei sale, la care vin să se mai adauge şi altele, inerente funcţiei sale.

Legitimitatea excepţiilor vizând dezvăluirea secretelor medicale este un fapt de necontestat.

Pentru ce însă interdicţia de a scoate la iveală un secret

profesional n-ar putea fi violată în mod legitim, de vreme ce interdicţia de a ucide se ridică, uneori? De exemplu, în cazul legitimei apărări.

Când un medic constată afecţiunea contagioasă a unui pacient, protejarea sănătăţii publice nu obligă deloc la tăcere, ba din contră, medicul trebuie să informeze autorităţile, ca ele să poată lua măsuri preventive adecvate.

În alte cazuri, obligaţia păstrării totale a secretului, ar avea drept consecinţă sacrificarea intereselor publice sau particulare care sunt şi ele, de asemenea, demne de protejat. Ar fi inadmisibil, de exemplu, ca un medic să nu poată niciodată să spună că un anume bolnav este inapt pentru a conduce automobilul, căci el ar deveni astfel un pericol grav pentru siguranţa celor ce folosesc drumul, sau ca un medic să nu poată spune că nişte părinţi maltratează un copil ameninţându-i viaţa sau sănătatea.

Aceste ilustrări ne conduc la două concluzii. Ar fi iraţional sau nedrept ca datoria secretului să prevaleze asupra oricărei alte obligaţii sau oricărui alt drept. Pe de altă parte, nu poate fi acceptat ca această datorie să poată să fie legitim sacrificată în apărarea oricărui interes. De asemenea, cântărirea justă a datoriei de a păstra tăcere şi a dreptului de a vorbi presupune totdeauna o greutate a intereselor care să încline într-o parte sau în alta. Şi atunci vom cântări cu atenţie, observând că obligaţia de a fi discret este legiferată, în principal, în interesul public.

Verdictul dat de balanţă ar putea fi rezumat astfel: orice violare a secretului profesional nu este justificată dacă interesul salvgardat prin această violare este tot atât de important ca interesul prejudiciat.

Acest echilibru pare simplu de înţeles, dar aplicarea lui devine, în mod sigur, dificilă. Cu siguranţă că adeseori legea tranşează, indicând dacă secretul medical trebuie sau nu să fie sacrificat unui interes superior: dispoziţiile date în vederea obligativităţii declarării bolilor transmisibile duc la protejarea sănătăţii publice mai mult decât la sporirea încrederii pe pe care o are pacientul în medicul său. Când legea se dovedeşte neclară sau când tace, principiile generale sunt acelea care ajută la a determina dacă balanţa înclină de partea ilegitimităţii revelării sau către justificarea tăcerii. Când lipsesc recomandări precise,

se admite că medicul hotărăşte el însuşi oportunitatea de a tăcea sau de a dezvălui secretul. Divulgarea nu trebuie niciodată să meargă dincolo de ceea ce este strict necesar pentru a atinge scopul vizat.

Sunt unele discuţii referitoare la aplicarea articolelor Codului Penal care tratează legitima apărare şi starea de necesitate. Când există o ciocnire de interese, adică atunci când interesul esenţial al pacientului de a păstra secret se află în opoziţie cu interesul unei a treia persoane, sau chiar cu interesul public, medicul nu poate hotărî de unul singur rezolvarea conflictului. Trebuie să exploreze acele căi legale care pot să-l dezlege de obligativitatea păstrării secretului. Medicul poate utiliza această cale când dezvăluirea este indispensabilă sau când o impune interesul public. Este evident că societatea occidentală trebuie să continue păstrarea secretului profesional, dar nu se poate raporta mereu la jurământul lui Hipocrate atâta timp cât acesta este depăşit de evoluţia moravurilor actuale prin relaţiile complexe care-l leagă pe medic de politică. Medicul n-ar trebui să fie niciodată avid de confort interior şi siguranţă juridică. Este exact invers. A avea onoare înseamnă a găsi tu însuţi punctul de echilibru între cele două exigenţe contradictorii. Ar fi cu siguranţă greşit să se arate cineva prea conservator în ceea ce priveşte secretul profesional pe care trebuie să-l păstreze medicul unui şef de stat dacă el consideră că o boală psihică sau un comportament mintal sau chiar tratamentele pe care le necesită starea pacientului pun în pericol colectivitatea. Aşa s-a şi întâmplat de-a lungul timpului, cazurile cele mai pregnante le-am scos la iveală prin intermediul acestei lucrări.

S-a dezbătut mult problema secretului profesional în 1966, când, la un an după moartea lui Churchill, medicul său, Lordul Moran şi-a publicat „Memoriile”. În această lucrare el dă multe detalii de ordin medical referitoare la ilustrul său pacient.

Moran a demonstrat că nu mai este posibil să studiezi o perioadă istorică oarecare fără să relatezi în detaliu psihografia şi patografia conducătorilor politici care au marcat această eră. Unii critici i-au reproşat că a violat secretul profesional. Moran îşi explică gestul asigurând că moartea pacientului său l-a eliberat de povara secretului profesional. În această situaţie, familia Churchill nu s-a declarat de acord cu medicul englez. Încetul cu încetul, adversarii Lordului Moran și-au modificat

punctul de vedere: unii s-au arătat miraţi că tocmai oamenii bolnavi sunt puşi în fruntea statelor. În sfârşit, Lordul Moran a fost criticat nu pentru că şi-a publicat „Memoriile” ci pentru că a ascuns naţiunii starea de sănătate, demnă de milă a lui Churchill cât şi pentru lipsa unei măsuri decisive luate la timp.[85] Suntem întru totul de acord cu punctul de vedere privind obligativitatea relativă a secretului profesional, când este în joc interesul comunităţii: Medicii se prosternează prea mult în faţa liderului politic care, în definitiv, în ciuda marii sale puteri personale, cântăreşte mai puţin decât s-ar crede, faţă de evenimente. Acestea sunt încărcate cu propria lui greutate şi au propria lor dinamică. Însă analiza evenimentelor politice ale ultimelor decenii arată pe deplin că, în democraţie ca şi în dictatură, personalităţile puternice joacă un rol decisiv. De aici decurge importanţa echilibrului lor fizic şi mental.

Un om ca Dean Rusk, care a fost secretarul de stat al preşedintelui Kennedy şi al lui Johnson, în Statele Unite, a analizat bine, în timpul conferinţelor la vârf la care a luat parte, importanţa decisivă a unui temperament dependent de impulsurile sale sau de starea de hipertensiune arterială.[86] El afirmă cu putere că au fost mult prea numeroşi acei lideri care şi-au asumat responsabilităţi grave atunci când erau bolnavi, şi că anumite decizii ar fi fost cu totul altele dacă aceşti mari oameni de stat ar fi fost sănătoşi.

Se impune câteva precizări. Neîngrijind personal niciunul dintre oamenii politici studiaţi în această lucrare, nu ne simţim deloc îngrădiţi de necesitatea păstrării secretului profesional. De altfel orice medic poate, asemeni unui cronicar medical, să zicem, sau unui istoric să scrie un studiu contribuind la o mai bună cunoaştere a evenimentelor istorice. Am vrut să demonstrăm că nu-i poţi încredinţa ceva unui mare om de stat, bolnav, fie el dintre cei mai cinstiţi, cum a fost de exemplu, preşedintele Eisenhower, pentru că nu-şi poate forma o părere despre capacitatea de guvernare datorită necunoaşterii (conştiente sau nu) a stării lor, instalate odată cu o anumită vârstă. În sfârşit, anumiţi oameni politici nu ştiu nici măcar să-şi aprecieze boala de care suferă sau de care ar putea suferi. Iată

[85] H.L. Etang, *The Pathology of Leadership,* Heinemann, Londres, 1969.

[86] D. Rusk *Foreign Affairs,* avril 1960.

ce a scris fostul ministru Eden: „Dacă cineva, care are o sarcină importantă află că suferă de tulburări cardiace sau de cancer, el poate decide continuarea îndatoririi asumate atât cât îl ţin forţele”. Şi Eisenhower a afirmat că dacă întâmplarea ar fi făcut ca ruşii să atace exact în momentul în care el avea o criză cardiacă, creând „o situaţie critică implicând o decizie rapidă pentru utilizarea forţelor armate” ar fi putut cu siguranţă să cântărească situaţia şi să acţioneze de unul singur, odată ce primele patruzeci şi opt de ore ale bolii s-ar fi scurs…

Ne putem întreba de asemenea, aşa cum s-au întrebat şi medicii lui Kennedy şi Pompidou dacă este corectă administrarea anumitor tratamente foarte puternice sau foarte agresive (în special derivatele cortizonului) şefilor de stat, datorită efectelor secundare ale acestor medicamente atât în sfera psihică cât şi în cea intelectuală, începând cu momentul expirării „concediului de boală”.

Am dori să subliniem un alt fapt care ne-a surprins mult: cu excepţia lui Eden care a invocat boala pentru a părăsi conducerea în momentul dezastrului de la Suez (1956) nevrând să-şi asume vreo răspundere, niciun şef de stat al unui stat democratic sau dictatorial nu a abandonat puterea pentru motive de sănătate! Li se părea lor că sunt supraoameni? Probabil. De aici rezultă şi dificultatea pentru medicul lor personal, de a impune sau a recomanda restricţii sau chiar de a interzice ceva, aşa cum ar fi putut-o face cu alţi bolnavi. Relaţia obişnuită „medic-pacient” nu este posibilă decât în cazuri foarte rare, când omul învestit cu puterea acceptă să joace rolul de bolnav. Generalul de Gaulle, în ciuda orgoliului său, ştiuse să-i mulţumească chirurgului, profesorul Aboulker: „De dumneavoastră, domnule profesor, depinde totul…”

Adesea, vinovat iese tocmai medicul, aşa cum a fost cazul Lordului Moran, care mărturiseşte în prefaţa „Memoriilor” sale: „Winston m-a întrebat dacă ar trebui să se retragă mai devreme. Nu am răspuns, dar mi-am pus mie însumi o întrebare: „Peste cincizeci de ani ce se va spune oare despre rolul pe care l-am jucat?” Cred că fusesem singurul care-l împinsese să rămână la conducere, deşi ştiam că într-un an, dacă nu va ieşi la pensie, nu va mai fi deloc la înălţimea sarcinii sale. Familia sa şi prietenii îl rugară să se odihnească şi să se retragă de la cârma treburilor politice. Se temeau ca el să nu

facă ceva ce să-i întineze reputaţia. Eu susţineam că pe mine nu mă priveau toate astea, căci ştiam din experienţă că dacă se retrăgea, ar fi avut impresia că viaţa sa s-a sfârşit pentru totdeauna şi ar fi fost foarte nefericit să constate că nu mai are pentru ce trăi. Fiind medicul său, era de datoria mea să întârzii acest moment cât mai mult." Iată la ce aberaţie poate să conducă o falsă concepţie despre rolul medicului unui om politic. Lordul Moran a sacrificat în mod deliberat interesul Angliei în interesul pacientului său. Dar Lordul Moran uită că el nu era medicul particular al lui Churchill şi că fusese desemnat de Cabinetul de război englez, pe 24 mai 1940, să vegheze asupra sănătăţii Premierului britanic. El căpătase acest mandat de la guvern, nu de la Churchill.

Astfel, din lipsa unei doctrine clare acest *no man's land* acest domeniu medico-juridic permite multe interpretări ale secretului profesional şi ale relaţiilor „pacient-medic" la nivelul şefilor de stat, atinşi de vreo boală. Astfel, dacă unii medici invocă jurământul lui Hipocrate pentru a nu dezvălui diagnosticul, alţii, în special cei ce lucrează în spitalele armatei americane, publică rezultatele unui *check-up* sau comunicatele privind bolile preşedinţilor americani. Alţii, în sfârşit, se cred obligaţi să înşele naţiunea: nimic nu-l obliga pe vreunul dintre medicii lui Georges Pompidou să mintă omiţând voit referirile la boala lui Waldenström pe care o avea preşedintele sau să emită un diagnostic fals (cel al gripei), sub pretextul secretului profesional, ignorând în întregime datoria păstrării secretului când vorbise, în mod oficial, într-un comunicat de hemoroizii preşedintelui... Secretul profesional, contestabil în principiu, după cum am văzut, nu impune medicilor obligaţia de a minţi sau de a vorbi, (ca în U.R.S.S., în Egipt, în America, în Anglia, în Spania) de o „gripă" care ar necesita „convalescenţă de cel puţin şase săptămâni", atunci când această etichetă acoperă de regulă un infarct al miocardului...

N-ar trebui de asemenea să ţinem seama de competenţa medicilor însărcinaţi să supravegheze sănătatea şefilor de stat? Metoda americană care prevede desemnarea unui medic aparţinând cadrelor Armatei sau Marinei apare ca discutabilă. Conform „Memoriilor" anumitor practicieni (Lordul Moran în legătură cu Churchill şi amiralul Macintire, medicul lui Roosevelt) observăm că ei, fie că vor, fie că nu, sunt flataţi la

ideea de a trăi în spectrul puterii şi nu au curajul de a cere iluştrilor lor pacienţi să lase altora cârma ţării.

Parafrazând cuvintele lui Clemenceau, s-ar putea spune că sănătatea oamenilor de stat este o afacere prea importantă pentru a fi lăsată doar pe mâna medicilor. Cum să nu aminteşti înţelepciunea Parlamentului britanic care, acum două secole, desemna o comisie medicală în vederea examinării regelui George III bolnav pe atunci de psihoză maniaco-depresivă. Comisia a tras concluzia imposibilităţii în care se afla regele de a mai domni şi drept urmare, fu numit un consiliu de regenţă. Dacă instituţiile democratice americane ar fi prevăzut un astfel de caz, se presupune că Richard Nixon ar fi fost înlăturat de la putere în urma unei expertize medicale şi drept urmare Statele Unite ar fi evitat chinurile de la Watergate.

Churchill era sănătos în timpul primului război mondial. El făcuse pe atunci câteva observaţii asupra stării fizice şi mentale a câtorva amirali englezi, expuşi unor probleme de sănătate care afectau viaţa şi onoarea acestor ofiţeri şi în mod direct, securitatea statului. După cel de-al doilea război mondial, acelaşi Churchill, nerecunoscând propriile sale stări de boală, nu-şi mai amintea vechile sale constatări.

Există oare vreun mijloc de a preveni o astfel de stare de lucruri care interesează în cel mai înalt grad fiecare naţiune, chiar lumea întreagă?

Domeniul prevenirii maladiilor mentale sau psihice ale oamenilor politici este foarte controversat. După drama celui de-al doilea război mondial, doctorul Reew, care prezida Federaţia Mondială de Higienă Mintală şi care studiase în detaliu cazul lui Rudolf Hess, cel ce l-a înlocuit pe Hitler (după fuga sa în Anglia) era convins că există mijloace de a-i îndepărta pe anumiţi oameni cu anumite trăsături din drumul către putere. Totul fu trudă zadarnică. După Watergate, se înregistrară două tendinţe. Prima impunea testarea candidaţilor la preşedinţia Statelor Unite (să amintim că un sondaj printre psihiatrii americani îl pusese la stâlpul infamiei pe M. Goldwater când acesta din urmă fusese contracandidatul preşedintelui Johnson, dar că Johnson însuşi nu fusese testat!).

Cea de-a doua tendinţă susţinea că nu este posibil să aduci prejudicii acţiunilor unui preşedinte aflat la putere. Să luăm cazul lui Churchill: lui i-a fost respinsă întoarcerea în toate

cabinetele britanice care s-au succedat între cele două războaie mondiale, datorită atitudinilor caracteriale şi a luărilor de poziţie izolate (susţinerea ex-regelui Eduard VIII) chiar şi atunci când el joacă în mod remarcabil rolul Casandrei, în faţa lui Hitler. Dar aceasta hiperactivitate fizică şi mentală îl desemnează dintr-odată în postul puţin invidiat de lider al Marii Britanii, contra unui Hitler învingător în Polonia şi în Franţa. Ajuns la putere el ia uneori decizii inspirate, alteori controversate sau chiar catastrofale. Însă el este tot timpul înconjurat, contrat; uneori i se joacă renghiuri, de către oamenii mai puternici decât el, în special din momentul intrării Statele Unite în război. Doar în Africa de Nord Churchill poate juca cu adevărat rolul de şef militar. Oriunde în altă parte, el se află în mod constant în opoziţie cu şefii americani. După victorie, poporul britanic se separă instinctiv de şeful său valoros, el desemnează drept oameni de conducere nişte persoane mai puţin strălucitoare, dar mai bine dotate, pentru a putea să rezolve gravele probleme socio-economice care decurg dintr-un război ruinător.

Pe plan fizic, ipocriza este de circumstanţă. Candidaţii la preşedenţia Statelor Unite îşi publică toţi rezultatele examenelor de sănătate; fie că sunt cele adevărate fie că sunt false. Adeseori şi presa se amestecă şi dezgroapă câte un tratament psihiatric care întunecă viitorul politic al unui *Eagleton*... J.F. Kennedy uită pur şi simplu să vorbească despre boala lui Addison; apoi interzice cercului său de susţinători să răspundă la vreo întrebare pe această temă... Juan Peron face un infarct de miocard, după ce şi-a trecut examenul şi a obţinut liberă trecere din partea medicilor. Asta nu-l împiedică deloc să se prezinte la preşedenţia Argentinei în 1970, apoi să devină un cardiac impotent, care cedează conducerea soţiei sale şi aduce după moartea sa, un val de dezordine în ţară.

Timp de mai multe luni, în 1976, în Statele Unite, în rândurile Partidului Democrat, lumea s-a întrebat dacă Jimmy Carter ar fi un candidat demn de luat în seamă pentru locul de la Casa Albă sau dacă i s-ar opune alţi concurenţi competenţi. În final alegerea s-a oprit asupra unui candidat neutru, H.H. Humphrey fost vicepreşedinte. Înaintea convenţiei din iulie 1976, Humphrey estima că el ar fi candidatul ideal pentru partid, în virtutea experienţei căpătate. Faptul că avusese o tumoare malignă a vezicii, diagnosticată în 1973 şi supusă unui

tratament chirurgical, apoi radioterapie şi în sfârşit, chimioterapie nu părea să-l stânjenească pe acest politician. La aceea dată, el era deja supus unui tratament chimic, probabil datorită caracterului malign al tumorii şi lăsa să se înţeleagă că acest tratament era făcut în vederea prevenirii transformării unei tumori benigne într-una malignă. Hotărât lucru, Statele Unite au uitat totul despre patologia preşedinţilor lor, patologie a cărei influenţă în lume interesează toate democraţiile. Desemnarea lui Jimmy Carter a rezolvat problema Humphrey. Dar se poate constata, odată mai mult că medicii americani nu aveau mijloacele de a se opune candidaturii lui Humphrey, dacă ea ar fi fost acceptată de acei adevăraţi „făcători de regi" ai Partidului Democrat.

Ce credeau despre asta observatorii politici americani? Unui dintre cei mai influenţi, James Reston, autor al editorialelor ziarului *New York Times,* a publicat un articol interesant exact în momentul începerii campaniei prezidenţiale. În articol se amintea tocmai faptul că în 1944 Roosevelt îşi înşelase electorii cu privire la starea sa de sănătate sau poate fusese el însuşi înşelat de medicul său şi că John Kennedy nu era chiar tânărul robust plin de vitalitatea pe care lumea-i vedea în timpul alegerilor. Electorii nici nu par a se sinchisi prea mult de asta, de vreme ce-l realeg pe Eisenhower, chiar şi după bolile sale cardiace şi intestinale, iar pe Johnson îl aleg în ciuda infarctului pe care-l avusese. James Reston spune clar: „Cu toate acestea, atunci când insistăm să cunoaştem situaţia financiară a unui candidat la preşedinţie noi avem încredere în declaraţiile lui, dar în ceea ce priveşte condiţia sa fizică şi mentală ne încredem în medicul său, deşi aceasta este cu mult mai importantă decât situaţia financiară pentru conducerea treburilor statului. Ceea ce mi s-ar părea necesar, ar fi un examen obiectiv, făcut de un colegiu de experţi în medicină, un examen al stării de sănătate a unui candidat înainte ca acesta să fie desemnat oficial de către convenţia partidului său. Mi s-ar putea obiecta că este vorba de un amestec în viaţa particulară a cuiva. De vreme ce orice individ care intră în armata americană trebuie să treacă un examen medical sever, este normal de admis ca viitorul comandant al unui stat, ale cărui responsabilităţi sunt mult mai mari şi a cărui stare de sănătate fizică şi mentală are legătură cu interesele comunităţii, să suporte cel puţin acelaşi examen".

Reston discută apoi starea de sănătate a candidaţilor Wallace şi Humphrey, aminteşte bolile lor, şi ne aduce la cunoştinţă un fapt care ilustrează foarte bine chiar teza noastră: „I-am cerut insistent lui Wallace să-mi comunice dacă este de acord să se supună unui examen medical în momentul când devine candidat oficial al partidului său. Mi-a răspuns că ar face-o cu siguranţă dacă şi ceilalţi candidaţi ar face la fel, însă lor nici nu li s-a pus problema". Reston, amintind incidentul cu *Eagleton,* insistă asupra faptului că toţi candidaţii la vicepreşedinte ar trebui supuşi aceloraşi teste medicale, cu atât mai mult cu cât este vorba, în general de sexagenari.

Este evident că şi în marea democraţie, care a sărbătorit în 1976 ce de-a două suta aniversare a republicii, instituţiile democratice sunt insuficient pregătite pentru a preveni instalarea unui bolnav în postul cheie al puterii, cu atât mai mult cu cât este vorba de un bolnav mental.

Aceste consideraţii ne conduc la câteva reflecţii asupra originii dorinţei de a lua conducerea, căreia i-am consacrat deja o teză nouă.[87] Luarea puterii apare ca o compensaţie a frustrării intense resimţită în copilărie, cea mai importantă fiind cea a copilului abandonat (orfan, nelegitim, respins etc.). Puterea apare începând din acest punct ca o terapie, chiar un drog, un panaceu pentru frustrările suferite, şi atunci este de înţeles nevoia de a-i domina pe oameni, de a-i determina să suporte şi ei ca revanşă legea. Aceşti oameni nu pot admite abandonul puterii în urma unor constatări medicale. Pentru ei, puterea este sacră. O mare parte a publicului admite această putere divină a anumitor şefi de stat. O mai mare independenţă a mass-mediei în statele democratice permite unei părţi a publicului să se emancipeze. Astăzi, atitudinea tradiţională faţă de cei ce ţin puterea politico-militară, plasaţi în ierarhia legislativă, executivă, judiciară, administrativă şi în cea a armatei oscilează între două poziţii extreme. Una ar fi aprobarea administrativă, adorarea sau chiar idolatria, în legătură cu care s-ar putea cita multe exemple, atât în ţările aflate sub dictatură cât şi în cele democratice. Atitudinea opusă ar fi o rezistenţă ironică sarcastică, amară la orice elan de admiraţie (chiar şi parţial meritai) şi mergând până la imprecaţie cu tendinţe anarhice.

[87] Dr. Pierre Rentchwick *,,Les orphelins mènent le monde"* în Médecine et Hygiène, op. cit.

Această atitudine este mai răspândită de la Revoluţia franceză, epocă în care caracterul „sacru” al ierarhiei a apărut în toată ambivalenţa sa.[88]

Se întreprinde, în anumite medii universitare americane şi europene o schiţă de critică ştiinţifică a unui „om celebru”, a şefului, a geniului politic oferit de atâtea ori de modelele hagiografice ale istoricilor vechilor şcoli şi lăudat de educaţia clasică încă de la Plutarh. Fără să acceptăm ideile lui Lombrosa, care vorbea deschis despre o înrudire dintre omul de geniu şi delincvent, putem să ne punem unele întrebări când constatăm la ce observaţii a condus „cultul personalităţii” în Uniunea Sovietică şi în China.

Controlul medical care ar trebui să fie asigurat în cursul exercitării puterii este, în fapt, o extindere normală a controlului parlamentar în vederea unei posibile evitări a tulburărilor de funcţionare ale democraţiilor şi a devierii lor spre forme mar mult sau mai puţin dictatoriale. Informaţia medicală trebuie să completeze informaţia politică, adesea deficientă, a cetăţeanului depăşit de dificultăţile tehnice şi practice de apreciere şi de judecare a problemelor din ce în ce mai complexe. Astfel, chiar în democraţiile noastre, puterea odată stabilită devine factor uzurpator şi abuziv.

În consecinţă, studiul stării de sănătate fizică şi mentală a şefilor de Stat nu mai constituie o simplă manifestare de curiozitate, de interes civic sau filosofic, ci devine o problemă de legitimă apărare a tuturor cetăţenilor. În acest sens trebuie înţeles de către lector mesajul acestei cărţi. Ea nu încearcă dezvăluirea fetei ascunse a conducătorilor politici, ci încearcă să-i facă pe oameni să înţeleagă că exercitarea puterii. În anumite ţări, devine un drog. De care aceşti oameni nu reuşesc să se desprindă. Este probabil că având o veritabilă democratizare a instituţiilor, s-ar vedea reproducându-se exemplul lui Cincinnatus. Retras, după o carieră glorioasă, el fu constrâns de o delegaţie a Senatului să accepte postul de dictator; Roma se afla într-un mare pericol. Într-un timp scurt, el repurtă o victorie decisivă, demisionă de îndată şi se întoarse la plugul său. Primul ministru britanic, Harold Wilson nu l-a imitat el deja pe Cincinnatus? El şi-a anunţat demisia la începutul

[88] P.D. Gloor *„Réflexions sur le pouvoir politique“,* in Médecine et Hygiène, 29: 1280-1282, 1791.

anului 1976, atunci când nimic nu-l constrângea la asta. Fără îndoială că pe plan politic avea motivele sale. Însă o altă forţă îl mâna: atinsese deja vârsta de şaizeci de ani